FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1947—1948

XV BIND

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

Ved Skov og Strand. Af Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg 1
Kreditforeningsdirektør, Overretssagfører E. E. Elmquist. Af P. Lauritzen 78
Forvalter paa Hessel. Af Forstander F. Elle Jensen, Viborg 96
Aalborg historiske Museum. Af Museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg 130
Vesthimmerlands Museum. Af Museumsleder S. Vestergaard Nielsen, Aars 138
Lokalhistorisk Litteratur. Af Lærer Henrik Møller, Haals .. 141
Vore 2 Sommerudflugter. Af Lærer Henrik Møller, Haals .. 143
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion 148
Regnskab for Tiden fra 1. April 1946 til 31. Marts 1947 ... 150
Nye Medlemmer 151
Agent Galster. Af Rektor Kjeld Galster, Aalborg 153
Gamle Vejspor i Rold Skov. Af Statsskovfoged Rud. Sørensen, Rold 208
Et vigtigt Fund af Støbeforme i Vester Doense. Af Gaardejer Regnar Pedersen, Nysum 239
Af Aalborg Hospitals Godshistorie. Af Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg 251
Hekseri i Øster Hassing. Af Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg 276
En vesthimmerlandsk Bondetype. Af Bankdirektør Th. Thomsen, Aars 281
En middelalderlig Træbro ved Kongstedlund. Af Museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg 289
Aalborg historiske Museum. Af Peter Riismøller 296
Vesthimmerlands Museum i Aaret 1947—48. Af Museumsleder S. Vestergaard Nielsen, Aars 302
Et nyt Slægtsbog-System. Ved Henrik Møller 308
Lokalhistorisk Litteratur. Ved Henrik Møller 309
Vort Samfunds 2 Udflugter. Generalforsamlingen. Ved Henrik Møller 312
Meddelelser fra Styrelse og Redaktion 317
Regnskab for Tiden 1. April 1947 til 31. Marts 1948 320
Nye Medlemmer 321
Register til XV Bind 323

VED SKOV OG STRAND

(SKILDRING AF HOV I HALS SOGN)

VED KR. VÆRNFELT

(SLUTTET.)

I 1835 kævledes han og Lærer Jespersen i Hals søndre Skole med Degnen Niels Nielsen i Hals nordre Skole om deres Højtidsoffer, og Nielsen skriver den $^3/_5$ i et Brev til Provsten spydigt, at Møller »lider af Lyst til Stridigheder og utidig Skrivesyge«.

I Efteraaret 1836 mangler han: 1 Td. 6 Skpr. Rug, 2 Tdr. $4^1/_2$ Skp. Byg, 31 Læs 5 ℔ Hø, 35 Læs 3 ℔ Halm, samt 1 Favn Bøgebrænde af sin Løn for Aaret 1835, hvorfor han gennem Skoledirektionen foranledigede Restancerne inddrevne ved Udpantning, — hvorover Hovboerne blev rasende.

Det varede længe, inden Sagen gik i Orden, og Møller ender den 23. Oktober et Brev til Stiftsprovst Krarup med følgende Hjertesuk: »Herre Gud, hvor alting gaar langsomt, ja noget gaar endog Krebsegang desværre.

Dem og Deres Gud befalet.

P. C. Møller.«

I Efteraaret 1837 er der atter en lignende Restance fra 1836, og Møller truer Jens Laursen, som nu er Skolepatron, med, at han kan blive tiltalt for Embedsforsømmelse, hvis han ikke sørger for Restancernes Inddrivelse.

Samme Aar var der Uenighed om Tørveleverancen, idet Hovboerne væltede Tørvene af i Skolegaarden, men Møller forlangte dem baaret ind.

Stort Besvær havde Møller med sit Landbrug. Hans Marklod i Skræddermarken (Søndermarken) var næsten værdiløs; thi dens østre Del var Lynghede og Vestenden Sump.

Han søgte nu at faa Beboerne til at afvande den sumpede Del og indhegne Lodden med Dige og Grøfter. Sagen gik gennem de forskellige Instanser til Landbrugsministeriet, og i dettes Arkivalier for 1836 ses, at Hovboerne undslog sig for Arbejdet under Paaskud af, at hvis man gravede i Heden, kunde der let opstaa Sandflugt.

$^{25}/_{2}$ 1839 klagede Møller til Skoledirektionen over, at hans Lod i Søndermarken var ham unyttig; thi fra sidst i September brugte Beboerne den under Fællesdrift.

Den har derfor nu i flere Aar ligget hen i Græs.

Og i en ny Klage af $^{11}/_{11}$ 1839 slutter han med følgende Stykke Poesi:

»Ak, det er saa tungt at lide,
Men lad det være saa,
Taalmodig vil jeg bie,
Til jeg mit Maal kan naa.«

Han forstod overfor Myndighederne at slaa paa de rigtige Strenge, — saaledes skriver han 1839 til Stiftsprovst Hald i Aalborg: »Stedse vil Herren vække Mænd, der antager sig den betrængtes Sag, og jeg anser Deres Højærværdighed som sendt fra Vorherre for at værne om min Fremtids Lykke.«

1838 blev ved Lærer Holms Afgang Lærerembedet i Gaaser ledigt. Møller var Ansøger og udset til at overtage Embedet, da han trak sin Ansøgning til-

bage, idet han alligevel foretrak at slaas videre med Hovboerne.

Som vi foran har set, var Møller en Mand med mange Ideer. Han var meget interesseret i Hovboernes Hovednæringsvej Fiskeriet, og han var en stor Nimrod, som med sin Bøsse og sin røde Puddelbastard »Tyrk« ofte strejfede rundt i Kær og Heder efter Vildt.

Det allerbedste ved P. C. Møller var dog, at han trods alle sine Særinteresser var en meget energisk og samvittighedsfuld Lærer.

Han var streng i sin Skole, men dygtig og retfærdig, hvorfor hans Elever elskede og beundrede ham. Der fortælles, at han søgte at samle ældre og yngre til Sang, Foredrag og Oplæsning, hvilket særlig de ældre var meget forargede over — »To hwa' ska' søen no Narstreger te'?«

Men den Dag kom snart, da Hovboerne inderligt ønskede at faa P. C. Møller tilbage, og den Dag i Dag siger man, naar Talen er om en af de gamle Byen, som var særlig godt lært: »Ja men, han var jo ogsaa en af P. C. Møllers Elever!«

Den 3. April 1843 blev Møller forflyttet til Højstrup Skole i Torslev Sogn, og 1851 til Grønnerup (Sdr. Vraa) Skole i Vraa, hvor han virkede til 1866.

Her døde han som Pensionist $^{28}/_{10}$ 1874. Han blev $^{16}/_{11}$ 1823 gift med Kirstine Pedersdatter, f. $^{19}/_{3}$ 1802, † $^{8}/_{5}$ 1881, Datter af Gdmd. Peder Jensen og Ane Marie Hansdatter, Skovshoved ved Hals. I Ægteskabet var ingen Børn.

1843—49: Søren Mortensen Krogsgaard, f. $^{18}/_{2}$ 1814, Søn af Gdmd. Morten Andersen og Gjærtrud Sørensdatter i Hunetorp.

Krogsgaard var lidt haard til Drammen, og der

fortælles, at naar han sad ved sin Pult, stod Brændevinsdunken ved det ene af Pultens Ben, medens hans store glubske Hund stod bundet ved et af de andre. De smaa Børn var bange for Hunden og turde knap gaa op for at faa deres Stykker rettet. Naar Konfirmanderne skulde til Præst i Hals, gik de gerne ind hos Krogsgaard for at spørge, om han vilde have Bud med til Hals. Var det nu en kold Vintermorgen, skete det, at Læreren sagde: »Det er sandelig koldt, Drenge, I skal ha' en Snaps at varme jer paa!« hvorpaa hver af Drengene fik en fuldvoksen Dram.

Krogsgaard, der var dimitteret 1836 fra Snedsted, blev 1849 forflyttet til Jerslev, hvor han 1856 blev afskediget paa Grund af Drukkenskab, — og 1860 boede han i et Hus paa Sterup Hede.

Han levede derefter af tilfældig Undervisning, og var f. Eks. i nogen Tid Pogelærer i Mou.

Krogsgaard blev o. 1842 gift med Nicoline Mathia Dahl, f. $^{11}/_{9}$ 1821, Datter af Købmand Jørgen Dahl og Christiane Schioldan, Nykøbing, Mors.

Børn: [1]) Victor Christian Krogsgaard, f. 1843.
[2]) Alfred Clausenius, f. 1845.
[3]) Thora Amalie, f. 1847.
[4]) Johan Frederik, f. 1849.
[5]) Søren Martinus, f. 1851.
[6]) Jørgen Dahl, f. 1853.

1849—72: Jens Christian Ellermann, f. $^{30}/_{8}$ 1814, † $^{23}/_{7}$ 1875, Søn af Undergraver ved Budolfi Kirke, Aalborg, Mads Vilhelmsen Ellermann og Karen Kirstine Nielsdatter. Ellermann var udlært Snedker og arbejdede i Faget indtil sit 24. Aar, da han kom paa Snedsted Seminarium, hvorfra han tog Eksamen i 1840.

1842 blev han Lærer i Gøttrup ved Farsø, hvorfra han i September 1849 forflyttedes til Hov.

Det var i de Dage Sædvane, at Hov Lærere hjalp Folk med at skrive Breve, Skøder, Aftægtskontrakter og lignende, — og til Gengæld var Beboerne flinke til at sende Lærerfamilien et godt Maaltid Fisk eller en Bid Sul, naar Grisen blev slagtet.

Lærer Jens Christian Ellermann.

De gamle fortæller følgende morsomme Historie fra Ellermanns Tid: »Lars Junsens havde slagtet, og Sønnen Kristian, som da var en 7 Aars Purk, kom en Morgen ind i Køkkenet til Fru Ellermann, slæbende paa en stor Kurv fuld af Flæsk og Pølser. »A sku hjelsen fraa Faar aa Muer aa sei Wæsgue!«

Da Fruen saa de mange gode Sulevarer, udbrød hun: »Men, lille Kristian, — det er virkelig alt for meget!« — hvortil Purken svarede: »Ja, de saae' Faar aasse; men saa saae' Muer: »Aah, de' sølle fatte Skidt ska' da aasse ha nue aa løw aa!«

$^{10}/_{11}$ 1843 ægtede Ellermann Marie Christiane Frantsdatter, f. $^{28}/_{10}$ 1824, † $^{20}/_{6}$ 1899 i Gjeraa, Datter af Snedker og Gaardejer Frantz Christensen, Gjøttrup, og Maren Holm. Deres eneste Barn, Datteren Kirstine, blev gift med Efterfølgeren.

En Søster til Fru Ellermann, Caroline, blev gift med Christen Andersen Hugdrup i Hov.

1873—84: Jens Georg Sørensen, f. $^{12}/_{11}$ 1838, † $^{14}/_{10}$ 1884, var Søn af Købmand Søren Chr. Sørensen og

Frederikke Birgitte Eritius, Frederikshavn. Dimitteret fra Ranum 1867, saa 2. Lærer i Hals. En af Sørensens gamle Elever, Lars Sloth, fortæller: »— saa fik vi en ny Lærer. Det var en Mand i sin bedste Alder. Han tilhørte den grundtvigske Retning og var grebet af Christen Kolds Skoletanker.

Lærer Jens Georg Sørensen.

Der kom nu baade Liv og Lyst over Arbejdet og Undervisningen i Skolen, som vi, hans gamle Elever, mindes med Tak.

Særlig i Religionstimerne kunde han faa os til at lytte, og saa var der saa stille og højtideligt i Skolen. Mange af os fik derved en Ballast for hele Livet.«

Lærer Sørensen var i sin sidste Tid tungsindig og døde til Befolkningens Sorg kun 45 Aar gammel.

Han blev $^{10}/_{11}$ 1867 gift med Maren Kirstine Lovise Ellermann, f. $^{10}/_{11}$ 1848, † $^{30}/_{6}$ 1895.

Deres eneste Barn, Sønnen *Christian*, f. $^{27}/_{8}$ 1870 i Hals, var 2. Lærer i Hals, derefter Lærer i Gjeraa og til sidst i mange Aar Lærer i Hov i Han Herred.

I 1884—85 styredes Skolen af en Vikar, *Sejerø;* han klapsede de smaa Hovboer, men lærte dem iøvrigt fortræffeligt.

1885—1914: Peder Jørgensen, f. $^{13}/_{6}$ 1844, † $^{16}/_{10}$ 1922, Søn af Husmand og Væver Jørgen Larsen og Ane Kirstine Madsdatter, Øster Skerninge, Fyn. Dimitteret Skaarup 1870, 1875 2. Lærer i Horsens, 1877 Enelærer i Tastum, 1879 2. Lærer i Hals.

Ved hans Død skrev et Aalborgblad: »Det er almindelig erkendt, at Jørgensen var en dygtig og punktlig Lærer.«

Ja, det kan vi, hans gamle Elever, tale med om, — punktlig som et Urværk, og det at forlade Klassen i Timerne brugte Lærer Jørgensen ikke. Han var en livlig og dygtig Fortæller, der f. Eks., naar han kom ind paa sit Yndlingsfag Historie, kunde fremstille Fortidens store Personer og Begivenheder saa levende, at Eleverne aldrig glemte det.

Lærer P. Jørgensen.

Han ægtede $^{6}/_{11}$ 1879 Ane Kirstine Nielsen, f. $^{11}/_{6}$ 1858, † $^{24}/_{9}$ 1936, Datter af Gdmd. Lars Nielsen (Møller), Laanum, og Jensine Nielsdatter.

Børn:

1. *Alfred Møller Jørgensen,* f. $^{14}/_{8}$ 1882, † $^{6}/_{12}$ 1940, Købmand, g. m. Kristine Nielsen, Datter af Træhandler P. Nielsen, Frederikshavn.

2. *Marius M. Jørgensen,* f. $^{7}/_{5}$ 1884, Trafikkontrollør i København, g. m. Mathilde Hedegaard, Datter af Gaardejer Hedegaard, Holstebro.

3. *Laurids M. Jørgensen,* f. $^{28}/_{4}$ 1886, Cementstøber i Hov, g. m. Katrine Larsen, Datter af Boelsmand N. P. Larsen, Ulsted.

4. *Holger M. Jørgensen,* f. $^{26}/_{7}$ 1888, Kommunelærer i Tikøb, g. m. Anna Østergaard, Datter af Gaardejer Laurids Østergaard, Haldager.

5. *Georg M. Jørgensen,* f. $^{26}/_{9}$ 1891, † $^{29}/_{5}$ 1946,

1. Lærer i Suldrup, g. m. Elfrida Larsen, Datter af Bagermester Larsen, Randers.

6. *Signe M. Jørgensen,* f. $^{10}/_{9}$ 1893, g. m. Mekaniker E. Johannessen i Hals, Søn af Chr. Johannessen, Granly (se foran).

7. *Ragna M. Jørgensen,* f. $^{14}/_{2}$ 1898, † $^{6}/_{12}$ 1945, g. m. Grosserer Boiessen, København.

$^{1}/_{11}$ *1914—1921: Carl Mathias Eriksen,* f. $^{11}/_{3}$ 1888, Søn af Kommunelærer J. Eriksen og Marie Gormsen, København. Dimitteret 1911 fra Blaagaard, 1911 Realskolelærer i Ringe, 1913 2. Lærer i Vellev, 1921 1. Lærer i Aalebæk ved Hals.

Gift $^{14}/_{2}$ 1915 med Mariane Hedegaard, f. $^{10}/_{1}$ 1891, † $^{15}/_{11}$ 1918, Datter af Ekspedient Marius Hedegaard og Hustru Kristine, Hjørring.

Børn: *Anny Eriksen,* f. $^{1}/_{11}$ 1916, Kontorist i København.

Børge Eriksen, f. $^{17}/_{9}$ 1918, Autovognmand, Hov.

$^{1}/_{3}$ *1922—1942: Hans Christian Harstoft-Jørgensen,* f. $^{8}/_{9}$ 1885, Søn af Ølhandler N. P. Jørgensen og Ane Katrine Danielsen, Nr. Alslev, Falster. Dimitteret 1907 fra Skaarup, 1908 Lærer i Horslunde, 1910 2. Lærer i Kallehave. Bor nu i Hals. Gift $^{31}/_{12}$ 1916 med Rasmine Marie Hansen, f. $^{4}/_{9}$ 1881, Datter af Købmand Peter S. Hansen og Hustru Marie, Kallehave.

Barn: *Benthe Harstoft-Jørgensen,* f. $^{13}/_{5}$ 1918, gift med Børge Eriksen (se foran).

1943— : Jacob Jacobsen, f. $^{12}/_{12}$ 1907 i Sødring, Søn af Kommunelærer P. Jacobsen, Aalborg, og Anna Birgitte Kristine Sommer. Dimitteret 1933 fra K. F. U. M.s Seminarium i København. Vikarieret V. Hjermeslev, Egholm, Hov o. a. Steder.

Vinterlærerinder:

1888 og 89: Stine Johannessen (Stine Sloth), som holdt Skole i »Den gamle Butik«.

1890: Hansine Nielsen, Søster til Fru Lærer Jørgensen.

1891: Frk. Faaborg.

1892: Frk. Karen Iversen.

1893 og 94: Frk. Als.

Faste Lærerinder:

1895—98: Frk. Andrea Larsen, senere Kommunelærerinde i Nr. Sundby. Efter hendes Bortrejse var *Laurine Hjelm Sørensen* Vikar i nogen Tid.

1898—1901: Frk. Rasmine Agerskov, senere Lærerinde i Hals.

1901—21: Frk. Anna Thousig. Bor nu i København.

Yngstelærere:

1921—23: A. B. Holm, f. $^{18}/_{1}$ 1894, Søn af Landmand Chr. Bruhn og Hustru Sørine, f. Holm, — gift $^{15}/_{6}$ 1923 med Elna Andersen, f. $^{13}/_{4}$ 1900, Datter af Gaardejer Anton Andersen, Skovlund, og Hustru Mariane, f. Pedersen. Nu Førstelærer i Koldkjær Skole ved Hals.

1923—44: A. M. J. Vestervig, f. $^{25}/_{12}$ 1894, Søn af Landmand J. P. Jensen i Sevel og Hustru Ane Kirstine Vestervig, — gift $^{11}/_{8}$ 1937 med Yrsa Mathiesen, f. $^{17}/_{8}$ 1893, Datter af Snedker Mathiesen i København og Hustru Inger. Nu Forsikringsinspektør i Aalborg.

Medens Lærer Vestervig i 1940 var paa Aarskursus, var *J. Hansen,* nu Tønder Seminariums Øvelsesskole, og *L. Olsen,* nu Sørup, Vikarer i Hov.

1944—46: Helge Ovesen, Søn af Lærer Ovesen i Vadum.

1946— : Svenning Godiksen.

1924 blev *Kristiane Jensen*, f. $^{6}/_{5}$ 1871, Datter af Fisker Mads Chr. Jensen, Hov, antaget som Pogelærerinde. Hun virkede i en Snes Aar, men havde tidligere i mange Aar været Lærerinde for en Privatskole i Hjørring.

Anm.: Den Skole, som blev nedbrudt i 1878, skal være opført 1818 (Aalborg Provstiarkiv).

VIII. KIRKE OG PRÆSTER.

Fra Arilds Tid har Hovboerne søgt Hals Kirke, og ad den ældgamle Kirke- og Tingvej, »den østre Vej«, gik eller kørte de om Søndagen og i Højtiderne til Hals. Vistnok midt i 1800erne blev det indført, at der visse Gange om Maaneden skulde holdes Gudstjeneste i Hov Skole. Sidst i 1800erne blev disse Gudstjenester i smukt Vejr om Sommeren forlagte til Jens Egholms Skov, hvor Folk samledes under den store »Præstebøg« og hørte Gudstjenesten. Endelig i 1899—1900 opførtes »Hov Kapel« paa Nordenden af

Hov Kirke.

Mikkels Rimme ved Ulstedvejen. Man var ikke helt enige om Pladsen, og flere af de gamle ønskede absolut ikke at lægge deres Ben her i »Rævemarken«.

Kirkens Grundsten nedlagdes Fredag den 20. Oktober 1899 af Stiftsprovst Jacobi, Aalborg. Det i Blykassen anbragte Dokument har følgende Inskription: »Den 20. Oktober 1899, i Kong Kristian den 9.s 36. Regeringsaar, da Vilhelm Carl Schousboe var Biskop over Aalborg Stift, Jens Jacobsen Kokholm Bjerre Provst for Kjær Herred og Carl Leuning Nørgaard Sognepræst for Hals Menighed, nedlagdes af Stiftsprovst Carl Hugo Edvin Jacobi denne Grundsten til Hov Kapel, som bygges af Tømrermester Asmussen af Aalborg under Ledelse af Arkitekt Ahlmann af Aarhus, og til hvis Opførelse Regering og Rigsdag i Forening har bevilget 9500 Kroner, medens Hals Kommune har overtaget den fremtidige Vedligeholdelse af Kapellet.

Pastor Alfred Christensen.

1. Korinth. 3. 11. Ingen kan lægge anden Grundvold end den, som lagt er, hvilken er Jesus Kristus.

Herrens Ord bliver evindelig!«

Den 30. Juli 1900 indviede Biskop Frederik Nielsen Kirken, ved hvilken Lejlighed Pastor Alfred Christensen blev indsat.

Kl. 10 gik Processionen fra Skolen med Biskoppen og Kirkekomiteens Formand, Købmand Simon Jørgensen i Spidsen, — endvidere Provst Bøggild, Herredspræsterne, Borgmester Andersen, Nr. Sundby,

Folketingsmand J. Jensen Sønderup, Komitémedlemmerne og enkelte andre.

I Kirken talte Biskoppen over Judas alm. Brev, 20. og 21. Vers, hvorefter han foretog den højtidelige Indvielse. Sognets ny Præst, Pastor Alfred Christensen, Hals, prædikede over Apostlenes Gerninger 2, 1—5, — og man sluttede Højtideligheden ved at synge: »Guds Ord det er vort Arvegods«.

Købmand Simon P. Jørgensen.

Herefter samledes man til et Festmaaltid i Hov Skole.

Kirkeværger:

1901—28: Købmand Simon P. Jørgensen.
1928—32: Fiskeeksportør Søren Jørgensen.
1932—39: Sognefoged Jørgen Hjelm Sørensen.
1939— : Købmand Theodor Nielsen.

Sognepræster i Hals[1]).

1. 1552: Peder Kjeldsen, før Munk i Børglumkloster.
2. 1568 og 99: Willads Willadsen.
3. 1601 og 35: Jens Madsen.
4. 1640 og 66: Gregers Davidsen.
5. 1666—90: Lauritz Lauritzen Hviid.
6. 1690—1717: Frederik Pedersen Block.
7. 1717—42: Peder Lassen.

[1]) Der kunde være meget at berette om de 25 kendte Præster i Hals Sogn; men da dette nærmest hører under *Hals* By og Kirke, maa det udelades her.

8. 1742—68: Lauritz Hansen.
9. 1768—72: Peder Gottfried Johansen Priebst.
10. 1772—95: Arrild Hansen Larsen.
11. 1795—1819: Peder Adam Obel, 1812 Amtsprovst.
12. 1819—27: Christian Fugl, Amtsprovst.
13. 1827—32: Frederik Carl Rosen.
14. 1832—42: Christian Conrad Sophus Andresen.
15. 1842—48: Niels Nielsen.
16. 1848—58: Ludvig Daniel Hvass.
17. 1858—64: Christian Thomsen Christensen.
18. 1864—88: Carl Vilhelm Lange.
19. 1888—95: Niels Christian Møller.
20. 1895—1900: Carl Leuning Nørgaard.
21. 1900—1913: Hans Julius Alfred Christensen.
22. 1913—18: Hans Christoffersen Blessing.
23. 1918—25: Johan Frederik Halberg.
24. 1925—36: Hans Christian Skjerk.
25. 1936— : Ejnar Nielsen.

IX. HOV SKOV.

(Se Kortet Side 24—25.)

Hals Birk var i Middelalderen en af Nordjyllands skovrigeste Egne.

Strandskoven (Sønderskoven) gik næsten ind til Hals By; i Nord gik den sammen med Nørskoven og i Vest over Øster Hassing Holter op mod Gandrup. *Nørskoven* strakte sig ind paa Øster Hassing Kær og stod i Forbindelse med Skovene ved Elsnab, Ulstedlund og Rønholt. Mod Øst gik den Nord om Skovshoved, hvor den mødtes med *Meller-Skoven*, der mod Nord gik over i Hov Skov.

I »Kræn Tjesgaards Mose« ser man endnu Rester af Mellerskoven. Ved *Strandgaarden* og *Bisnap* var der mindre Skovparter.

Hov Skov strakte sig vesten om Byen over Dyreeng, Langbrokjær og Smaa Engene og over Brændeengen og Plodsen helt ind til Byen.

I Nord gik den til »den østre Vej« og stod i Forbindelse med Melholt Skov, som dengang gik over i Skovene ved Hyllen og Gettrup.

Endnu o. 1800 var Plodsen beklædt med Kratskov, og o. 1860 var der norden for »Gregersminde« paa Brændeengen en Kratskov, som kaldtes »Bitteskoven«.

Siden 1900 er de tre smaa Egepur »*De store Krytter*«, »*De smaa Krytter*« og »*Snedkerens Krytter*«, samt »*Jens Simonsens Skov*« ved Langbrokær forsvundne.

1552 siger Abbed Anders i sin Jordebog: »Item[1]) den Skov, som ligger i Hals Birk og er El og Bøg, desligeste mange gamle forfaldende Træer med meget El og Birk. Naar hun bærer Olden, det haver ikke været tidt udi min Tid, da faar jeg paa kongelig Majestæts, min allernaadigste Herres, Vegne et Svin af hver Gaardmand og et halvt af hver Boelsmand udi forskrevne Birk.«

Nogle Aar senere skriver den unge Kong Christian IV[2]): »Frederik den Anden, vor kære Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, skal for nogen Tid siden have forlenet Os elskelige Henrik Gyldenstjerne til Aagaard med noget af Kronens Gods, paa Livstid at nyde, bruge og beholde, — og under andet Vor og Kronens Anpart udi en Skov, kaldes *Hov Skov;* men da Henrik Gyldenstjerne nu velvilligen har afstaaet og opladt til Os elskelige Peder Munk til Estvadgaard, vor Mand, Raad og Admiral — da har Vi af Vor synderlig Gunst og Naade undt og tilladt, at

[1]) Ligeledes.
[2]) Jyske Tegnelser.

forskrevne Peder Munk maa forskrevne Vor og Kronens Part udi forskrevne Hov Skov igen bekomme og den have, nyde, bruge og beholde, til saa længe Vi anderledes derom tilsigendes vorder, — dog at han skal frede samme Skov og ikke forhugge eller forhugge lade den til Upligt udi nogen Maade.

Givet i København d. 6. December 1590.«

I Matriklen 1662 skrives: »Til forskrevne By Hov ligger en liden Underskov af El og Birk, som er nogle forfarned[1]) Træer og nogen faa grønne Eger, som for Svin Olden ikke kan taxeres, — hører til Kongelig Majestæts Frihed og Vildtbaner.«

Skoven sættes til 2 Svins Olden, hvilket er alt for lavt sat, da den kunde føde langt flere end 2 Skovsvin.

I 1683 maa Skoven allerede have været meget aaben; thi der berettes, at Hov Mænd havde nogle af deres Enge beliggende i »Skoven«, »Haven« og »Plodsen«.

Skov- og Engprotokollen (1683) siger: »Hals Skov og Vildtbaner bestaar udi nogle smaa Eger, som er meget forhugget og efter Beretning at være brugt til Befæstninger. Der findes nogle faa Bøger, dog den største Del er Underskov og Krat, og synes vi, at naar Afgrøden faldt, kunde der fødes 30 Svin[2]).«

Beboernes hensynsløse Hugst til Salttilvirkningen i Forbindelse med Vildtets og Oldensvinenes Ødelæggelse af Ungskoven bevirkede, at de store Skove ved Hov lidt efter lidt bukkede under[3]).

---

[1]) Forfarned = halvt udgaaede.

[2]) Det er samtlige Birkets Skove, som sættes til 30 Svins Olden.

[3]) 1613 var Hov Skov paa 12, Strandmarken paa 16, Mølholtet paa 10 og Hals Nørreskov paa 36 Svins Olden.

Særlig galt var det under de fjendtlige Indfald i 1600erne, da Tyskere og Svenskere hærgede Birkets Skove.

$^{31}/_{10}$ 1645 oplyses paa Kjær Herreds Ting, at der under den svenske Besættelse fornylig i Hov Skov er hugget 110 Egestaver og 20 Bøgestaver, i Hals Nørreskov 557 Egestaver og 200 Bøgestaver, i Mellerskoven 250 Ege- og 170 Bøgestaver og i Strandskoven 350 Ege- og 150 Bøgestaver.

I næste Svenskekrig 1657—59 huggedes der atter vældigt løs — til Hals Skanses Udbedring og til Brændsel paa Aalborg Slot. Kjær Herreds Tingbog $^{5}/_{6}$ 1660 fortæller, at der blev taget 28 Ege og 27 Bøge i Hov og 190 Ege og 485 Bøge i Hals Skove, og $^{31}/_{10}$ 1661 berettes om yderligere 36 Ege og 67 Bøge i Hov og 137 Ege og 526 Bøge i Hals Skove.

Herforuden stjal og røvede Birkets Beboere under de fjendtlige Besættelser en Mængde Træ i Skovene, og Skovrideren Niels Larsen klager 1645 over, at naar Skovfogederne overrumplede Tyvene, satte disse sig til Modværge og overfaldt Skovfogederne, »saa de næppelig kunde undkomme med Livet for Hug og Slag, som endnu paa en Part af dennem kendes, baade paa Klæder og Arme. Hvad Underskovens Forhuggelse sig anlanger, da er der vel udi Snese Læssetal nedhugget Hasle, Eske, Rønner og andet.«

Den allerværste Behandling fik Hov Skov dog i Tiden lige før Udskiftningen, da Byens hurtigt skiftende Ejere søgte at lave Penge paa den, og Bønderne samtidig benyttede sig af Lejligheden til at bjerge sig lidt Bygningstømmer og Ildebrændsel.

$^{5}/_{10}$ 1782 lod Hr. Christian Holmarch af Hov paa

Dronninglunds og Hals Birketing tage Tingsvidner paa Hov Skovs slette Tilstand.

Jens Nielsen og Jens Thomsen, begge af Melholtsgaard, havde været udtaget til Synsmænd, og Mandag den 30. September 1782 Kl. 10 slet havde de, ledsaget af Skovfoged Christen Jungersen, synet Skoven.

De aflagde følgende Synsberetning: »Skoven er en Kile og er en Fjerdingvej lang, — og i den nordre Ende, som er bredest 1/3 Mil bred, og søndre Ende 1/16 Mil bred.

I søndre Ende, østen for *Starbæksholt*, findes en Del topfurnede[1]), forraadnede Træer af Eg, Bøg, El og Ask, kun til Brændsel.

Længere Nør, østen for det saakaldte *Pagholt*, findes en stor Del gamle fortørrede Træer af al Slags. De var mesten kun til Brændsel, men desuden en Del opløbne unge Træer.

Langs øster Side, i det saakaldte *Ellehoved*[2]), findes nogle store gamle Ege, topfurnede, forraadnede og faldne paa Jorden.

Langs øster ned for *Lille Beckholt* findes en stor Mængde gamle udgaaede Træer af alle Slags og en Del unge Træer i Opvækst i en stor Tykning; det var til Gavn, om ca. Halvdelen blev tyndet.

Jorden er her moradsig. Ved begge Sider af Starbæksholt befindes en stor Del topfurnede Bøge og Ege.

Vesten Pagholt og Lille Beckholt og Starbæksholt ligeledes topfurnede og forraadnede Træer af alle Slags.

Desuden er store Strækninger af Skoven tæt be-

[1]) Topfurnede: Ved at gaa ud i Toppen.
[2]) Ellehovedet: Elhwo.

groet med Underskov af El, Hassel, Røn og Torn, samt Vidjer.

Det afhjemlede de for et fuldt Syn.«

Den værste mod Hov Skov var vistnok Kammerraad Duus i Hals; thi i det Par Aar, han ejede Hov, lod han skove og sælge en Mængde Træer. Han gav senere Hals Nørreskov samme Behandling, og da hans bitre Fjende, Pastor Arild Lassen i Hals, indmeldte dette til det kongelige Rentekammer, blev Duus den $^{22}/_{11}$ 1783 idømt en Bøde paa 100 Rdlr., hvoraf Halvdelen tilfaldt Rentekammerets Fattigkasse, Resten Angiveren.

Birkedommer Huulegaard i Hov og Duus var ogsaa Fjender, og $^{14}/_{1}$ 1788 klagede Duus til Rentekammeret over, at de ny Selvejerbønder, særlig da Anders Torst paa Østeraagaard og Huulegaard i Hov, helt ødelagde Birkets Skove. Om Birkedommeren skriver Duus: »Han er den største Forbryder imod Skovene her paa Egnen.«

Huulegaards Skrivelser til Rentekammeret gav ikke Duus noget efter i Skarphed.

$^{2}/_{1}$ 1789 beklager han sig over, hvor svært det er for ham og de øvrige Beboere »at have en ondskabsfuld og trættekær Mand boende midt iblandt sig«, — og han fortæller, at han og Duus havde været meget gode Venner, lige til Duus havde tabt en Række Sager ved Retten.

F. Eks. var Duus' Datter gaaet næsten nøgen ud af sin Faders Hus og havde giftet sig med hans tidligere Fuldmægtig Prokurator David Schiøttz i Hals[1]). Schiøttz stævnede Svigerfaderen til at udlevere hen-

[1]) Den $^{26}/_{9}$ 1787 viedes i Hals Prokurator David Frederik Schiøttz og Jomfru Maria Kirstine Duus. Det har været med en vis Skadefryd, at Pastor Lassen forrettede denne Vielse.

des Gangklæder og et Chatol, som var hendes, — til Værdi af nogle og tres Rigsdaler.

»Jeg troede, at hun burde have sin Ejendom, som tilhørte hende, inden hun lod sig vie til Prokurator Schiøttz, og dømte Duus til at udlevere Sagerne eller betale.

Saa fulgte straks Duus' Klage til Rentekammeret.«

Og Birkedommeren fremsatte den Formodning, »at Duus' Trættekærhed og lovstridige Færd er velkendt i Collegierne (Ministerierne).«

Han indrømmede, at han havde taget Træ i den Skovpart, der tilhørte hans Gaard, Hov Gaard, — og han havde ligeledes taget Træ, som han havde brugt til at opbygge 3 Længer af paa sin nu iboende Gaard (Matr. 19); men han hævdede, at Duus, som havde ejet Hov Skov for 12—13 Aar siden, havde gjort den meget stor Skade.

$^{20}/_{9}$ 1788 vidnede Johannes Christensen i Hov paa Birketinget, at da Huulegaard købte Hov Gaard af Holmarch, fulgte Skovstykket »*Hesseltangen*«, der var 200×40 Favne, og det lille Skovstykke »*Kæret*«, som var 60×15 Favne, med. Desuden ejede han Skovstykket »*Ellehoved*«. Disse tre Skovstykker laa østen for Starbæksholt i Syd- og Sydøstsiden af Hov Skov.

Ganske vist har Huulegaard ryddet en lille Strimmel Skov i østre Side ved Gærdet; men han har ikke solgt Træet, men brugt det til at opbygge sin Gaard med. Men Kammerraad Duus har hugget meget til Salg, og der er nu 6 store Holter i Skoven; de stammer fra Kammerraadens Tid. Det samme vidnede Gregers Andersen, Gregers Povlsen, Gregers Svendsen og Christen Jungersen.

Da Holmarch i 1782 solgte halve Hov til Køb-

mændene i Aalborg, fulgte Skoven med, og han oplyste, at den var 1 Fjerdingvej lang og 330 Favne bred og delt i 11 Parter.

1790 blev Hov By udskiftet; men først 1800 lod Købmand Oluf Christensen i Aalborg Skoven udskifte.

Den egentlige Hov Skov deltes i 10 Lodder, hvoraf de fleste igen deltes mellem 2 Lodsejere. Den 11. Lod var *Stokbro Kær*, som hører til Melholts Skov, men ligger i Hals Sogn; denne Skovpart blev udlagt til Hov Husmænd i Forening[1]).

Der fortælles, at de Gaardmænd, som ikke fik Skov, til Gengæld fik et ekstra Stykke Eng i »*Vigen*« østen for Skoven.

Nogle af Skovlodderne tilhører endnu de Gaarde, hvortil de i 1800 lagdes, medens andre er gaaet fra Haand til Haand. Dette sidste gælder særlig Lodderne 1 og 2 (Alsens Skov) og 9 og 10 (Jens Egholms Skov).

Matriklen 1844 fortæller om Hov Skov:

Matr. 37, Hov Skovhus (Strengholt). Glt. Hk. 0 - 0 - 1 - 0, nyt 0 - 3 - 0 - $2^1/_2$.

Fæster: Jens Christensen, Skovfoged.

Ejere: Proprietær Kjeller (Langesminde), Grosserer Springborg samt Købmændene Ole Christensen og Peder Sødring, Aalborg, tilligemed Ejerne af Matr. 2, 3, 7, 8, 9, 11, 13 og 15.

Matr. 50, Skoven: Glt. Hk. 0 - 0 - 1 - $2^1/_2$, nyt 2 - 7 - 3 - $1^1/_4$.

Ejere: Ejerne af 3, 4, 5, 6, 7, 9 a, 9 b, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22 a, 23, 24, 25, 28, 29 og 33, samt 10 a Jens Hansen Bastbjerg.

[1]) Næsten alle Hov Bys Lodsejere havde lidt Skov paa deres Lodder vesten, sønden og østen Skoven (se Skovkortet).

At saa mange nævnes som Ejere, maa forklares ud fra en Oplysning i Arbejdsjournalen af 1812[1]): »Skovejere og græsningsberettigede er forskellige; kun nogle ejer Skoven, men Græsningsretten er fælles for Hov Beboere, som alle er Selvejere.«

Den Bæk, som gaar Nord om »*Alsens Skov*«, er mærkeligt nok ikke Sogneskel; men dette gaar nogle Hundrede Meter længere mod Nord og følger ingen naturlig Grænse.

Det Skovstykke, som ligger mellem Skellet og Bækken, har gennem Aarhundreder givet Anledning til meget Vrøvl, idet det var en Del af Melholt Skov, men laa i Hals Sogn.

Det kaldtes »*Hov Skov*« eller »*Stokbro Kær*«.

Paa Matrikelskortet staar »Træerne til Gettrup, Grunden til Hov By«, og ved Udskiftningen fik, se foran, Hov Husmænd Stykket udlagt, saa de her kunde hente Vinterbrændsel.

I 1500erne og senere havde Hovboerne, samt to Bønder i Skovshoved, Græsningsret i Stokbro Kjær; men de havde ikke Ret til Skovhug, hvilket de altid glemte.

Ulsted-Melholt tilhørte Vitskøl Kloster, og Klosterets Skovfogeder maatte ofte rejse Sag mod Kronens Bønder i Hov, naar de havde været paa ulovlige Veje.

1533. Hals Birketing. Vi efterskrevne Mænd, Las Lauridsen, Tingfoged til Hals Birketing, Peder Andersen i Hals med flere evendelig med Gud kundgør vi for alle med dette vort aabne Brev: Aar efter Guds Byrd 1533, Fredagen næst efter Canuti Regis Dag (d. 10. Juli), da var skikket for os beskeden Mand Niels Mikkelsen i Munkegaard[2]) i Melholt, som

[1]) Arbejdsjournalen til Matr. 1844.

[2]) Munkegaard er Søndergaard i Melholt. Gaarden er anlagt af

lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af otte beskedne Dannemænd, hvilke alle samdrægteligen vidnede, at den Skov, som kaldes Munkemark, som ligger til Niels Mikkelsens Gaard i Melholt, er Klosterets[1]) fri Eendel; og aldrig har der været noget almindeligt Hugst derinde, enten til Salt Kedler eller noget andet Hugst udi Abbedens eller Tilsynsmandens eller den Mands Minde, som har Gaarden.

1548, Tirsdag den 3. Maj, rejste Peder Jensen, Vitskøl Klosters Bonde i Rottrup, paa Kjær Herreds Ting Tiltale mod de Hov Karle for den Eendels Skov, de havde hugget i; den ligger til Niels Mikkelsens Gaard i Melholt. Saa fremkom Oluf Lauridsen i Hov (boede i Matr. 19, »Gaarden«) og sagde, at de havde hugget med Abbedens Minde.

1561. Abbed Anders' aabne Brev: »Jeg Anders Andersen, Abbed udi Vitskøl, kendes og gør vitterligt for alle Mænd med dette mit aabne Brev, at jeg fuldmyndig og mægtig gør min Tjener (d. v. s. Fæster) Lars Nielsen i Munkegaard, liggende i Melholt, at have Opsyn med den Eendel Skov, som ligger til samme fornævnte Munkegaard, som begynder ved den Skiver (Bæk), som løber igennem Jens Pedersens Eng i Hov og ud i Havet, og mod Nør til Voldbæk. Og ligeledes byder jeg ham at tage Vare paa, at ingen, hverken de Mænd af Hov eller nogen anden, bruger der noget enten Skov eller Eng, ej heller hugger, uden det er med hans Minde.

Skrevet i Lindholm, Torsdagen næst efter Vor Frues Dag 1561. *Anders Andersen,*
Abbed.

Vitskøl Munke, og dens Fæstere var i mange Aar Skovfogeder over Melholt Skov.

[1]) ɔ: Vitskøl Kloster.

I August 1579 købte Henrik Gyldenstjerne til Aagaard Vitskøl Godset i Ulsted Sogn af Kongen, og $^{15}/_{12}$ tog han paa Kjær Herreds Ting et fuldt Stokkenævn af 24 Mænd, at Melholt Skov var hans, og at hvis nogen uretmæssig kom derind, maatte de tage Skade for Hjemgæld.

Denne Advarsel har øjensynlig ikke forskrækket Hovboerne; thi $^{30}/_{5}$ 1598 og Snapstirsdag 1599 maatte Gyldenstjerne paa Herredstinget og $^{1}/_{7}$ 1598 paa Hundslund Birketing atter fastslaa sin Ejendomsret og forbyde, at nogen kom i Skoven med Skytteri, Jagt eller Skovhugst.

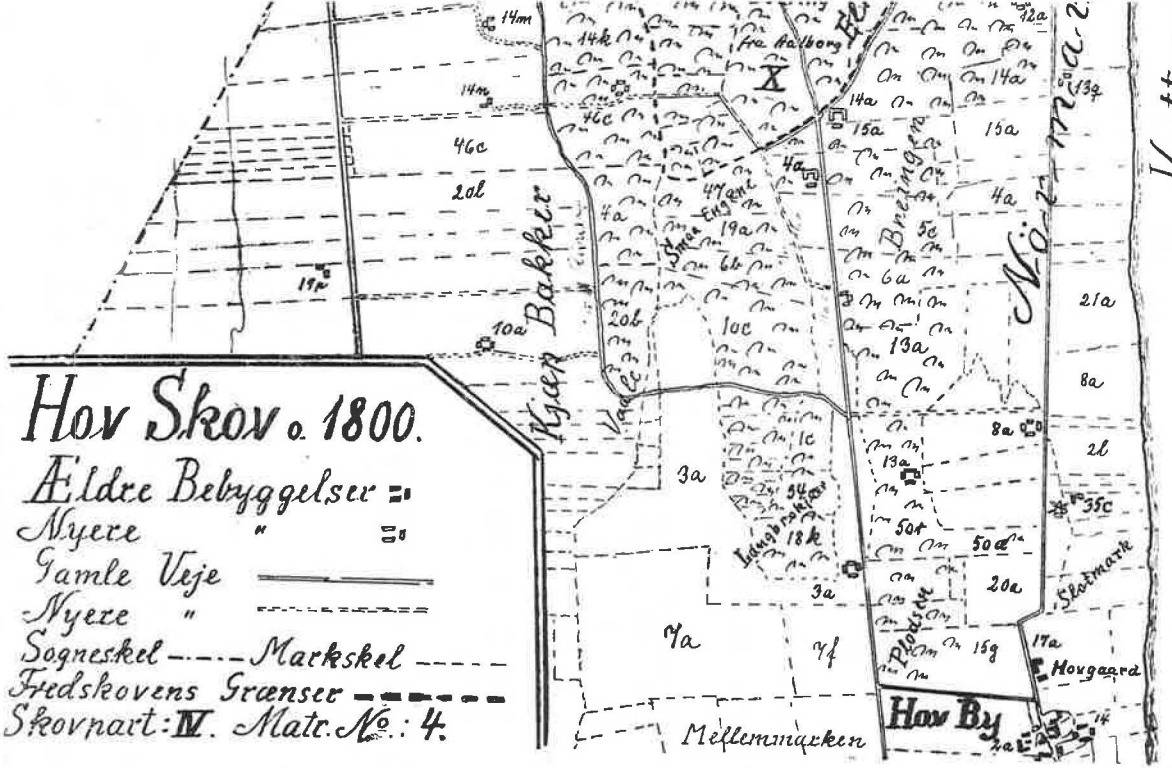
Man var ikke enige om, hvor langt Melholt Skov gik, og hvor Sogneskellet var; thi Torsdagen efter Vor Frue Dag 1581 udgav Jens Andersen i Hov og Mads Lauritzen i Skovshoved paa Hals Birketing et aabent Brev og gjorde vitterligt, at de mindedes 60 Aar og mere; og da havde de hørt de gamle sige, at fra Voldbæk og til Askeovnen, det har altid været Vitskøl Klosters Eendelsskov.

Da Askeovnen ligger i Sogneskellet, mente de to gamle Mænd følgelig, at Stokbrokær, det omstridte Skovstykke, laa i Hov Skov.

Da Sogneskellet ikke var en naturlig Grænse, men løb lige gennem den tykkeste Skov, maatte det flere Gange fastslaas, — saaledes d. 23. Juli 1652, da Gettrup Ridefoged Christen Ibsen paa Kjær Herredsting vidnede, at Herredets Sandemænd havde gjort og svaret et retfærdigt og kristeligt Skel mellem Melholt Fang paa den ene Side og Hals Birk paa den anden.

Skellet gik fra Grimbøgen[1]), der stod vesten Vejen i *Langholtsig*, som Vejen gaar til Hov, og øster til

[1]) Grimet: mærket med Økselhug.

Hov Skov o. 1800.
Ældre Bebyggelser
Nyere "
Gamle Veje
Nyere "
Sogneskel
Markskel
Fredskovens Grænser
Skovpart: IV. Matr. No.: 4.
Kjær Bakker
Hov By
Mellemmarken
Hovgaard
Skatmark
Kattega

Smalby

Gammel Kongevej
Langholt Sig
12a
21a
Mosholt Skov
Virgen
Kalvehaven
Havevej
Hdvrengene
Udengene
Sognevej

Askeovnen, en Banke, som ligger paa øster Side af Vejen — og derfra og øster til en anden grimet Bøg — og over Nørenden af *store Buskholt* — lige øster til en gammel Eg, som og er grimet — og lige reberet øster til Havet langs med en gammel Skiver.

I 1662 vilde Fru Ide Lindenow til Vraa, som nu ejede Melholt Skov, ikke alene forbyde Hovboerne Skovhug, men ogsaa deres ældgamle Græsningsret i Skoven, og derom blev der stort Halløj.

1719 tilhørte Hov Prinsesse Sofie Hedevig paa Dronninglund, medens Jørgen Bille paa Vraa havde Melholt. Den aarhundredgamle Strid brød da atter op, og en lang Proces fulgte. Dommen kom til at lyde saaledes: »Angaaende den i Hals Birk liggende Del af Skoven, da tilhører Grund og Græsning Hovboerne, medens Træerne og Jagten er til Vraa.«

Hermed var Striden bilagt foreløbig — men ogsaa kun foreløbig; thi den har vedvaret næsten til vore Dage.

1828 ejedes Lykkensprøve af Normanden *Diederich Lose*, som anlagde Lykkensprøve[1]) og søgte at samle hele Melholt Skov.

Han overtalte Hov Husmænd til for en Spotpris at overlade sig foran omtalte omtvistede Skovstykke, som de ved Hov Skovs Udskiftning havde faaet udlagt til Fællesbrug; men denne Afstaaelse forhindrede aldeles ikke Hovboerne i at hente sig lidt Gavn- eller Brændselstræ, naar de manglede det.

Den værste af dem var gamle Povl Vad, som var Husflidsmand og lavede River, Skovl- og Grebskafter samt »Tyrhæle« til Folk.

Der fortælles, at Lose en Dag spadserede i Sko-

[1]) Lykkensprøve, nu den største Gaard i Melholt, var før Loses Tid kun et lille Skovfogedhus.

ven, da han blev indhentet af Povl, som havde været i Asaa Mølle og faaet en Sæk Rug malet.

»Trr, wil De ha' Tjyren mæ', Lose?« spurgte Povl. »Ja, Tak,« sagde Lose, som nu vilde benytte Lejligheden til at advare Povl imod det her Skovtyveri. De kørte nu snakkende nok saa hyggeligt ind gennem Skoven, da Povl pludselig udbrød: »Trr, der stoer da saa møi et bette jøwt Rywskawt, — aah, hold lieg we Hæsti' e Ywblek, Lose!«

Med disse Ord kravlede han af Vognen, snappede en Økse, som laa under Agebrættet, gik hen og fældede en smuk lille Ask, som han afkvistede og smed op bag i Vognen.

Proprietær Lose saa til, bristefærdig af Harme, og da Povl atter satte sig op til ham, brød den forbitrede Skovejer ud i en Strøm af vrede Ord og endte med at raabe: »Nej, nu bliver du min Salighed for fræk, Povl Vad, — du stjæler Træ i min Skov i mit eget Paasyn!«

Men Povl svarede roligt: »Æ de no nue, Lose, aa skaeb Dem saa taassi for søen i sølle Peis Skyld. De' ka' i Mai som Dem da aaller wær betjæi, — hwa', wil Di intj tjyer mæ længer?«

Lose var nemlig sprunget af Vognen, og han travede nu rasende ind i Skoven.

Da Kong Frederik IV i 1716 solgte Hov til sin Søster, forbeholdt han Kronen Jagtretten. Denne lejedes saa ud, almindeligvis for en Aarrække.

I »Jydske Efterretninger« (Aalb. Stiftstidende) for 16. Juli 1813 læses:

I Følge Amtets høje Øvrigheds Ordre af 14. dennes, bliver den Hs. Majestæt Kongen tilhørende Jagtrettighed paa Hov Byes Ejendomme og Skovparter i

Hals Sogn, stillet til Auction til ny Forpagtning i 10 Aar fra 1. Jan. 1813 at regne, Fredagen den 30. Juli førstkommende om Formiddagen Kl. 9.

Spies.
(Herredsfoged.)

1840 havde Apoteker Kayerød i Aalborg Jagtretten i Hov Skov, og da han mente, at Stokbro Kær hørte til Hov, anmeldte han Diederich Lose, hans Plejesøn Hans Svendsen Lose og Husmand Rasmus Larsen af Melholt for Krybskytteri. De blev dog alle frikendte.

Det meste af den tilbageværende Skov er ved Pigtraad inddelt i Fenner, hvor der om Sommeren er løsgaaende Kreaturer. Dette skal just ikke fremme Ungskovens Vækst, saa den Dag er vel desværre ikke saa fjern, da Hov Skov ligesom Mellerskoven og Skovene ved Strandgaarden er en »saga blott«.

I gamle Dage var der Ulve, Vildsvin og Hjorte i Skoven, og Godsforvalter Rosen paa Dronninglund fortæller, at der den 5. Marts 1754 var Klapjagt i Hov Skov, ved hvilken Lejlighed der dog intet Vildt nedlagdes; men der blev set 8 Vildsvin, 12 Raadyr og 7 Harer; desforuden saas uden for Skoven paa Heden 7 Raadyr.

Den 22. Marts holdtes en ny Klapjagt, der begyndte ved Gjeraaen og endte ved den søndre Ende af Hals Nørreskov.

Bønderne var tilsagt som Klappere, og Klapperkæden strakte sig fra Havet til Ulstedlund.

Det var Ulvene, Rosen var ude efter, og han beretter, at der blev set 4 af disse Skadedyr, »hvoraf den ene blev skudt og de to kvæstede, i Synderlighed den ene, saa at man ikke tror, at den kan leve,

hvilke begge løb ind i Hals syndre Skov, og den fjerde løb tilbage igen til Nørre Skoven igennem Klapperne.«

Herefter gik Jagten videre igennem Sønderskoven, hvor en Ulv blev skudt.

Resultatet var: »Ere da tilsammen skudt 2 Ulve og 4 Ræve, kvæstet 2 Ulve og set 1 Ulv og 3 Ræve.«

Om Ulvene i Hov Skov fortalte gamle Mette Marie Simonsen mig engang følgende: »Vor Gaard, som jeg er født i, har engang ligget inde midt i Byen, dér hvor Jens Dahl nu bor. Der boede for mange Aar siden en Mand, som en Dag kort før Jul var kørende til Melholts Mølle for at faa en Sæk Korn malet; han havde et brunt Føløg og en sort uskor[1]) Hest for Vognen.

Han maatte vente længe paa sit Mel, og da han kørte hjem gennem Skoven, var det Nat, men maanelyst.

Ved Krytterne var der en lille Lysning, et Holt, vesten for Vejen. Da Manden kom kørende der forbi, saa han, at der sad en Ulv, som satte Næsen i Vejret og hylede for at tilkalde de andre Ulve. Manden skyndte sig forbi; men lidt efter kom en stor Flok Ulve løbende bag efter ham. Han spændte i en Fart Følhoppen fra, sprang op paa den og slap lykkelig og vel hjem til Hov, medens Ulvene kastede sig over den sorte.

Et Par Timer senere var der noget, som dundrede paa Mandens Port. Det var den uskor Hest; men nu var den ikke sort, men helt hvid af Skum og Fraade, og den var saa forbidt, at Blodet rendte af den.

Dagen efter fandt Manden 17 døde Ulve liggende

[1]) uskor = uskaaret, altsaa en Hingst.

mellem Gaarden og Krytterne. Dem havde Hesten dræbt, og da Gaardmanden solgte Skindene og tillige fik Præmie for hver Ulv, blev han helt velhavende. Den sorte blev aldrig til Hest mere, men fik Naadsensbrød i Gaarden.«

Da andre gamle i Byen har fortalt det samme, er der vel noget om Historien.

Den sidste Ulv i Hov blev skudt paa den høje Mark norden til Laurits Egholms.

Skovridere og Skovfogeder.

Over alle Birkets Skove var der en Skovrider, som havde flere Skovfogeder under sig.

Peder Jensen Skytte i Nørgaard er vistnok den eneste Skovrider, som har været bosat i Hov.

Han boede først i Hals og var fra 1626—42 Fæster i Nørgaard.

Den $^{17}/_{5}$ 1650 oplystes paa Hals Birketing, »at salig Peder Jensen Skøtt i Hov, Skovrider i Hals Birk udi 20 Aar, havde faaet og bekommet 20 corante Daler til hans aarlige Løn af Kongl. Majestæts Skriver«.

1645 var Niels Larsen og 1650 Niels Christensen Skøtt Skovrider; de boede begge i Hals.

1635 kom Per Skytte en Dag i Meller Skoven over en ung Mand fra Hov, Jens Jørgensen, som havde skudt en Hjort. Per tog Bøssen fra ham og meldte ham. Paa Birketinget benægtede Krybskytten, at han havde skudt Hjorten eller andre Dyr i Kongl. Majestæts Frihed; men det hjalp ham ikke. Birkefogeden, Anders Pedersen i Østeraagaard, dømte ham til at være »udi Kgl. Majestæts Naade og Unaade« (skyldig).

Dette var en alvorlig Sag; thi Straffen for Krybskytteri var da Død eller Lemlæstelse.

Jens maa dog være blevet benaadet; thi nogle Aar efter finder vi ham bosat i Agersted.

Jep Christensen i »Gaarden« var Skovfoged i mange Aar.

$^{19}/_{9}$ 1645 stod mange Mænd af Hov paa Hals Birketing, tiltalte for Skovtyveri, — og Søren Nielsen[1]) i Hals tilspurgte dem, hvorledes de var kommet til at hugge de Træer, som ligger huggede i Hov Skov. Hertil svarede Jep Christensen Skovfoged, at Skytten og Skovrideren havde undt Hov Mænd hver et lidet Stykke til Brænde, da de intet havde faaet i lang Tid.

Flere Mænd af Hov vidnede, at Jep ikke vidste af samme Træer, da Skytten og Skovrideren selv havde vist dem, hvor de skulde tage Træ til deres Juleved.

17. Oktober samme Aar vidnede Jep Christensen Skovfoged, at der rundt om Lars Kjeldsens Kaalhave var 81 grønne Hassel- og Egestaver og Ris, som han havde fældet i Skoven, siden Kornet blev indhøstet. Lars Kjeldsen, som var indstævnet, svarede tvært, at han ikke havde hugget mere end hans Naboer.

$^{13}/_{6}$ 1645 vidnede Jep paa Tinget, at han var kommet over Christen Christensen, Søn af Christen Pedersen i Melholt (Risgaard), der i Hov Skov var ved at save nogle Grene af 2 fældede Ege, som var fældet til Lensmandens Vogne.

I 1754 var *Christen Pedersen* (Matr. 15) Skovfoged. Hans Landgilde var: 4 Skpr. Byg, 6 Skpr. Havre og 15 Skill., samt 1 Rdlr. 1 Mk. 10 Skill. i Arbejdspenge. Der berettes, at »Landgilden nyder

[1]) Degn, Tingskriver og undertiden fungerende Birkefoged.

han til Løn for Skovfoged Tjenesten«. 1769 og 72 nævnes hans Efterfølger i Gaarden, *Ejler Pedersen,* som Skovfoged.

O. 1765 opførtes i Vestsiden af Hov Skov Stedet *Strengholt,* som gennem mange Aar blev Bolig for Hov Skovfogeder.

1769 døde *Niels Therkildsen* i Strengholt, og hans Enke ægtede *Johannes Christensen,* som blev Skovfoged, men senere fik Gaard M. 15 i Fæste.

1780 og 81 var *Lars Jensen Smith* Skovfoged; han blev ogsaa Gaardmand i Byen[1]).

1782 og 83 var *Christen Jungersen,* tidligere Gaardmand i M. 15 Skovfoged (boede senere i Ølandshuset. Jyngerhusene har Navn efter ham).

1784 og 87 var *Hans Mikkelsen* Skovfoged; han boede senere i Thøger Svends Hus nør i Byen.

1801 boede *Christen Sørensen* i Strengholt; han var af gammel Hov Slægt og Søn af Søren Nielsen i Bangsbo Huset.

Hans Søn *Jens Christensen* overtog 1830 baade Skovfogedbestilling og Ejendom.

Skoven var nu forlængst delt mellem forskellige Lodsejere; men det kneb Jens Skovfoged at holde »Restits«; thi Hovboerne var jo fra gammel Tid vant til at betragte Skoven som Fælleseje, og de, som ingen Skov havde, vilde gerne hente en Pind eller to, naar det passede dem.

Kusk Peter i Mikkelmarken var en dygtig Husflidsmand. Han lavede Tøjrekøller, Skovlskafter og lignende, som han solgte til Folk. Træet købte han

[1]) Det ældste Strengholt maa være brændt; thi 1780 opførtes Lars Jensen Smiths »Raalings Kroghus« i Strengholt — Skøde 1781.

ofte billigt af Byens unge Karle, som herved skaffede sig en lille Ekstrafortjeneste.

Herom fortæller Anders Hugdrup følgende: Først i 50erne tjente Kræn Sloth og Skrædder Jens Kristian, som var et Par forvovne Gutter, hos Gammel Kristian. De skulde engang til Legestue, men manglede Kontanter, hvorfor de laante et Spand Heste af deres Husbond og kørte til Skovs, hvor de fældede et Læs Smaatræer, som de vilde afsætte til Peter. De havde ogsaa faaet deres Rov paa Vognen og var paa Vej sønden ud af Skoven, da Jens Skovfoged kom halende bag efter dem paa sit hvide Øg, som var baade halt og gammelt. Han naaede tæt til Vognen og tilraabte de to Krabater et tordnende »Holdt, i Kongens og Lovens Navn!«

Dette Tilraab virkede dog ikke efter Bestemmelsen; thi Jens Kristian sprang af Vognen med en af Pogene i Haanden, og han spærrede Vejen for den forbitrede Skovfoged og slog efter den hvide Hest, hver Gang Jens vilde forbi.

Flere Gange søgte Jens Skovfoged at ride ind i Skoven for at komme udenom og bag efter Vognen; men det mislykkedes paa Grund af Hestens Langsomhed. Imens smurte Kræn Slot paa Krikkerne, og han var snart forsvundet.

Da der nogle Dage efter var Grandestævne hos Oldermanden Jens Lavsen, var Skovfogeden til Stede, og under Stævnet rejste han sig, saa bebrejdende paa Kusk Peder, idet han sagde: »Peter, der haar wat Tyv' i Skowi fornys!«

Men Peter blev meget krænket over denne ufine Hentydning, og med et vredt: »Ja, A er sgu ligglaa, om der haar wat tyw' heller trødde heller førre i

Skowi, — hwa kommer de mæ wæ!« forlod han Grandestævnet.

Under Bymændenes Latter rystede den skikkelige Skovfoged paa Hovedet, og saa blev der ikke gjort mere ved den Sag.

Jens Skovfogeds Søster Maren blev gift med Mads Kotrenge, og hans Broder Niels Christensen (Skov Niels) var Fader til Skov Jens og Per Skov, der huskes af de ældre.

Jenses Svigersøn *Skovfoged Peter* overtog Strengholt, der nu ejes af hans Datter og Svigersøn.

Ifølge de gamle Skøder havde Kongen Ret til Palisadehugst i Hov Skov. Palisaderne skulde bruges til Skansen i Hals.

Saa sent som $^{18}/_{11}$ 1874, da Jens Lavsen gav sin Svigersøn Jens Simonsen Skøde paa »Larsensminde« findes denne Pasus »Ret til Fiskepladser i Stranden, Ret til Gjærdselshugst i Over- og Underskov; men ifølge mit Skøde af $^{20}/_{1}$ 1832 har Kongen Ret til Palisadehugst i min Skovlod«.

X. KRIGE OG FJENDTLIGE BESÆTTELSER.

De store Begivenheder ude i Verden gik almindeligvis hen over Hovederne paa Hovboerne; thi Byens isolerede Beliggenhed bag Skov og Hav bevirkede, at den kun sjældent modtog et Pust udefra. Selvfølgelig — naar Kongen kaldte sine Mænd under Vaaben, maatte de unge fra Byen møde, — sagtens ved Flaaden; thi saa langt tilbage som nogen kan mindes, har Hov Mænd gjort Tjeneste som Orlogsgaster; men dette indvirkede ikke særlig paa Byens daglige Liv.

Helt anderledes stillede Sagen sig, naar Egnen blev besat af fjendtlige Soldater.

Midt i Oktober 1627 blev Hals gamle Skanse

stormet af Oberst Scherffenbergs tyske Landsknægte, som nedhuggede Besætningen til sidste Mand.

De var kommet i Baade fra Aalborg, og samtidig satte de ved Sundby over til Vendsyssel.

Ritmester von Pannwitz' Ryttere blev lagt i Kvarter i Øster- og Vester Hassing Sogne, og de forblev der til Juni 1629.

De var haarde Herrer for Egnens Befolkning, og de ødelagde flere Ejendomme paa Egnen, bl. a. Hals Fogedgaard og Nørgaard i Hov. Nørgaard laa, hvor Murermester Kr. Pedersen nu bor; den blev genopbygget der, hvor Th. Nielsens Købmandsforretning ligger. I Nørgaard dræbte de Fæsteren, gamle Jacob Madsen og to af hans Sønner, og Medfæsteren, Svigersønnen Iver Jensen, flygtede bort med Kone og Børn. Christen Bødkers Gaard, Matr. 27, betegnes efter Krigen som »øde«, og i flere Aar kunde Bønderne i Hov kun yde en ringe Del af deres Landgilde, saa forarmede var de blevet.

Saa havde de Fred 14—15 Aar; men den 17. Januar 1644 slog Svenskerne ved Sundby en vendsysselsk Bondehær fra Kjær og Jerslev Herreder, som vilde formene dem at komme over Fjorden, og Vendsyssel blev atter oversvømmet og udplyndret af de vilde Soldaterhorder.

I Oktober 1657 og August 1658 spredte de svenske Krigsfolk sig atter over Egnen, røvende og plyndrende.

Knud Jensen Juul i Hals klagede senere over, at de havde brændt Fogedgaarden af for ham, saa han for anden Gang maatte lade den genopføre.

Flere Ejendomme i Hov blev lagt øde, og nogle saa grundigt, at der aldrig mere kom Fæstere i dem, og i lange Tider var de øvrige ikke i Stand til at svare deres Ydelser til Kronen.

Da Svenskerne den 15. og 16. August 1658 fra Søsiden søgte at erobre Hals ny Skanse, blev de slaaet tilbage af Kommandanten, den tapre Major Anders Lauritzen.

Hovboerne var med Sognets øvrige Mænd paa Majorens Bud mødte og deltog i Kampen.

Ved en Synsforretning $^{14}/_{9}$ 1660 berettes, at Hov Mænd paa Grund af Mangel paa Saakorn og fordi »Marken af Havflod er slet fordærvet« i Aaret 1660 kun havde haft en meget ringe Høst; Fire af Bønderne havde haft $^{1}/_{2}$, fem havde $^{1}/_{3}$ og fire kun $^{1}/_{4}$ af deres sædvanlige Avl.

Efterkrigsaarene har været meget strenge.

I Krigen mod Englænderne 1807—14 deltog mange af de unge i Hov, dels som Orlogsmatroser, dels som Kapergaster: Kræn Smed og Broderen Ejler, den laang Batel, Skrædder Niels, Tysker Henrik, Povl Vad m. fl.

Men den, der var med i de fleste Bataljer, var sikkert Kræn Smed, Søn af Niels Pedersen Smed (M. 31).

Om ham beretter »Aalborg Stiftstidende« for Tirsdag d. 24. Dec. 1872 følgende: »I Hou By, Hals Sogn, afgik ved Døden den 18. December Veteranen Christen Nielsen Smed, 91 Aar gammel. I 1808 blev han udkommanderet til Orlogs og var med til 1814, da Freden blev sluttet; han deltog i den Tid i mange Søslag. Det var den gamle Olding en inderlig Glæde at fortælle, hvad han havde oplevet, imedens han tjente og kæmpede under det danske Flag.

Saaledes var han med at tage en engelsk Brig i Dragørrenden den 9. Juni 1808, og samme Aar den 20. Oktober var han med i Træfningen mod Linjeskibet »Africa« ud for Stevns Klint. I 1809 var han ombord i Kanonbaaden Nr. Litr. C. og var der

til 1814. Han deltog derombord i een Bataille ved Omø den 23. Maj 1809 under Capt. Uldals Commando mod en engelsk Fregat. Han var med at tage Skibet »Sara« 1810 under Leutnant Grotschilds Commando. Den 3. Sept. 1813 var han med i Slaget ved Bysum under Premierleutnant Klaumanns Commando, hvor 7 danske Kanonbaade førte en haard Kamp, som varede fra Kl. 10 Formiddag til 4 Eftermiddag, med 14 engelske, som de jog paa Flugt.

Orlogsmatros fra 1864.
(Skrædder Jens Kristian.)

Oldingen kunde endnu i sit 91. Aar nøjagtigt fortælle Mønstringen paa Mandskabet og Commandoordene ved Kanonerne. Efter at han var blevet fri for Orlogstjeneste, giftede han sig og bosatte sig i sin Fødeby Hou, hvor han mest ernærede sig af Fiskeri. Han har nu i mange Aar levet som Aftægtsmand hos sin Søn, hvor han nød en kærlig Pleje og Omgang. Han var agtet af Enhver, som kjendte ham, thi han havde altid ført et ordentligt Levnet og var ærlig og redelig i enhver Henseende. Han var aands- og legemsfrisk til det sidste og kunde til faa Dage før sin Død røgte Kreaturerne, naar Sønnen var fraværende.«

Kræn Smed var en gudfrygtig og retsindig Mand. Da han kom hjem fra Krigen, havde han en Del Prisepenge, og for dem købte han en ny og god Baad. Da den faa Aar efter under en Paalandsstorm drev

i Land og blev slaaet i Kvas mod Revlerne, sagde han blot: »Jeg tænkte jo nok, at der var ingen Velsignelse ved de Penge.«

Povl Vad havde et svært Sølv-Lommeur, mærket »Norton, London«; det var et Bytte fra Povls Ungdom som Kapermatros og havde vel tilhørt en engelsk Officer.

Om Henrik Kruses Deltagelse i Kaperiet er før fortalt.

Sidst i Marts 1848, da Rygtet om de Rendsborg Slavers Hærgninger naaede Hov, blev der stort Røre i Byen.

Sognefogeden, gamle Niels Kjær, samlede Byens Mænd og Karle paa Toften vesten for Skolen og eksercerede med dem hele Eftermiddagen; de var væbnede med Økser, Leer og Høtyve, og kun enkelte af dem havde Jagtbøsser.

Saa gik man hjem for at spise til Aften. Niels Kjærs Kone, Johan' Kjestin', satte grædende det bedste, Gaarden formaaede frem, idet hun sagde: »Nu skal I endelig spise, hvad I bedst kan lide; det er kanske sidste Gang, I faar noget!«

Herefter drog Niels Kjær og hans voksne Søn, Niels, i Spidsen for »Hæren« op til Risbroen; thi her ved Sogneskellet vilde man afvente Slaverne, som efter Sigende allerede havde erobret Øster-Hassing og Ulsted.

Hjemme i Hov gravede man sine værdifuldeste Ting ned i Jorden eller gemte dem bag Hø og Halm paa Rane og i Lade, — og først da Krigerne ved Ettiden om Natten kom hjem med uforrettet Sag, faldt der Ro over Sindene. Et Par Dage efter fik man at vide, at det var »jenner lutter Løwn« det hele.

I Krigen 1848—50 var mange af Hovboerne med. Bitte Jørgen var med paa Eckernførde Fjord, da »Christian VIII« sprang i Luften, Kræn Swot, Eller Henrik, Slot Anders, Tru Jens Kristian, Blæs Jens Peter, Mose Tammes, Niels Mikael, Kok Jens, Kok Henrik, den gamle Pejs, Niels Mortensen og Tammes Skovfoged var ligeledes indkaldte. Det samme gjaldt Niels Fjeldgaard, som under General Rye kæmpede ved Frederits, og Lars Junsen.

I 1864 var Skrædder Jens Kristian, Peter Hjort, Jerrik Kristian, Tru Jens Peter, Skole Kristian, Tammes Kotrenge og flere andre Hovboer med.

I Foraaret 1940 opholdt en mindre tysk Styrke sig nogen Tid i Hov; men i Vinteren 1943—44 blev Byen besat af 100—120 Mand, som beslaglagde Hotellet, Forsamlingshuset, Missionshuset og Skolen.

Der var Tale om, at Byen skulde befæstes med Pigtraad og Pansergrave, — men det blev opgivet, og de fjendtlige Soldater forsvandt nogen Tid før Krigens Ophør. I Stedet blev Byen belagt med tyske Flygtninge.

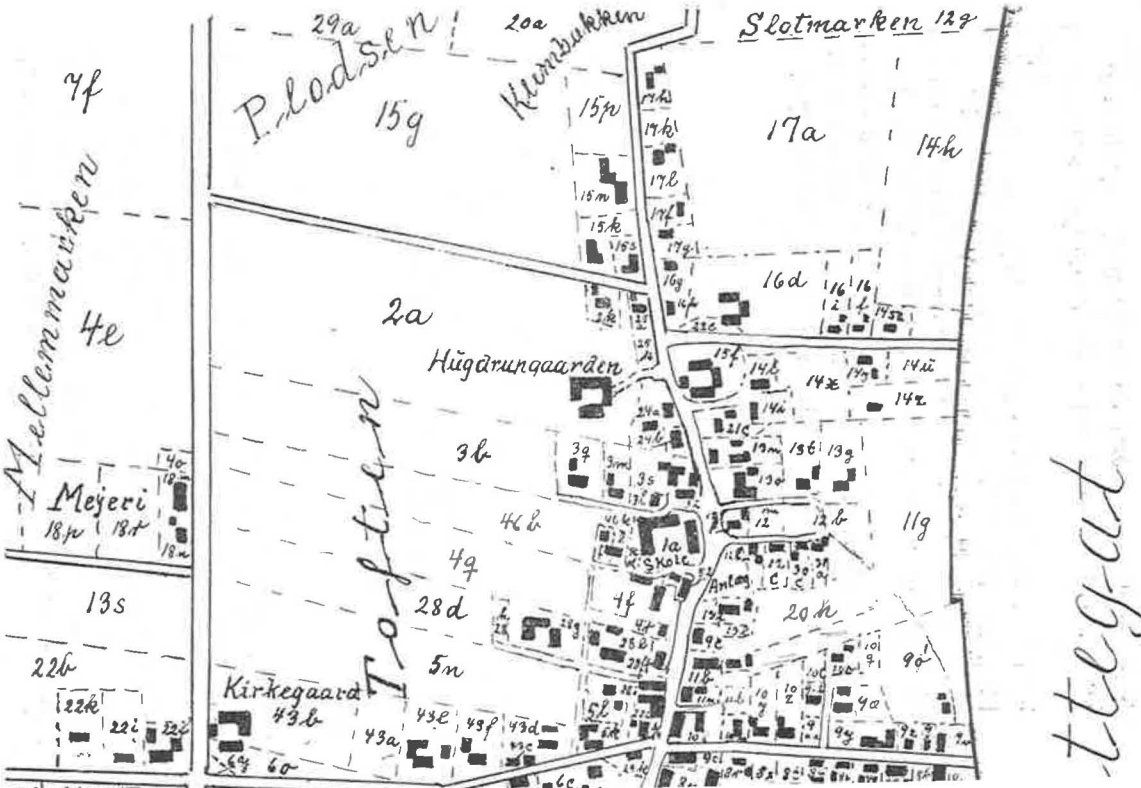
XI. HOV BATTERI.

Efter at Englænderne først i September 1807 havde bombarderet København og røvet vor Flaade, kom vi i en 7aarig Krig med dem, og vore Kyster blev nu spækkede med bevægelige og faste Batterier for at forhindre fjendtlig Landgang og samtidig beskytte vore egne Fartøjer, som ved at liste under Kysterne søgte at bringe Varer fra Sted til Sted.

Til samme Formaal blev der udrustet en Del Kaperskuder, som tillige skulde opbringe de engelske Koffardiskibe.

Blandt de Fæstningsværker, som anlagdes i Vin-

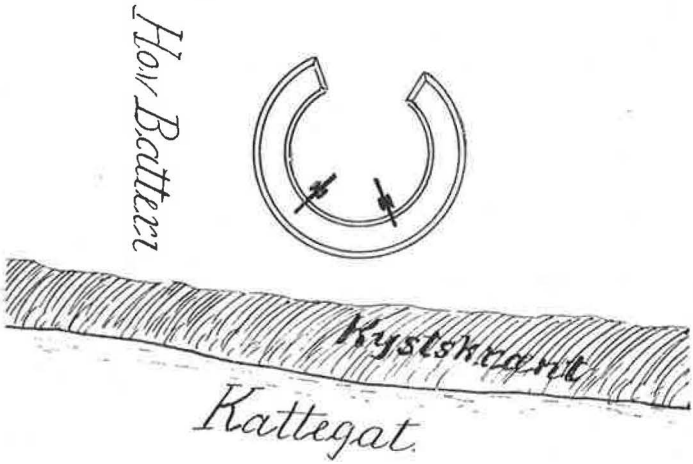

Kirkely
19c
Rendera
Batteri
Anlæg
23a
Klemmen
33a
14a
15e
10e
2d
2n
Skrædermarken
1e
1d
1b
Hov 1946.
Sammenlign med Udskiftningskortet Side 40.

29a
20a
Klumbakken
Slotmarken 12g
Pladsen
15g
15p
17a
14h
7f
Mellemmarken
4e
2a
16d
Hügarungaarden
14x
14z
3b
Meyeri
18p
18r
46b
11g
4g
1a
Skole
Anlæg
28d
7f
20h
13s
22b
Kirkegaard
43b
5m
Torvtiørn
43a
43e
43f
43d
60
90
4a
Ottegat

teren 1807—08 var »*Hov faste Batteri*«, som iøvrigt var et saare primitivt Værk, nærmest kun en Kanonstilling.

Hov Udskibningssted var i tidligere Tid paa Sydsiden af »Renden«[1]).

Her ca. 20 Favne Syd for Bækkens nuværende Udløb og 8—10 Alen fra Strandkanten opførtes en lav

hesteskoformet Vold med Aabning mod Vest. Volden var 3 Alen tyk, og Batteriets indvendige Diameter var 8 Alen.

I Ingeniørkorpsets Arkiv findes en Tegning af Fæstningsværket, der beskrives saaledes:

»Croqui af Batteriet ved Hov, anlagt 1807 til Beskyttelse af Skibe, som sejle mellem Fladstrand og Hals.

1. Batteriet er aabent og uden Grav, Pallisader og Stormpæle. Batteriport og Broer forefindes ikke.

[1]) »Renden«s Udløb var før 8—9 Favne længere mod Nord.

2. Det er monteret med 2 sekspundige Kanoner paa Rapperter.
3. Ammunitionen gemmes i en Kasse.
4. Vagten holdes i et Hus i Byen.
5. Besætningen ligger i Byen.
6. Ovn til gloende Kugler forefindes ikke.«

Generalmajor A. L. von Moltke i Aalborg var kommanderende General i Nordjylland, Oberstløjtnant C. O. von Gørtz i Fladstrand var 1800—1808 Kommandant over Hals og Fladstrand Skanser, og Kaptajn i Reserven, Ole Munch, var Underkommandant i Hals Skanse, samt Egense Skanse og Hov Batteri.

I Krigsministeriets Arkiv findes en Del Korrespondance og Rapporter, hovedsagelig mellem disse tre Officerer, angaaende Hov Batteri.

$^{23}/_{12}$ 1807 beordrer Moltke, at der skal afgives 4 Artillerister fra Hals Skanse til det projecterede Batteri i Hov, og samme Dag giver han Kaptajn von Müller i Aalborg Ordre til at afgive 1 Underofficer og 8 Mand af »Nordre Jyske Landeværns[1]) Regiment« til Batteriet i Hov. Soldaterne skal medføre 2 sekspundige Kanoner og 2 Lavetter (Kanon Underlag).

$^{1}/_{1}$ 1808 underretter Moltke Gørtz om, at Mandskabet i Hov skal staa under Kaptajn Munchs Kommando og af ham forsynes med Brød og Lønning, og $^{6}/_{1}$ skriver han, at han har beordret, at en duelig og tilforladelig Konstabel af 23. Artillerikompagni skal sendes til Hov og overtage Kommandoen over Batteriet dèr, samt over de til dette Batteri ansatte Mandskab i Kanon Excersits.

[1]) Landeværnet var irregulære Tropper, bevæbnet med Spyd og Sabler.

Hov Batteri var nu i Orden og besat med Artilleri og Infanteri, og de fleste af Byens Hjem havde snart en Soldat som Pensionær.

Der var indrettet Vagtstue i et Hus, »de blindes Hus«, som laa norden til Jakob Thomsens; det var Raalingen af den i 1775 nedlagte Gaard Matr. 29. Peter Dahl fortalte efter de gamle i Hov, at »her havde der været Soldater«.

Batterikommandanten har sagtens boet ved Siden af hos Sognefoged Kræn Tjar; og vi ved, at Soldaterne sluttede sig stærkt til de Familier, de var indkvarterede hos, og naar Vagttjenesten ikke forhindrede dem, deltog de i det daglige Arbejde hos deres Kvarterværter.

De fremmede Karle i de graa Benklæder og røde Uniformsfrakker med røde eller gule Opslag, Kraver og Knapper og de sorte Chakoer har virket som et oplivende Moment i det lille afsides liggende Fiskerleje. Efter hvad de gamle fortæller, var de yderst populære, ikke mindst blandt Byens Ungmøer, hvoraf flere beholdt deres Soldat paa Livstid.

Om Vinteren blev Batteriet demonteret og Mandskabet trukket til Hals Skanse eller hjemsendt. Kun en Konstabel blev i Hov som Opsynsmand. Tidligt om Foraaret, naar Isen lettede, kom Soldaterne atter til Hov.

Tæt ved Batteriet, sagtens paa Bakken, hvor Flagstangen nu staar, var anbragt en stor Stabel Træ, en Bavne, som bevogtedes af Batteriets Mandskab.

Den skulde, hedder det, »korrespondere med Bavnerne ved Skovshoved, Ulstedlund, Lundbjerg, Knarhøj, Asaa og Søraa«, — og skulde antændes i det Øjeblik, Englænderne forsøgte Landgang.

Kysten fra Hals blev afpatruljeret af en Vagt

paa 2 Mand, og 2 andre gik til Gjeraa; men senere besørgedes denne Vagttjeneste af Ryttere.

I 1811 var Løjtnant Schmidt Kommandant over Egense Skanse og Hov Batteri, og han boede en Tid i Hov; men ellers var Overkonstablen Batterikommandør.

Jævnligt kom Kaptajn Munch fra Hals paa Inspektion i Hov.

Den 27. Juli 1810 var Major von Stabell og den 20. August samme Aar selveste Generalmajor von Moltke i Hov for at tilse Batteriet og holde Mønstring over Mandskabet.

Det har været en stor Dag for den lille By.

Batteriets Besætning varierede en Del, navnlig i de første Aar, men bestod almindeligvis af 10—24 Musketerer eller Jægere med 1 à 2 Underofficerer, samt 2—10 Artillerister og Underkonstabler, samt en Overkonstabel.

1810 oprettedes en Postforbindelse pr. Ordonnans med Asaa, hvorfor Besætningen forøgedes med en Mand.

1812 forstærkedes Garnisonen med en Underbefalingsmand og 6 menige af Kystmilitsen, til hvem Munch rekvirerede 7 Sabler fra Depotet i Aalborg.

Til Underbefalingsmand over disse irregulære Krigere indstilledes Husmand, senere Sognefoged, Jacob Springborg i Hov, 26 Aar gl.

Ifølge Rapport fra Major von Stabell var Besætningen 1812:

1 Konstabel af 22. Artillerikompagni, som var Kommandant,

2 Underkonstabler,

3 Infanterister af 3. Jydske Regiments 4. Batteri,

1 Underbefalingsmand (Jacob Springborg),

6 Mand af Kystmilitsen — ialt 13 Mand.

Batteriets Ammunition var 180 Kanonkugler, 50 fyldte Karduser og 16 Kardæsker.

Undertiden var Besætningen paa 25—30 Mand.

De talrige Rapporter beretter om, hvorledes det lille Batteris Kommandant i Krigsaarene holdt Justits paa Kysten og tvang inden- og udenlandske Skibe til at tone Flag og afgive Signaler; her skal nævnes et Par Eksempler:

Den 2. Juli 1809 passerede den danske Kaperskude »Snildhed og Mod« Hov uden at ville vise de befalede Kendingssignaler. Batteriet tvang ved et skarpt Skud Kaperen dertil. Den maatte lægge bi og sende Baad i Land, hvorefter Kaperkaptajn Christian Jensen maatte betale Skuddet med 1 Rdlr. og 32 Skill.

10. September samme Aar passerede en svensk Jagt Batteriet, og da den ikke vilde sætte Baad ud efter et løst Skud, fik den 3 skarpe. Det hjalp.

20. November 1811 kom to engelske Krigsskibe, en Fregat og en Brig, sydfra til Limfjordens Munding. Her satte de Barkasser ud og angreb 11 svenske Fiskerbaade, der kom nordfra langs Kysten samt en norsk Skonnert og 2 Jagter, der laa uden for Fjorden.

Kaptajn Munch lod straks en Afdeling Soldater med to Kanoner tage ud til Bisnap for at fordrive Barkasserne, og han sendte to store Baade med Infanterister ud i Fjordmundingen for at støtte Artilleriet ved Bisnap. Han bad tillige Søløjtnant Ohm, der laa ved Hals med sin Lugger[1]), om at løbe ud og hjælpe til.

Den norske Skonnert var bevæbnet med en Kanon, og sammen med Luggeren beskød og forjog den de engelske Barkasser, der dog tog fire af Fiskerbaadene.

[1]) Mindre Krigsfartøj.

Den 23. November rapporterede Løjtnant Schmidt fra Hov, at der fra Batteriet var afgivet Skud mod de engelske Barkasser, som forfulgte de flygtende Fiskerbaade forbi Hov.

Ved Skuddet gik Rapperten[1]) i Stykker, og Kanonen ramlede ned.

Den 15. August 1812 var Skanserne[2]) i Hals og Egense atter i forbitret Kamp mod Englænderne, som i deres Barkasser trængte ind i Fjorden; men ved denne Lejlighed høres intet om Hov Batteri.

Den 26. Juli 1813 tvang Hov Batteri 2 danske Kanonjoller til at vise Flag og Signaler, og den 26. Oktober samme Aar rapporterede Munch til Moltke, at en engelsk Orlogskutter ud for Hov havde jaget efter 3 danske Fartøjer og en Baad.

Sidst i 1813, da Kronprins Bernadotte af Sverige i Spidsen for en stor svensk-tysk-russisk Hær trængte op i Holsten, trak Frederik VI saa mange Tropper som muligt mod Syd, og 25. December drog 3. Jydske Infanteriregiment, hvortil Besætningen i Hov hørte, af Sted. I Batteriet var der nu kun 5 Artillerister og de 7 Mand af Kystmilitsen.

Imidlertid sluttedes der Vaabenstilstand og snart efter Fred.

I Midten af Januar 1814 bestod Batteriets Besætning af 2 Overkonstabler, 2 Konstabler og 2 Artillerister, alle af 22. Artilleriregiment, 12 menige af andet og 2 af tredje jydske Infanteriregiment, samt 3 Stykkuske og 6 Heste.

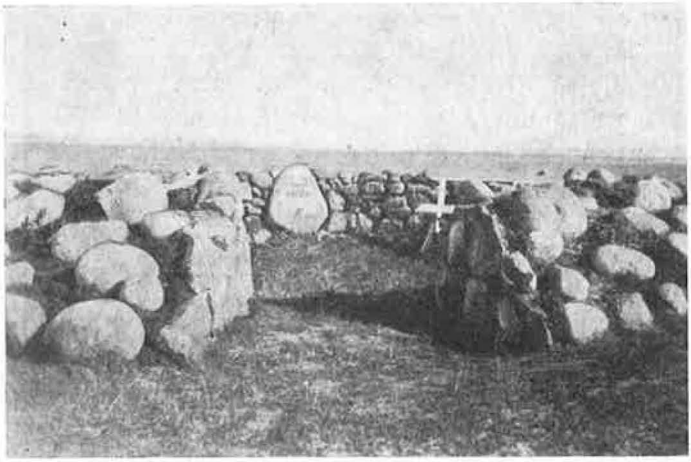
[1]) Lavet. Paa Krigsskibe kaldes det Rappert. Det var altsaa et Par Skibs Rapperter, man havde til Kanon-Underlag.

[2]) Hals Skanse havde en Besætning paa 70 Mand og en Armering af to 24 pundings, fem 18 pds., to 12 pds. og to 8 pds. Kanoner. Egense Skanse var armeret med fire 16 pds. Kanoner og havde 1 Underofficer og 24 Artillerister.

Den 25. Januar 1814 demonteredes Hov Batteri, idet Soldaterne marcherede til Hals Skanse, hvorfra de hjemsendtes. De medførte de to Kanoner med Tilbehør, samt de øvrige til Batteriet hørende Ting.

Ved en i 1840 foretaget Inspektion af Hals Skanse forefandtes Tingene fra Hov Batteri stadig i god Behold.

$^{25}/_{1}$ 1814 afgav Munch følgende Rapport til Gene-

Hov Batterianlæg. *Fot. Olsen.*

ralkommandoen: »Ifølge Ordre af d. 20. ds., her modtaget d. 22. ds., er Kanonerne paa Hals Skanse og Hals Batteri[1]) den 23. og 24. nedlagte paa Affustagen, — Ladetøjet og Ammunitionen er indbragt i Tøjhuset.

Ligeledes demonteres Hov faste Batteri i Dag, og bliver Kanonerne med alt Tilbehør indbragt til Hals Skanse.«

[1]) Hals faste Batteri laa i Strandkanten sønden for Skansen. Resterne af det var let synlige, indtil Tyskerne nu i sidste Krig klistrede deres Barakker oven paa det.

Ved Skrivelse af 9. Marts 1817 bestemte Kong Frederik VI, at »en Del i forrige Krig anlagte Skanser og Batterier ikke mere ville behøves og derfor aldeles at kunne indgaa«.

Blandt disse Fæstningsværker nævnes i Nordjylland: Batterierne ved Klitmøller, Wixøe, Løkken, Skagens Nordstrand, Sæby, *Hov* og Hurup.

Hermed var Hov Batteris Saga ude, og snart var næsten kun Mindet om det tilbage, idet endog dets Plads var gaaet i Glemmebogen.

Men i Foraaret 1943 erhvervede Hov Borgerforenings energiske Bestyrelse Arealerne paa Sydsiden af »Renden«, idet man her ønskede at indrette et Anlæg, hvor Turister og andre kunde parkere, bade og nyde den smukke Udsigt, og hvor man kunde holde Friluftsmøder.

Efter at Batteriets nøjagtige Plads var konstateret, opførte man det paa ny efter den gamle Tegning fra Ingeniørkorpsets Arkiv, og den 18. Juli 1943 indviedes »Batterianlægget« ved en lille Festlighed, hvor 300 Deltagere fra By og Omegn med Interesse paahørte Dagens Talere, Pastor Nielsen, Hals, og Skoleinspektør Værnfelt, Aalborg, og hvor en Mindesten med Inskription »*Hov Batteri 1807—14*« blev afsløret.

Men selv om Batteriets Virke var kort, saa fik det indirekte stor Betydning for By og Egn, idet flere af Soldaterne under Krigen fandt sig en Hjertenskær og blev boende her.

Den sidste Batterikommandør *Søren Nielsen Bang* eller *Auning* er født i Auning ved Randers 1785, † 1827 som Sognefoged og Gaardejer i Hov.

Han var Søn af Boelsmand Niels Sørensen Bang og Ane Sofie Sørensdatter, — blev $^{30}/_{6}$ 1806 Artillerist i 22. Artillerikompagni i Randers med Tjeneste-

tid 6 Aar, $^{27}/_{11}$ 1812 Konstabel og $^{28}/_{9}$ 1813 Overkonstabel og Kommandør i Hov Batteri.

$^{1}/_{5}$ 1814 ægtede han Margrethe, Datter af Sognefoged og Gaardejer Christen Kjær i Hov, hvis Gaard Søren overtog.

Søren Aunings Søn med Margrethe hed Christen Sørensen (Kræn Hov) og blev Gaardejer i Ulsted; han var igen Fader til Søren Hov i Ulsted.

Hans Nielsen er født 1782 i Albøge ved Randers, Søn af Gdmd. Niels Lauritzen og Ane Christensdatter, — blev $^{19}/_{9}$ 1804 Artillerist ved 22. Artillerikompagni i Randers og $^{30}/_{6}$ 1805 Konstabel, Tjenestetid 6 Aar.

Hans Nielsen slap dog først 1812 af Trøjen, og d. 18. Oktober s. A. ægtede han Kirsten Gregersdatter, Datter af Gregers Andersen, hvis Gaard han fik. Hans Sønner var Andreas Hansen, der overtog Gaarden, og Niels Hansen, hvis Søn Anders Nielsen i mange Aar var Baadfører og Færgemand i Hals. En Datter Kirsten var gift med Pje Pejsen sønder i Byen.

Niels Rasmussen Neustrup, f. 1786 i Øster Alling ved Randers, var Søn af Præstegaardsforpagter Rasmus Nielsen Næbstrup, — blev $^{30}/_{6}$ 1806 Artillerist ved 22. Artillerikompagni i Randers med Tjenestetid 6 Aar, Konstabel $^{29}/_{8}$ 1814 og straks derefter permitteret.

$^{21}/_{9}$ 1814 ægtede han Ane Pedersdatter, Datter af Peder Sørensen paa Nørheden[1]) og Kirsten Larsdatter. Han overtog St. Nørheden efter Svigerfaderen. En af hans Sønner Niels Neustrup overtog Nørheden

[1]) Paa Vestsiden af Østergade i Hals, Syd for Ladegaardens Dam, laa fordum Dobbeltgaarden Kræmmergaard.

Ved Udskiftningen 1796 nedlagdes den ene Gaard, medens Fæsteren af den anden, Peder Sørensen (Per Kræmmergaard) flyttede ud paa Nørheden.

efter ham; han er Fader til den kendte Avlsbruger N. P. Nielsen, Kong Hansgade, Aalborg. En anden, Rasmus Peter Neustrup, havde en Gaard i Skovshoved; han er Fader til gamle Jens Neustrup i Hov og Knud Rasmussen i Hov Mølle.

En fjerde Kriger var Infanteristen *Jeppe Christensen Torngaard*, f. 1777, Søn af Gdmd. Christen Jepsen, Torngaard i Aaby. $^{9}/_{8}$ 1811 ægtede han Maren, Datter af Gdmd. Peder Hansen og Ane Pedersdatter i Hov, hvis Gaard han samme Aar overtog (se »Byvandring«, Gaard Matr. 11).

Disse Soldater fra »den gamle Krig« har stor Efterslægt paa Egnen.

XII. BYENS GAMLE SLÆGTER.

Paa Udskiftningstiden var Beboerne i Hov saa indgiftede, at de næsten dannede een stor Familie, og mange af dem nedstammede fra de i Vitskøl Klosters Jordebog 1552 nævnte Fæstere (se foran). I Tiden efter Udskiftningen kom nogle fremmede Familier til Byen, ligesom ogsaa flere af Byens unge Mænd hentede Koner »op' i Lantj«.

Dette sidste var en meget betænkelig Sag; thi i Mands Minde var der ikke kommet nogen fremmed Kvinde til Hov.

Man giftede sig med Naboens Datter eller i alt Fald med en Kvinde fra Byen eller Sognet. Og saa hentede Gregers Povlsen i 1830 sig en Kone helt oppe fra Lyngdrup.

Dette Ægteskab kunde der da aldrig blive nogen Lykke ved, mente man.

Men det gik over Forventning: Maren Kjestin'

var baade knøw, flink og dygtig, og saa medbragte hun et pænt Udstyr og en god Klat Skillinger.

Dette sidste var ukendt i Hov, hvor en Gaardmandsdatters Udstyr indskrænkede sig til en Ko og en Kiste med Tøj, samt undertiden en Sengs Klæder.

Gregers' Broder Anders Povlsen og Jens Laursen hentede kort efter Koner i Ulsted, og hermed var Isolationen helt brudt.

Dahl: I Gjeraa boede o. 1750 en Gaardmand Søren Jensen (Dahl). Hans Kone hed Karen Pedersdatter. Deres Søn Jens Sørensen (Dahl), f. 1760, boede ogsaa i Gjeraa og var gift med Maren Nielsdatter.

En af deres Sønner, Søren Jensen Dahl, døbt $^{5}/_{6}$ 1797, blev o. 1828 gift med Kirsten Larsdatter fra Hals. De boede i nogle Aar i Lille Nørheden, men købte saa Stedet M. 33 i Hov.

Deres Søn Jens Peter Sørensen (Peter Dahl) var Fisker og Husmand i Hov; han var i mange Aar Kystvagt.

Gregers Slægten: 1568 var Jens Laursen Fæster i Hugdrupgaarden, 1600 Per Jensen og 1629 og -62 Povl Pedersen. Sidstnævntes Søn Mads Povlsen boede 1665 og -72 i Nørgaard, og hans Søn Povl Madsen giftede sig o. 1670 med en Datter af Jørgen Jensen i »Gregersminde«, som han fik i Fæste. Han er Fader til Mads Povlsen i Bødkergaard og Gregers Povlsen i »Gregersminde«. Gregers' Sønner var Povl Gregersen, Svend Gregersen og Anders Gregersen. (Se M. 13, 6 og 5.) Fra den nedstammer den store Gregers Slægt.

Homand: O. 1600 var Christen Madsen Homand Boelsmand i Hov. Han er sagtens Fader til den Mads

Homand, som blev halshugget, fordi han 1613 havde slaaet Lars Skrædder ihjel (se foran).

Til Slægten hørte Lars Jensen Homand, som 1616 fæstede Smedgaarden (M. 31). Hans Datter Zidsel ægtede o. 1660 Christen Pedersen Bødker, og fra dem nedstammer Smed Slægten.

Lars Homands Søn Peder Larsen Homand var Husmand og Fisker; hans Søn Lars Pedersen Homand og Sønnesøn Peder Larsen Homand var Fæstere i M. 20.

Lars' Datter ægtede o. 1700 Christen Nielsen (Kjær) i M. 7, og fra dem nedstammer Kjær Slægten (se M. 7 og 15).

Hugdrup: Anders Nielsen, f. 1745, var fra Hugdrup i Skæve. Han blev gift med Ane Katrine Christensdatter, hvis Hjem i Nerup han overtog. Deres Søn Anders Andersen, døbt $^{27}/_{9}$ 1801, † $^{23}/_{4}$ 1854, købte 1843 Gaard Matr. 2 i Hov. $^{30}/_{12}$ 1856 overdrog hans Enke Ane Catrine Christensdatter Gaarden til Sønnen Christen Andersen, hvis Sønner Frantz Christensen og Anders Christensen begge boede i Hov. Anders Christensen overtog Hjemmet, der nu ejes af Sønnen Povl Christensen.

Jep Slægten: 1548 og -52 nævnes Oluf Lauridsen, f. o. 1480, † o. 1560, som boede i »Gaarden«. Hans Søn Lars Olufsen, f. o. 1505, † o. 1585, fulgte ham som Fæster, og o. 1585 fik Lars' Datter Kirsten og hendes Mand Jens Jørgensen »Gaarden«, som Kirsten 1636 overdrog til Svigersønnen Jeppe Christensen, g. m. Ane Jensdatter.

Jeppe var fra Melsted i Sulsted og Søn af Christen Ibsen, f. 1571, † 1665. Han og Ane fik stor Efterslægt i Hov. Deres Sønner Christen og Jens Ibsen fik »Gaarden« og Gl. Kristians Gaard, og Døtrene Ane

og Kirsten blev gift med Niels Pedersen i M. 28 og Peder Nielsen i Bødkergaard. De fleste Hovboer er i Familie med »Jepperne«.

En Gren af Jep Slægten har i Mands Minde boet i Knud Engelbrechts Gaard i Skovshoved.

Pejs Slægten: Er en Gren af Jep Slægten. 1775 døde Gaardfæster Peder Ibsen i Matr. 29. Han og Johanne Pedersdatter havde flere Børn.

En Søn Peder Pedersen, f. 1760, var gift med Johanne Pedersdatter og boede i »Pejshuset«. Blandt deres Sønner var Peder Pedersen, f. 1788, Husmand i M. 22, og Niels Pedersen Smed i M. 28. Sidstnævnte var Bedstefader til Maren Neustrup.

Peder Pedersens Sønner var Niels Peter Pedersen (Pejs Peter) i »Pejshuset« og Peder Pedersen (Pje Pejsen), sønder i Byen.

En Gren af Slægten har taget Navnet »Pejsen«.

Larsensminde Slægten stammer fra den gamle Skoleholder Christen Gundersen.

Hans Søn Thomas Christensen, f. 1732, † 1811, ægtede o. 1760 Lisbeth Pedersdatter, Plejedatter af Lars Jensen i »Larsensminde«.

Sønnen Lars Thomsen overtog o. 1800 Gaarden; han var gift med Ane Marie, Faster til Gl. Kristian. Blandt deres Børn var Jens Laursen, som fik Hjemmet, Lisbeth, som blev gift med Lars Vad, og Sypigen An' Lavster, der boede i Hjort Kristians Hus.

Jens Laursens Kone, Maren, var Datter af Niels Jeppesen i St. Sønderlund i Ulsted og Mette Sørensdatter.

Jens Laursens Børn var: Lars Jensen, Ane Marie, g. m. Kræn Sloth, Niels Jensen i True Jens Peters Sted, Mette Marie, Christen Jensen i P. Mathiesens Sted og Marie i Kyllingborg.

Mette Marie blev gift med Jens Simonsen, Søn af Simon Folden i Gaaser; de overtog Hjemmet, som nu ejes af Sønnen J. Kristian Simonsen.

Løgtholt. Denne Slægt hed oprindelig Kjærulf. O. 1420 boede i Fogedgaarden i Øster Halne en Selvejerbonde Anders Ulv. Et Sagn beretter, at Kongen (Erik af Pommern) skal have givet ham Navnet »Kjærulv«, fordi han boede i Kjær Herred[1]).

Hans Søn Anders Andersen Kjærulf var meget rig og ejede Fogedgaard, Bjørum, Ø. Aslund og meget mere Gods. Han var 1448 Herredsfoged i Kjær Herred, et Embede, Slægten sad inde med i ca. 250 Aar, — og han har en meget stor Efterslægt.

En af hans Efterkommere Thomas Larsen Kjærulf, f. 1666, † 1739, var Skovrider i Dronninglund Storskov. Hans Sønnesøn af samme Navn, Thomas Larsen, g. m. Kirsten Christensdatter, var Boelsmand i Løgtholt. To af hans Sønner, Andreas, døbt $^{1}/_{11}$ 1772, og Lars, døbt $^{25}/_{3}$ 1770, blev Gaardmænd i Hov.

Andreas Thomsen Løgtholt boede i Simon Jørgensens Gaard og er Fader til Thomas Andreassen og Jacob Andreassen.

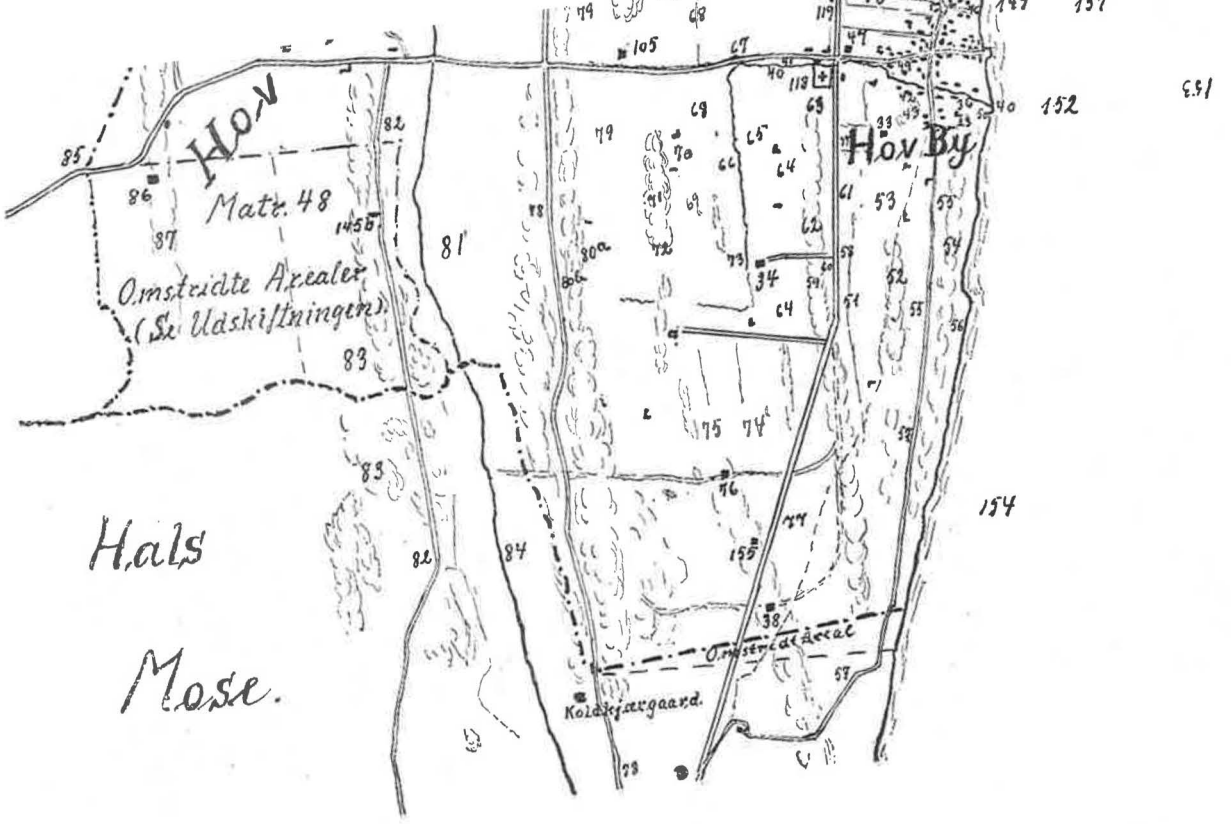
Lars Thomsen Løgtholt købte 1804 Krogen; han er Fader til den gamle Sognefoged Thomas Larsen Løgtholt.

Kusk: D. $^{12}/_{12}$ 1807 ægtede Christen Pedersen, døbt $^{15}/_{1}$ 1775 i Ø. Brønderslev, Kusk paa Hals Ladegaard, Christiane Hansdatter, Datter af Hans Pedersen, Ø. Mølle i Dronninglund. 1810—20 ejede Kræn Kusk Kobber Mølle i Ørsø, og 1820 købte han Mikkelmarkstedet ved Hov (se under Matr. 34).

Suder Slægten: 1552 og -68 nævnes Niels Madsen

[1]) Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier.

Hov
Stednavnekort.
Melhalts Mose
Hav Skov

Hov
Matr. 48
Omstridte Arealer
(Se Udskiftningen)
Hov By
Hals
Mose.
Koldkjærgaard.
Omstridt Areal

Suder[1]), f. o. 1495, † o. 1570, i Nørgaard, og o. 1600 var Sønnen Mads Suder Fæster i Hugdrupgaarden. Madses Sønner var Søren Madsen i Larsensminde og Jacob Madsen i Nørgaard. Jacob og hans Kone Mette Larsdatter havde mange Børn.

Vi kender Mads og Per, som i 1626 sammen med Faderen blev dræbt af de tyske Besættelsestropper, Christen Jacobsen i Bohuslen, Lars Jacobsen i M. 23, Ane, g. m. Per Skjøtt, senere med Anders Lauridsen i Nørgaard, Maren, g. m. Jens Thorsen i Gregersminde, samt en Datter, g. m. Iver Jensen (se nedenfor).

Skræddergaard Slægten: Iver Jensen flygtede 1626 fra Hov med sin Familie og fik efter at være vendt tilbage sit Hjem »Krogen« i Fæste. Hans Søn Jens Iversen boede senere i Skovgaard, medens Datteren Bodil fik Hjemmet. Hun var gift med Niels Lauritzen. Deres Børn var: Lars Nielsen i M. 10, Iver Nielsen i Krogen, Ane Nielsdatter og Thomas Nielsen, som o. 1700 ægtede Jens Ibsens Enke og fik Gl. Kristians Gaard. Blandt Thomas' Børn var Jens Thomsen, som overtog Hjemmet, og Kirsten, der blev gift med Skoleholder Christen Gundersen. Jens Thomsens ældste Søn Jens Jensen fik Hjemmet (se M. 14), og en yngre Søn Thomas Jensen blev 1783 Ejer af Skræddergaarden (se M. 31 og 12), hvor hans Slægt stadig bor.

Bødker- og Smed Slægten: 1616 nævnes Christen Nielsen Bødker i Gaard M. 27. Hans Søn Peder Christensen Bødker boede i M. 6, og hans Søn igen, Christen Pedersen Bødker, blev o. 1660 gift med Lars Homands Datter Zidsel i M. 31.

Deres Søn Christen Christensen Smed og dennes Søn af samme Navn var Fæstere af M. 31 og By-

[1]) Suder: Skomager.

smede i Hov. Sidste Christen Smeds Datter Johanne blev o. 1770 gift med Niels Pedersen Smed fra Skæve, som nu blev Fæster i M. 31 og Bysmed, og fra 1783 Fisker og Husmand.

Fra hans Sønner Lars (Smed Lars i M. 24), Peder (Per Smed i Nørgaard), Christen (Kræn Smed i 31) og Ejler (Ejler i M. 25) stammer Smed Slægten i Hov. En Gren af Bødker Slægten boede i mange Aar i Hugdrup Gaarden.

Madsen: O. 1760 var Thomas Larsen Fæster af Store Toftelund ved Sæby. Han var gift med Maren Pedersdatter, f. 1731, Datter af Peder Sørensen og Maren Thomasdatter i Lille Grønheden. 1764 døde Thomas, og samme Aar ægtede Maren Mads Jensen, f. 1731, Søn af Jens Sørensen og Kirsten Olesdatter paa Heden i Volstrup Sogn. Mads tjente før sit Giftermaal paa Sæbygaard og fik nu Store Toftegaard i Fæste.

Han kaldtes »Mads Kotrenge«; thi Kotrenge var et gammelt Navn for Toftelund. Hans Søn Thomas Madsen, f. 1769, ægtede 1795 Zille Hansdatter. De boede i nogle Aar hjemme i Toftelund, senere i Snørholt i Dronninglund Sogn — og til sidst i Strandgaarden ved Hals.

En af deres Sønner, Mads Thomsen (Kotrenge), f. 1797, blev 1828 gift med Maren Christensdatter, f. 1799, Søster til Jens Skovfoged i Strengholt; de boede i et Fæstehus Sydvest for Hov og havde mange Børn. En af Sønnerne var gamle Jens Madsen, Fisker i Hov, g. m. Ane Marie Clemensdatter, Datter af Bitte Clemen (af Gregers Slægten); hans Børn bor alle i Hov.

Sloth: I en Gaard i Gaaser boede Jens Christensen (f. 1722, † 1793) og Ane Christensdatter, f. 1757.

En af deres Sønner Lars Jensen, f. 1783, ægtede Ane Hansdatter, Datter af Hans Nielsen og Mathilde Clausdatter af Hals, f. 1793, og var i nogle Aar Gaardejer i Skovshoved.

1825 købte han Slot Stedet i Hov, hvis Ejer Kræn Slot kort forinden var død.

Hans Søn Christen Larsen Sloth flyttede Gaarden ud paa Nør Engene; han var gift med Ane Marie Jensdatter, D. af Jens Laursen i »Larsensminde«. Deres Børn er Lise, g. m. Anders Pedersen i Slot Gaarden, og Lars A. Sloth i Mikkelmarksgaarden.

Torngaard Slægten stammer fra Jeppe Christensen Torngaard, der kom til Hov Batteri som Soldat, og som 1811 blev gift med Maren Pedersdatter i Gaard M. 11.

Hun nedstammede fra Søren Nielsen, som 1552 havde hendes Fødegaard i Fæste.

Blandt Jeps Børn var Hans Peter Jepsen og Else, som blev gift med Jens Rasmussen Krab fra Voersaa.

Blandt Peter Jepsens Børn var Jens Høyer og Kristian Pedersen, og blandt Elses var gamle An' Krab og Christiane, g. m. Sandi Niels i Hals.

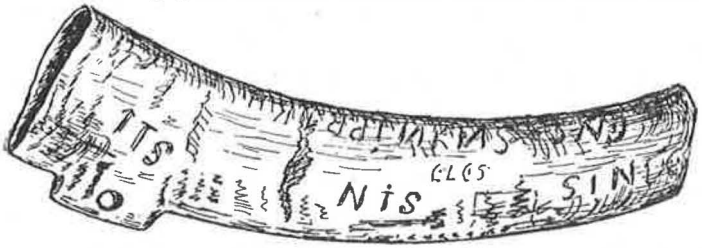
XIII. FORSKELLIGE OPLYSNINGER.

I Fællesskabets Tid samledes Byens Mænd nogle Gange om Aaret til *Grandestævne* for at forhandle om Ting af fælles Interesse. Da Bøndernes Agre laa spredte ind mellem hverandre, maatte man nødvendigvis, hvis man ikke vilde fortrædige hinanden, begynde Pløjning, Saaning og Høst paa samme Tid. Der kunde være mange andre Ting at samles om: Bortlicitering af forældreløse Børn og Almisselemmer, Smaatrætter, Løn til Bysmed og Byhyrde m. m.

Oldermanden lod saa sin Karl gaa gennem Byen, tudende paa *Byhornet,* og en Gang imellem standsede han for at bekendtgøre Tiden for Grandestævnet.

Hov sidste Byhorn, højre Horn af en stor Gedebuk, var endnu i Brug op imod 1850—60. Det endte hos Smed Kristian, som gav det til Højskoleforstander G. Himmelstrup, som kort før sin Død forærede mig det. Mange af de gamle Oldermænd har indskaaret deres Forbogstaver i det.

Paa Aalborg Museum gemmes et stort Metalhorn fra Hov, og paa Museet fortæller man, at naar Hov

Hov sidste Byhorn.

Fiskere i Taage søgte Land, stod en Mand paa Stranden og tudede i Hornet, for at Fiskerne kunde finde ind. De gamle Fiskere smiler af denne Historie og betragter den som en »Krønike«.

Jeg har som Barn set dette Horn ligge paa Loftet hos en af Fiskerne. Han solgte det til en omrejsende Antikvitetshandler, vistnok »Jøden«, — og denne har rimeligvis lavet Historien for at faa et Par Kroner mere for Hornet, da han afhændede det til Museet.

Grandestævnet afholdtes om Sommeren paa Trekanten sønden for »*An' Piesters Bak*« og om Vinteren eller i ondt Vejr hjemme hos Oldermanden. Smaatvistigheder ordnedes dermed, at Oldermanden dømte

den, som havde forset sig, til at gøre sin Forseelse god, samt betale nogle Skilling i Bøde til Lavet, og han holdt Regnskab med Bøderne ved at indridse Skurer i »*Byssens Kæp*« eller i *Taljepindene.*

For Bøderne købtes Øl og Brændevin, som fortæredes ved næste Grandestævne. Hvis Oldermanden ikke kunde faa Parterne forligte, maatte Sagen gaa til Birketinget i Hals.

1842 fik Sognet sit første Sogneraad, og da Fællesskabet efterhaanden forsvandt, holdt Grandestævnerne ca. 1860 op. Saa brugte Fiskerne i mange Aar Pladsen til Mødested, naar Ting af fælles Interesse skulde drøftes.

I mange Aar har der været *Strandfoged* i Hov. Gamle Niels Kjær var Strandfoged, senere Smed Johannes, som, da han i 1873 blev Kystbetjent, afgav Strandfogedembedet til Peter Dahl. Da denne blev Kystbetjent, blev Thomas Hjelm, senere Sønnen Jørgen Hjelm Sørensen Strandfoged. Til særligt at varetage Strandinger og forhindre Smugleri ansattes 1873 en *Kystbetjent,* som jævnlig skulde afpatruljere sit Distrikt, Stranden fra Gjeraaen til Baalhøj.

Den første Kystbetjent var *Johannes Christensen* (Smed Johannes).

Han var en af P. C. Møllers flinke Elever; det ses paa hans gode Stil og smukke Haandskrift i den gamle Rapportbog.

Der fortælles en pudsig Historie fra hans Tid. Toldkontrolløren i Hals forlangte, at Kystbetjenten skulde holde en Hest, da han ellers formentlig ikke kunde undersøge sit Distrikt grundigt. Johannes havde imidlertid ingen Hest selv; det kunde ikke betale sig for det Par Rigsdaler, Embedet kastede af sig.

Men saa traf han Aftale med Jerrik Peter sønder

i Byen, at Jerriks gamle brune Hest maatte være Vagthest, naar Kontrolløren kom paa Inspektion.

Kontrolløren kom almindeligvis en eller to Gange om Aaret, læste Rapporterne og forlangte sluttelig at se, om Johannes' Hest var i ordentlig Stand.

»Den er staldet ind henne i Byen, for jeg har ikke Staldplads her hjemme!«

Saa blev Jerriks gamle brune synet af den strenge Kontrollør, som erklærede sig tilfreds med dens Foderstand.

Det var den eneste Dag i Aaret, Smed Johannes holdt Hest; thi han foretog sin Runde til Fods og var meget samvittighedsfuld dermed.

Da Johannes døde i 1883, blev *Peter Dahl* Kystvagt i en lang Aarrække, derefter hans Søn *Jens Dahl* og dennes Søn *Carl Dahl* — nu Sognefoged *Jørgen Hjelm Sørensen.*

Ifølge kongelig Forordning af $^{11}/_{11}$ 1791 skulde der i hvert Sogn være en eller flere Sognefogeder. Der havde dog ogsaa før den Tid mange Steder været Sognefogeder, og Lægdsmænd havde der været i mangfoldige Aar.

Sognefogeden skulde anses for den mest agtede Mand i Sognet, og ifølge nævnte Forordning skulde han »ved Gæstebud og Samquemme indtage den hæderligste Plads ved den øverste Bordende«, — og han maatte fritage en af sine Sønner for at være Soldat.

Kendte Sognefogeder i Hov.

1785: *Jens Andersen Hals* i Nørgaard.
1790: *Lars Jensen Smith* i Matr. 10.
1801: *Andreas Thomsen Løgtholt* i samme Gaard.
1816: *Jacob Springborg* i Matr. 18.
1820: *Søren Nielsen Auning* i Skovgaard.
1829: *Jeppe Simonsen Knar.*

1845: *Niels Chr. Nielsen Kjær*, — og derefter i et Par Aar Sønnen *Niels Chr. Nielsen Kjær* (unge Niels Kjær).

1854—1903: *Thomas Larsen Løgtholt* i Krogen. »Den gamle Sognefoged« var en af P. C. Møllers Elever og godt lært; han blev Dannebrogsmand og fik Fortjenstmedaljen i Sølv.

1903—06: *Thomas Hjelm Sørensen.*

1906—28: *Thomas Chr. Thomsen* i Krogen.

1928— : *Jørgen Hjelm Sørensen.*

Ifølge kongelig Anordning af $^{13}/_{8}$ 1841 oprettedes i 1842 i Landsognene Sogneforstanderskaber, hvilket Navn ved Lov af $^{6}/_{7}$ 1867 ændredes til Sogneraad.

Hals Sogneraad bestaar af 7 Medlemmer, og Hovboerne, som i de første Aar kun havde een Repræsentant i Raadet, har nu i mange Aar haft to. Det har dog somme Tider knebet for dem, — nemlig, naar de var indbyrdes uenige.

Den ældste Repræsentant er, saa vidt vides, *Lars Thomsen Løgtholt*, Fader til den gamle Sognefoged. Han var Sogneforstander i 1840-erne.

Sognef. Thomas Larsen Løgtholt.

Endvidere kendes *Peder Jepsen* i Torngaard, — senere *Anders Jensen* i Skovlund, *Smed Johannes, Peter Dahl, Anders P. Rasmussen, Smed Kristian, Niels Jensen, Chr. Jensen* (Lyng Smeden), *Lars A. Sloth, Jens Dahl, Chr. Johannessen, Anton Kokkenborg, Carl Jørgensen, Chr. Simonsen, Chr. Rasmussen,*

— og nu Vognmand *Chr. M. Nielsen* og Købmand *E. Holst.*

Det sker paa smukke Sommerdage, at Turister finder Vej til Hov, hvor de parkerer Biler og Cykler i »Batterianlæget«, medens de bader, spiser og nyder Udsigten over Havet.

For en Menneskealder siden hjemsøgtes Byen ogsaa undertiden af »Turister«, men af en nogen anden Art.

Det var »*Støvleskaftet*«, som efter at have slaaet op med »*Røw Drængi*« havde kastet Kæp med *Jens Mus*, og der var »*Lejte Grethe*«, som efter at have faaet »Lejte Niels« ved »Musen« havde slaaet sig paa den skikkelige »*Kræn Jiig*«.

Og der var »*Swot Mariane*«, en Ætling af Brigaderens Mulat Charles.

Hun var Datter af Kræn Swot, som boede paa Torngaards Hede mellem Hov og Hals.

Mariane residerede paa Hals Fattiggaard, men gæstede jævnlig Hov, hvor hun tiggede »Tow«[1]), Æg og Flæsk hos Landboerne og tør Fisk hos Fiskerne.

Engang midt i 90erne traf disse fem Landevejens Børn en smuk Sommermorgen hverandre i Hov.

Efter at have gennemtravlet Distriktet og faaet Kurve og Poser fulde, slog de sig hen paa Eftermiddagen ned i en Gryde i Strandbakkerne sønden for Byen.

Her tændte de Baal, og efter at have laant en Stegepande i et Hus i Nærheden, stegte de Flæsk, spejlede Æg og lavede Æggekager. Det blev et vældigt Gilde, og Maden skylledes ned med Strømme af Brændevin. Kræn Jiig maatte et Par Gange ind til Købmanden for at faa Musens graa Munk »holdt

[1]) Uld.

til«, og i den stille Sommeraften kunde man i Byen høre Sang, Raab og Latter fra Selskabet i Bakkerne.

I Skumringen kom Kræn og Grethe listende ind i den søndre Butik og spurgte Købmanden: »Simon, ma wi go ei aa leeg wos i Laaen, som wi plejer?«

Kræn Jiig og Lejte Grethe.

»Ja wærsgod, »sagde Simon, »men jeg synes det er tidligt, I er gaaet fra Festen,« — hvortil Kræn Jiig svarede: »Jens wa jo bløwen nue snallerworren, aa saa bejøntj hai aa tjik ætter Marjanne, — aa saa kam heer aa Johanne (Støvleskaftet) op aa slaas. Aa saa war'et intj skønt længer.«

Eller *Hals Præst* kunde komme paa Besøg. Ja, det var ikke den rigtige »Hals Præst«, Hymopaten Pastor Hass, — men den berømteste af alle Vendsyssels »kloge Mænd«, *Jens Mikael Jensen Møller*, f. o. 1800 i Hals, og som derfor var kendt under Øgenavnet »Hals Præst«. Han var berømt over den hele Landsdel, dels for sine Vidunderkure paa Folk og Fæ, og dels for de bidende Svar, hvormed han skar Folk ned, naar de søgte at gøre sig lystige paa hans Bekostning.

»Mikajl« døde o. 1880; men Niels Chr. Andersen fra Vester Hassing, »*Ørtowti*« kaldet, fortsatte hans Praksis, men i et noget lavere Plan, idet han

mest gav sig af med at kurere syge Grise, — men dog lejlighedsvis kunde »vise igen«.

Egnens Børn betragtede »Ørtowti« med Gru og Rædsel; thi nogle Knuder og Gevækster paa hans røde, knoppede Næse gav ham et besynderligt Udseende, — og desuden kunde han jo forhekse dem. Men med den stigende Oplysning sank Respekten for »kloge Folk«, og efter Aarhundredskiftet saas »Ørtowti« kun sjældent i Byen.

Julestjernen. Det var i gamle Dage Skik, at to fattige Mænd fra Uttrup eller Sundby hvert Aar efter Nytaar kom til Hov, hvor de gik rundt med en Julestjerne og sang og samlede Almisser.

Stjernen var af Glas og Papir med paaklistrede Billeder, og den blev baaret paa en vinkelbøjet Stang lidt længere end en Spadserestok. Inden i Stjernen var der et Lys, og medens Mændene sang, drejede de Stjernen rundt, saa Billederne vekslede.

Gamle Rasmus Hansen fortalte: »Baade vi Børn og de voksne syntes, det saa vældig fint ud, og Børnene fulgte med Stjernen gennem hele Byen.

Mændene sang de kønne, gamle Julesalmer som »Et Barn er født —« og »De hellig tre Konger saa hjertensglad«.

Til sidst sang de:

»Vi ønsker jer alle et glædeligt Nytaar
med alt, hvad eder kan fornøje,
en pirhalet Vædder,
et randrøvet[1]) Faar,
en trebenet Kat med eet Øje
tre Kyllinger smaa,
der ingen Fjer er paa,
og paa Gulvet en Vugge, som luller.«

[1]) randrøvet = skidtrøvet.

Den Vise, syntes vi Børn, var allermest morsom, og naar den blev sunget, lo vi alle sammen, og Gammel Kristian her nør skultrede sig og sagde: »Hæ, hæ, de' war sandelig en gue jen, dæi!«

Jens Dahl og Ane Marie Christensen husker, at de to Mænd først i 1870erne sang Julesalmer, naar de gik med Stjernen; men den morsomme Vise kender de ikke.

Skikken er for Hals Sogns Vedkommende vistnok ophørt o. 1875.

Sandflugten gjorde, som flere Gange før nævnet, ofte stor Skade paa Hov Marker. Det var det løse Sand i Kjæpbakkerne og Bødkerens Bakke, som under Vestenstorme føg ind over Byen.

Naar saadant skete, mødte Egnens Sandflugtskommissær og sammenkaldte Bymændene for med dem at overlægge, hvad der kunde gøres.

F. Eks. berettes 1839: »En Sande[1]) i Hov i Hals Sogn, kaldet »Hov Sande«, overfyger Marken med Skyer af Sand. Den skal aarlig dækkes i 4 Aar med 100 Læs Tang aarligt og hegnes i Vindsiden med 40 Læs Ris«[2]).

1846 blev N. Mørch paa Vesterheden Sandflugtskommissær for Kjær Herred, — og 1862 holdt han sit sidste Sandflugtsmøde i Hov, idet Sandflugten nu var saa vidt neddæmpet, at Lodsejerne selv fremtidig maatte passe paa deres Marker.

XIV. SAGN OG HISTORIER.

I den lille Høj østen for Bødkerens Bakke bor der *Bjergfolk;* men det er af de gode.

Engang, det truede med Regn, gik Hans Nielsen

[1]) Er vel Bødkerens Bakker og Kjæpbakkerne.
[2]) Rigsarkivet.

i Bødkergaard og hans Kone paa en Mark tæt ved og satte Neg sammen, og de vilde gerne være færdige, før Regnen kom.

Pludselig saa de, at der nede paa den anden Ende af Ageren løb en bitte Mand med en rød Lue paa Hovedet og satte Neg sammen, og han var saa stærk, at han løb med en halv Snes Neg ad Gangen.

»Lad os nu gaa hjem,« sagde Hans til Konen. Næste Dag, da de kom i Marken, var alle Negene sat smukt sammen.

Lidt Nord for Slotledet, der hvor Vejen svinger, gaar der ved Midnat en *sort Puddelhund*, som slæber en raslende Kobberlænke efter sig.

Ved *Starbæksdam* i Sydsiden af Hov Skov gaar der noget Skidteri. Her skal en Pige engang have druknet sit Barn.

Langs Stranden østen for Skoven færdes en *kæmpestor Spøgelsehund*, som har et Blus ligesom et tændt Lys paa Enden af Halen.

Østen for Skolen paa Vejen, som fører til Havet, gaar der en *hovedløs So* og spøger.

Ved *Rendebroen* sønder i Byen gaar der ogsaa noget Skidteri.

Før 1900 laa *Bødkergaarden* sønder i Byen. I Enden af Laden var der et Hul, som ikke kunde holdes lukket.

Lige vesten for Gaarden gik der ved Midnat et *stort, graat Faar*, som det ikke var morsomt at møde.

Ved Sogneskellene var det ogsaa galt.

Ved *Risbroen* spøger en gammel So, og ved *Volskovbro* gaar der en hovedløs Hest.

Særlig sidstnævnte Sted er meget berygtet.

Gamle Gyde Sørensdatter i Søndergaard i Melholt, som for 100 Aar siden var Egnens Jordemoder,

passerede aldrig Stedet uden at have en Brødskalk i Lommen.

Saa var hun skærmet imod alt ondt; thi Brød er en hellig Ting.

Engang kørte en Mand fra Melholt til Østeraagaard. Da han kom til *Volskovbro*, kunde han ikke drive Hestene frem. Han stod da af, gik forved Hestene, løftede den nærmers Hovedlag op og kiggede ind mellem Hovedlaget og Hestens Hoved, og han saa nu, at Fanden sad bag i Vognen og grinede.

Manden tog saa sin Lommekniv frem og huggede den fast i Bagslaget paa Agestolen, hvorpaa han gik hen, tog et af Baghjulene af og smed det op bag i Vognen.

Herpaa sprang han op i Agestolen og piskede paa Hestene, der for frem som bar Lyn og Torden.

Fanden, som var bundet ved Knivstaalets Kraft, maatte løbe med som fjerde Hjul og bære Vognen oppe.

I forbavsende kort Tid naaede Vognen til Østeraagaard; men da den svingede ind i Gaarden, syntes Folkene der, at Vognens fjerde Hjul var et Ildhjul, saadan praasede Ilden fra det.

I Kjeldhaven, nu i det nordøstre Hjørne af Afholdshotellets Have, laa en lille dyb Dam, »*Heksedammen*«, hvori man druknede Byens Hekse, d. v. s. man lod dem vel bestaa Vandprøven her. Senere smed man selvdøde Faar og Kreaturer i Dammen.

Hekse: Ligesom andre Byer paa Egnen havde Hov selvfølgelig sine Troldkarle og Hekse.

Under en Hekseproces i Melholt 1626 bekendte Heksen Ane Skaanings i Øster Melholt, at hun sammen med Maren Nielsdatter i Hov, Ane Madsdatter i Melholt og Zidsel Pedersdatter i Sønderkjær arbej-

dede i Djævlens Tjeneste[1]). De havde i Vaaren 1624 haft et Møde med deres Herre og Mester paa Ulsted Kirkegaard, og de havde kaldt ham frem ved at fløjte 3 Gange gennem Nøglehullet i Kirkedøren.

En anden Gang, det var en Lørdag Nat sidst i September samme Aar, havde de tilkaldt ham ved at hoppe 3 Gange forlænds og 3 Gange baglænds over Torpe Bæk (den krogede Bæk) Syd for Hov, og hver Gang kalde paa ham.

Ane Skaanings, som havde forgjort Folk og Fæ

Fiskere paa »Den store Revle«.

i Melholt, blev brændt paa Hundslund Birketing; de andre 3 synes at være sluppet med Skrækken.

Eske Met' i Pejshuset var ogsaa ilde anset og ikke helt ærlig. Hun bandt og spandt for Folk, og f. Eks. arbejdede hun for sine Nabofolk i Skrædder-gaarden. Saa døde hun; men nogen Tid efter vaag-nede Skrædder Jens og Kjesten, pludselig en Nat og saa da Eske Met' staa i Maanelyset lige inden for Døren.

Hun listede saa hen over Gulvet til Kakkelovnen, hvor der var et Hulrum i Muren, hvor Kjesten plejede at opbevare sine »Drillinger«.

[1]) Landstingets Dombog A. 1626.

Her blev Genfærdet staaende og strakte flere Gange sine Hænder hen mod Rummet.

Men hver Gang snappede hun Fingrene til sig, idet hun mumlede: »De brænder, de brænder!« — og saa med eet var hun væk.

Jens og Kjesten, som stive af Rædsel havde iagttaget Forestillingen, forstod nu, at Met' i levende Live havde stjaalet af »Drillingerne«, naar hun spandt for dem.

Paa samme Tid, o. 1850, boede der i Jyngerhusene Syd for Hov en Husmand, hvis Kone havde

Fiskere ved Stranden.

et slemt Hekserygte. Hun kunde skabe sig om og paatage sig Dyreskikkelse.

En ung rask Fisker, Jens Østergaard i Hov, havde været paa Julebesøg i Hals og kom gaaende hjem over Sneen; sin Bøsse havde han over Skulderen.

Saa kom der en Hare, som satte sig tæt foran ham, grinede og viftede med Forpoterne.

To Gange skød han paa den; men den fortsatte med sine Narrestreger. Saa skød han tredje Gang paa Haren; men da havde han skaaret to af sine Sølv Vesteknapper af og puttet dem oven i Ladningen. Haren udstødte et forskrækkeligt Hvin og hinkede slemt paa det ene Bagben, da den løb bort; og i det samme blev der en saa forskrækkelig Rimtaage, at han nær aldrig havde fundet hjem.

Kort efter rygtedes det i Hov, at Heksen i Jyngerhusene netop den paagældende Aften var gledet omkuld uden for sit Hus og havde brækket det ene Laar.

Heksetroen har holdt sig i Egnens Befolkning næsten til vore Dage; thi Folk var meget overtroiske, og en gammel Kone kunde, særlig hvis hun gik ved Stok og havde røde, rindende Øjne, let faa ondt Rygte paa sig.

Jeg husker fra min Barndom i 90erne, at vi Børn troede, at baade Morten Greth' og »Wiwen« kunde hekse. Som 6—7 Aars Purk skulde jeg gaa et Ærinde hen til »Wiwen«. Hun var meget venlig og gav mig to Knalde hvidt Sukker for Ulejligheden. Men skønt jeg meget gerne vilde have spist Sukkeret, turde jeg ikke af Frygt for at blive syg, og paa Hjemvejen gennem Kjeldhaven smed jeg det ind i et Fald Korn.

Gammel Kristian var uhyre overtroisk, og hans Faar og Lam gik med smaa Poser i Baand om Halsen, og i Poserne var der Urter og Sedler med Tryllеord, som skulde beskytte Dyrene mod at blive forgjorte. Engang døde flere af hans Kyllinger, og han begravede dem da i sin Have, saaledes, at de laa paa Ryggen med Kløerne stikkende op af Jorden. Derefter holdt han Vagt, og den første, som passerede, skulde saa være Kyllingernes »Skademand«. Den første, som kom forbi Kyllingerne, var Naboen Klemmi Peter, og Gammel Kristian for ud paa Vejen og overfusede ham paa det groveste: »Twilt A intj nok paa, at de wa dæ, dit lideli Skaan, der ha forjuer de sølle Tjyllinger!«

Peter brast i Latter og gik videre.

Pinse Lørdag gik Byens Børn til Skovs for at

hente »Peismei« (Pinsemaj)[1]) til at pynte op med i Hjemmene, — og *St. Hans Aften* vandrede Byens unge Piger til »Krytterne« og hentede St. Hans Urter, som sammenbundne 2 og 2 blev hængt op hjemme i Stuen over Døren.

Hvis de to Urter efterhaanden bøjede sig sammen, fik den unge Pige den, hun holdt af; men bøjede de sig fra hinanden, var alt Haab ude. Samme Aften pyntede Hyrderne, inden de drog hjem med Køerne, Haandkoen med Blomsterkranse og Buketter.

I November 1889 sejlede Kræn Kusk, Bødker Niels og Jens Dahl »Dagmar« hjem fra København.

Det var en meget haard Nordveststorm, og man maatte krydse. Paa Lysegrunden ved Hesselø stod en finsk Bark og huggede i Grunden, saa den hvert Øjeblik kunde splintres.

Under stor Livsfare gik Hovboerne i deres Skibsjolle, og i Løbet af nogle Timer reddede de de 13 Mænd, som udgjorde »Finlapperen«s Besætning. De modtog et lille Gratiale fra Barkens Rhederi, — men ingensomhelst Anerkendelse fra det offentlige.

Det gik med dem som med Drachmanns Ole Pihl:

»Han fortjente Medaljen;
men se, om han fik den!«

Morten Greth's Hus.

[1]) Bøgeløv.

XV. NAVNELISTE TIL STEDNAVNEKORTET OG BYKORTET.

No. 1—38 er Matrikelsnumrene.

1. Skolen.
2. Hugdrupgaarden.
3. Nørgaard.
4. Larsensminde.
5. Bødkergaard.
6. Andreas Jacobsens Gaard.
7. Skovgaard.
8. Krogen.
9. Skovlund.
10. Lars Løgtholts Gaard.
11. Tornbæksgaarden.
12. Skræddergaarden.
13. Gregersminde.
14. Gl. Kristians Gaard.
15. Kr. Andersens Gaard.
16. Slotgaarden.
17. Elhwogaard (Hov Gaard, Slottet).
18. Knar Gaarden.
19. »Gaarden« (Birkedommergaarden).
20. Søren Andersens Hus.
21. Jens Madsens Hus.
22. Klemmi Peters Sted.
23. Søren Jørgensens Hus.
24. Bangsbohuset.
25. Stine Løgtholts Hus.
26. Nedlagt Hus.
27. Peder Skoles Gaard.
28. Smed Jenses Gaard.
29. De blindes Hus.
30. Pejs Huset.
31. Smed Gaarden.
32. Nedlagt Ejendom.
33. Johanne Christensens Sted.
34. Mikkelmarksgaarden.
35. Hov Mølle.
36. Hjort Rasmus' Hus.
37. Strengholt.
38. Torngaard.
39. Klemmen.
40. Renden.
41. Drøwten.
42. Hjortbakken.
43. An' Lausters Bak.
44. An' Piesters Bak.
45. Kjeldhaven.
46. Hummerstræde.
47. Kirkegaard.
48. Tofterne.
49. Lars Sørensens Have.
50. Batteriet.
51. Sønderhavsig.
52. Boelbakkerne.
53. Skræddermarken.
54. Havbakkerne.
55. Havlodderne.
56. Skyttekonens Revle.
57. Gl. Kirke- og Tingvej.
58. Tysker Broen.
59. Tysker Bakken.
60. Tysker Huset.
61. Kalvehavevejen.
62. Mikkels Rimme.
63. Rævebakken.
64. Mikkelmarken.
65. Nymarken.
66. Nymarkssig.
67. Dyrebro.
68. Dyreeng.
69. Dyresig.
70. Dyreholme.
71. Dyrebakker.
72. Skraldbakken.
73. Kusksigen.
74. Øster Dyrhedens Sig.
75. Vester Dyrhedens Sig.
76. Lykkensprøve.
77. Torngaards Damme.
78. Gl. Kongevej.
79. Mogens' Sig (Muens Sig).
80a. Mogens' Rimme (Muens R.).

80b. Det sorte Vad (Desuet Waai).
81. Koldkjærengen.
82. Den ny Kongevej.
83. Saltmosen.
84. Den krogede Bæk.
85. Risbroen.
86. Risbrogaard.
87. Galtrimmen.
88. Pælemosen.
89. Den lille Gren.
90. Den store Gren.
91. Melholts Rimme.
92. Torngaards Mose.
93. Torngaards Sig.
94. Volskov Sig.
95. Volskov Bro.
96. Langholts Sig.
97. Slet Engen.
98. Stokbro Kjær.
99. Staren.
100. Ryddet.
101. Askeovnen.
102. Bødkerens Bakker.
103. Bødkermarken.
104. Jernalderhøj.
105. Granly.
106. Kjæp Bakkerne.
107. Skov Bakkerne.
108. Jud Rimmen.
109. Waale
110. Smaaengene.
111. Krattet.
112. Jørgens Have.
113. Jens Simonsens Skov.
114. Det lange Vad.
115. Langbrokjær.
116. Tue Engen.
117. Mellemmarken.
118. Kirke.
119. Mejeri.
120. Plodsen.
121. Slotmarken.
122. Slotmarksgrøften.
123. Klembakken.
124. Katsigen.
125. Pludskjær.
126. De smaa Krytter.
127. De store Krytter.
128. Snedkerens Krytter.
129. Krogens Agre.
130. Brændeengen.
131. Bitteskoven.
132. Pikkelhavedammen.
133. Nørmarken.
134. Havmarken.
135. Starbæksholt.
136. Starbæksdam.
137. Elhwo (Ellehovedet).
138. Tornbækken.
139. Haven.
140. Kalvehaven.
141. Havengene.
142. Udengene.
143. Vigen.
144. Vedhaughuset (Rød Huset).
145a. Enggaarden.
145b. Hedensminde.
145c. Knaren's Gaard.

146. Rødloen.
147. Tammes Peters Revle.
148. Snedkerens Revle.
149. Den store Revle.
150. Inderloen.
151. Yderloen.
152. Rendeloen.
153. Rendehullerne.
154. Pjaltekræmmerens Lo.
155. Vejgaarden.

G. S. Grandestævnepladsen.

KILDER.

Vitskøl Klosters Jordebog 1552, P. C. Møller: Økonomisk Skildring af Hou i Hals 1833, Nationalmuseets Sognekasse for Hals, Ældste danske Arkivregistraturer, Kronens Skøder, Kancelliets Brevbøger, Hals Præsteembedes Liber Daticus, Dronninglund Godsarkiv, Kjær Herreds Tingbøger, Kjær Herreds Skøde- og Pantebøger, Hals Birks Tingbøger, Hals og andre Sognes Kirkebøger, Jydske Efterretninger, Matriklerne 1662, 1664, 1688 og 1844, Mark- og Modelbøgerne, Aalborghus Lens og Aalborghus Amts Regnskaber, Rytтergodsets Jordebøger og Extraskattemandtaller, Hov Mejeris Jubilæumsskrift 1943, Prinsesse Sophie Hedevigs Skolefundats, Kjær Herreds Provstiarkiv, Folketællingslisterne, Landvæsenskommissionens Protokoller, Stadebogen 1697 m. m., — samt mundtlige Meddelelser fra Folk i Hov, og for Fiskeriets Vedkommende først og fremmest fra Sognefoged Jørgen Hjelm Sørensen.

For den Interesse og Imødekommenhed, som Beboerne i Hov og Personalet paa vore Arkiver og Biblioteker stedse har vist mit Arbejde, — min varmeste Tak.

Ligeledes en Tak til Kommunelærer S. A. Kjeldsen, Aalborg, og Fotograf Jeppesen, Hov, for Tegninger og Fotografier.

Forf.

KREDITFORENINGSDIREKTØR OVERRETSSAGFØRER E. E. ELMQUIST

HUSMANDSKREDITFORENINGENS STIFTER

AF P. LAURITSEN

UNDER Forarbejderne til min Bog »*De jyske Husmænd og deres Pengeinstitut*, et Folkelags Rejsning«, som jeg skrev 1930 til den jyske Husmandskreditforenings 50 Aars Jubilæum, opdagede jeg, hvor let selv en banebrydende og meget indflydelsesrig Mand kan glide ud af den offentlige Omtale, idet Foreningens Stifter E. E. Elmquist ikke var omtalt noget som helst Sted hverken i Bøger eller Leksika, men kun i Aalborgbladenes Nekrologer ved hans Død.

Edvard Emanuel Elmquist stammede fra en Slægt, hvis aandelige Udvikling fik et Præg ved Indtrykket af Danmarks Ulykke 1864, og Kærligheden til Fædrelandet var den i Kødet baaret. Han fødtes 6. Februar 1851 i Randers, hvor hans Fader Justitsraad Edvard Elmquist[1]) var Byfoged, han blev Student 1869 fra Randers Latinskole og juridisk Kandidat 1874, hvorefter han fik Plads som Kasserer i Aalborg Diskontobank, mens han samtidig var Fuldmægtig hos den tidligere Folketingsmand Prokurator A. Bentzen[2]), hvis Kompagnon han blev efter tre Aars Forløb.

[1]) Fængslet af Tyskerne under Jyllands Besættelse 1864.

[2]) Det var ham, der var saa lille af Vækst, at da han første Gang talte i Rigsdagen, ringede Formanden og gjorde ham

Elmquist nedstammer direkte fra Ludvig Holbergs ældste Søster Sophie. Hans Farfader var Overkrigskommissær Adolph Frederik Elmquist, Udgiver af de i sin Tid almueberigende »Læsefrugter« og af Aarhuus Stiftstidende i 56 Aar. En Fætter var den kendte grundtvigske Præst Thorvald Elmquist.

Overretssagfører E. E. Elmquist

Som Student var han dygtig og interesseret, han drog et godt Udbytte af sine Universitetsaar. Det politiske Liv i disse Tider, da Venstrebevægelsen fik Fremgang, optog ham, og ved politiske og andre Diskussioner inden for Studenterverdenen gjorde han sig hyppigt gældende ved sin naturlige Veltalenhed. Det politiske Liv øvede bestandig sin Tiltrækning paa ham. Naar han ikke paa nærmere Hold kom til at deltage stærkere deri, skyldtes det Livets praktiske Virksomhed, hvori han saa sin Hovedopgave. Det var utvivlsomt et Tab, at han ikke kom til at indtage en mere fremskudt politisk Stilling, hvortil hans Kundskaber, hans Forretningsblik for de praktiske Opgaver, hans diplomatiske Evne i bedste Betydning og hans oratoriske Anlæg gjorde ham fortrinlig skikket.

Allerede 1877 udgav han under sit bestandige Mærke »Neither-Nor«, Hverken-Eller (som oftest forkortet til N-n) to politiske Skrifter »Lidt Sandhed til

opmærksom paa, at det var Sædvane i Tinget at staa op, naar man talte, hvortil Bentzen bemærkede: »Men jeg staar jo ogsaa op,« hvilket naturligvis vakte almindelig Munterhed.

Højre og Venstre« samt »Situationen«, der vakte stor Opmærksomhed ved deres klare og vægtige Indhold. I Aalborg Stiftstidende skrev han i sit friske og levende Sprog en Række politiske Artikler, som Dagspressen hyppigt gengav og kommenterede. Et politisk Standpunkt vil altid blive Genstand for stærk Tilslutning fra visse Sider og lige saa afgjort Modsigelse fra andre. Redaktør Vilhelm Lassen, den senere Finansminister, som kaldte Elmquists Fremstillinger for indsigtsfulde og velskrevne i og for sig, udtalte om ham, at alt, hvad han fik fat i, blev til noget, kun ikke det politiske, fordi her gælder det ikke Hverken-Eller, men Enten-Eller. Efter Elmquists Sindsanlæg var et saadant Stade sikkert umuligt for ham. Efter sit livsfyldige Væsen maatte han stræbe efter at forene det bedste fra alle Sider.

Hans politiske Syn var baaret af Frisind, af ærlig Overbevisning og Mod til at staa ved den. Han deltog gerne i den politiske Strid og kunde staa for Skud, men hans Program i det politiske Arbejde var at gavne de smaa i Samfundet og hæve saa mange som muligt op til lykkeligere Kaar. Hans politiske Syn og Optræden var præget af hans ligefremme Personlighed og hans Sans for Realiteter. Sit Standpunkt har han engang udtrykt saaledes: »Jeg har altid været Venstremand, jeg har aldrig kunnet, og jeg kan ikke indse Berettigelsen af de provisoriske Kampmidler, men jeg har ogsaa altid været udpræget Forhandlingsmand, idet jeg anser Forhandling mellem de politiske Faktorer for den eneste Vej, som den bestaaende Forfatning holder aaben til Udgang af politisk Konflikt.«

Ved Folketingsvalgene i 1892 og 1898 var han opstillet som Kandidat henholdsvis i Vejle mod Fal-

kenstjerne og i Aarhus søndre Kreds mod Harald Jensen og opnaaede vel et anseligt Stemmetal, men ikke Valg[1]). I Vejle manglede han kun 28 Stemmer. Det er næppe urigtigt at mene, at han havde betydelige Forudsætninger for at blive Minister efter Venstres Overtagelse af Regeringsmagten, og det er ikke usandsynligt, at hans tidlige Død afskar Virkeliggørelsen af en saadan Mulighed[2]) og overhovedet af en betydende Indsats paa vigtige Felter.

Skønt han var et lyst juridisk Hoved blev Sagførergerningen den mindste Del af hans Virksomhed. Dertil deltog han i mange Retninger for stærkt i det offentlige Liv. Han var bl. a. Formand for Direktionen i Livsforsikringsselskabet »Fremtiden«, for Koncessionshaverne i Hadsundbanen og for Fællesudvalget for de nordjyske Privatbaner. Men Husmandskreditforeningen var hans Hovedopgave og største Livsindsats.

Hvorfra fik Elmquist sin dybt forstaaende og medfølende Interesse for Husmændene?

Den er ganske utvivlsomt født ud af hans vidtspændende menneskekærlige Sindelag under stærk Tilskyndelse fra den daglige Livsgerning. I et af sine Opraab skrev han, at »paa Grund af de lokale Pengekassers nødtvungne Opsigelser af Prioritetslaan bliver Trangen større og større for Husmændene til andetsteds at kunne erholde saadanne, og *det er højst nedtrykkende for den, der dagligt kommer i Berøring med Landalmuen, paa Forhaand at maatte erklære det*

[1]) En af hans Sønner er den nuværende Justitsminister, Landsretssagfører Aage Elmquist fra Svendborg, som fra 1927—32 var Folketingsmand, valgt inden for Aalborg Amtskreds, fra 1939 Landstingsmand.

[2]) Politikeren J. C. Christensen bekræftede engang dette i en Samtale med en af Elmquists Sønner.

for en Umulighed at skaffe Laan, uagtet der bydes antagelig Sikkerhed og passende Renter. For Tiden søger de fleste, hvem deres Huses Realisation hænger over Hovedet, en stakket Frist ved at formaa en eller anden bedrestillet Bekendt til at sætte sit Navn paa en Veksel, paa hvilken der da kan rejses Penge, idet der i Reglen til Støtte derfor udstedes et Skadesløsbrev, men denne i høj Grad bekostelige Hjælp er næsten værre end ingen Hjælp, da disse Laan efter deres Natur kun kunne være rent midlertidige og fører Landalmuen ind i noget, den aldeles ikke forstaar sig paa, og mange har ikke engang Betingelserne for at opnaa denne Frist. De maa da opgive at gøre noget ved deres Ejendomme og søge at tjene det nødvendige ved personligt Arbejde hos andre, og de, der har Laan, som de ikke kan betale, maa finde sig i, at deres Ejendomme sælges, maaske for et uforholdsmæssigt lille Beløb, og disses Antal er det at forudse i den nærmeste Fremtid vil blive meget stort.« Det lyser ganske selvfølgeligt ud af disse Linier, at hans Erfaringer fra Banken og Sagførerkontoret har paavirket ham saa stærkt, at hans impulsive Natur drev ham til at gøre noget.

Som før nævnt var han under Mærket N-n politisk Medarbejder ved Aalborg Stiftstidende, som han derfor læste grundigt, og det undgik ikke hans Opmærksomhed, at der i Bladet for 30. Januar 1879 fandtes en Artikel »Vore Husmænd« under Pseudonymet Malthe. Forfatteren paapeger, at Husmændenes Stilling paa Landet er overmaade vigtig, fordi den overvejende Del af Landbefolkningen hører til den Klasse, og under Henvisning til den saakaldte Arbejderkommission, der var nedsat af Indenrigsminister Skeel ved kgl. Resolution af 20. September 1875,

skriver han, at »saa meget er vist, at sker der ikke noget til Smaamændenes Fremhjælp ret snart, lader Følgerne sig ikke let overskue og de kan blive saa meget mere betænkelige som samtidigt med, at Arbejdsmanglen vedbliver, bølger de saakaldte Understrømme[1]) voldsomt frem i Dybet udenfor os og let kan de sprænge den haarde, men ligefuldt skøre Skal, der er bestemt til at hindre deres Frembrud.« Han gør sig da til Tolk for den Del af Husmændene, som hverken har for lidt Jord, saa de ikke kan blive selvstændige Jordbrugere, eller for megen Jord, saa de nærmest er Boelsmænd, men derimod har saa stort Jordtilliggende, at det ved en bedre Udnyttelse kunde føde en Familie, mens det nu kun er en Hjælp ved Siden af Ejerens Daglejerarbejde. Han henviser til »den Plan, som blev bragt paa Omtale i det sidst opløste Folketings Finansudvalg«, hvorefter »en større Kapital af Statskassen gjordes disponibel til Udlaan iblandt Husmandsklassen, rimeligvis for at ophjælpe deres Stilling igennem et bedre Jordbrug.« — »*Det gælder kun om at finde en Form, under hvilken disse Husmandslaan kan gives for at svare til Hensigten og være betryggende sikrede.*«

Læsningen af denne Artikel har utvivlsomt givet Elmquist den første Tilskyndelse til at overveje den mest praktiske Udvej til Hjælp, idet han er standset ved den fremhævede Udtalelse om Betydningen af at finde den rette Form. Spørgsmaalet er slaaet ned i ham og er hurtigt modnet til en bestemt Opfattelse, hvorefter der under Statsstøtte burde oprettes en virkelig Kreditforening for Husmænd, mens alle andre

[1]) Et Udtryk, som han har hentet fra Biskop Monrads politiske Breve.

Former maatte betragtes som mere eller mindre ufuldstændige.

Elmquist forstod straks og paa en ypperlig Maade at paavirke Stemningen i Rigsdagskredse, hvor man fra flere Sider var optaget af Arbejderkommissionens Betænkning og ventede noget praktisk foretaget. Han knyttede Forbindelser derinde, holdt Møder og skrev i Bladene. Særlig lykkedes det ham at interessere Indenrigsminister Erik Skeel for Tanken og Resultatet var et Lovforslag om Oprettelse af tvende Kreditforeninger af Ejere af mindre Ejendomme paa Landet, en for Jylland og en for Øerne, med udtrykkelig Bestemmelse om Statens Garanti for Renten af de udstedte Kasseobligationer.

Forslaget blev fremsat i Landstinget 7. Oktober 1879 og medførte i begge Ting en lidenskabelig Forhandling, der brød alle Partilinier, men trods stærke Brydninger om Principperne mødte Sagen selv en dyb Forstaaelse og ivrig Tilslutning indenfor de forskellige Opfattelser. Loven, der fik Kongens Underskrift den 28. Maj 1880, var vedtaget i Folketinget med 58 Stemmer mod 1 og i Landstinget med 29 mod 10.

Husmandskreditforeningstanken og Elmquists nye dristige Princip om Statens Rentegaranti havde vundet en afgørende Sejr. Det var usædvanligt og betegnende for Stemningen, at en saa betydningsfuld Lov kunde gennemføres i en eneste Samling og med en eneste Udvalgsbehandling. De skuffede Forhaabningers Rigsdag, som den ellers er bleven kaldt, havde frembragt et af de fortrinligste Lovgivningsarbejder gennem flere Aar, en virkelig Stordaad, der er saa meget ypperligere, naar man tænker paa hine Tiders dybt indvirkende og splittende politiske Kampe. Den fælles Medfølelse med Landets fattige Husmands-

klasse var nu vaagnet efter Generationers Dvale og viste sig saa stærk, at den byggede Bro over alle Afgrunde og personlige Modsætninger. Det var Mænd fra det højeste Aristokrati til de jævneste Bønder, der stemte for Loven, og uden denne Enighed havde Opgaven ikke kunnet gennemføres. Loven staar som en lysende Fakkel i en mørk parlamentarisk Periode, et Minde om Hjerternes skjulte Varme i en ydre gold Tid, et Sjælenes Fællesskab trods de tilsyneladende uovervindelige Partilidenskaber. Gennem Ordene i Rigsdagsforhandlingerne mærker man trods de stridende Modsætninger dog i Grunden ret tydeligt under Sagens fortsatte Udvikling og endelige Afgørelse alle Parters Glæde over at mødes i Fællesskab om en værdifuld og samlende Opgave, man følte sig fra de fleste Sider baaret af den ædle Bevidsthed om at være med til at løfte og selvstændiggøre et hidtil forsømt Folkelag, et virkeligt Storsyn var over Rigsdagen i hine Timer, og den gav et praktisk Bevis paa, at den bedste Politik er Menneskekærlighedens Bestræbelser for at hjælpe de socialt svage og fortrykte til menneskeværdige Kaar. Loven var en økonomisk Foranstaltning, men den havde tillige etiske og aandelige Formaal.

Til alt dette havde Elmquist givet Tilskyndelsen. Naar alle gode Ord er sagt til de lovgivende Faktorers Ros for Gennemførelsen af Husmandskreditforeningsloven, bliver den største Ære og dybeste Taknemmelighed dog tilbage over for ham som den Mand, der egentlig fattede Tanken og i alle grundlæggende Enkeltheder førte den ud i Virkelighedens Verden gennem et klogt og maalbevidst Arbejde, der i lige Grad var baaret af Udholdenhed og alvorlig Interesse. Han var den drivende Kraft fra først til sidst, en

Styrkekilde for alle Sagens Forkæmpere, bestandig tilrede med de rette Argumenter og den ukuelige Vilje, stedse forstod han at rejse Stemningen og bringe Sagen frem til Afgørelse, stadig var han den bagved liggende Tilskynder paa ethvert Sted i Udviklingen. Og forbavsende var hans Evne til her at samle de forskellige Partipolitikere paa saglig Grund.

Gennem Husmandskreditforeningens Virksomhed blev den jyske Husmandsstand revet ud af Kapitalens Magt, draget ud af Fortidens Lænker og styrket til Frimænds Vækst og Kaar. Det var det mægtige og gennemgribende Resultat af Elmquists storslaaede Livsindsats for Jyllands Husmænd. Han gjorde dem til frie Mænd, til selvstændige Jorddyrkere og til socialt betydende Samfundsborgere. Derfor æres hans Minde ogsaa i Dag rundt i de tusinde smaa Hjem paa Landet. Ogsaa de mindre Haandværkere og Næringsdrivende og i det hele taget den arbejdende Klasse uden for de egentlige Købstæder fik Gavn af Loven, fordi den medtog de jordløse Huse. Laantagernes Antal steg i Aarenes Løb til over 100,000 og den samlede Udlaanssum til en halv Milliard.

Fra den jyske Husmandskreditforenings Stiftelse i 1880 var han i 20 Aar til sin Død dens administrerende Direktør. Hans Forhold til Interessenterne var ikke blot forretningsmæssigt. Det var Menneskene, han virkede for, ikke Institutionen. »Hvad vil du helst,« ytrede han en Dag i overstrømmende Følelse til en Ven, »staa mellem tusinde Bøgetræer eller tusinde Husmænd,« og inden Vennen kunde svare paa det lidt mærkelige Spørgsmaal, tilføjede han selv: »Jeg vil helst staa mellem tusinde Husmænd.« Ved en anden Lejlighed udtalte han: »Naar jeg staar paa Talerstolen mellem alle mine Husmænd, har jeg den

Følelse, at hvis jeg vilde kaste mig ned imellem dem, saa vilde de modtage mig i deres Arme.« Og de holdt af ham til Gengæld, lyttede til ham og havde Tillid til ham. For de enkelte var det en virkelig Glæde at hilse paa ham og skifte Ord med ham, mangfoldige søgte Raad hos ham, og alle betragtede ham som deres Velgører frem for nogen. Naturligvis var det ganske meningsløst, naar det undertiden blev sagt, at han kendte de fleste af dem personlig. Det var simpelthen ugørligt, men Sandheden var den, at han virkelig kendte et meget stort Antal. Og der var Hjertelighed over Bekendtskabet.

Et og andet gør det dog til et Spørgsmaal, hvorledes det gensidige Forhold vilde have udviklet sig i Enkelthederne, hvis han havde levet længere og set Selvstyrebevægelsen indenfor Foreningen forme sig til sin fulde Styrke. Et vist Moment i hans Livsopfattelse og Personlighedspræg kunde her tyde i Retning af en ikke helt fuldbyrdet Sammensmeltning. Livet sætter sine egne Virkninger, som ikke altid opfattes af de Personer, der staar midt i dem. Elmquist elskede Husmændene med en helt ideel Følelse paa samme Maade som de store nationalliberale Førere fra det svundne Aarhundredes Midte elskede det brede Folkelag og gavnede det ved at skaffe det Folkefriheden med Adgang til alle Samfundsgoder, men da det samme Folkelag efterhaanden brugte denne Friheds-gave til en selvstændig Udvikling med Meninger og Opfattelser, der gik paa tværs af de nationalliberale Velgørere, forstod disse ikke længere dette jævne Folks Standpunkt og bebrejdede det Mangel paa Forstaaelse og Taknemlighed, skønt det kun blev sig selv efter egne Forudsætninger og ikke efter andres.

Noget af dette begyndte glimtvis at vise sig i

Elmquists Forhold til Husmændene. Han elskede dem med en faderlig Følelse og hjertevarm Omhu, der vilde gøre alt for dem og ikke skyede nogen Anstrengelse for at gavne dem mest muligt. Men det var en Omsorg som en Fader og en Leder, ikke som en Ligemand. Ud fra sit Livssyn og sin Personlighed havde han næppe helt Forudsætninger for at sætte Husmændene paa lige Fod med sig selv og fatte Nødvendigheden af deres fulde Selvstændighed som en naturlig Udvikling, der maatte gaa paa egne Veje og tænke egne Tanker for at blive noget samfundsmæssigt nyt og værdifuldt i dyb Betydning og ikke blot en Efterligning og et Ekko af det gamle. Det spores ret tydeligt gennem Udtrykket »mine kære Husmænd«, som han gerne brugte. De var ikke hans og han var ikke deres, men de var deres egne, hvor meget han end i anden Forstand ved sine Foranstaltninger gjorde dem til sine kære, hvis Velfærd stadig fyldte ham. Husmandssagen opdrog sine Folk til en almuefødt Livsbetragtning, der ikke længere vilde gaa i Ledebaand, men satte ind med frembrydende Samfundskræfter i egen Form. Det, der ser ud som en bestemt Samfundsklasses Mangel paa Forstaaelse og Taknemlighed, kan derfor være noget helt andet, naar man undersøger Bevæggrundene, uanset om Beslutningen i den foreliggende Sag er rigtig eller ej. Det er et nyt Samfundslag, der ud fra indre Tilskyndelser handler paa sin egen Maade. Det er en ny Verden, der vaagner, hvad man end mener om Udslagene deraf. Jeg tænker ogsaa her paa det for udenforstaaende mere end besynderlige, at den jyske Husmandskreditforenings Generalforsamling nægtede at yde Pension til Elmquists Enke. Det skyldtes principielle Grunde og ikke manglende Taknemlighed

overfor den afdøde Stifter, hvorfor man ogsaa vedtog at foretage en Indsamling ved at sælge hans Billede, men noget af det ovennævnte var allerede paa dette tidlige Tidspunkt i stærk Fremrykning.

Eftertiden kan altid bedre vurdere. Elmquist havde ikke alene hjulpet Husmændene til lyse og lykkelige Kaar og løftet dem socialt, men derigennem dannedes tilsidst en helt ny Kraft i Samfundsudviklingen, hvoraf Selvstyrebevægelsen trods alt kun var en enkelt Side. Maaske anede han det gennem visse Brydninger, men Døden bortrev ham inden den nye Folkefaktor var fæstnet i sine Bestanddele og udformet i sine Linier. Han naaede ikke at se den fortætte sig og vise sin Dybde og sit Omfang. Forøvrigt var han fra 1892 til sin Død Repræsentantskabsformand for Jysk Husmandsforening, der nærmest virkede filantropisk.

Han gik bort i sine bedste Manddomsaar, men havde fuldbragt en Livsgerning saa rig og stor som kun faa.

Gennem Skildringen af Kreditforeningens Tilblivelse er understreget det stærke Indtryk af hans overlegne Dygtighed og hjertevarme Energi, som besejrede alle Hindringer. Baade hans ydre kraftige Skikkelse og hans aandelige Personlighed havde noget af det umiddelbare Høvdingepræg, som uvilkaarlig paavirkede hans Omgivelser. Han var en glimrende Taler. I hele sin Fremtoning var han noget ganske usædvanligt og lignede ikke nogen anden. Hans ejendommelige Præg fremhævede ham blandt andre og gjorde ham altid til Midtpunktet. De store Øjne lyste af Intelligens og Aandsoverlegenhed. Han var en forbavsende livsfyldig Mand. Der var Kildespring i hans Natur. Det groede i ham og om ham. Han var Man-

den med de gode og frugtbare Ideer, de dristige og spiredygtige Tanker, de vækkende Tilskyndelser, og han havde sin Styrke i at drage dem frem i en gunstig Tid og fremkalde andres Interesse for dem. I det daglige Livs Udøvelser var han ofte upraktisk og mærkelig, hvad der gaar mange morsomme Frasagn om, men han var en ypperlig Organisator, der forstod at sætte de store Opgaver i Værk og bringe dem til frodig Handling. Formaliteter og Bagateller vævede han sig ikke ind i, men skred sin utrættelige Vej til Maalet og naaede det. Her gjorde hans mæglende Evne og støtte Karakter sig stærkt gældende.

Hvor stærkt han var optaget af Kreditforeningstanken og søgte at sprede den andre Steder viser følgende Brev til ham fra Kontreadmiral E. Krieger den 18. Oktober 1883: »Under mit Ophold paa Fredensborg Slot som attacheret H. M. Kejseren af Rusland modtog jeg Deres meget Ærede af 25. September d. A. bilagt med en paa Tysk affattet Genpart af Loven af 28. Maj 1880 om Oprettelsen af Husmandskreditforeninger og af den jyske Forenings Statuter. Da Omstændighederne ikke gav mig Lejlighed til at henlede H. M. Kejserens personlige Opmærksomhed derpaa, troede jeg det i Sagens Interesse rigtigst at medgive den fungerende Hofmarskal Dokumenterne anbefalende ham ved Ankomsten til Rusland at overgive disse til kyndig Behandling, og ved at underrette Dem herom tegner jeg med største Agtelse o. s. v.« Man kan ikke undgaa at spørge sig selv om det havde set anderledes ud i Rusland nu, hvis Kreditforeningsbevægelsen var kommen til at regulere de pekuniære Forhold blandt det mægtige Riges talrige Bønder, hvilket selvfølgelig var Elmquists Hensigt.

Med samme overbevisende Evne og energiske

Handlekraft, hvormed han i sin Tid virkede for Husmandskreditforeningens Tilblivelse, arbejdede han[1]) for Oprettelsen (1893) af Jysk Grundejerkreditforening, hvis Udlaansomraade blev alle de Ejendomme paa Landet i Jylland, som ikke havde Adgang til Laan i nogen af de bestaaende Kreditforeninger, altsaa særlig Steder med købstadlignende Bebyggelser. Elmquist blev dens administrerende Direktør til sin Død, hvorefter den flyttedes fra Aalborg til Herning. Husmandskreditforeningen er stadig i Aalborg i den smukke Bygning ved Banegaardspladsen.

Hans Naturs Kildespring vældede ogsaa i hans rige og overdaadige Lune, der gav hans Sind en Frodighed som en grøn og blomstrende Eng. Dette friske og hjertelige Lune lyste op blandt hans Omgivelser og fornægtede sig heller ikke i det politiske. I en Artikel »Koldt Vand i Blodet« ironiserede han muntert over de Bagateller, der undertiden kunde bringe Højre og Venstre i Konflikt med hinanden, og da det netop den Gang gjaldt en Bevilling til Kronborg Amtstue, foreslog han, at der i dette Kontor paa en Marmorplade blev anført med gyldne Bogstaver: »Her brast Enigheden.« Ved et af de Folketingsvalg, hvor han faldt, havde han ved Møderne udtalt Ønsket om, at hver Mand paa Landet kunde have en Ko. Efter Hjemkomsten fortalte han fornøjeligt, at en Modstanders Kone, da Valget var forbi og Elmquist banede sig Vej gennem Skaren, i Øjeblikkets triumferende Ophidselse raabte til ham: »Nu kan han trække hjem med sin Ko, den gav ingen Mælk den Gang.« En saadan Bemærkning kunde more ham meget ogsaa naar den gik ud over ham selv[2]). Han var stedse

[1]) Sammen med Landstingsmand Thomas Nielsen.

[2]) I et af de Selskaber, hvor han var Direktør, havde han i Bestyrelsen haft Vanskeligheder særlig fra et enkelt Medlems

med, hvor Livet rørte sig og kaldte, hans svære Skikkelse fyldte godt, hans Tale tumlede let med alle Emner, hans muntre Vid spillede paa mange Strenge. Men egentlig yndede han vist ikke Selskabelighed, hvor han dog var saa underholdende. Trods hans frejdige og hjertevindende Væsen var han ikke nogen særlig udadvendt Karakter, hvis Fortrolighed var let at faa Adgang til. Den var forbeholdt en lille Kreds som det ofte er Tilfældet med stærkt fremtrædende Mænd. Og hvor fængslende og livlig han end færdedes i Berøring med mange, saa var han sikkert lykkeligst i sit Hjem. Hans Hustru Louise f. Herskind fra Gandrupgaard ved Arden døde først 1939. I det smukke og harmoniske Ægteskab var hun ham en stor Støtte i Livsgerningen.

Hans kloge, milde og humane Opfattelse af Mennesker og Forhold gjorde ham til en god Vejleder og Raadgiver for alle dem, der søgte ham. Han følte dybt, almenmenneskeligt og religiøst, men han bar det ikke altid til Skue. Derimod viste han det stedse i Gerning og søgte at hjælpe paa forskellige sociale Omraader. Midt i den travle Agitation for Husmandskreditforeningen fik han Tid til at deltage i et stort Møde i Aalborg den 13. Maj 1880 og stillede en Re-

Side med at faa en Sag fremmet, men en Dag kom han derfra og fortalte tilfreds, at nu var Forholdet endelig ordnet efter hans Ønske. »Men hvordan fik De M. A. S. med«, spurgtes der. »Aa, han var lige gaaet i Gaarden,« lød Svaret og bag Elmquists tilsyneladende alvorlige Blik opdagedes det muntre Blink, der kom frem i saadanne Øjeblikke.

I Selskab kunde han med den urokkeligste Alvor spørge sin Kone tværs over Bordet: »Louise, vil du tage noget med hjem til Børnene eller skal jeg?« Intet Under, at de tilstedeværende vred sig af Latter, da han en Aften tog sit Lommetørklæde frem og samtidig to kandiserede Frugter trillede hen ad Gulvet. Værtinden havde givet ham dem, hvad Gæsterne ikke vidste.

solution om Ophævelse af den offentlige Prostitution som »ikke hviler paa nogen retfærdig, sædelig og human Grund«. Paa hans Initiativ stiftedes Plejehjemsforeningen for Aalborg Stifts østlige Del. I 1887 udsendte han sammen med flere kendte Mænd, deriblandt Højskoleforstander Ludvig Schrøder, Opraab om et Møde i Silkeborg for at virke for bedre Boligforhold blandt den arbejdende Klasse. Da Aarhundredet gik tilende og nye Tider oprandt med nye Linier i Udviklingen var ogsaa hans Liv forbi.

Hans Helbred havde det sidste Aar været nedbrudt. I Efteraaret 1899 opholdt han sig et Par Maaneder i Karlsbad og i Syden for at komme til Kræfter. Noget farligt troede man dog ikke, der laa i hans Lidelse, og man ventede som han selv, at en hensigtsmæssig Kur og Rejsens Opmuntring vilde gengive ham hans Sundhed og Arbejdsdygtighed. En smuk og klar Septemberdag rejste han munter og glad. Ferier var ham en Sjældenhed, og han glædede sig til at se de fremmede Egne.

Da han vendte tilbage, bar han imidlertid allerede et Præg af Svækkelse og tiltagende Svaghed, der gjorde hans Omgivelser betænkelige. Det hærgede Udtryk i hans Ansigt varslede ikke godt. Derefter gik det stadig ned ad Bakke. Han var syg, men man var ikke klar over Sygdommens Natur. Træthed og Mavesmerter var de jævnlige Symptomer, mens hans Skikkelse blev bøjet, og den brede robuste Mand kun var som en Skygge af sig selv. Kort før Paaske blev han indlagt paa en Klinik i København, hvor han stred langsomt og pinligt, til Livskraften svigtede. Gudhengiven tog han sin Skæbne. Hans Sølvbryllup faldt i disse tunge Dage. Et rørende Digt i den Anledning i »Jysk Husmandstidende« var saa vist ikke noget

Mesterværk, men det afspejlede Husmændenes taknemlige Følelser:

> Han rejste i Øst, og han rejste i Vest,
> som Blicher man saa ham paa Heden;
> han talte vor Sag, hvor det gavnede mest,
> han stiftede saa vor Forening.
> Og nu skal ej mere vi Tiggergang gaa
> fra Per og til Povl, fordi nu kan vi faa,
> hvad vi mangler af Penge, i Aalborg.

Efter Afmagringskuren i Karlsbad brød en Tuberkulose frem hos ham og blev Aarsag til en Lungehindebetændelse, som gjorde Ende paa hans Liv den 7. Juni 1900. Trods sin Svaghed havde han dog i den forløbne Vinter i Anledning af den første Kreditforenings 50 Aars Jubilæum skrevet det udmærkede Skrift »De danske Kreditforeninger«, der udkom Aaret efter hans Død og gav en indsigtsfuld og instruktiv Oversigt over Kreditforeningsvæsnets hele Udvikling.

Han blev jordet under meget stor Deltagelse. Hans bærende Kristentro fremhævedes af hans Ven Valgmenighedspræst Johan Clausen, der ved hans Baare udtalte, at han ikke havde levet forgæves, og det kendtes derpaa, at der fra mange Lag lød en dyb og hjertelig Tak for hans Gerning. Denne Tak fik atter Udtryk i et lignende jævnt og inderligt Digt i »Jysk Husmandstidende« med Mindeord om baade Elmquist og den ligeledes nylig afdøde Sædegaardsejer H. J. Hansen, Marsvinslund, der billedlig talt havde løst Stavnsbaandet for mange i vor Tid ved at organisere og lede de jyske Husmandsrejser, hvorigennem Deltagerne blev dygtiggjort og aandeligt beriget.

Elmquists Billede med de kloge og mandige Træk hænger endnu adskillige Steder indrammet paa Væg-

gen eller gemmes blandt Familiens værdifulde Erindringer, der tages frem ved Lejlighed. Man vil altid ihukomme Husmandskreditforeningens Stifter, fordi han — som det blev betonet af Folketingsmand Jens Busk, der ogsaa talte ved Jordfæstelsen — ikke blot som saa mange virkede ved store Taler og lange Artikler, men i Hjertelag og Handling.

FORVALTER PAA HESSEL

AF PROPRIETÆR VILH. BRUHNS ERINDRINGER

VED FORSTANDER F. ELLE JENSEN, SKALS

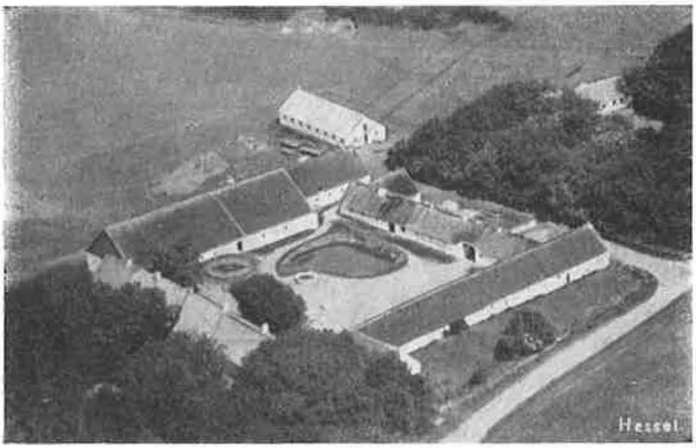
Proprietær *Vilhelm Bruhn*, f. 1847 i Næstved, var Søn af daværende Premierløjtnant ved Dragonerne, senere Oberst C. J. Bruhn. Som ung lærte han Landvæsen hos Proprietærerne Lawaetz, Kalundborg Ladegaard, og Holm, Ubberupgaarden, og blev derefter, kun 19 Aar gammel, i Aaret 1867 2. Forvalter paa Hessel hos Proprietær H. C. Elle († 1902). Her var han et halvt Aar og blev forlovet med Elles næstældste Datter, Christine, vendte derefter tilbage til Sjælland, hvor han havde et Par Pladser og aftjente sin Værnepligt ved Garden, men kom atter (1869) til Hessel og var Forvalter dér i den følgende Vinter. 1872 købte han Proprietærgaarden »Constantia« ved Grenaa, senere en Ejendom paa Viborgegnen. Han døde, 89 Aar gammel, paa Vindumovergaard ved Bjerringbro (1938). Af hans efterladte, overordentlig livfuldt skrevne Erindringer om hans Barndom og Ungdom bringes nedenfor et Udtog af det Afsnit, hvori han fortæller om sin Forvaltertid paa Hessel.

Bruhn kom til Hessel den 20. Maj 1867, Aftenen før Hvalpsund Marked. I den Anledning var adskillige Handelsfolk kommet til Gaarden for at overnatte, og der var stort Selskab.

Den første, jeg hilste paa, var Sognets Præst[1]), en førladen Mand med et tiltalende Aasyn, han stod i ivrig Samtale med Godsejer Føns, Ørslevkloster, en Slægtning af hans Hustru, dampende paa en gammel Pibe. Da jeg nærmede mig, afbrød han straks Sam-

[1]) Chr. Jul. Sim. Jacobi Jacobsen, f. 1815, Præst for Louns-Alstrup 1862—72.

talen med Godsejeren og hilste venligt paa mig, og idet hans Ansigt antog et meget velærværdigt Udtryk, indbød han mig til at besøge Præstegaarden. Bag ham stod, som sig hør og bør, Degnen[1]), en helt pæn Skikkelse, ogsaa han hilste venligt paa mig og indbød mig, mens han lukkede Munden saa højt op, som om han vilde sige Amen til Pastorens Invitation;

Hovedgaarden Hessel.

forøvrigt lod han mig vide, at han for Tiden var Enkemand. Bag ham stod to vordende Seminarister, der var i Huset hos ham for at blive forberedt. Det var som hele Gejstligheden dannede et Midtpunkt i Stuen, hvorom de andre grupperede sig; Rolin[2]) lod mig ogsaa vide, at Pastor Jacobsen var Husets gode Ven og meget formaaende i vanskelige Forhold under den herskende Enevoldsregering.

[1]) Lærer Christiansen, Louns, f. 1835.
[2]) Forvalter Anton Rolin, forlovet med Elles ældste Datter Kathrine, siden Gaardejer i Harritslev.

En anden særlig god Ven af Huset hilste jeg ogsaa paa, en rigtig udpræget jydsk Herremand, Mikkel Kjeldsen til Ørndrup, høj, drøj, djærv og ligefrem i hele sit Væsen, ulastelig sort Skødefrakke, Silkevest, Urkæde med Signet dinglende paa den trinde Mave. Et »Velkommen til Jylland« var hans Hilsen, med Spørgsmaal om saadan en Københavner forstod sig paa at bedømme en jydsk Stud. Hertil var jo ikke andet at svare, end at det vilde glæde mig, om en saa god Kender som han vilde være min Vejleder. Svaret faldt i god Jord, det fik jeg at mærke i Fremtiden, og jeg blev indbudt til at besøge Ørndrup.

Var Forsamlingen ellers broget, var Samtaleemnet ens: Markedet næste Dag og Studepriserne. Det var jo noget helt nyt for mig, thi hvor jeg før havde været, drejede alt sig om Malkekøer og deres Opdræt, mens Markedet var aldeles underordnet, da Besætningerne fornyedes ved Indkøb fra Angel og ved Opdræt, men det var morsomt at høre paa Diskussionen og den Iver, hvormed den dreves, Kraftudtrykkene og den lune Humor, som ofte kom frem — navnlig fra Mikkel Kjeldsen, som vist var den mest erfarne og drevne i det Kapitel.

Nu aabnedes Døren til Spisestuen, og den venlige Husfrue[1]) bød de forsamlede træde nærmere og tage til Takke. Det sidste var nu overflødigt, for her stod et langt, langt Bord, dækket med hvad Hjertet kunde begære. For den øverste Ende stod en Sofa, og i den tog Husets Herre og Præsten Plads, ellers ordnede man sig, som man kunde; jeg fik Plads ved Siden af Degnen med god Udsigt til Præsten, der med megen Værdighed udfoldede sin Serviet (som han kaldte »Salvet«) og knyttede den om Halsen, som

[1]) Christence Elle, f. Skou († 1894).

om han vilde sige: »Nu er jeg beredt til at lade alt vederfares Retfærdighed«, og det var heller ingen lille Portion stegt Aal med dejlige stuvede Kartofler, der toppede op paa Pastorens Tallerken. Men hvilke Aal — jeg havde aldrig i mine Dage set saadanne Kæmper, her var Stykker næsten som et tyndt Haandled, og fortrinligt stegt. Jeg kunde ikke lade være at gøre en Bemærkning herom til Degnen. »Er det noget at snakke om?« sagde han. »I Københavnere har nok ikke megen Forstand paa Fisk og Aal i Særdeleshed; sommetider kan vi her fange dem paa et Lispund, saa tykke som min Arm og saa lange som en halvvoksen Mand!« »Det var interessant at høre,« svarede jeg, »jeg vilde gerne se saadanne Kæmper« — og de to smaa Degnespirer, der sad nedenfor ham, saa paa hinanden og grinede som en Abekat, der har faaet et Æble; det var tydeligt, at de tænkte: »Sikken Torsk, at han tror det.« Saa faldt Talen paa København, og jeg fortalte bl. a. ganske jævnt og troværdigt om de vældige Dampkedler, der var under Arbejde hos Burmeister & Wain; i den største, jeg havde set, sad 200 Mand indvendig og nittede Plader, og 300 pudsede af udvendig. »Men hvad skulde dog den vældige Kedel bruges til?« spurgte Degnen, hvortil jeg svarede: »Jeg tror nok til at koge de store Limfjordsaal i.«

De øvrige Bordgæster drøftede, hvem der formodedes at komme til Markedet; fra Lynderupgaard kom sikkert Jens Kjeldsen, ligesom der fra Lerkenfeldt, Mølgaard og Restrup ogsaa kom en Kjeldsen, det var nemt at høre, at den Slægt dominerede paa Egnen. Højere og højere lød Røsterne, da Snapsflasken vandrede rundt, thi Aalen skulde jo svømme, men da Selskabet bagefter trak sig ind i Dagligstuen, Piberne

blev tændt og Romtoddyerne marcherede op, udbredte der sig en behagelig Stemning over alle efter den gode Aftensmad og i Bevidstheden om at have vist Værtindens Bord al Ære. Jeg maa tilføje, at Banden og uhøvisk Tale ikke hørtes; Præsten præsiderede jo. Hr. Elle sagde ikke meget.

Nu brød Præsten op, ligesaa Degnen og »Spirerne«, efter mange Taksigelser; i Procession vandrede de ud af Gaarden, Præsten til højre, Degnen et halvt Skridt tilbage, og til venstre Spirerne, der daskede bagefter som et Par Lammehaler. Dengang var der endnu Subordination til!

Næste Morgen gik jeg ud for at se paa Gaarden og dens Mærkværdigheder. Solen skinnede, og en frisk Blæst fejede hen over Fjorden, hvor der allerede herskede Travlhed ved Færgestedet med at færge baade Mennesker og Dyr over fra Sundsøre paa Sallingsiden. Foreløbig tog jeg nu Syn over Gaarden. Mod Nord laa den store Lade[1]) lige op til Indhuset; den havde et mægtigt Tag, to Hold Spændetræer og Langlo helt igennem; Østen for var en ogsaa grundmuret Bygning med Vognport for Herskabsvognene, Følbaase og Tørvehus; mod Øst var der i et Udspring fra den lange, lave Kreaturlænge Plads til to store Faarestier, hvis Beboere, vist henved 200 Stk. med Beder og Lam, jo forlængst var ude; de blev vogtet af en gammel, gammel Mand med rød Toplue, Skindtrøje og -Bukser og med en lang Stav, hvori der var en Krog foroven til at fange en og anden af den brægende Flok. Selv havde han sit Kammer mellem Kostalden og Faarestien, med et meget lille Vindue, hvorfra der var fri Udsigt til Møddingen. Den østre Længe indeholdt Kostald, Foderbaas og

[1]) Fra 1600-Tallet.

Studestald; Indkørselsporten gjorde Skel mellem Staldene, hvoraf »Nøsset« var saa lavt, at jeg knebent kunde gaa under Bjælkerne. Baasene var meget høje, Krybber var der saa at sige ikke, kun nogle Brædder stod løst fra Baas til Baas, og Bund var der ikke i dem og var vel tildels ufornøden, da der fodredes med Hø, Halm og Avner. Der stod nogle og tyve Køer og Kalve, som vist i høj Grad længtes efter at komme paa Græs; Vandingen foregik ved den temmelig store Dam i Gaarden. I Studestalden stod kun en god Tyr, Studene gik paa Lierne langs Fjorden. I den søndre Længe var der Foderbaas, Hønse-, Ande- og Duehus, derpaa en Gæstestald til 6 à 8 Heste, og her var Gæssenes Plads. I det hele var det tydeligt, at Fjerkræet var meget yndet; Hr. Elle passede det selv og kom just for at lukke den kaglende, snadrende og skræppende Flok ud.

Her fik jeg nu hilst godmorgen til min Husbond, der opfordrede mig til at følge med ind til Morgenmad og derefter til Markedet. Det var jo Tak værd, men jeg gik dog først Hestestalden igennem. Her stod 8 stærke Heste og nogle Plagge; Seletøjet, om man kan kalde det saa, hang paa en Sidevæg og bestod af Sivpuder og Stavtøj samt nogle enkelte vævede Seler, beklædt med Læder; saa var der Foderlo med Hakkelsemaskine og Karlekammer med dobbelte Senge og Skindlagener. I Længen var iøvrigt Materialkammer og Snedkerværksted, det sidste omhyggeligt aflaaset; da jeg siden kom derind, maatte jeg prise den gennemførte Orden: der var Høvlbænk med fornødent Værktøj — Hr. Elle havde i sin Ungdom lært noget Snedkeri i Randers — alt paa Plads; desuden var der et Utal af Leer og River i Rækker og Geled, og langs Gulvet stod Stykker og Stumper og Pinde

efter Størrelse, intet maatte gaa til Spilde; det var tydeligt, at vi her var paa en træfattig Egn, men hvad der næsten rørte mig mest, var en Hylde under Loftet, hvor Børnenes aflagte Træsko stod omhyggelig ordnet fra de allermindste til de større, ja vel til Konfirmationsalderen. Forøvrigt var der fra Længen Opgang til Bygloftet og Indgang til en temmelig stor Rullestue, hvor der stod en gammeldags Rulle, et Bord og to brede velopredte Senge, nærmest til Haandværkere og enkelte syge. En lille Mur med Laage, benævnet »den røde Laage«, forbandt Længen med Stuehuset; udenfor var et lille Hus, som benyttedes som W. C.; det var praktisk indrettet, saa to og to samtidig kunde være der, og Hjertet i Døren var anbragt paa rette Sted.

Efter Morgenmaaltidet fulgtes jeg med min Husbond og Mikkel Kjeldsen til Markedet ad en sandet, træls Vej. Men hvor vi kom frem, var der som en Feststemning over det hele, det var en Begivenhed af Rang, kunde jeg forstaa. Den første, vi mødte, var gamle Jeppe, nærmeste Nabo til Hessel mod Nord; dér laa hans grundmurede Gaard; han havde for mange Aar siden købt 1 Td. Hartkorn af den gamle J. L. Elle[1]), som derved blev i Stand til at udbetale sin Restgæld paa Hessel, uden at det i det mindste forringede Gaarden. Jeppe var baade Gaardejer og Aalebonde, han holdt nemlig to Fiskerkarle, som nok hjalp til ved Landbruget, men hovedsagelig fiskede Aal, som blev røgt af den gamle selv i et lille Røghus, hvorefter han kørte til Hobro og Randers med dem; det gav Penge, og han mentes at være Sognets rigeste Mand. Vi standsede og hilste Goddag, han mønstrede os nøje, før han svarede. »Naa det er nok

[1]) Jesper Lauritsen Elle († 1863) købte Hessel 1829.

ham Mikkel Kjeldsen, du ska' vel ha' dig nogle Stude, tænker a, men hva er de' for en fremmed Klør?« Det fik han at vide, og vi fortsatte til Hole, herfra gik Vejen til Illerisøre, hvor Markedet holdtes paa en lang, flad Hede- og Græsslette.

Det var et livligt og smukt Syn, der mødte os: Fjorden begrænsede hele Nordsiden med Livø Bredning og Øen i det fjerne, og her laa flere smaa Baade og Skibe, som havde bragt Markedsgæster; langs den ene Side af Pladsen var der en lang Række smaa Fiskerhuse, let kendelige ved de paa Gavlen hængende Garn og langskaftede Træskostøvler, vel indsmurt i Tran, saa Duften af dem og Garnene ogsaa fortalte om Beboernes Virksomhed; disse Huse var i Dagens højtidelige Anledning alle mer eller mindre omdannet til smaa Beværtninger, hvor alle og enhver kunde gaa ind med deres Madtejner, spise deres Mellemmader og faa Kaffe, hele eller halve Kopper med fornøden Brændevin eller Rom, og mangen Handel jævnedes der. For Enden af disse Fiskerhuse laa et langt, rødt Bindingsværkshus, der ligesom afsluttede Pladsen, og her boede velagtede Niels Christian, Sognets eneste Købmand eller rettere Høker. Butikken var i den ene Ende og kendtes paa, at der indenfor et Par smaarudede, støvede Vinduer stod nogle hjemmesmedede Leblade over Kors, hvorimellem var anbragt smaa og lange Piber, Skraakarduser, Tobak og som oplivende Element pragtfulde, forgyldte Kopper og en Del lange Glas med halvsmeltet gult og grønt Brystsukker; udenfor Døren stod nogle Slibesten som Skilt, der viste, at her var en velassorteret Forretning.

I den anden Ende af Huset var der Dansesal, og op ad Dagen var der stuvende fuldt, saa fuldt, at man egentlig ikke kunde se, om der dansedes, eller

der kun drejedes paa eet Sted, Pigerne i deres fineste Stads, stive Hvergarnskjoler og Silkehovedklæder — Hatte var ukendte dengang — Karlene i Skjorteærmer, broget Vest med blanke Knapper, ny Kasket og Piben ufravigelig hængende i den ene Mundvig. Fornøjeligt gik det til, Musikken hylede op, og Sveden randt, saa det dampede i den lave Stue, og der stod en Taage ud af de aabne Vinduer.

Paa den anden Side af Pladsen laa en Række smaa Boder, rejst af Købmænd fra Viborg, Hobro og Løgstør, Viborgenserne repræsenteret af Skomagere — man sagde, at i Viborg bestod hele Byraadet af Skomagere undtageren Borgmesteren, der som Politimester mellem alle disse Støvlemagere var ene om at repræsentere det øvrige Borgerskab — fra de andre Byer var der mest Manufakturvarer, og det var ikke altsammen Godtkøbskram; der var f. Eks. pragtfulde Silketørklæder, som her flagrede i den friske Vind. Saa var der Bagere med Honningkager og Hjerter i skrigende rød Farve og med de varmeste Elskovsvers klistret midt i, og endelig Rebslagere og Pottemagere langvejs fra med glacerede Fade, Jydepotter i alle Størrelser, Sparegrise og »Postelinsfigurer«, skønne at se, samt Træhandlere med Skovle, »Tyrehæle« og Tøjrekøller. — Bagved var en hel Vognborg af Fragtvogne og Heste, som forsøgte at gnave i det tynde Græs og Lyng, og for Enden af alt dette til Gavn og Glæde fremstillede kom den fornøjelige Del — først og fremmest en gammeldags Karrusel, med Kaner og fede Heste, som en gammel Krikke, opmuntret af en skrigende falsk Lirekasse med Horn, søgte at sætte i den rette Fart. En gammel Mand og Kone med en stor Tøs samlede mange om sig ved at sælge Visér og synge Indholdet i en langsommelig,

drævende Tone; det drejede sig mest om ulykkelig Kærlighed med forfærdelig oprivende Scener, og saa skingrede Tøsen grueligt op, mens den gamle med rusten Røst brummede med, og Omkvædet gentoges af hele Skaren, som med Liv og Lyst deltog i Sangen; det var ligefrem betagende at se, hvor interesseret de fulgte med.

Inden for den Omkreds, jeg her har skildret, var det egentlige Marked. Heste var der saa at sige ingen af og kun faa Køer, derimod Stude i alle Størrelser; om dem drejede al Tale og Handel sig, og her var Kjeldsenerne de største Købere. Mikkel Kjeldsen holdt Ord og holdt et Foredrag for mig om et Par, han vilde købe, Hornenes Stilling, Dybden i Kroppen osv., og uendelige var de Fejl, han foreviste mig ved dem, saa Sælgeren var slet ikke glad for at høre det. Dog sluttede det med, at han sagde: »Ja jeg vil alligevel give dig 100 Rdl. for dem.« Nu blev der pruttet og klasket i Haanden, til Mikkel fik Studene, og saa skete det mærkværdige, at herefter forsvandt næsten alle Fejlene, det var et Par knagende gode Stude, de manglede kun en bedre Forplejning, og den skal de faa, og ser De, min gode Københavner, saadan skal der handles!!

Nu syntes jeg, det var bedst at opsøge min Husbond og Rolin, og endelig fandt jeg dem bænket i et Telt, vist nærmest for Honoratiores; der var Flag paa Teltet og Skilt over Indgangen, og en Pige stod udenfor og vaskede Kopper af, for fint skulde det være, men den, der saa det skidne Vand i Baljen, vilde vist faa en anden Mening. For den øverste Ende af Bordet i Teltet tronede Sognets Præst med sit værdige, velvillige, fyldige Ansigt og Korpus og den uundgaaelige Pibe samt en Kaffekop; ved hans Side sad

Hr. Elle og Rolin i ivrig Handel med Uldhandler Jensen fra Over-Testrup, populært kaldet »Kren Relig«, fordi han havde det Mundheld, naar han handlede, at der skulde være Redelighed i det; her drejede det sig om Ulden fra Hessel. Da de saa mig, rykkede de sammen, og det lod sig ikke gøre at blive fri for den Kop Kaffe, men Rommen, jeg skulde haft i, slap jeg for under Selskabets misbilligende Hovedrysten, og der var maaske noget om det, for den Drik, den opvartende Skønjomfru fra Hobro var fræk nok til at kalde Kaffe, men som nærmest var Cikorievand, kunde nok trænge til nogen Tilsætning, og ihukommende Opvaskevandet udenfor, lod jeg ubemærket Kaffen gaa under Bordet.

Det var helt morsomt at høre paa Handelen. Hr. Elle var aldrig af mange Ord, men desto ivrigere var Kren Relig, som han kunde snakke; Prisen var nu naaet op til 3 Mk. Pundet, ikke en Skilling mere, det var af lutter Venskab, han bød den høje Pris. Elle rystede kun paa Hovedet, mens Rolin var Mægler. Kren Relig slog nu om: »Ulden kan jeg ikke købe, men vi kan vel blive enige om et Læs Havre?« Saa faldt Rolin ind: »Hør, Jensen, du maa hellere købe den Uld, saa kan vi levere den med Havren i Viborg.« Jensen vred sig og forsikrede, at der var ingen Redelighed i den Handel; »men saa vil jeg have Klatterne (det er den frasorterede, mindre gode Uld) i Købet, og saa vil jeg give de 4 Mk.« Det kunde der nu ikke være Tale om, men han fik dem saa for halv Pris, og nu skulde Elle »relig give Lidkøb«. — Ved den øvrige Del af Bordet gik det lige saa livligt til; der sad Storbønderne og Sallingboerne og drak deres Puns og handlede om Stude.

I al den Tummel forsvandt jeg stiltiende udenfor, der traf jeg Fru Elle med sine Døtre, som jeg nu

fik Tilladelse til at vise Markedets Herligheder. Store Indkøb blev ikke gjort, nogle Baand og lignende, men da vi kom til Pottemageren, greb Fru Elle ind og købte Mælkefade, Grødfade og den Slags til Gaardens Brug, ligesaa Træskeer i alle Dimensioner. Saa var vi henne at høre paa Visemanden, hvor Tøsen nu var saa forskreget, at det var en Ynk; Viser købte vi ikke, men ofrede vor Skærv og noget Brystsukker til hende for at hjælpe paa hendes Stemme. Vi havnede ved Karrusellen, og efter megen Parlamentering fik jeg Jomfruerne anbragt i en Kane, selv besteg jeg en vælig Skimmel, og saa kørte vi rundt under megen Latter og beundrende Blikke fra den forsamlede Skare. Det hele var som en Familiefest, alle kendte hinanden, alt gik muntert til, og ikke een beruset saa jeg.

Nu kom Vognen fra Hessel efter Damerne, Potter og Træsager blev læsset paa, ligesom Jomfruerne, Madammen vilde dog først tale med sin Herremand; ham fandt jeg staaende bag Teltet i alvorlig Diskussion med Søren Byrialsen fra Alstrup, en af Pastoratets rigeste Bønder og Medlem af Sogneraadet, som Hr. Elle var Formand for. Samtalen var meget ivrig, den drejede sig om de mange smaa Fiskerhuse, som byggedes i Illerisøre, og de mange Børn, der var; det vilde aabenbart bringe megen Fattigdom, store Kommuneskatter, ja Ruin for Kommunen. Søren var saa bevæget, at Taarerne randt fra Øjnene — med mindre det skyldtes Røgen fra det lille Komfur, hvor der stadig brasedes Aal, saa den stod om de værdige Kommunalmænd. Det lykkedes dog at faa Husbond i Tale og føre ham til sin Madamme, hvor han fik sin Tegnebog lettet for nogle Sedler til de aldeles nødvendige Indkøb, hvad han brummede noget over.

Til Svar fik han en alvorlig Formaning om at komme hjem til Aftensmad.

Saa kørte Vognen, og jeg gik ogsaa med mit Indkøb, en dejlig Pibe med blaat Porcellænshoved med det yndigste Maleri paa, hjem ad den sandede Vej. Her naaede jeg en gammel Kone, der trak med en velholdt gammel Ko; en lille Bylt i et broget Klæde hang paa det ene Horn, Tøjret havde hun paa den anden Arm, mens hun flittig strikkede paa en Strømpe. Jeg bød Godaften og bemærkede, at hun nok ikke havde faaet Koen solgt. Hun sagde venligt Tak og spurgte, hvor ellers den Karl var fra, og jeg betroede hende min ansvarsfulde Stilling som Forvalter paa Hessel og sagde saa, at jeg nok saa, der var mange Købere til Koen, og at hun var for dyr med den. »Nej, den er ikke til Fals.« »Hvad i al Verden skulde den saa til Marked for?« »A ha'de et bitte Ærinde hertil, a bor ellers oppe i Foulum Hie, de' er saa møi et ensomt Sted, og Busse kan jo ett' vær' ene en hiel Daw, og hun sier saa møi lidt til andre Høveder, saa tøkkes a, det ku' vær' rosomt for hende og følge med. Sælles ska' hun ett'; vi tou har drawen saa mannen en Plovfure sammen, mens vor Faar løved'.« Saa skiltes vi, hun til Foulum Hede, jeg til Hessel, men jeg har saa godt kunnet huske dette Møde; hvor nøjsom og tilfreds var ikke denne gamle Kone og taknemmelig mod sin gamle Ko, maaske hendes eneste Ven derude paa den sorte Hede.[1])

Næste Morgen ved 4-Tiden purrede Rolin mig ud af Sengen, og nu begyndte den alvorlige Del, Arbejdet. Jeg blev inviteret over i Stalden for at hjælpe til med Hakkelseskæringen, Strigling og Rensning var

[1]) Jf. Johs. V. Jensens »Ane og Koen«, hvis Motiv altsaa kan henføres til 1867.

der intet, der hed, det kom ved Lejlighed. Saa ind til Morgenmad; jeg fik The og Smørrebrød, de andre Øllebrød. Der havde nok staaet en større Strid derom, hørte jeg siden; Husbond vilde, jeg skulde have som han og Rolin, men Damerne mente, det kunde aldrig gaa an. Jeg syntes nok, Hr. Elle saa noget skævt til det, og han spurgte, om jeg ikke kunde spise Øllebrød, hvortil jeg intetanende svarede: »Jo, om Lørdagen fik vi det altid, hvor jeg har været,« og dermed var den Sag afgjort.

Jeg havde taget mine Anbefalinger med ind, lagde dem paa Hr. Elles Bord og spurgte, om han ønskede at læse dem. Han brummede noget, som kunde udlægges, som det var ham ret ligegyldigt, men op ad Dagen mærkede jeg, at det ikke havde været Damerne ligegyldigt, og de havde til deres største Forbavselse set, at jeg havde lært at lave Smør og Ost.[1]) Det var aldrig forefaldet i deres Praksis, og jeg maatte love ved Lejlighed at vise min Færdighed. Det skete ogsaa en Dag under primitive Forhold: Ostepressen repræsenteredes af et Bræt og nogle Sten, Termometer var ukendt, og Kærnen var meget gammeldags; det gik alligevel godt under det samlede kvindelige Personales dybeste Interesse. Jeg maa tilføje, at det Smør og de Oste, Jomfruerne lavede, var fortrinlige, navnlig Smørret; jeg tror, det dels kom af den omhyggelige Behandling, dels af at Græsset var fra 6 à 7 aarige Græsmarker, hvor mange Urter groede; jeg har aldrig smagt bedre.

Jeg skulde hjælpe Rolin med at pløje Agre af i en gammel Græsmark lige bag Haven, der skulde i Brak. 3 Heste spændtes for en gammeldags Hjulplov; den var helt af Træ, kun Skæret, Langjernet og de

[1]) Hos Proprietær Lawaetz paa Kalundborg Ladegaard.

to Hjul, hvorpaa Aasen hvilede, var af Jern; en lille Trækølle hang paa Aasen, den var til at banke Trækilerne fast, hvormed Langjernet rettedes. Mægtig lang var Ploven, saa der maatte Plovkusk til, og det blev mig, og det var et ret svært Arbejde baade for Plovmanden og Hestene. Grønjorden var 7 Aar gammel og trampet fast af den store Faareflok, som her havde sin Gang, og saa var der en Mængde Agertorn, der havde bredt sig i Klynger, med spidse Ender og Rødder, tykke som en Finger og alenlange. Ofte kørte vi fast og maatte rykke, et besværligt Arbejde med den svære Plov, som atter skulde fremad med al Kraft, søgende at faa Skæret ind under Tornene. Naar der ikke var noget i Vejen, gik Ploven godt og lagde med sin Træmuldfjæl en køn Fure.

Det blev Aften, inden vi blev færdige; der spændtes aldrig fra, før Solen gik ned over Sallingland, og vi hørte Kirkeklokken ringe, lige i det Øjeblik, Solskiven stod i Horizonten. Gamle Louns Peter var lige saa nøjagtig til at ringe den op i det Øjeblik, den viste sig i Øst.

Det var en lang Dag. Næste Dag var en Søndag, hvad jo var behageligt nok, men Morgenlur var der ikke noget, der hed, for saa skulde man være rigtig Forvalter og paase alt med Kreaturer osv.; paa Hverdagene besørgede Husbond det. — Om Eftermiddagen arriverede Præsten med to ganske unge Døtre og Degnen med sine Seminaristspirer, og der skulde da være en lille Dans i den store Sal, en dejlig Stue med 3 Fag til Gaarden og 3 til Haven. Den var nærmest umøbleret, men en prægtig 3 Etagers Kakkelovn fra 1765 fyldte godt paa den ene Væg mellem to gammeldags Fyldingsdøre, der førte ind til to Gæsteværelser, hver indeholdende 2 meget brede 2-Mands

Senge, fuldt opredte. I Salen stod ogsaa et gammeldags hvidt Bord med svejfede Ben og Porcellænsplade, og desuden var der en gammeldags Sofa og nogle lignende Stole med broget storblomstret Betræk. Paa Væggen hang en Række bibelske Billeder (Kobberstik) i svære, udskaarne Rammer og forestillende Skabelsens 7 Dage.

Her skulde Dansen nu foregaa, og der blev sendt Parlamentær ud til Ola Svensker, som tjente paa Gaarden, en halvgammel Mand af svageligt Helbred; naar Hjemvéen kom over ham, satte han sig ude paa en stor Sten og spillede sig til Ro. Han var villig, placerede sig ved den store Kakkelovn og stemte i .... Efter Aftensbordet fik Herrerne den traditionelle Romtoddy, og Kl. 10 afmarcherede Gejstligheden i den sædvanlige Marchorden, mens vi andre forsvandt i Dynerne.

Næste Dag skulde jeg fælde Grønjord sammen med Forkarlen Graves, en ældre, paalidelig Karl, og en Svensker ved Navn Anders. Ploven var helt af Træ, og det var mig noget besværligt at vænne mig til at gaa paa Landsiden, jeg var jo vant til at gaa i Furen, men for Resten var det jo langt behageligere. Alt gik da ogsaa saare godt trods Agertorn og blaa Slangehoved; Kvik var der ikke Spor af.

Et Par Dage efter skulde den store Faarevask finde Sted. Hele Flokken blev drevet ind i en stor Fold under Lierne, et lille Vandløb opstemmet, og der anbragtes mange Kar med en Kone og en Karl ved hvert. Hr. Elle tog selv Faarene ud, og vi andre trak dem til Karrene, et ubehageligt Arbejde, da de sølle Dyr, der ikke var vant til at blive trukket, strittede imod af alle Kræfter. Vi modtog dem igen, naar de var vasket, og slap dem løse paa Græsmarken,

hvor der var en evig Brægen efter Lammene, der var lukket inde. Vi blev pjaskvaade, men ellers gik det meget fornøjeligt; drøje Vittigheder faldt der og drøj Skæmt, som ikke anfægtede, men modtoges med Latter. Det meste af Dagen gik, om Natten vaagedes over Faarene, de maatte ikke komme ind i Stien, før de var tørre, og skulde derfor stadig holdes i Gang. Det havde været en livlig Scene, værd at fotografere: Den blaa Fjord, Skovene paa den anden Side — ogsaa det muntre Billede af de vaskende Piger og Koner i opkiltrede Skørter og med brogede Hovedklæder samt de mange Faar.

Saa begyndte Faareklipningen. Forestillingen gik for sig i Langloen i den store Lade paa lange Borde, lavet af Vognbunde, og ikke faa Koner og Piger, ja, selv de to ældste Frøkener, Trine og Christine maatte deltage, der hjalp ingen Kæremor. Hr. Elle var selv i Faarestien og fangede Faarene, som Karlene trak til Bordene; de sprællende Dyr blev løftet op, 3 Ben bundet, og saa kunde vedkommende Dame begynde med Uldsaksen. Det var en utrolig Færdighed, mange af de ældre lagde for Dagen, og Frøknerne stod ikke tilbage, de havde været med før, kunde jeg se. Pelsen skulde saa vidt muligt klippes i eet Stykke; jeg havde faaet den Bestilling at samle Ulden op, putte den i Sække og bære den op i den store Sal, som nu var ryddet for Møbler, og sprede den ud. Et Par Dage efter blev denne store Dynge sorteret; de tre Døtre og Pigerne tog Sæde rundt omkring den, og jeg fik mange Formaninger om ikke at splitte Pelsene ad. Saa gik det løs, og det var jo let Arbejde, men pludselig viste Hr. Elles alvorlige Ansigt sig udenfor Ruderne, nøje iagttagende os; det forøgede Fliden, og den ret livlige Samtale forstummede foreløbig.

Om Søndagen skulde alle i Kirke, og saa drog vi afsted i en lang Række, Hr. Elle i Spidsen, og da han skridtede rask ud, blev der et stort Mellemrum mellem ham og den følgende, og ligesaa mellem de andre, saa det blev en lang Række, og da alle var høje og slanke, gav det Degnen en vis Berettigelse til at sige, at Familien fra Hessel paa Kirkebesøg lignede en Række Telegrafstænger. Præsten var Præcisheden selv og forlangte, at alle skulde møde i rette Tid i Kirken, hvis Dør Degnen lukkede i det Øjeblik, Prædikenen begyndte. Nu hændte det, at en forsinket Synder traadte ind, han fik dog kun et alvorligt Blik fra Præsten, saa han hurtigt dukkede ned i Stolen, men o ve, atter knirkede Døren, og atter traadte en ulykkelig Efternøler ind. Pastoren standsede sin Tale, til han var kommen paa Plads og sagde saa: »Efter at vi nu gentagne Gange er blevet forstyrret i denne vor hellige Handling, vil vi fortsætte!« Hans Tale husker jeg ellers ikke, men gamle Smed Svendsen fra Hessel sagde med et lunt Smil: »Aa, jo saamænd, han slaar med den ene Haand og klapper med den anden,« og saadan lærte jeg ogsaa siden at kende hans Karakter. Udenfor Kirken hilste vi paa ham, og han fik sin Indbydelse til Aften, saa Dagen sluttede paa bedste Maade. —

Nu skulde Køerne paa Græs. Hr. Elle, Rolin og jeg havde travlt med at lave Tøjr til de 25 Stk. og tumlede dermed i Huggehuset. Paa Sjælland var det Jerntøjr, her var det Reb, og alt skulde spidskes nøjagtigt, det var ikke saa let, men jeg kom hurtigt efter det. »Tyrehæle«, som de kaldtes, lavede vi selv af Grene og lignende fra Haven, jeg forstod, at her kunde jeg lære meget.

Vi begyndte saa at køre Mergel fra Lierne paa

Brakken bag Haven, men vi maatte køre et langt Stykke langs Fjorden for at komme op i Marken. Første Dag skulde jeg køre med et Forspand af en stor, sort Stud og en endnu større Bøl; det gik langsomt og inderlig kedsommeligt, men ved 7-Tiden skal jeg love for, at der kom Fart i Tingene eller rettere Studene. Jeg havde lige sat mig op for at køre efter et Læs, da en 20-30 løsgaaende Stude kom bissende, og da mit Forspand saa dem, rejste de Hoveder og Haler i Vejret, gav et Brøl og for afsted. Jeg kunde lige saa godt have holdt paa en Ledstolpe, de styrtede efter de andre lige lukt ned mod Fjorden; jeg døjede nok med at blive paa Vognen, og saa endte vi ude i Havet. Der sad jeg og fik Fodbad og lidt mere, de løse Stude begyndte en Rundgang, og mine fulgte bagefter, det var en hel Karrusel, men ikke som da jeg kørte med Jomfruerne paa Hvalpsund Marked. Til alt Held lykkedes det mig, da vi i Runddansen atter nærmede os Bredden, med alle mine Kræfter at faa Studene mod Land og at komme op paa det tørre. Det var første og sidste Gang, jeg kørte med Stude, nu fik jeg et Spænd Heste, og det var mere fornøjeligt.

Dog var det ogsaa nær blevet en Vandgang. En Eftermiddag som jeg kørte langs Fjorden, saa jeg to værdige Personer i hvide Frakker og med Dampen oppe komme gaaende, og der paakom mig en underlig Lyst til at hilse paa Velærværdigheden og min ærede Husbond, og skønt jeg indsaa det forfærdelige, dyede jeg mig ikke, men svingede med Pisken og raabte: »Herrerne skulde vel ikke ville en Tur i Skoven, Skoven! Magelig og rar Vognen er, jeg har!« Jeg vilde ikke undværet Synet af de to Herrers forfærdede Ansigter, Præsten stod med aaben Mund og hævede den højre Haand med den dampende Pibe

mod Skyerne som for at kalde alle gode Aander til Vidne paa slig Frækhed, og min Husbonds Ansigt lignede nærmest Jupiters, da Guderne gjorde Oprør! Alt gik dog bedre end fortjent, jeg tænker, den godmodige Præst har prædiket for Hr. Elle om Ungdom og Galskab, for jeg hørte ikke siden til Sagen.

En Søndag Morgen fik jeg Besked paa at køre Herskabet til Hestbækgaard, ca. 3 Fjerdingvej fra Hessel. Den ejedes samt en Mølle af Mads Poulsen, en Foregangsmand, fuld af Spekulation, nu havde han i Gaarden etableret en Købmandshandel, og det var den, vi var indbudt til at bese og til at slaa en lille Handel. Vi blev budt velkommen og ind i den forhenværende Storstue, som nu var Butik med mange Herligheder. Fruen købte ind, mens Mads foreviste en Decimalvægt, en Nyhed paa Egnen, hvorfor dens Nøjagtighed ogsaa blev betvivlet, og da det viste sig, at Hr. Elle vejede 147 Pund, mens hans unge Forvalter vejede 149, 2 Pund mere, var Vægtens Upaalidelighed fastslaaet. Saa blev vi budt ind i et mindre Kammer, hvor en mægtig Seng med brogede Gardiner fyldte den ene Væg, desuden var der et langt Bord med kulørt Dug, en Bænk og nogle Træstole. Et af Butikkens fineste Vandfade anbragtes derefter paa Bordet, fyldt med Rødgrød — hvad den var lavet af, ved jeg ikke, for der var ikke Bærfrugt paa denne Tid — Fløden serveredes i den tilsvarende Vandkande og Puddersukker i en pæn Skaal. Saa langede vi til Fadet, og Indholdet smagte godt, men Serveringen morede mig. Derefter kom Mads frem med en Klukflaske med en Bitterdram for, som han sagde, at tage den søde Smag af Munden. Det vilde jeg ikke have, men skulde saa drikke en Mjøddram sammen med Konerne. Det viste sig ikke saa heldigt; alt det søde

bevirkede nogle underlige Fornemmelser, saa jeg hurtigst muligt forsvandt bag Kostalden og forærede Hr. Mads al hans dejlige Rødgrød igen, saa egentlig noget at sige Tak for havde jeg ikke, da vi med mange Taksigelser brød op for at komme hjem til Middag.

Arbejdet gik ellers sin rolige Gang, kun sjældent hørtes Lænkehundens Gøen, og saa var det gerne en af Fiskekonerne, der kom med en Ørred eller en Helt; disse Smaagaver var vel nærmest en Tak for den Hjælpsomhed, Hr. Elle altid viste overfor Smaafolk, der aldrig gik forgæves efter Foder- eller Sædekorn. Han havde jo kendt hver en fra Barn og tituleredes af alle som Husbond, da enten de eller deres Børn havde tjent paa Hessel. Han sagde ogsaa du til alle, og Forholdet var helt patriarkalsk. En Gang om Ugen kom Posten, den hentedes i Gedsted af Niels Hendrik; dertil kom den med Lars Konge, priviligeret Fragtmand i rød Kavaj, som een Gang ugentlig i stor, aaben Fragtvogn kørte til Hobro, medtagende alle Slags Varer, Post og Passagerer; det var en langsommelig Befordring, han holdt ved hver Gaard, men grundpaalidelig var han. Niels Hendrik aflagde Posten i Præstegaarden, saa der maatte vi hente den. Breve var der ikke mange af og endnu færre Aviser; paa Hessel holdtes kun Randers Avis sammen med Præsten, som først læste den, saa det kunde blive gamle Nyheder, vi fik.

En Morgen Kl. 4 kom Hr. Elle og kaldte paa mig og sagde: »Vil De gaa over til Søren Byrialsen i Alstrup og Jens Jensen og bede dem møde i Præstegaarden Kl. 10 til Sogneraadsmøde; der er kommet et vigtigt Brev fra Ministeriet, som skal besvares i Dag.« Det vilde jeg hellere end gerne og vandrede afsted, ledsaget af »Snap«. Søren Byrialsens Gaard

bestod af 4 lave, velholdte Længer, tækket med Lyng, Indhuset med smaa Vinduer og to Døre med Klinkefald; jeg spadserede udenom en velholdt Mødding til den Dør, hvor der var brolagt, kom ind i en lille Gang og bankede der paa en anden Dør, oliemalet, det skulde vist være Egetræsmaling, men lignede nærmest et Billede af Københavns Bombardement, hvor Bomber og Granater fløj rundt i Luften.

I Stuen mødte mig et fantastisk Syn. Her var Murstensgulv og saa lavt, at jeg lige kunde staa under Loftet, 3 smaa blaamalede Vinduer med blomstrede Gardiner eller Kapper, derunder en Vægbænk med en hel Række Hønse- og Gaasereder under Sædet, hvorfra Hovederne af de rugende Fugle stak ud. Paa den modsatte Væg to Alkovesenge med Skydedøre til Folkene, og paa Væggen foran mig ogsaa en Alkoveseng, men med lange Gardiner, til Ægteparret. Foran Bænkene var et langt, hvidskuret Bord med løse Skamler, midt paa Gulvet stod noget, der lignede en Faarehæk, fuld af Uldtriller, og paa Kanten sov 7—8 store Kyllinger.

Alt aandede Fred og Ro, men nu var det forbi. Den første jeg fik Øje paa, var en gammel Mand, Matrosen kaldet, han havde faret paa de store Have og var nu havnet her paa Sognets Regning, han var aabenbart lige krøbet ud af Sengen med sin røde Toplue paa Hovedet, det ene Ben havde han lige faaet i Bukserne, det andet kun halvvejs, da han aldeles forbavset saa mig staa i Døren, en hvid Skikkelse fra Taa til Top; han ligefrem spilede Øjne og Mund op og blev staaende paa eet Ben. Det næste, jeg saa, var Madammen, en meget fed Dame med et Par Ben som Portstolper, hun vendte Agterspejlet til mig og var ved at tage et Skørt over Hovedet — men nu vilde Ulykken,

at »Snap« fik Øje paa Kyllingerne og i et Spring var oppe mellem dem, saa de i Forfærdelse faldt ned i Uldtrillerne og flagrede skrigende om med Vinger og Haler fulde af Uld, forfulgt ned paa Gulvet af Hunden. Ved dette pludselige Postyr vendte Madammen sig med en Fart, man ikke skulde have ventet, og da hun saa Ødelæggelsens Vederstyggelighed, rev hun Skørtet over Hovedet og svingede det som en Uvejrssky mod Snap, som hylende af Forskrækkelse for ud ad Døren, mens Matrosen hoppede rundt paa det ene Ben uden at kunne faa det andet i Skindbukserne, idet han udskyllede en Flod af Skældsord, jeg aldrig før havde hørt. Under alt dette stak Søren Hovedet ud mellem Sengeforhænget og brølede: »Hva' er et veed?« Nu lagde Bølgerne sig lige saa hurtigt, som de havde rejst sig, alle krøb i Tøjet, jeg forrettede mit Ærinde, og da det oplystes, hvem jeg var, var der ikke Tale om, at jeg maatte gaa uden Kaffe, og snart sad vi fredeligt bænket i Stuen. Saa tog jeg Afsked under megen Beklagelse over al den Uro, Snap havde forvoldt. —

»Her kommer en Søn af min Ungdomsven, Poul Kastrup fra Kastrup ved Lerkenfeldt«, sagde Hr. Elle en Formiddag til mig, »vil De følge med ham til Skov; Anders Laustsen har 4 store Stude at sælge«. Den unge Kastrup var jo lidt ældre end jeg, flink og ligetil, saa Spadsereturen til Naboejendommen gik meget fornøjeligt. Men saa blev han som en anden Person, indesluttet, tør og værdig, da vi traadte ind i den store, firlængede Gaard, hvor Anders Laustsen kom frem i Døren i sin daglige Uniform, store Træsko, gamle Bouser og Skindtrøje, gnidende sig paa den venstre Albue med den højre Haand; det var nu hans Vane, og venstre Ærme var helt poleret. Jeg præsen-

terede Kastrup; hans Ærinde blev ikke nævnt, men hvor Kastrup og Søn viste sig, var der ikke Tvivl om, at det gjaldt Studehandel, og derfor var Anders lige saa reserveret med sit »Velkommen«. Nu viste Konen, Gertrud, sig, en hel Modsætning til Manden i sin Paaklædning, pænt Hovedtørklæde, ternet Forklæde, skarpe Træk, rolige Øjne, og bød os ind i det saakaldte Sengekammer, en lille Stue med smaa Ruder ud til Gaarden. Vi anbragtes om et lille Bord; langs den ene Væg var Ægteparrets Rede, omgivet af meget brogede Gardiner, desuden var der et Vægskab, hvori sikkert var mangen blank Specie; der var jo langt til Byen og, som Anders bemærkede: »De' er jo som saa mæ de her Kasser; man ve' jo, hva' en haar i si' Skrin.« Nu bredte Konen en Tvistes Dug over Bordet og stillede en Tallerken med veltillavet Sigtebrødsmellemmader med Faarerullepølse derpaa samt et Krus gammelt Øl, og vi forsynede os med god Vilje, saa tiltalende alt saa ud; jeg har ikke glemt det siden.

Om vort Ærinde nævntes ikke et Ord, men saa sagde jeg: »Hør, Anders Laustsen, Elle, Deres gode Nabo, bad mig vise Poul K. Vejen til Dem, da han mente, De havde nogle gode Stude at sælge. Skal vi gaa ud og se paa dem? »Anders begyndte at gnide Albuen ganske morderlig, mens han gryntede: »Naa ja, aa ja saamænd; de' ku' byde se', a helles tinkt, de sku' vent' til Sundmarked. Vi ka' si' paa dem, de stor nok li'e udenfor.« Der stod nu ingen, da vi kom, men nu var der 4, det havde nok Gertrud besørget. Det var morsomt at se paa Udtrykket i Sælgerens og Køberens Ansigter, Anders med Piben tændt og dampende som et Lokomotiv saa med saa forlibte Øjne paa sine kære Stude, som det vist var længe siden han havde betragtet sin Kone med, og med Røgen kom det stød-

vis: »De' er Kram, hva? De' er Slav, Kastrup, er'et et', hva?« Kastrup lod ham snakke og puste, mens han nøje betragtede hvert enkelt Dyr fra Hornenes Stilling til Halespidsen, og saa kom det kort og koldt: »Hvad koster de, leveret i Gedsted i Dag otte Dage?« Anders blev saa betaget af det bratte Spørgsmaal, at hans Pibe gik ud; endelig kom Svaret. Prisen husker jeg ikke, men Kastrup sagde: »Saa Farvel, Anders, saa kan vi ikke handle«.

Men nu viste Gertrud sig meget belejligt og bød paa Kaffe. »Jeg har ikke Tid, ellers Tak, jeg skal videre«, sagde Kastrup, men efter megen Snak, og da jeg havde betydet ham, at det vist var umuligt at handle med Anders uden ved en Kaffepuns, gik vi indenfor. Anders sang en længere Lovsang over Studene, uden at det hjalp. Atter greb Gertrud ind: »Ja, ja, bitte Kastrup, men hva' ska' a saa ha', de' er mæ, der har passet Kallene, saa de er blevet til de', de er«. »Saamænd, Gertrud, saa skal du have en Specie for hver, men saa heller ikke en Skilling mere«. Dermed rejste han sig: »Skal det saa være; frem med Haanden, Anders«. Anders ligefrem vaandede sig og kilede løs paa Albuen, men Haanden kom ikke frem, og saa gik vi.

»Saa fik vi ingen Handel lavet,« sagde jeg. »Aa jo, De skal se, han kommer nok« — og ganske rigtigt, da vi langsomt passerede Studene, ligesom betragtede dem endnu en Gang, kom Anders stolprende: »La' vos saa dele de sidst' 10 Daler.« »Jeg kan ikke Anders, men er Handelen gjort, skal Gertrud have sine Specier med det samme«. Det gjorde Udslaget. Kastrup var vel fornøjet — men, sagde han til mig, »havde Konen ikke været, havde han helst beholdt Studene til Sundmarkedet«.

Hjemme var Frk. Christine ved at udbrede en hel Del Klædningsstykker af gammel Model; det var Hr. Elles Faders mange Klæder, som han vilde have syet om, hvorfor der blev sendt Bud efter en omrejsende Skræder. Det var langskødede Kjoler og Frakker med opslaaede Kraver, Silkeveste og andre Veste med Lommer med Knapper over, spidsbenede Bukser med Klap for — her var Udvalg nok, men hvorledes der skulde blive noget til Hr. Elles Brug, turde være tvivlsomt, eftersom han var høj og slank, men Faderen en lille Mand.

Som vi stod og talte derom, kom et Optog, jeg aldrig har set Magen til, ind gennem Porten: En meget højbenet, mager Hest med en Rejsning, som vilde den kigge over Skorstenen og løftende Benene som til Parademarch, og paa dens Ryg en ligesaa mærkelig Fremtoning, en høj, mager, sortsmusket Mand med gammel, spids Hat, gulslidt Faareskindstrøje og Benklæder, der fra Knæet var omvundet med Baand, vel for at de ikke skulde krybe op, og i et Par gamle Støvler, der hvilede i Messingstigbøjler. Bag Sadlen var en Mantelsæk, foran hang nogle mærkelige Jerngenstande, og tværs over laa en lang Genstand med skinnende Messinghaandtag — det lignede en af Fortidens Riddere eller en Skarpretter med sine Redskaber. Og bag efter luntede et Kvindemenneske i lange Snørestøvler, med Vadmelsskørt og en gammel Hat med brogede, krøllede Baand; en lang Stok havde hun i Haanden og en Bylt paa Ryggen. Vi dannede alle Opløb, og saa viste det sig at være den bestilte Skræder, og de rædsomme Instrumenter foran paa Saddelen forvandledes til Pressejern, Genstanden med Messinghaandtaget til en mægtig Paraply. Følgesven-

den, der travede bagefter og nu omhyggeligt hjalp den tapre Skræder af Hesten, var hans elskede Ægtefælle.

De blev nu paa Gaarden i længere Tid; skikkelige var de, men Mester utrolig vigtig og storpralende. Her fik han dog en uopløselig Opgave med Omsyning af det gamle Tøj, og saa drog det værdige Par atter bort. Rosinanten, som havde frydet sig ved god Behandling, blev sadlet, den store Paraply blev opslaaet, da det regnede, og Pressejernene ikke maatte blive vaade, og de drog af, hun sjokkende bagefter.

Mens Høbjergningen stod paa — det meste Græs blev, da Engene var meget daarligt udgrøftet, baaret op paa tørt Land af Hr. Elle, Pigerne og mig, mens Karlene brugte Leerne — havde jeg det Uheld at forvride min højre Haand i Ledet, saa jeg aldeles ikke kunde bruge den. Jeg talte om en Læge, men Hr. Elle foreslog mig at gaa ned til Niels Thomsen og blive signet. Han var Fisker og havde et lille Boelssted under Hessel, hvor han hver Uge skulde gøre to Dages Hoveriarbejde; Stedet laa lige ved Fjorden, og han havde en gammel Hest, et Par Køer og nogle Faar. Altsaa travede jeg ned til den kloge Mand, hvem jeg traf ved hans Baad og betroede, at Husbond havde sendt mig til ham. »La' vos saa gaa indenfor«, kom det med megen Højtidelighed, og ind traadte vi i hans tarvelige Stue, hvor der var Lergulv, Fyrretræsbord, en Bænk, et Par Stole, Alkoveseng og i en Krog nogle Fiskeredskaber; paa Bordet laa et Grovbrød, en halvgnavet tørret »Jyde« (Flynder) og nogle Kartofler. Tiltalende var her ikke, men Jenses Højtidelighed smittede mig, da han meget værdigt satte sig og bød mig tage Plads ved sin Side, greb min højre Haand med sin haarde Haand og strøg mig frem og tilbage over det daarlige Sted, alt imens han fremmumlede en Slags

Formular, som jeg ikke forstod et Ord af. Havde jeg troet, at denne Arbejdsnæve vilde have taget haardt, tog jeg helt fejl, det var en underlig blød Bevægelse, disse grove Fingre frembragte; hvor længe det varede, ved jeg ikke, jeg var nærmest noget betaget, da han rejste sig, slog Kors over Haanden og sagde: »Nu kan Forvalteren gaa hjem, i Morgen er Haanden rask«. Og sikkert er det, at næste Dag var alt i Orden — hvortil Hr. Elle triumferende bemærkede: »Der kan De se!« Han kurerede ogsaa den brune Plag, der var blevet halt. Ingen maatte komme i Stalden, mens Jens var der; bagefter listede jeg derind, Plagen stod som sædvanligt og løftede det syge Ben, men der laa tre Halmkors bag den — og komme sig gjorde den.

Der kom nu nogle travle Dage med Høbjergning i Søkæret ved Louns fra 4 Morgen til sen Aften. Høhøsten kan være saa renfærdig og fornøjelig, men her var det noget anderledes. Saa længe vi var inde i Kraghals, som det nærmest ved Hole kaldtes, var alt saa meget godt, Græsset langt og Bunden tør, men jo længere vi kom ud mod den lille Sø, desto vanskeligere blev det. Græsset var kort, det maatte rives lige efter Leen for at faa Samling paa det, og saa var Bunden saa blød, at man pludselig sank ned til Knæene. Græsset maatte da bæres op paa fast Bund, saa Studene kunde slæbe et Læs videre hen til Hestene, der endelig trak det hjem, det var en langsom Historie. Fodtøj kunde man ikke have paa, og det skete ikke saa sjældent, at en af Pigerne sank i med et Hvin og under Munterhed maatte hives op. Om Eftermiddagen stakkede vi det, der var tjenligt, og tog gerne et Par Læs med hjem om Aftenen; disse Læs stod saa, naar Vejret var godt, til næste Morgen, saa kunde vi krybe ud af Sengen ved 4-Tiden, op paa Stænget og tage

Hø fra, mens Pigerne malkede. Straks efter Davren tog Karlene af Sted med deres Leer, anført af Louns Peter; senere kom de lettere Tropper med Riverne.

Nu skulde Rughøsten begynde. Alt det Mandskab, vi havde, mobiliseredes; Karle og Husmænd stillede udenfor Huggehuset, hvor de bevæbnedes hver med et Mejered og Leblad, meget tungt og klodset, Piger og Koner bevæbnedes med Kratter af samme Format, Husbond stillede sig i Spidsen med sit Mejered, fulgt af Kokkepigen Marie, som skulde binde op efter ham — og saa drog den ganske Hær af, et helt imponerende Syn. Jeg havde faaet Ordre til at køre til Illeris, hvor Hessel havde en god, lille Tørvemose, og hente Tørv; det var jeg godt tilfreds med, to à tre Læs kunde jeg køre om Dagen, og jeg var fra Sjælland vant til at stable dem, saa det var nærmest en ren Lysttur for mig. Kønt var der i Illeris Mose, og flinke Folk i Gaarden derved. Paa Hessel skulde Andersen og hans Kone læsse af og stable i Tørvehuset.

Andersen var en løjerlig, ængstelig Person, bange for alt, men mest for Hr. Elle og Louns Peter; af Profession var han Kasketmager og havde et lille Hus ved Hadsund; hans Kone var langt ude beslægtet med Elles Familie. Hvert Aar kom de to vandrende paa deres Fod til Hessel og hjalp til i Høst, som de bedst kunde; deres Ankomst var altid uventet, og Andersen havde en stor Torvekurv paa Armen, vist nærmest beregnet paa at blive fyldt med Fødevarer, naar de atter vendte hjem, hun med en Byldt Tøj. De blev indkvarteret i Rullestuen med de to opredte Senge, thi stor var Gæstfriheden paa Hessel, og et godt Hjerte for sin Slægt havde Hr. Elle i høj Grad, men at indordne sig under Husordenen var en Betingelse, ogsaa at yde en hjælpende Haand i Arbejdet. Disse to var

inderligt skikkelige Mennesker, og megen Moro havde vi af den ængstelige Buntmager, som han kaldtes.

For øvrigt gik Høsten nu sin Gang i det dejligste Vejr, mens jeg kørte Tørv. Husbond høstede dog ikke med mere end den halve Dag.

Den 23. September var Gaardens største Festdag, Hr. Elles Fødselsdag, hvor Naboer og Venner samt hele Præstefamilien gav Møde; i Aar ventedes en Købmand Bunde, gift med en Datter fra Lerkenfeldt, Elise Kjeldsen, han havde været Provisor paa Farsø Apotek og med i Krigen 1864 som Løjtnant, nu havde han forpagtet Købmandsgaarden, som Lars Poulsen havde bygget i Hestbæk — det var altsaa Egnens første virkelige Købmand i stor Stil, derfor noget fint, som imødesaas med stor Spænding. Der blev bagt i stor Stil, Aal og Ørred lavet til, Hr. Elle kom selv med et stort, fedt Lam, han havde taget ud af Flokken, og saa paa, at Rolin og Store Stine vaskede det, at det ikke skulde blive stødt. Stine var et kolossalt Pigebarn, hun kunde staa med Fødderne i en Skæppe og løfte en Tønde Rug paa sin Ryg, intet Arbejde gik hun af Vejen for, og drøj Skæmt yndede hun, derfor pratede hun op og drillede Rolin uden at bryde sig det mindste om Husbonds Tilstedeværelse; hun var sig sin Dygtighed bevidst. Vi andre pudsede Gaarden op og rensede Gæstestalden.

Dagen efter Fødselsdagen skulde Andersen og Kone rejse til Skelund; den Fødselsdag hørte til deres kæreste Minder, og de levede højt paa den det ganske Aar. Den store Torvekurv blev fyldt med mange gode Sager, det blev en drøj Byrde at bære den lange Vej, og jeg fik Ordre til at køre dem halvvejs til Hobro, saa de kunde naa dertil til Aften. I Bygum læssede jeg mine Passagerer af, Hestene fik et Foder, og jeg

kørte hjem, efter at jeg med et trist Vemod havde taget Afsked med disse fattige, taknemmelige Folk.

Nu blev Dagene kortere og kortere, og jeg syntes travlere og travlere. Høet var vi ikke færdige med, de store Stude, som skulde sælges, godt en Snes Stykker, kom i Tøjr nede i Søkæret, hvor der i Kraghals var udmærket Græsning; de skulde til Hvalpsund Marked eller videre; det var jo Handelens Tid. Inde paa Langloen lød nu Plejlene, Sæderugen skulde jo skaffes, og skønt der var en Tærskemaskine, blev den aldrig brugt. Al Rugen blev lavet i Langhalm, de store Tage fordrede jo meget.

Slagtningerne begyndte ogsaa. 30 Beder og Faar blev slagtet til Husets Brug foruden nogle Lam, saa der blev en stor Forsyning. Der slagtedes 10 Faar ad Gangen. Store Stine stak dem, efter at de naturligvis var blevet vasket og klippet med stor Omhyggelighed af Hensyn til Skindene. Trine og Christine gjorde derpaa i det hele Faarene færdige, saa de hang pænt i en lang Række, og saa kom hen paa Formiddagen Hr. Elle og tog Syn over dem; Tællen blev omhyggeligt samlet fra for senere at støbes til Lys og Væger, hvoraf der brugtes mange, baade i Staldene og inde. Der var nok en mindre Petroleumslampe, men den tændtes kun ved Besøg af fremmede.

Ogsaa Gæssene blev slagtet, henved en Snes eller saa, Brystet blev skaaret fra og røget, det øvrige kom i det store, mægtige Saltkar. Aldrig saa jeg en stegt Gaas paa Hessel, men naar Sulefadet kom paa Bordet til den meget ofte serverede Grøn- eller Hvidkaal, saa var der mangt et godt Stykke af Gæssene, men dem maatte vi unge være meget beskedne med, ellers vankede der Anvisning paa, at der ogsaa var Faarekød paa Fadet. Ungdommen blev holdt paa Plads,

baade her og der — som nu at sætte sig i en Sofa eller en Lænestol, det var Uopdragenhed og Ubeskedenhed i højeste Grad. Dog maa jeg sige, at var det vel meget til den spartanske Side dengang, er det nu gaaet i den modsatte Retning.

Nu var vi inde i Oktober, det blev lange Aftener, men vi krøb i Seng for at komme saa tidlig op som muligt næste Dag. Saa oprandt Sundmarkedet, Aarets største. Studene blev klippet og pudset nede i Engen af Hr. Elle selv og saa koblet sammen og derpaa af Søren Sort, bevæbnet med en vældig Pisk og en Madtejne paa Ryggen, stolt ført til Markedspladsen. Hr. Elle fulgte lige bagefter i lang Støvfrakke, med Merskumspibe og sølvknappet Stok, det var en Højtid at se paa; nu skulde jo Resultatet af 3 Aars omhyggelig Pleje præsenteres og kritiseres, og det skulde der ofte Taalmodighed til at høre paa.

Paa Markedspladsen dominerede især Studene; om Foraaret var det nærmest de magre og unge, hvormed Besætningerne rekrutteredes, nu var det de store, der skulde sælges, og derfor var ogsaa de store Handelsfolk kommet, navnlig fra Salling. Her spurgtes ikke om, hvad den eller den Stud kostede, nej det var hele Flokken, og ofte tilføjedes: »Maa jeg »skyde« en eller to?« d. v. s. kassere dem.

Hr. Elle og Rolin var hurtigt blevet inviteret ind i et Telt af de gode Handelsfolk, efter at Studene grundigt var blevet efterset, og saa begyndte Handelen. Kren Relig sad ved samme Bord og bød paa Ulden med og uden Klatter, Skind osv., Kaffepunsene dampede, Snakken gik, saa det var ikke saa lige at finde ud af, hvordan Budene faldt, baade for Stude og Uld, og der blev klasket i Hænderne og slaaet i Bordet. I Førstningen morede det mig, men som Var-

men, Tobaksrøgen og Punseluften steg, fortrak jeg ubemærket, haabende udenfor at træffe Christine og Margrete (den yngste Søster), der ogsaa kom i Følgeskab med Præstens Lærerinde og Børn. Yderligere omtale Markedet vil jeg dog ikke; det var ellers som i Foraaret.

Dagen efter hvilede der en Sløvhed over det hele, og der var ingen rigtig Gang i Plejlene, hvad jeg sagde til Graves, Forkarlen. »Forvalteren maa how'», svarede han, »de' wa' Marked i Goer, og a fik wal manne Punser ved — ja a ka' et' how hvor — men betaalt bløv de, de' ka' a i Dau si i mi' Paang«. —

Saa er der egentlig ikke meget mere at fortælle om Resten af de Dage jeg tilbragte paa Hessel i 1867[1]). Faarevasken og Klipningen foregik som i Foraaret, men nu skulde hele Flokken sorteres hver Aften, og den Bestilling fik jeg. Det var ikke saa lige en Sag; de gamle Faar skulde i een Sti, hvorefter Vædrene indlodes, Bederne og Gimmerlammene i en anden, det var let at afgøre ved Klippet i Ørerne, men Øvelse skulde der til, naar hele Flokken brasede paa og vilde ind, og var det Regn og Faarene vaade, blev jeg aldeles pjaskvaad selv.

November var passeret og Aftensædet begyndt. Rokkerne og Karterne var i Virksomhed, hvilket bevirkede, at Fruen, Døtrene og Pigerne sad inde i et Kammer for sig, mens Hr. Elle og jeg — Rolin var rejst — opholdt os i Dagligstuen ved et enligt Tællelys og en halvkold Bilæggerovn. De sidste Dage gik. Vognen blev læsset med Uld, Faare- og Kalveskind samt Tøj, jeg gik til Præstegaarden for at tage Afsked med mine gode Venner, og saa oprandt Morgenen, da vi skulde afsted. Langsomt rullede vi ud ad Por-

[1]) Efter Bestemmelsen skulde Bruhn rejse, naar Elle kørte til Viborg med Uld.

ten, Hr. Elle var selv Kusk, tavs som Graven, men da vi naaede bedre Vej, syntes ogsaa hans Ansigt at klare op; der kom enkelte velvillige Bemærkninger, og jo længere vi kom fra Hessel, des bedre blev det. I Skals fik Hestene Brød, og nu gik det raskere paa den gode Vej, saa vi ved Middagstid rullede ind i Viborg gennem St. Mogensport.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM 1946—47

REKORDBESØGET paa Aalborg historiske Museum i 1946 — noget over 20.000 besøgende — kan ikke holde fremover. Allerede i aar maa der regnes med nogen nedgang, hvilket ikke mindst skyldes, at museet ikke kan udstille sine nyerhvervelser. Det virker ikke stimulerende paa besøget, at gæsterne faar at vide, at de sager, de nylig saa omtalt i pressen, endnu i en lang aarrække maa magasineres udenfor publikums synsfelt. Det faktiske forhold er, at der paa laboratoriet paa Østerbro ligger nedpakket lige saa stort et museum, som der er opstillet i udstillingslokalerne paa Algade. Den ny museumsbygning er stadig det eneste, der kan løfte Aalborg historiske Museum op i klasse med museerne i Odense, Hjøring og Kolding, hvor det i kraft af sine samlingers størrelse og lødighed hører hjemme.

Samlingerne vokser imidlertid ganske uafhængigt af pladsmangelen og er i det forløbne aar forøget paa alle leder og kanter. Dels har museet modtaget en række meget værdifulde gaver, dels er der indkøbt en del sager, som nødvendigvis maatte erhverves nu, da de var udbudt, og dels har museets egne undersøgelser forøget samlingerne meget.

Provinsmuseernes fællesbevilling har atter i aar givet en smuk forøgelse af museets møbelsamling, idet

der for fællesbevillingens penge er indkøbt en dragkiste fra 1787 af eg og med indlægning af citrontræ, palisander og moseeg. Kisten staar paa rokokoben, men er ret i korpus, en overgangsform fra rokoko til Louis-seize stil, som var meget populær i Nordjylland. Den stammer fra Øster Hanherred, men var endt hos snedkermester Oluf Jensen i Vrensted, af hvem museet købte den efter restaurering. Den er et af de bedste møbler fra tiden, der kendes.

Af gaardejer Otto Haugaard, Vester Hassing, har museet købt en række møbler, hvoraf særlig skal nævnes et skab i barokstil. Det er bygget omkring 1720 af fyrretræ og malet omkring 1740 i den da gængse stil med store stjerner, der imiterer indlægning. I 1790 er skabet paany blevet malet i en blaagrøn bundfarve med dekorationer i grønt, rødt og gult, men da har maleren ikke kunnet naa den ene gavl, som har beholdt sin gamle dekoration. Yderligere er et par felter i 1802 blevet malet op med initialer og aarstal, saa skabet nu fremtræder som et helt kursus i dekorationskunsten paa landet i 1700-aarene. Desuden købtes af Otto Haugaard en slagbænk, en dør med inskription, en standkiste overmalet med egetræsfarve, et folkestuebord og en trekantet hylde, alle typiske møbler fra et velhavende bondehjem.

Da Aalborg by i 1944 købte bødkerlavets velkomst af generaldirektør Ole Olsens bo, var der ikke meget haab om, at yderligere sager fra det engang saa mægtige bødkerlav skulde komme frem. Men i aar blev det museet bekendt, at fru Thomassen, Hadsundvej, ejede lavets signet, som fruen straks var villig til at overdrage museet. Det er dateret 1748 og er af svært malm. Yderligere kom man derved paa

sporet af lavets lade, som i mange aar har været deponeret hos bødker F. Winkler, Sverigesgade 18, og denne blev nu af bødkernes fagforening skænket til museet, saa nu er saa meget af bødkernes lavssager, som ingen havde tænkt muligt, samlet igen.

Skibstømrerne havde ikke noget egentligt lav, da der først i aarene lige før lavsvæsenets ophævelse blev bygget skibe af nogen betydning i Aalborg. De havde dog en forening, hvis fane med aarstallet 1851 nu befinder sig paa museet, skænket af skibstømrernes fagforening.

Aalborgs historie er ogsaa en lille akvarel af beværtningen »Snorren« ved Østeraas udløb, skænket af kommunelærerinde fru Vinten.

Lokalt sølvtøj er et lille bæger af mester Hans Clausen i Aalborg, dateret 1707, skænket af læge Anders Jensen, Hobro, og et dørhaandtag af sølv fra gaarden Nytorv 1, smedet af mester Peder Ørsnes i 1839 til den lejlighed, som godsejer C. J. Bruun til Birkumgaard lod indrette i sin bygaard. Dette enestaaende stykke kunsthaandværk er en gave fra Aalborg Hypothekforening.

Fra lærer Henriksen, S. Saltum, har museet modtaget et snapsebæger af sølv, formet som et skæppemaal. Der skal have været 12. Bægeret er fra Nibe og smedet af guldsmed Henrik Lundsgaard, der var mester i Nibe fra 1776 til 1782.

Den bedst bevarede standkiste med bondemaling, museet ejer, blev skænket af frk. Cecilie Rasmussen, Vejgaard alderdomshjem. Kisten er rød med kranse af blomster og initialer, der viser tilbage til Lille Brøndum i Bælum sogn 1803. Gaven blev overrakt af maskinpasser Jens M. Jensen, Rørdal, der til gaven føjede en melsæk af hør med aarstallet 1829 fra Teglhuse i Bælum sogn.

En gammel tandlægestol er skænket af tandlæge Jens Rasmussen, Skoletandkliniken i Aalborg.

Fra fru Inger von Scholten, Rødhus, har museet modtaget en kisteplade i dreven messing med to borgerlige vaaben og navnene Morten Lauridsen Kjerulf og Anne Jensdatter Block 1702. Pladen maa have hørt til ægteparrets gravsted i Vadum kirke, men har i en lang aarrække befundet sig paa Rødslet, hvor den sad paa en port.

Ogsaa i aar er samlingen af lertøj fra Hellum herred vokset. En ølbimpel er skænket af gaardejer Frode Andersen, Hellum, og en krukke af Hans Steenfeldt, Helberskov, mens Carl Mortensen, Store Brøndum, gav 3 ølbimpler af forskellig type og en »kaffejomfru« foruden en »flaat« — et rundt dejgtrug af halmløb — og en brødspade af træ.

Fra slægten Klitgaards gaard i Sophiendal stammer et meget komplet sæt ejendomspapirer og kvitteringer fra hele 1800-aarene, skænket af Klitgaard, Ladegaardsgade 1.

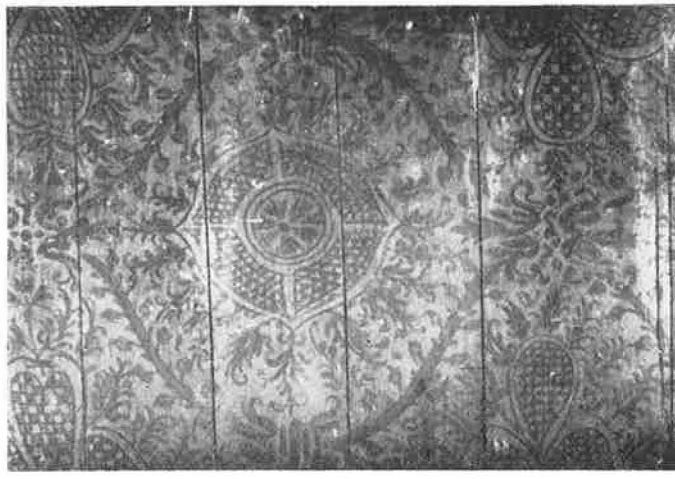
Af museets undersøgelser har nedrivningen af gaarden Nytorv 18, den saakaldte »Mønsteds gaard«, været den mest omfattende og tidkrævende, men ogsaa den, der gav størst udbytte.

Den store købmandsgaard er bygget omkring 1600 — der blev første gang givet tilladelse til bebyggelse af Nytorv i 1602 — og med den forsvandt den sidste aabne svalegang i Aalborg og den bedst bevarede gavl fra renæssancetiden, der fandtes i Danmark. Nu skal gaarden opbygges i Hasseris, men en købstadgaard i en villabebyggelse kan ikke komme til sin ret, saa genopførelsen kan kun blive en nødudvej for at bevare den skønne gaard.

Af ydre ting fik museet den krog, hvori balance-

vægten i porten hang. Ind- og udvejning skulde være synlig.

Nedtagningen af det indre blev overvaaget af arkitekt Hans H. Engqvist paa Nationalmuseets vegne, mens alle detaljer gik til Aalborg historiske Museum. Museet havde allerede en bræddevæg med barokke malerier, nu kom hertil endnu en væg med skabelon-

Detalje af et loft fra ca. 1600. Mønsteds gaard, Nytorv 18.

malerier fra ca. 1840, et loft, malet med blomsterbuketter og ringe fra ca. 1650 samt endnu et loft, malet omkring husets opførelsestid med et grønt mønster lignende en række kurvebunde. Desuden blev en række bjælker, nogle kalkmalede dekorationer og lignende enkeltheder kopieret i akvarel. Lofterne og panelerne er under konservering og vil til sin tid danne et fortrinligt supplement til museets store samling af borgerlige interiører.

En undersøgelse af mærkelig art var udgravnin-

gen af en træbro fra middelalder i Kongstedlunds kær. Den vil blive nøjere publiceret i denne aarbogs næste aargang og skal derfor ikke optage plads her, kun skal med tak nævnes, at tørvefabrikant Carl Jensen med stor ulejlighed flyttede sin produktion for at give museet lov til at arbejde, og at gravningen kun lod sig gennemføre ved mange dages frivilligt arbejde, udført af kommunelærerne Willy Rasmussen og Svend B. Olesen samt stud. mag. Inge Mejer Antonsen. Meddelelsen kom gennem fru læge Gravesen, Sdr. Kongerslev, en af museets utrættelige meddelere.

Af gravninger skal iøvrigt nævnes en række bopladser fra romersk jernalder, dels paa Sønderholm mark, hvor et dige tydeligt viste, hvortil jernalderfolkets mark var gaaet. Indenfor diget tykt muldlag, udenfor tyndt og sandet muldlag. Paa gaardejer Boelsmands mark syd for Nr. Tranders har en grusgrav taget det meste af en boplads, mens ploven har raseret en lignende paa husmand Holger Jacobsens mark i Godthaab; her er dog gravpladsen bevaret med stensatte grave, hvoraf en med 7 kar er udgravet. Fra samme periode stammer en skaarbunke under tørven i Dragsgaards mose, men for ødelagt til nærmere undersøgelse. Paa Hasseris kommunes grund ved Scheelsminde gaar nogle nye grøfter gennem en boplads, som vil komme frem efterhaanden som arealet skal bebygges med villaer, herfra fik museet et par smukke kar, nedgravet i undergrundens kridt.

Fra bronzealderen stammer en grav i »Hvilehøj« paa toppen af bakken ved Øster Sundbyvej i Vejgaard. Nogle drenge havde skrabet aabningen frem og de havde trykket et sværd og en bøjlenaal af 6. periodes type itu, inden museet blev tilkaldt. Graven er sat af svære sten og er velbevaret, den vil blive holdt aaben, for at besøgende kan se ind i den.

Et par kraniefund i Søgaards mose ved Terndrup og i Lille Arden kær kunde ikke dateres; det sidste blev fundet i en udhulet egestamme, men ved vanrøgt af fundet udslettedes alle spor af datering, saa vi end ikke ved, om stammen var baad eller kiste.

Et mærkeligt fund blev gjort under vejen fra Gudumholm til Kjærsholm. Ved grundforbedring af vejen fandt museets faste meddeler, K. Topp-Hansen i Mou, en vogn i næsten 2 meters dybde i mudderet. Da vognen ligger helt inde under asfalten, kunde den ikke graves frem i sin helhed, men maa vente til vejen engang skal brydes op igen. De fundne stykker synes at datere vognen til 16—1700-aarene.

Det sidste hus af stampet ler, der kendes fra Himmerland, var »Ole Præsts hus« i Helberskov i Als sogn. Af dette er endnu en væg bevaret i et nyere hus, hvori et vindue, der viser en vægtykkelse paa nær en meter. Fra dette hus har museet faaet en »flaskebundrude« af grønt glas.

Men nyerhvervelserne er jo ikke hele museets arbejde. I aarets løb har museet faaet et nyt skab til jordfund, saa nu over halvdelen af byfundene har kunnet udstilles, samtidig med at kirkesagerne er blevet samlet paa en væg i samme rum. En del andre omflytninger har krævet yderligere magasinering, saaledes af en del af møntsamlingen, der nu kun omfatter middelalder og aalborgmønter samt medaljer, slaaet i Aalborg.

En samling oldsager fra Sønderjylland, samlet af dyrlæge J. Schmidt, er afgivet som gave til Haderslev Museum, ifølge museets formaalsparagraf: kun at samle paa sager fra Aalborg, Himmerland, Sydvendsyssel og Øster Hanherred.

Aalborg historiske Museum har aaret rundt be-

søg af mange videnskabsmænd, der kommer for at studere samlingerne. I aar saaledes intendent, dr. Stig Roth, Göteborgs kulturhistoriske museum, og dr. Robert Kloster, Bergens museum, samt fra vort eget Nationalmuseum konservator Thorvildsen, dr. phil. Axel Steensberg — for at fotografere bondemøbler — og arkitekt C. G. Schultz, der studerede romanske arkitekturdetaljer. Inspektør Niels Christiansen fra Roskilde Museum har studeret manglebrætter.

Naar hertil saa kommer, at Teknisk skole stadig fortsætter i samarbejde med museet med at opmaale byens gamle kvarterer — i aar Store Nygades nordside og Hr. Ovesgyde — og at inspektøren har gennemgaaet endnu et par himmerlandske sognes oldtidsminder for fredning — i aar Vive og Visborg sogne — samt at konservator Grantzau har haft orlov for at sætte sig ind i konserveringens finesser i Den gamle By i Aarhus, maa vi konstatere, at aaret har været det travleste, museet endnu har oplevet. Og ingen kan mere end vi selv beklage, at resultaterne maa gemmes ned til bedre tider.

Peter Riismøller.

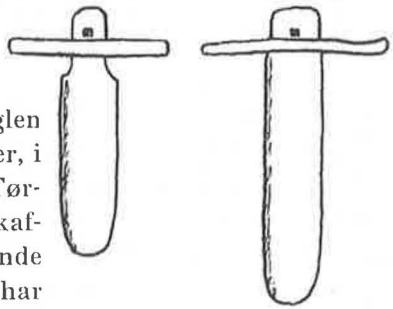
VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARET 1946—47

Den sensationelle Hovedbegivenhed indenfor Vesthimmerlands Museums arkæologiske Omraade i Aaret 1946—47 er Fundet af Moselig Nr. 2 i Borremose. Som det vil huskes fra Beretningen ifjor, fandtes i Sommeren 1946 et Lig, der af sagkyndige betegnes som det hidtil bedst bevarede Moselig i Danmark. En indgaaende Skildring af dette Fund vil fremkomme i næste Hefte af »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« og vil bringe forbavsende Enkeltheder, der ikke skal foregribes her.

Den 27. Juni i Aar kom der igen Meddelelse om Ligfund. Findestedet, der ogsaa denne Gang er Aarssiden af Borremose, er kun nogle faa 100 m fra det forrige og Dybden den samme, nemlig c. 3 m. Men medens Liget fra ifjor var dækket med 2 Skindkapper, var det nu fundne indsvøbt i 3 vævede Uldtæpper med Frynser. Ved Liget fandtes en Glasperle og Skaar af et Lerkar. Arbejderne, som forøvrigt havde behandlet Fundet meget varsomt, havde selvfølgelig ikke kunnet bare sig for at kigge under Tæpperne og mente at have iagttaget en ret stor Fugl af Andestørrelse. Hvorvidt dette er rigtigt, og hvilke andre Overraskelser Fundet iøvrigt eventuelt kan byde paa, vil først kunne siges, naar Nationalmuseets Labora-

torium, til hvilket Fundet er indsendt liggende urørt i Tørvemassen, har afsluttet Undersøgelsen.

Fundet af de to Lig har forøvrigt givet Anledning til Oplysning om en interessant Iagttagelse, som Tørvearbejderne har haft Lejlighed til at gøre Gang paa Gang uden at hæfte sig særlig derved eller lade Oplysning derom gaa videre til interesserede. Iagttagelsen gaar ud paa, at man ud fra Tørvemassens Beskaffenhed kan konstatere gamle, i Reglen rund-agtige Udgravninger, i hvilke den udfyldende Tørvemasse er af løsere Beskaffenhed end den omgivende Masse. I nogle Tilfælde har Afgrænsningen været saa skarp, at man har kunnet se Snittene af det Redskab, hvormed Udgravningen er foretaget. Snittene, der er ret smalle og staar med skarpe Kanter, synes at kunne give en praktisk Bekræftelse paa, at de Træredskaber af hosstaaende Form, der sammen med de dobbeltbladede Paddelaarer hører til de hyppigste Mosefund, og som man har valgt at kalde Tørvespader, virkelig har været brugt til Tørveskæring.

Typiske Torvespader fra Borremose.

Et andet smukt Fund er gjort ved Sløjfning af en Høj ved Veggergaarde, Skivum Sogn. Fundet er et Gravfund fra ældre Bronzealder og omfatter et Sværd med Hæfte og Klinge støbt i et og en slank Vaabenøkse (Celt). Desværre maa beklages, at en haardhændet Optagning har beskadiget det smukke Fund mere end strengt taget var nødvendigt, hvis man altid vilde gøre sig til Regel at tilkalde sagkyndig Hjælp ved Oldtidsfund.

Fra Aarupgaard ved Vindblæs er modtaget en smuk og velbevaret, markfunden Bronzeøkse (Celt).

I Gislum Sogn er ved Nordsiden af en Høj undersøgt en Brandpletgrav fra tidlig Jernalder. Foruden Brudstykker af Lerkar fandtes her et ret sjældent, ringformet Spænde af Bronze.

Ogsaa Folkemindesamlingen har faaet værdifulde Forøgelser. Mest velkommen var et Par lange, hvide, sjældent velbevarede Strømper, som Museet længe har haft Kig paa, men først nu erhvervet. Strømperne har tilhørt Mads Sørensen (kaldet Gravlev). Han blev 1811 indkaldt til Soldat og laa som Dragon i Itzehoe. Under sit Ophold her lod han Strømperne strikke, men nænnede paa Grund af deres fine Udstyr med Mønsterstrikning og broderet Navn aldrig at bruge dem, hvorfor de er som ny og repræsenterer et sjældent smukt Stykke Haandarbejde. Sammen med Strømperne modtoges hans Søndagsvest af broget Tøj med blanke Knapper. Museet ejede i Forvejen et haandskrevet Hæfte med Kærligheds- og Soldaterviser, som han har skrevet i Soldatertiden.

Fra Hessel Hovedgaard ved Hvalpsund er modtaget et sjældent Ror til et mindre Lystfartøj. Roret har foroven et udskaaret, hjælmprydet Mandshoved og er malet med forskellige, stærke Farver. Det maa antages at stamme fra Tiden omkring 1700, men der kan desværre ikke oplyses noget om dets egentlige Oprindelse.

Borremosefæstningen og Museet viser sig mere og mere at være en glimrende Turistattraktion for Aarsegnen. Museet alene har i Juni-Juli været besøgt af 9 Foreningsudflugter med ialt c. 200 Deltagere, 6 Skoler med 180 Børn og c. 250 Enkeltbesøg, deriblandt ikke saa faa baade fra Europa og Amerika.

S. Vestergaard Nielsen.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

SOM jeg tidligere år har gjort opmærksom på, kan det ikke undgås, at der udkommer adskillige publikationer vedrørende Ålborg amt, som ikke kommer redaktionen for øje, da vi ikke, som det f. ex. er tilfældet med avisredaktionerne, får tilsendt anmelderexemplarer. Jeg beder derfor vore medlemmer være opmærksomme over for dette forhold og medvirke til, at der til mig blir sendt et expl. av enhver tryksag, der kan ha lokalhistorisk betydning, og som derfor bør omtales i vor årbog.

Vi har fået oplysning om følgende: »HIMMERLAND I KIKKERTEN«, 2. bind, udgivet av Lokalhistorisk forlag, Århus, under redaktion av Ricard Madsen er egentlig et reklameværk, men indeholder en lang række gode artikler, nemlig Hakon Mielche: Hist og her i Himmerland, J. Baggesen Schmidt: To tusinde år av Himmerboernes saga, Peter Riismøller: Ålborg har en fortid, G. Hemmingsen: En turist kommer til Ålborg, J. Drachmann: Det glade Ålborg i kulturens søgelys, F. A. Fjellerup: Ålborg erhvervsliv fra 1814 til vore dage, Ricard Madsen: Ålborg i dag, Vestergaard Nielsen, Års, har skrevet hele tre artikler: Vitskøl kloster og Bjørnsholm, Vesthimmerlands museum og Kimbrerfæstningen Borremose, Olav Jensen: Løgstør og omegn, A. P. Ringsbo: Den store Himmerlænding (Johs. V. Jensen), J. Gandrup: Hobro, Zachariassen: Hobro museum, Rørbæk-Jensen: Hadsund, Hans Povlsen: Nibe og fjordlandskabet.

»ÅLBORG I TEKST OG TAL« er den 3. årbog, som Ålborg statistiske kontor udsender, siden kontoret i 1938 oprettedes under ledelse av cand. polit. F. A. Fjellerup, der også redigerer årbøgerne. De to tidligere årbøger udkom 1942 og 1944. Den 3. lige udkomne årbog er av større format end de tidligere og omfatter 144 sider. Der indledes med et rids av Ålborgs historie, men ellers indeholder bogen en mængde oplysende statistiske tabeller og over-

sigter, der gir interessante indblik i byens liv og virke. Med hensyn til byens vækst er det ganske morsomt at se, at mens Ålborg i årene 1800—1850 kun voksede fra 5579 til 7745 indbyggere, steg tallet i Ålborg og dens nabokommuner fra 42.089 i 1901 til 97.440 i 1945.

Til sidst nogle jubilæumsskrifter, således »AALBORG AKVAVIT GENNEM 100 AAR«, »KLOSTERMARKSSKOLEN 1871 - $^{23}/_{8}$ - 1946«, »AALBORGS HISTORIE«, udgivet av Aalborg Bys og Omegns Sparekasse 1946, og julehæftet »JUL I SØSTERBYERNE 1946«. Sidst nævner vi — lidt post festum — »AALBORG I AALØBENES TID«, udgivet av Det nordjyske Landsbibliotek 1945.

Henrik Møller.

VORE 2 SOMMERUDFLUGTER

GENERALFORSAMLINGEN

Forsøgsvis har vort samfund i år holdt 2 udflugter eller sommermøder, og det viste sig at være en god idé, idet der var meget god tilslutning til dem begge.

TIL STORE VILDMOSE OG HAMMER BAKKER.

Den første foregik lørdag den 31. maj og som sædvanlig med start ved 13-tiden fra banegårdspladsen i Ålborg. I 3 rutebiler og en del private biler kørtes først til Biersted kirke, hvor mange fra Vendsyssel sluttede sig til. På en bakkeskråning vest for kirken med udsyn over Vildmosen samledes de godt 200 deltagere, og her gav inspektør *Knudsen*, Centralgården, en redegørelse over mosens historie og det kultiveringsarbejde, der har været i gang siden avslutningen av forrige verdenskrig, hvorved ca. 4000 ha morads og utilgængelig mose er bragt under kultur.

Herfra fortsattes til Centralgården, hvor konsulent *Mølgård* i gårdens gymnastiksal fortalte om det arbejde, der nu udføres i mosen, et arbejde, der snart vil blive historie, idet de kommende jordlove rimeligvis vil åbne muligheder for udstykning av de arealer av mosen, som staten ejer.

MINDEAVSLØRING.

Efter en kaffepavse på Vildmose-restaurationen »Wivex«, som den populært kaldes, fortsattes til Hammergård, hvor der skulde foretages avsløring av det mindesmærke, vort samfund her harrejst for generalprokurør og minister Henrik Stampe, der er født i Hammergård, der tidligere var præstegård.

Lærer *Niels Hald*, Nørresundby, holdt mindetalen. Henrik Stampe var søn av sognepræst Jens Stampe. Han var meget begavet og hade som 23-årig både theologisk og juridisk examen og hade været konrektor ved Ålborg katedralskole. Han blev professor i filosofi og doktor i jura. Som medlem av Højesteret var han med til at dømme Struense og Branth. Han blev generalprokurør,

en stilling, der svarer til vor tids kammeradvokat, og senere blev han minister. Lærer Hald sluttede: I taknemmelig erindring om statsminister Henrik Stampes indsats for land og folk overleverer vi dette mindesmærke til kommende slægter. Derefter fjernedes Danebrog fra stenen, der bærer indskriften:

GENERALPROKURØR, STATSMINISTER HENRIK STAMPE.
FØDTES I HAMMER PRÆSTEGAARD 28. JANUAR 1713.
HIST. SAMF. SATTE DETTE MINDE 1947.

Skoleinspektør Værnfelt redegjorde for stenens historie. Da

Mindestensavsløringen ved Hammergård.

man i sin tid sammen med billedhugger *Villefrance*, Nørresundby, kom til Hammergård for at finde en passende sten, viste gårdens ejer *Søren Jensen* dem en sten, som 1903 var fundet under køkkengulvet foran komfuret, hvor den rimeligvis har ligget, siden gården blev bygget for 200 år siden. Kanske har Henrik Stampe tidt stået på den som barn, da der intet brædde gulv var. Vi skylder Søren Jensen tak for stenen og dens rejsning, Villefrance for dens udførelse og lærer Hald for tanken og for talen i dag.

Så kørtes til traktørstedet i Hammer bakker, hvor man spiste den medbragte mad. Ved 20-tiden samledes deltagerne på skråningen udenfor, og her holdt skoleinspektør *Værnfelt* et interessant foredrag om Store Vildmoses fortidshistorie. Dermed var

sommermødet endt, og man kørte hjemad med minderne om en indholdsrig dag.

TIL ROLD OG SYDØST-HIMMERLAND.
GENERALFORSAMLING I ROLD KRO.

Den anden udflugt var henlagt til søndag den 7. september og formede sig som en heldagstur, og den fik en vældig tilslutning til trods for det store historiske rundskueoptog i Ålborg. Ved 10-tiden kørtes fra banegårdspladsen i 4 rutebiler og ca. 20 private biler, og en rutebil fra Års og mange private biler sluttede sig til undervejs, så der har været mindst 300 deltagere i turen.

I ROLD SKOV.

Det første mødested var »Troldeskoven« i den nordvestlige del av Rold skov. Her blev der budt velkommen av vor formand skoleinspektør *Kr. Værnfelt.* Ålborg, og lærer *Henrik Møller,* Håls, blev valgt til leder af dagens ekskursioner. Her holdt statsskovfoged *Rud. Sørensen,* Tveden i Rold skov, et lille foredrag om årsagen til, at bøgetræerne her, som enkelte andre steder, i deres vækst har fået de mærkelige forvredne former. Det er den hårde nordvestvind og kreaturer og vilde dyr, der i forening har øvet deres hærværk. Enkelte træer har dannet et hul mellem grenene, og formanden oplyste til slut, hvorledes forældre trak deres engelsksyge børn gennem disse huller for at befri dem for sygdommen. Samtidig ofrede man pengegaver ved roden av træet (»Galskillinger«). — Sidst foreviste Rud. Sørensen nogle av de gamle vejspor, der har ført gennem skovene, og hvorav han har optegnet ca. 60.

GENERALFORSAMLINGEN.

Derpå kørtes til Rold kro, hvor man spiste den medbragte frokost, og under ledelse av formanden holdtes derpå den årlige generalforsamling.

I sin beretning meddelte formanden, at økonomien trods prisstigning stod pænt, takket være den stigende interesse for vort arbejde fra sogneraad og institutioner. Endvidere redegjorde formanden for ejerforholdet til den store og værdifulde kort- og billedsamling, som har til huse på Det nordjyske Landsbibliotek. Med lærer Henrik Møller som mellemled er samlingen i 1933 skænket til vort samfund av bibliotekar Chr. Heilskov, der stammer fra Bælum. Men gavebrevet til samfundets daværende formand var bortkommet, og ifølge tidligere overbibliotekar ved Det nordjyske Landsbibliotek Åge Petterssons påstand skulde ejerne være Ålborg by. Nu har fund av gavebrevet godtgjort, at samlingen

rettelig tilhører Historisk samfund. — Medlemstallet nærmer sig nu 1100, men burde være meget større.

Kassereren lærer Viggo Qvist, Års, redegjorde for regnskabet, der er avtrykt andet sted i nærværende årbog.

Til styrelsen genvalgtes skoleinspektør Kr. Værnfelt og nyvalgtes arkitekt Milther Christensen, Ålborg. Hospitalsforstander K. K. Nicolaisen, Ålborg, og lærer Joh. Jensen, Gug, genvalgtes til revisorer.

I et påfølgende styrelsesmøde genvalgtes skoleinspektør Kr. Værnfelt til formand, lærer Viggo Qvist til kasserer og lærer Henrik Møller til redaktør av årbogen, medens arkitekt Milther Christensen blev næstformand og sekretær.

EN AMATØR-ARKÆOLOGS SAMLINGER.

Derefter besøgte deltagerne amatør-arkæologen gårdejer *Regnar Petersen*, Nysum. Han foreviste sin store oldsagssamling, som han har samlet ved udgravninger i egnen gennem 10 år. Samlingen vakte megen beundring og anerkendelse. En del av deltagerne benyttede lejligheden til en lille udflugt til nogle udgravninger ved Ravnkilde, som Regnar Petersen har foretaget.

I VALSGÅRD SOGN

samledes deltagerne på Redsø Langhøj, hvor rentier *Enevold Nielsen*, Redsø, fortalte træk av egnens historie. Meget interessant redegjorde han for kalkbrændingen, der i ældre tider her var en vigtig indtægtskilde, men som ødelagdes ved mangel av brændsel, da skovene ryddedes for at man kunne dyrke jorden.

OVE KIRKE OG OVEGÅRD.

Efter et besøg i Ove kirke, hvor lærer *Olsen*, Ove, og lærer *Henrik Møller* fortalte træk av kirkens historie, kørtes til Ovegård, hvor godsejer *Neergård-Petersen* fra hovedbygningens trappe bød de mange gæster velkommen.

Her redegjorde lærer *Henrik Møller* i et foredrag for Ovegårds historie, som kan føres tilbage til midt i 1400erne. Den hørte tidligt under Viborg bispestol og ejedes henimod reformationen av den kendte Viborgbisp Jørgen Friis. Den berømte ridder Jørgen Lykke og dennes søn rige Frans Lykke samt slægten Seefeld har også været ejere av gården. 1824 kom den i slægten Neergård-Petersens eje, og godsejer, ingeniør *Chr. Schwensen*, Trudsholm, der er svigersøn av den nuværende ejer, fortalte til sidst en del smukke træk av slægtens historie. Med en vandring gennem hovedbygningen sluttede dette interessante besøg.

AVSLUTNING I HADSUND. — BESVÆRLIG HJEMTUR.

Dagen sluttede i Hadsund skovpavillon med fælles kaffebord og forskellige taler. Ved 21-tiden gik det hjemad, men desværre ikke uden bil-uheld. Allerede i Rold var en rutebil blevet ubrugelig, så passagererne måtte fordeles i de andre. På vejen hjemad skete der 7 km nord for Hadsund det uheld med en anden rutebil, at bagakslen knækkede. De 26 passagerer tog situationen med humør, og mens der blev sendt bud efter rutebil fra Ålborg, spadsere dede »skibbrudne« til Terndrup, 6—7 km, hvor man hvilede ud. Først ved 23,30-tiden nåede de 26 til Ålborg.

Henrik Møller.

MEDDELELSER
FRA
STYRELSE OG REDAKTION

Vi udsender hermed vor 36. Aarbog, der er første Halvdel af 15. Bind, idet vi som sædvanlig af praktiske Hensyn til Indbindingen lader 2 Aarbøger udgøre et Bind.

Vort Forsøg med 2 Udflugter eller Sommermøder blev straalende Succes. Den første, Lørdag den 31. Maj, gik til Store Vildmose og Hammer Bakker med Afsløring af det Mindesmærke, vort Samfund har rejst ved Hammergaard over Statsmanden Henrik Stampe. Der var over 200 Deltagere. Den anden Udflugt i Forbindelse med den aarlige Generalforsamling havde en Del af det sydøstlige Himmerland som Maal og blev meget vellykket og havde samlet ca. 300 Deltagere. Et Referat af Møderne findes Side 143.

Tilgangen af nye Medlemmer fortsætter støt og godt, saa vi nu har over 1100. Alligevel skal dette Tal forøges meget, før vi naar op ved Siden af Hjøring Amt, der har over 1500 og ikke er nær saa folkerigt. Ethvert Medlem maa være med til at hverve nye, og blot man gør sig den Ulejlighed at tale med Naboer og bekendte om Sagen, melder de sig straks. For Aarskontingentet, 4 Kr., faar man jo Aarbogen paa henved 200 Sider gratis foruden mange andre Fordele.

Vore Medlemmer har Adgang til paa Det nordjyske Landsbibliotek at laane de forskellige Amts-Samfunds Aarbøger. Vore Bytteeksemplarer fra Amternes historiske Samfund indgaar nemlig i Landsbiblioteket, som saa sørger for Indbindingen. Ogsaa nogle svenske Aarbøger og historiske Tidsskrifter er med i denne Ordning.

Vi gør opmærksom paa, at saavel tidligere som nye Købere af »Danmarks Riges Breve«, de historisk vigtige Retsbreve fra Middelalderen, for 50 Øre kan faa det glimrende forklarende Skrift »Under vor Haand og Segl« af Franz Blatt. Sé Tilbud til vore Medlemmer paa Omslaget. Angaaende Tilbud til vore Medlemmer om ældre Aarbøger og andet henviser vi ligeledes til Omslaget.

Om den Kort- og Billedsamling, som vort Samfund nu har bevist sin Ejendomsret til, vil der fremkomme en Redegørelse i næste Aarbog.

Vi har med Glæde og Tak i Aar modtaget 1050 Kr. i Tilskud til vort Arbejde fra følgende:

Staten	Sønderholm Kommune
Aalborg Bys og Omegns Sparekasse	Aalborg By
	Sulsted-Aistrup Kommune
Nibe Sparekasse	Bælum-Soelbjerg —
Nordjysk Bank	Egholm —
Hadsund Sparekasse	Biersted —
Aalborg Diskontobank	Sønderup-Suldrup —
Buderup-Gravlev Sparekasse	Ulsted —
Ellidshøj-Svenstrup Kommune	Hasseris-Kærby-Skalborg Kommune
Nibe By	

Historisk Samfunds Ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, Formand.
Arkitekt Milther Christensen, Aalborg, Næstformand og Sekretær.
Lærer V. B. Qvist, Aars, Kasserer.
Lærer Henrik Møller, Haals, Redaktør af Aarbogen.
Gaardejer Th. Thomsen, Ulsted.
Skorstensfejer Ths. Møller, Sulsted.
Lærer N. Hald, Nørresundby.
Lærer Th. Johansen, Aarestrup.
Boghandler Hother Hornbech, Hadsund.
Gaardejer Chr. Kollerup, Vilsted.

Forretningsudvalgets Adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Tlf. 9148.
Milther Christensen, St. Blichersgade 4, Tlf. 8085.
V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, Tlf. 112.
Henrik Møller, Haals, Fjellerad, Tlf. Fjellerad 60.

Angaaende Stof til Aarbogen bedes man henvende sig til Redaktøren, Lærer Henrik Møller, Haals.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1946 TIL 31. MARTS 1947.

INDTÆGTER.	Kr.	Øre	UDGIFTER.	Kr.	Øre
Tilskud fra Staten	250	00	Administration	1242	00
— - Amt og Kommuner	480	00	Forsikringer	18	00
— - Sparekasser	320	00	Aarbogen: Honorarer	171	00
Kontingent	3903	00	Trykning m. m.	3526	70
Refunderet Porto	673	30	Andre Tryksager	58	00
Salg af Aarbøger m. m.	148	20	Magasinleje	60	00
Særlige Bidrag	144	10	Kontorartikler	105	40
Renter	40	86	Møder m. m.	282	92
Overskud fra 1945 46	1692	90	Repræsentation	30	50
			Fyns Stifts hist. Samf.	4	90
			Dansk hist. Fællesforening	75	64
			Overskud at overføre til 1947—48	77	30
	7652	36		7652	36

V. B. Qvist,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet at være i Overensstemmelse med de hosfølgende Bilag. Kassebeholdningen — Kr. 2077,30 — er til Stede.

Aalborg, den 28. Maj 1947.

K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER

INDMELDT I TIDEN 1. APRIL 1946—31. MARTS 1947.

1. Gdr. H. Møller Andersen, Døstrup.
2. » H. Andersen, Hov.
3. » Kr. Andersen, Hov.
4. » Otto Andersen, Hov.
5. » M. Andersen, Hov.
6. Fru Lærer Als, Aalborg.
7. Bestyrer Hans Aage Bager, Gudumholm.
8. Lærer Bauning, Døstrup.
9. Bogholderske Lilie Bliefferp, Aalborg.
10. Sadelmager N. P. Christensen, Svendstrup.
11. Gdr. Poul Christensen, Hov.
12. » Chr. P. Christensen, Hov.
13. Lærer R. Christensen, Hasseris.
14. Pens. Stationsforstander O. Danielsen, Kongerslev.
15. Gdr. Kr. Dahl, Fjellerad.
16. Købmand H. Flov, Dokkedal.
17. Lærerinde Anna Foged, Gravlev.
18. Rentier Niels Frederiksen, Doense.
19. Lærer K. Frank, Skørping.
20. cand. pharm. W. Guldager, Aalborg.
21. Uddeler Hallundsbæk, Skelund.
22. Lærer C. Hansen, Oudrup Skole.
23. Landpost Oskar Hofmann, Uggerhalne.
24. Bogbinder Ifversen, Løgstør.
25. Murermester D. Jacobsen, Gl. Ulsted.
26. Fiskehandler A. Jensen, Aalborg.
27. Gdr. Bernh. Jensen, Staa.
28. » J. P. Jensen, Staa.
29. Biavler J. Jensen, Vindblæs.
30. Landpost J. Jensen, Dokkedal.
31. Gdr. Karl Jensen, Sørup.
32. Snedker N. Jensen, Gandrup.
33. Fru Skriver Jensen, Aalborg.
34. Skomager S. Jensen, Aars.
35. Mejeribestyrer Jensen, St. Restrup.
36. Disponent Johansen, Hadsund.
37. Gdr. J. Chr. Johannsen, Vaarst.
38. Lærer Jørgensen, Vindblæs.
39. Købmand Møller Knudsen, Aalborg.
40. Lærer Korsbæk, Haverslev.
41. Gdr. Kr. Krogh, Rendbæk.
42. » Peter Krogh, Staa.

43. Gdr., Sogneraadsformand Lajgaard, Flejsborg.
44. Postmester Leleur, Aars.
45. Frk. Agnes Liengaard, Farsø.
46. Gdr. Karl Liengaard, Farsø.
47. Postbud H. Lundgreen, Aalborg.
48. Husmd. Anders Lindholt, Sulsted.
49. Gdr. L. Lundsgaard, Ferslev.
50. » H. Lyngø, Hov.
51. Fiskehandler R. Løgtholt, Hov.
52. Vognmand L. Madsen, Als.
53. Fru Gaardejer Mikkelsen, Støvring.
54. Arbejdsmand Axel Mortensen, Tylstrup.
55. Skomagermester J. Mortensen, Ulsted.
56. Vognmand Nielsen, Aalborg.
57. Boghandler Nielsen, Hals.
58. Vognmand Alfr. Nielsen, Aarestrup.
59. Gdr. M. Nielsen, Komdrup.
60. Inspektør M. Nielsen, V. Hassing.
61. Gdr. Anders Nørgaard, Staa.
62. » Arne Nørgaard, Skørping.
63. Konsulent Bek Petersen, Hobro.
64. Murermester K. Petersen, Hov.
65. Kirkebetjent Th. Petersen, Hov.
66. Gdr. Kr. Simonsen, Hov.
67. » Kr. Skipper, Gislum.
68. Snedker M. Sørensen Sloth, Vejgaard.
69. Arbejdsmand K. Sloth, Aalborg.
70. Boghandler F. Støchel, Løgstør.
71. Gdr. Aage Sørensen, Ulsted.
72. Læge G. Johs. Sørensen, Løgstør.
73. Gdr. M. Løghtholt Thomsen, Langholt.
74. » A. Klem Thomsen, Gaaser.
75. Mejerist E. Thomsen, Aalborg.
76. Fisker Th. Thomsen, Hals.
77. Forpagter Chr. Thygesen, Astrup.
78. Husejer Chr. Tveden, Vodskov.
79. Lærer J. Vestervig, Aalborg.

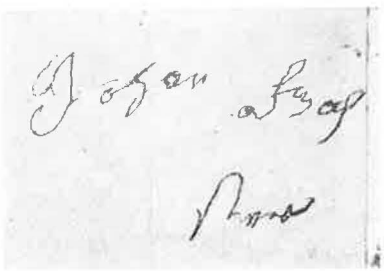
AGENT JOHAN GEORG GALSTER

AF KJELD GALSTER

Barndom i Tyskland og Ungdom i England.

For nogle Uger siden arvede jeg en Bornholmer, der formenes at have staaet i Agent Galsters Hjem. Jeg har nu i den sidste Tid siddet og hørt paa dens Tikken. Er det mon denne Lyd fra Fortiden, der har faaet mig til at realisere en gammel Tanke: at fortælle om min Oldefader, Slægtens Stamfader i Danmark, og hans ikke almindelige Liv og Skæbne?

I Erlangen i Fyrstendømmet Ansbach (nu Bayern) levede der i Slutningen af det 18. Aarhundrede en Skomager — en Tid var han ogsaa Gæstgiver i zur Stadt Hamburg — Johann Galster (1744—1824) og hans Hustru Maria Catharina Barbara f. Staud (1745—1800). De tilhørte højt regnet den lavere Middelstand. Der er bevaret et Brev fra Skomageren til hans Søn, det er skrevet med ført Pen, og de Skrifttræk, han med Møje faar prentet som Underskrift, siger noget om Manden.

I deres Hjem voksede — foruden tre Døtre — to Sønner op: Johann Michael (f. 1775) og Johann

Georg (f. $^{20}/_{10}$ 1776). Den første blev Strømpevæver, og den anden, der aabenbart var Familiens Lys, brød ud af Haandværkerstanden og lærte Handelen hos Georg Brüxner, der havde en stor en gros Handel med Byens Fabrikata, vist navnlig Strømper og Handsker.

Det var en urolig Tid for Byen, der 1792 var kommet under Preussen. 1792 kunde de to Drenge se Skarer af Emigranter, der var fordrevet ved den franske Revolution, slaa sig ned i Byen. Krigen medførte Nød og Sortbørs, og i 1796 kæmpede franske Hære under Bernadotte mod østrigske i Nærheden; Marodører fra begge Hære gjorde Egnen usikker, og 21. Februar 1797 blev der gjort et frækt Indbrud i Byens Kirke.

I 1800 fik den unge Johan Georg Galster — vel gennem sit Firma — Ansættelse i det store Handelshus Bulton, Walkers & Collins i Birmingham, og i 1802 blev han Rejsende for det paa Fastlandet.

Han maa have vist sig dygtig, i 1807 havde han en Indtægt af Huset paa 100 £, $^1/_{10}$ af Nettofortjenesten, og alle sine Rejseudgifter dækket. Men Handelen blev vanskeligere og vanskeligere, og 21. November 1806 erklærede Napoleon Fastlandsspærring, saa langt hans Magt rakte; al Handel med engelske Varer skulde ophøre.

Galster havde flere Gange været i Danmark og Norge, der jo stod uden for Krigen, og i Vinteren 1805—06 var han i Aalborg. Han fandt, at der heroppe var Fremtidsmuligheder, fik sin Broder Johan Michael — Strømpevæveren — herop og anlagde en Strømpefabrik, som denne ledede.

Den farlige Anklage.

Marts 1807 kom han over Hamborg til Danmark. I København indkrævede han, som han plejede, hos

Isenkræmmerne, hvad de skyldte hans Firma, det store Handelshus i Jern- og Staalvarer.

Han foretog Rejser til Christiania og Gøteborg i Firmaets Interesse, og til Aalborg i egne.

I Juni kom han tilbage. Næste Maaned oplevede han Freden i Tilsit mellem Frankrig, Rusland og Preussen. Nu var Fastlandsspærringen uden for Norden bleven fuldstændig.

Denne Udvikling var Aarsag til en Revolution i den unge Galsters Tilværelse. Han, Tyskeren i engelsk Tjeneste, besluttede at slaa sig ned i Danmark. Han havde, som han snart efter skrev paa sit foreløbig noget mangelfulde Dansk, »været Vidne til de skønne og lykkelige Dage, som Deres Majestæts Undersaatter nød under saa mildeste, viiseste og bedste Regering«, og mente, at han, nu hele Fastlandet var krigshærget og spærret og Udsigterne ogsaa i England derfor saa mørke, her havde de bedste Muligheder for at skabe sig en Fremtid.

I Juli stillede han da paa Københavns Raadstue for at opnaa dansk Borgerskab.

Da skete der det særlig for ham farlige, at den engelske Flaade lagde sig for København.

Han søgte om Fritagelse for at indlemmes i Borgervæbningen (3. August) og anførte som Grund sine svage Øjne (dem hører man ellers aldrig noget om senere; men forstaaeligt er det vel, at han ikke ønskede at kæmpe mod England, hvor han havde spist sit Brød de sidste syv Aar). Den tilstodes ham (mod en Afgift paa 100 Rd.), og 16. Oktober fik han Borgerret.

Hans Mening var, at han vilde nedsætte sig som Handelskommissionær i København og derfra berejse Landet, Sverige og Norge og bruge sine Forbindel-

ser. Samtidig kunde han kraftig arbejde Fabriken i Aalborg frem.

I November rejste han til Sverige og Norge, Göteborg, Stockholm, Christiania, Bergen, Trondhjem, for at anbefale sine Aalborg Fabrikata. Han havde Udbytte af Rejsen, syntes han. Men da han, 12. Marts 1808, kom tilbage, var det netop, som Krigen mellem Danmark og Sverige udbrød.

Nu var Sverige ogsaa lukket, og Adgangen til Norge spærret. Der var foreløbig ingen Udsigt til at gøre Forretninger i København, og der var dyrt; derfor besluttede han at begive sig til Aalborg, hvor hans Broder, der jo ingen Handelsuddannelse havde, trængte til hans Raad og Vejledning.

Men imidlertid var Uvejret trukket op omkring ham — der var Tordenluft i København efter det engelske Overfald.

Nogle Isenkræmmere, som han havde krævet Penge ind hos til sit Firma, forklagede ham til Redaktøren af Politi-Vennen, Litteraten K. H. Seidelin.

Denne angav ham for Politimester Haagen: »Der er i Byen en vis Tysker ved Navn Galster. Af en Del Handlende, som jeg har talt med, er den Formening ytret, at han blot ved Købmændene indkræver og arrangerer for Englænderne. Men det forstaar sig, *Bevisligheder* har jeg ikke kunnet faa derfra.

Han bor Kay Christiani og skal nu staa paa Nippet til at rejse herfra.«

Et Par Dage derefter fik Redaktøren et Brev fra en Isenkræmmer, O. C. Lassen, Kaptajn i Borgerartilleriet.

»Nedenstaaende anmodes De om at indrykke i første Politi-Ven, dog uden at anføre mit Navn, med mindre det fra Rettens Side maatte blive fordret:

Hans Majestæt Kongen tilegnet.

Nærværende Omstændigheder udkræve et meget aarvaagent Øje med alle fremmede Personer, som opholde sig her i Byen, og det bliver sikkert enhver velsindet Borgers Pligt at gøre Regeringen opmærksom paa enhver saadan, som maatte synes mistænkelig. Man tror altsaa ikkuns at handle efter Pligt, naar man som saadan mistænkelig anmelder *Johan Georg Galster*, en Erfurter af Fødsel, men som *i flere Aar har rejst som Kommissionær for Handelshuset Boulton, Walkers og Collins i Birmingham.*

Uagtet han altsaa kunde henregnes til at staa i nøje Forbindelse med Landets bitreste Fjender, blev han dog i Efteraaret under Urolighederne meddelt *dansk Borgerret*, saa han slap for at blive hæftet. Ved Kancelli Resolution blev han endogsaa imod at betale 100 Rd. fritaget for sin Værnepligt. Naturligvis har hverken Kancelliet eller Magistraten været underrettet om den rette Sammenhæng med denne Person, da disse Bevillinger bleve ham meddelte. Rigtigheden af denne Anmeldelse kan alle Isenkræmmere og sikkert ogsaa en del Klædekræmmere tilligemed D'Hr. Henriqves og Købmand Christiani bevidne. Efter at Kapitulationen var sluttet, gik han omkring til nogle af de Handlende, som stode i Debet til hans Principaler, og forsøgte at overtale dem til at udstæde Beviser til ham derfore. Som gode Borgere vilde man ikke opfylde dette hans Forlangende, og han indstævnede desaarsag een af dem for Forligelses Kommissionen. Om det er lykkedes ham hos andre, ved Indsenderen ikke. Da endelig Engellænderne forlode Byen, rejste han ogsaa bort og er for faa Dage siden kommet tilbage.

Da man altsaa ser, at han har villet overtale

Borgerne til at handle mod Ed og Pligt, saa burde vel ikke Aflæggelsen af den Ed, som for andre Fremmede, der her have Borgerskab, er fastsat, fritage ham for personlig Arrest, saalænge indtil han kan blive sendt ud af Landet.

Særdeles *mærkeligt* er det: *at han opholdt sig her i Aprils Dagene 1801, under Belejringen i forrige Efteraar, og er nu kommet igen, da vi hver Dag kan vente Fiendernes Ankomst, og han for nærværende Tid ikke kan undskylde sit Ophold her ved Handelsforretninger.*«

Seidelin sendte ogsaa denne Skrivelse til Politimesteren (2. April). Men den var for saa vidt overflødig, Politiet havde allerede skredet ind.

Netop som Galster forberedte sin Afrejse til Aalborg, blev han, som han selv siger, overfaldet af det københavnske Politi (29. Marts). De kom tidligt paa Morgenen, gennemsøgte hans Seng og hele Værelset og tog hans Papirer. Derpaa maatte han følge med paa Politikammeret og udholde et langt Forhør. Mistanken om, at han havde staaet i Forbindelse med engelsk Militær, kunde han let fjerne. Farligere var det, at en af Isenkræmmerne anklagede ham for, at han havde forlangt det engelske Handelshus' Tilgodehavende hos ham udbetalt til sig, skønt al engelsk Ejendom var konfiskeret (ved Plakat af 9. September 1807).

Men Sagen var den, sagde Galster, at han havde krævet ham »under Kapitulations Tiden« (5. September), da det ikke var nogen Forbrydelse. Og det drejede sig kun om en Ubetydelighed: Anklageren havde i 1806 bedt ham om gennem sit Firma at skaffe ham et Dusin Straahatte, og han havde gjort ham den Tjeneste. Sommeren 1807 havde Klageren haft den »Uartighed« at tilbyde ham $5^1/_2$ Rd. pr. £,

skønt Kursen var 6 Rd., og Gælden (19¾ £) var derfor blevet staaende.

Nu maatte han skaffe Kaution, ellers beholdt de ham i Arrest, og først om Aftenen kom han ud; men sine Papirer fik han ikke, dem fik han først 14 Dage derefter samt Pas.

Resultatet af Forhøret var, at der ingen Beviser var mod ham for at have foretaget noget landsforræderisk eller lovstridigt, men Politimesteren henstillede til Kongen — Tiderne var farlige — at »han, hvis Forhold fortjener Opmærksomhed, uagtet strengt Bevis ikke er tilstede for de ham inputerede Handlinger, forbliver paa fri Fod, imod at Politiet holder et særdeles vaagent Øje med hans Foretagender for Fremtiden« (og i Overensstemmelse hermed resolveredes der 8. April).

Den 22. April kom han saa til Aalborg.

Skulde Fabriken holdes i Drift, nu Forbindelsen med København og Norge var besværliggjort eller lukket af Englænderne, maatte han foretage en Rejse til Holsten og Hamborg for at skaffe Varerne Afsætning, mente han. Men da han stillede paa Politikontoret i Aalborg, blev dette ham nægtet, man havde fra København modtaget følgende: »J. G. Galster har taget Pas her, for at rejse til Aalborg; men da han har gjort sig mistænkt for at staa i Forbindelse med Landets Fjender, saa er han i Følge kgl. Resolution sat under Politiets Opsyn.«

Forarget udbryder han (i sit Bønskrift til Kongen af 6. Maj 1808, der ogsaa er benyttet ovenfor): »I min Bevidsthed om min Uskyld følte jeg det Ubehagelige, det Trykkende af Politi-Kammerets Behandlingsmaade imod mig. I en Tid, da jeg gør mig Umage for at medvirke til Deres Majestæts Behag og

hele Landets Ønske at give Fabriquerne Drift og at opmuntre Industriet — det høje General Land Økonomie og Commerce Collegio har behageligst under 16. April overdraget mig at virke til hint Øjemed ved min Rejse, at anskaffe et Antal Dugmagersvende til Danemark — møder jeg Hindringer paa en uhørt Maade. Jeg føler det meget krænkende i mit Forhold, som en af D. M.s tro Undersaatter, at blive mistænkt og behandlet som en Forbryder, at min Frihed i Udøvelse af mine borgerlige Forretninger indskrænkes, og det alene, fordi jeg forhen var i Forbindelse med Mr. Boultons[1]) Hus, en Mand, som har gjort sig saa fortjent af sit Fædreland ved egne Opfindelser og ved Opmuntring til Opfindelser ved andre, en Mand, som har skaffet Danemark Dampe Machiner, en Mønte Machine, og for hvis Aarsag D. M.s høje Embedsmænd endnu staar i Forbindelse med ham.«

Men det var haarde Tider. 21. Maj 1808 resolverede Kongen atter, at Galster »indtil videre fremdeles maa forblive under Politiets nøje Opsyn«.

Fabrikentreprenøren.

Den 22. April 1808 kom Galster altsaa til Aalborg, og her paa Pladsen skulde hans Virkefelt blive hele Resten af hans Liv.

Han stod med gode Forudsætninger: fra sin Fødeby og vel ogsaa fra England kendte han forskellige Grene af Tekstilindustri, og som mangeaarig Medarbejder ved det store engelske Handelshus var han inde i moderne Handelsteknik. Desuden havde

[1]) Matthew Boulton (1728—1809), bekendt Opfinder, James Watts Medarbejder og Partner.

han utvivlsomt et charmerende Væsen og let ved at omgaas Folk og vinde dem.

Foreløbig havde han sin Strømpefabrik, som han jo havde anlagt 1805 og drev sammen med Broderen Johan Michael. Der var 7 Vævestole, og 6 nye var bestilt i Sachsen. Der var ikke mindre end 70 Spindere og ved Aarets Slutning omtrent 100, næsten lige saa mange som der var i samtlige Fabriker i Byen; Aalborg var ikke nogen Fabriksby.

Men det havde den unge Galster Planer om, at den skulde blive.

»Skade er det,« skrev han 29. Sept. 1808, »at Aalborgs fortræffelige Beliggenhed hidindtil er blevet saa lidet benyttet, da ingen Stad i begge Rigerne frembyder saa fordelagtig Lejlighed som den, til at anlægge Fabriker: Levnetsmidler ere her i let Pris og altsaa Arbejdslønnen billig; Omegnen leverer i Overflødighed Uld, Skind og Huder af den bedste Slags, og naar disse Produkter først blive forædlede her paa Stedet, da vilde den megen Kommunion, som Aalborg dels har med alle Danmarks Provinser, dels med Norge og mange udenlandske Stæder, bidrage betydelig til at lette Afsætningen.

Garverier, Fellbererderier, Handskefabriker, Uldmanufaktur og Væverier kunne her anlægges med Fordel og bringes til en høj Grad af Fuldkommenhed. Derom er jeg fuldkommen overbevist og har derfor besluttet at anlægge disse Fabriker her i Byen lidt efter lidt... Hensigtmæssigst fremfor alle andre Fabriker forekommer mig Anlægget af et Fellberederi og en Handskefabrik, begge paa fransk Maade; det første skulde da berede baade hvidt og farvet Læder til Handskefabrikens Brug, hvilken sidste vilde bidrage meget til at befordre Lædrets Afsætning ved

selv at forarbejde det og derved holde Fellberederiet i Drift; Handskefabriken kunde beskæftige endel Fruentimmer, dels af Middelstanden, dels Fattige, i deres egne Huse, og saaledes skaffe dem noget at fortjene. At de Fattige især skulde bruges dertil, behøver jeg vel ikke at forsikre om.«

Han opfordrer sine Medborgere til at støtte ham ved at tegne Aktier i hans Foretagender, og Byens Magistrat anbefaler ham til Købmandslauget ved følgende Pro memoria (1. Okt. 1808):

»Hervedlagte fra Hr. Johann Georg Galster til os indleverede Forslag, sigtende til at se nogle af Landets vigtigste, nu i raa Tilstand udførende Produkter forædlede og derved saavel ny Næringskilder for den arbejdende Klasse af Byens Indvaanere aabnede, som Handels Balansen for Byen og Omegnen forbedret, kunne vi ikke andet end paa det allerbedste anbefale til Byens ærede Købmandslav, ej paatvivlende, at det jo hos samme vil finde den beredvillige og virksomme Yndest og Understøttelse, som det saa vel fortjener; allerhelst de rigtige, ved Erfaring bekræftede Grundsætninger og Plan, hvorefter disse Fabriker agtes anlagte, er Borgen for sammes heldige Iværksættelse og suksessive Udvidelse.«

Men som han sad der i sin store Virksomhed, pinte det ham det nedværdigende i, at han stadig gik med den sorte Kokarde ved at være under Politiopsyn, og 3. Dec. 1809 fornyede han sin Ansøgning til Kongen:

»Saa smerteligt det ogsaa maatte være mig at anses og behandles som en Forbryder, da jeg aldrig havde gjort mig skyldig i noget, hvorved jeg kunde ortjene denne tunge Skæbne, saa fandt jeg mig dog rolig deri. Jeg vilde ikke, om jeg end havde kunnet,

forlade en Stad, hvis Indvaanere kender mig, ynder og agter mig, og hvor jeg kan gavne og virke meget og tillige kan vente at finde et anstændigt Udkomme.

Jeg er dansk Borger, skønt jeg er kommen som Fremmed her i Landet, jeg tror ogsaa at være en nyttig Borger. . . .

Jeg kunde bringe de mest agtede af mine Medborgere som Vidner, at siden min Ophold jeg har levet saaledes iblandt dem, at jeg tilvandt mig deres Yndest og deres Agtelse. Gid min Konge maatte kende mig som disse! D. M. vilde ikke taale, at jeg længere skulde være underkastet Politiets Opsyn, men befale, at saadan Indskrænkning i Udøvelse af mine borgerlige Forretninger maatte ophæves.«

Magistraten støttede ham ved at skrive:

»Vi kunne overensstemmende med Sandhed bevidne, at Købmand Galster under hans Ophold ikke alene stedse har udvist en retskaffen og agtværdig Opførsel og intet, os bekendt, foretaget, som kunde gøre ham mistænkt for middelbar eller umiddelbar Forbindelse med nogen af Landets Fjender, men at han meget mere, saavel ved den Strømpefabrik, som han har anlagt, som ved de øvrige Vindskibeligheds Anlæg, han dels har iværksat, dels har lagt Planen til, har vist sig og lover fremdeles at blive en patriotisk og nyttig Mand for Aalborg By, ja for hele Provinsen, som højlig trænger til slige Fabrik Anlæg, for at faa sine vigtigste Produkter, som hidtil for største Delen i raa Tilstand ere udførte af Landet, her forædlede, allerhelst man af Mandens rigtige og solide Fremgangsmaade med hans Strømpefabrik, som blev begyndt uden Forskud og i det smaa, men siden stedse mere og mere udvidet, i Forhold til Afsatsen og Efterspørgselen efter Fabrikaterne, kan love sig

en lige heldig Udførelse, Fremvækst og Vedvarenhed af hans øvrige begyndte og projekterede Vindskibeligheds Anlæg.«

Og Kommercekollegiet støttede ham.

26. Maj befriede Kongen ham for Politiopsynet.

Strømpefabriken (der ogsaa tilvirkede Undertøj) udvidedes. Andre lignende Fabriker havde intet Spinderi, men forarbejdede engelsk Bomuldsgarn. Fabriken i Aalborg derimod havde sit eget Spinderi og brugte jysk eller eiderstädtsk Uld eller en Blanding af begge Dele, og den var jo stadig at faa. Ulden udleveredes til Spindersker, der tog den med hjem — vi er her paa Husindustriens Stadium. Karakteristisk er en Annonce i Jyske Efterretninger (28. Okt. 1808): Til Efterretning for de Fattige her i Byen, eller de, som have Tjenestefolk, hvilke de ønsker beskæftiget i deres ledige Timer, bekendtgøres herved, at Undertegnede vil til alle og enhver levere Uld til at spindes imod almindelig Spindeløn; dog maatte de, som ikke ere os bekendt, skaffe os en vederhæftig Mands Kaution for Uldens Værdi.

1809 var der 124 Spindersker og 15 Svende.

1809 oprettede han et Lærredsvæveri og et Fellberederi, 1810 en Hattefabrik, 1811 en Handskefabrik, og han var langt fremme med Planer om en Klædefabrik.

Den Fabrik, der blev den anseeligste, var Handskefabriken. Det havde været Skik, at Svendene baade tilskar og syede Handskerne. Men Galster indkaldte fra Udlandet en dygtig Skrædder, som lærte Kvinderne at sy Handskerne. I 1813 var ikke mindre end 126 beskæftigede.

Lærredsvæveriet, Hattefabriken og Fellberederiet beskæftigede kun faa, 17 ialt (1812).

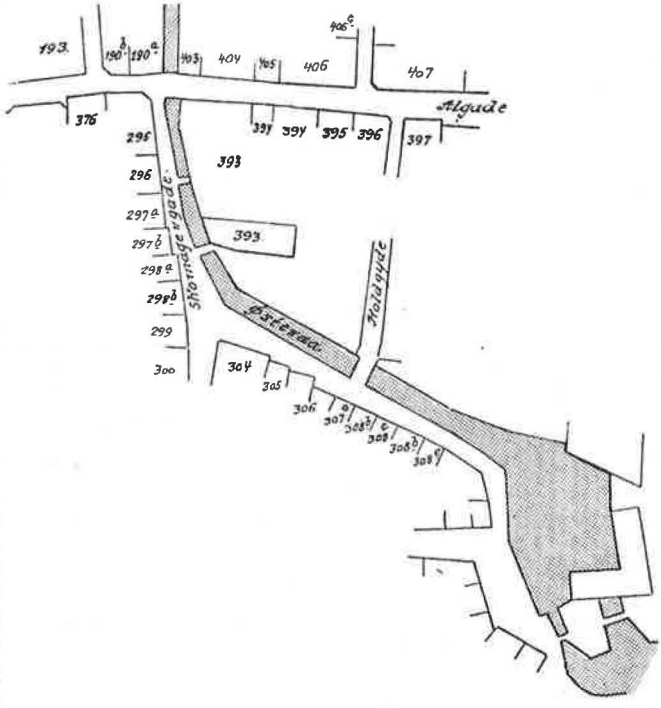
Det var Højkonjunkturer. Udenlandske Varer kunde ikke indføres. Fastlandsspærringen, der i 1807 havde ødelagt Galsters Stilling som Rejsende, var nu i disse Aar en væsentlig Betingelse for hans rivende Fremgang; engelske Varer eksisterede ikke paa Markedet.

Til Fabrikanlægene behøvede han naturligvis mere og mere Plads. 1809 købte han Huset paa Algade ved Østeraa ved Ladebroen (Matr. 404), 1811 Matr. 403, 1812 Matr. 393, 1815 Matr. 406, saa han ejede Husene fra Løveapoteket til et Stykke ud paa Boulevarden samt Hjørneejendommen Syd for Algade.

Foruden ved selve Indretningen af Fabriken søgte Galster paa to Maader at fremme Industrien i Aalborg.

Han var ikke tilfreds med Arbejdskraften herhjemme, de var langsomme og ligegyldige, syntes han. I Tyskland var Industrien langt mere fremskreden, og det var derfor naturligt, at han søgte at faa dygtige Svende derfra, og det lykkedes, for Forholdene var ikke lystelige dernede.

Hans Fødeby Erlangen f. Eks. var i 1807 sammen med Fyrstendømmet Ansbach kommet under Napoleon. Tilførslen af Bomuld fra England var jo forbudt, hvorfor Strømpefabrikationen var standset og Tallet paa Arbejdsløse blevet stort. Ogsaa Hatte- og Kattunfabrikerne var lammet, saa Nøden var stor. Indbyggerantallet var i 1808 dalet fra 10.000 til 8.797. Hernedefra indkaldte han tre Fættre, Strømpevæver Heinrich Staudt og Brødrene Floridon, Fellbereder og Handskemager, samt Handskemager Wührmann, der senere blev hans Svoger. Af andre Mestre, han indforskrev, var der Bomuldsvæver Præg fra Kristiansfeld og en Handskemager fra Hamborg.

Kopieret efter Kort fra 1854.

Omgivelserne om Fabrikerne paa Algade.
Kopieret efter Kort fra 1854.

Den anden Maade, Galster søgte at faa egnet Arbejdskraft paa, var ved at uddanne Lærlinge.

I Indberetning om Fabriken i Aalborg 1811 skriver han:

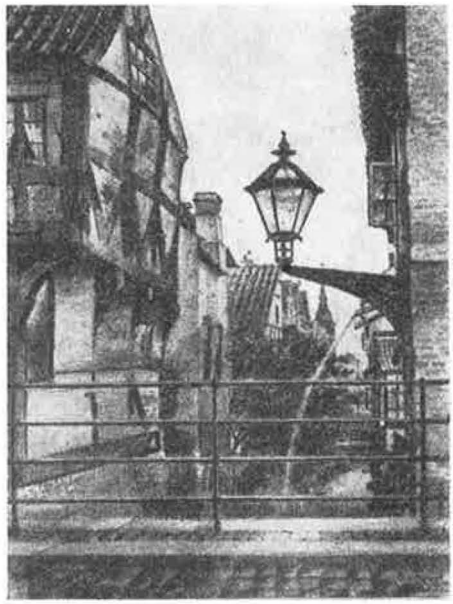
»Fabrikernes Fremme i en Egn saa langt bortliggende fra andre Fabrik Steder, uagtet de Fordele samme ellers tilbyder, hindres meget derved, at Anskaffelsen af duelige Arbejdere er saa saare vanskelig. Naar man ogsaa forskriver udenlands fra de behøvende Arbejdere, saa har dog disse sjælden Lyst til at blive længe; man har store Bekostninger med slige Folk uden synderlig Nytte. At ønske var det derfor, at H. M. vilde tillade Drenge af Bondestanden at gaa i Lære ved visse Fabriker (hvormange kunde bestemmes) med Løfte om at blive fritagen for Militær Tjenesten, dersom de vedbliver, deres Læretid og længere, deres Arbejde og beflitter dem at blive duelige Folk. Derved vilde Landmanden opmuntres til at sætte sin Søn ved Fabriker; disse vilde have den største Gavn deraf, saasom de kunde oplære sig Folk, som ej letteligen vilde forlade dem, de vilde være betrygget for Folke Mangel, og Fabrikentreprenøren kunde gladere gaa de Vanskeligheder i Møde, som han nu i høj Grad føler.«

Allerede 1809 (25. Maj, Jyske Efterretninger) havde han begyndt at prøve at skaffe sig saadanne Læredrenge:

I vor Strømpefabrik antages endnu nogle Læredrenge af omtrent 13 til 15 Aars Alder, paa følgende Vilkaar:

1) Hver af Drengene staar 7 Aar i Lære, beholder, medens den varer, sit Livs Ophold med alle derhenhørende Fornødenheder af os.

2) For at bestride Drengens Paaklædning op-

Udsigt fra Ladebroen nordpaa ad Østeraa. Huset til højre var en af Agent Galsters Fabriker (Matr. 403). Tegn. af Franz Sedévy 1889. (Aalborg i Aaløbenes Tid, S. 59.)

rettes en Kasse, hvortil af os betales en ugentlig Bidrag af en Mark Drengens hele Læretid igennem.

3) For at opmuntre Drengen til Flid erholder han a) det første Aar Halvparten af alt, hvad han fortjener over 8 Mark dansk, b) det andet og paafølgende Aar Halvparten af alt, hvad han fortjener over 10 Mark.

4) De bør opføre sig lydig og følgsom og aldrig uden vores Vidende blive fra Hus og Arbejde; handler han derimod, saa skal han første Gang bøde ved at staa $^1/_4$ Aar længere end som ovenmeldt i Lære, for anden Gang $^1/_2$ Aar, og 3die Gang bliver han aldeles kasseret, saa han aldrig kan udgive sig for en Strømpevæver.

5) I Fald Drengen bliver syg, saa at han be-

høver en Læge, maa han ikke, saalænge Sygdommen varer, blive i Hus hos os, men han skal til sin Forplejning ugentlig erholde af den oprettede Sygekasse en Rigsdaler dansk Courant, hvorimod han er pligtig til Kassen selv ugentlig at give sit Bidrag ligesom Svendene, hvilket ugentlige Bidrag betales første Aar af os selv og de paafølgende Aar af Drengens egen Fortjeneste.

6) Opfører han sig lydig og følgsom, saa ingen Klage finder Sted, og udmærker han sig tillige med Flid og Orden, saa skal han til Belønning derfor blive eftergiven et helt Aar af hans Læretid. Men Drengen maa ikke vente denne Belønning, dersom han ikke ved Flid og Orden, Lydighed og Følgsomhed gør sig fortjent deraf. Drengen, som ej har staaet til Konfirmation, faar til at forberede sig til dette vigtige Foretagende, den fornødne Tid.

Brødrene Galster.

Men der meldte sig ikke mange. Naar man skulde staa i Lære, skulde det være hos en Haandværksmester. Industrien var endnu ikke kommet til Aalborg.

Et Kuriosum fra Galsters Fabrikørtid skal nævnes: hans Pengesedler.

Allerede i 1809 havde det været galt med Skillemønt, der forsvandt; og han, der jo havde mange Udbetalinger til sine Arbejdere, havde i Lighed med andre i slige Stillinger været nødt til at udstede »Billetter« paa mindre Beløb.

Men rent galt blev det, da man — efter Statsbankerotten i 1813 — var gaaet over til et nyt Møntsystem. Da maatte han udstede en Mængde »Billetter« paa 8 Sk., 1, 2, 3 Rigsbankmark.

Engang han var paa Forretningsrejse, udspredtes der »et skammeligt, og for hans Kredit højst skadeligt Rygte«, og næsten alle disse Sedler præsenteredes paa een Gang til Indløsning hos ham. De blev imidlertid indløst, hans Kredit hævedes hurtigt, og »den onde Vilje naaede ikke sit Maal«. Det er vel ved denne Lejlighed, han (20. Dec. 1814) havde følgende Avertissement i Jyske Efterretninger:

»Ser jeg mig beføjet at lade de af mig udstædte Pengebilletter endnu i nogen Tid forblive i Cirkulation, efterdi jeg ikke ser mig i Stand til at erholde saa stort et Parti Skillemønt Banktegn, som jeg til mine daglige Udgifter behøver. Mine Billetter have aldrig været indkaldte, som Rygtet har gaaet, men paa Forlangende ere en Del deraf blevne indløste, hvilket og herefter stedse vil ske, endog stykkevis, saa at Besidderne let og hurtigt kan, naar han ønsker det, blive dem kvit, og det fra Morgen til Aften alle Dage i Ugen.«

Det hedder sig, at der »hos de lavere og mindre dannede Handlende i Aalborg viste sig meget Had og Misundelse mod Galster selv, som derved udsattes for mange Chikaner«. Dette har nok været en af dem.

Men snart skulde han komme ud for en ganske anden Modgang. Dette var kun lidt Blæst, snart skulde det blive Storm.

Galster købte Juni 1813 en Gaard i Nørresundby af Knud Flensted og Juni 1814 en til af samme (ialt 4 Td. Hartkorn).

Foretagsom — og vel ogsaa noget smart — som han var, har han nok allerede paa dette Tidspunkt tænkt paa det fordelagtige ved, om han kunde faa Bondehandel derovre; til sine Fabriker maatte han jo købe saa meget af Bønder, Uld, Huder og Skind.

No 18763
Regt 431
JGG
3 RIGSBANKMARK
Gjelder Tre Rigsbankmark N. V.
Paa Anfordring indlöses To af disse Sedler
med En Rigsbankdaler Navne Værdie.
Aalborg. 1814.
Joh Georg Galster

I 1814 fik han imidlertid et Brev (dateret 21. April) fra sit gamle Firma i Soho ved Birmingham, hvor Chefen Boulton jun. tilbød »at afstaa aldeles til ham hans under Firma Bulton, Walker's og Collins førte udenlandske Handel« (det vil vel sige i Danmark, Norge og Sverige). Kapital var ikke nødvendig, da Fabrikanterne i Almindelighed gav en Kredit paa 3—12 Maaneder, og alle Kommissioner modtoges efter Prøver.

Det var jo et meget smigrende og fordelagtigt Tilbud, fandt han.

Om hvad der saa skete, fortæller han selv (i 1832): »Længe kunde jeg ingen Beslutning fatte af Frygt for, i Fald jeg modtog Hr. Boultons Tilbud, mine skønne Anlæg igen vilde blive til intet. Jeg rejste derfor til København, fremviste for Etatsraad Bertelsen[1]) Brevet. Denne Herre, der havde været i Aalborg og set mine Fabriker, vilde nødig, at jeg skulde forlade samme, og opmuntrede mig til at fremsige et Ønske, jeg kunde have. Saaledes fandt jeg paa den Idé, at dersom jeg kunde erholde Privilegium til at drive Bondehandel i N. Sundby, vilde jeg forblive i Aalborg. Denne Idé var næppe ytret, saa blev den ved Commercekollegiets første Møde, en Mandag, refereret i Collegiumet, endda forinden jeg havde indgiven Ansøgning om Sundby Handelens Bevilling. Justitsraad Lawætz, Kontorchef i Collegiumet, fik da det Hverv at være mig behjælpelig med samme Eftermiddag at skrive Udkast til Ansøgningen.«

Saa lavede da, 9. Juli, Fabrikøren (og Kontor-

[1]) Lorentz Bertelsen, Kommitteret i Kommercekollegiet, havde allerede i 1805 været Galster behjælpelig med at anlægge Strømpefabriken og var ham altid en god Støtte. Galsters første Søn blev opkaldt efter ham med begge Navne.

chefen) følgende Ansøgning: Efter at have gengivet Boultons Tilbud (det var vedlagt i Oversættelse) siger han: »Der er vist ingen Tvivl, at hver anden i min Stilling med Glæde vilde modtage Hr. Boultons gode Tilbud, men da jeg med megen Flid og med store Opofrelser har anlagd forskellige Industri Grene i Aalborg, hvis heldige Fremgang har kronet mine Bestræbelser, saa har jeg hidtil ej kunnet fatte nogen Beslutning, der maatte sigte til at forlade disse skønne og nyttige Anlæg, som kuns mangler Midler til kraftigere og mere udvidet Drift, for at gøre belønnendes til mig selv.

At ansøge om Penge Understøttelser til at kunne udvide Fabrikerne tør jeg i denne Tid ej vove, men dersom Hans Majestæt vilde forunde mig Rettighed til at drive Bondehandel i Nørre Sundby, hvor jeg ejer en Gaard . . . ., saa vilde samme medføre Fordele, der kunde gavne mig og mine Fabriker.«

Denne Ansøgning maatte straks renskrives, saa den Dagen efter kunde refereres i Kancelliet. Det skete. Trediedagen kom den for i General Toldkammeret, og Fredagen derefter, alt i samme Uge, kom den for i Statsraadet og blev af Hans Majestæt allernaadigst bevilget (15. Juli). Og saa havde Galster sit Privilegium paa at drive Bondehandel i Sundby, »*nemlig: at sælge til Landmanden Jern og grove Jernvarer, Hamp, Hør, Tjære, Salt, Trælast, Stenkul og indenlandske Alenvarer, og derimod at købe Skind, Huder, Uld etc. til Forædling ved sine Fabriker*«.

Hermed havde Galster faaet en mægtig Hjælp til at staa de svære Tider igennem, som han vidste vilde komme. Den Hurtighed, hvormed Sagen var fremmet (paa 6 Dage frem gennem to Kollegier og Statsraadet!) viser, hvor højt man skattede ham og hans

Bestræbelser i Regeringen. Men naar han skildrer det, som om han har været saa godt som passiv, er det vist ikke helt rigtigt, han har ganske sikkert i Forvejen lagt sin Slagplan for at naa det gunstige Resultat og arbejdet energisk for det.

Men hvad sagde hans Kolleger i Handelslauget i Aalborg, da det pludselig rygtedes, hvad der var sket. De vedtog (31. Aug.), at »Laugsbrødrene ville med en Skrivelse til Overkøbmanden frembringe deres Besværinger over de store Fornærmelser, ej alene Købmandslauget men samtlige Indvaanere lider derved, og skal den saaledes forfattes at samme in originale med Overkøbmandens Ansøgning til Kongen kan indsendes. Til at opsætte det Lokale om Hr. Galsters Fabriker, hvilket Brevet skal indeholde, blev .... udnævnt. Videre blev vedtaget, at Købmandslauget i det Hele fælles vil virke i denne Sag.«

De opnaaede intet.

13. Maj 1815 giftede han sig med den smukke 18aarige *Charlotte Castonier*, Datter af Oberst C., der da var Garnisonschef i Aalborg.

31. Juli s. A. nød han den Naade at blive udnævnt til kgl. Agent (og hans Kone altsaa Frue).

Men saa —

Lige ved Fallitten.

Galster havde hidtil haft Held, de nye Fabriker blomstrede, han stod i Gunst hos de ledende, Konjunkturerne var gunstige, da Konkurrence fra Udlandet var udelukket.

Men Statens Kræfter blev overanstrengt ved Krigen med England, Pengeforholdene blev urolige, og i 1813 kom Statsbankerotten. I 1814 sluttedes der

Fred, og den haarde Konkurrence med de engelske Varer begyndte.

Ingen turde vove noget, man krævede Sikkerhed og var mistroisk. Overkøbmanden i Aalborg Jacob Kjellerup karakteriserer ($^4/_{12}$ 1817) Forholdene her saaledes: »Tiden er trykkende her: de gældende Anordninger, de trykkende Skatter baade paa Landalmuen og Købstæderne, Næringens Aftagelse og Pengenes variable Gang og saadant mere, som er en Følge af Tidens Omstændigheder og Norges daarlige Forfatning tillige. Ingen Penge er imod det bedste Pant at faa, da alle Kapitaler i Anledning af Forordningen af 5. Januar 1813 (om Bankhæftelsen) er bundne. Saaledes er Ejendommene i Købstæderne usælgelige, og Jordegods eller Bøndergaarde ligesaa, saa man tror, her er ingen Lykke at gøre i Danmark.«

Denne Deflationstid var saa uheldig som vel mulig for Galsters nye Virksomhed.

Sammen med Etatsraad Quist, der ogsaa drev flere Virksomheder, havde han planlagt en Klædefabrik (hans sjette!). Men Maskinerne blev altfor sent færdige, og da Quist døde i 1815 og hans Enke ikke var i Stand til at fortsætte Driften, maatte han trække sig ud af Interessentskabet uden mindste Erstatning for sine store Udgifter. — Handelen i Sundby var dyr at faa startet, og Indtægterne til at begynde med forholdsvis smaa. — For at søge Udveje til at drive Fabrikerne og Handelen maatte han — paa Grund af den store Mangel paa Penge og ringe Kredit i Landet — søge Laan i Udlandet, »som desværre har haft endnu tungere Indflydelse paa min Pengeforfatning, da Kursen siden bestandig har vedblevet at holde sig slettere«.

Herved har han lidt et Tab paa 50.000 Rd. (1816) og maattet blotte sig saaledes for Penge, »at jeg, dersom mine Kreditorer, som de have gjort Mine til, samtligen storme ind paa mig og jeg af den Aarsag nødsages til hovedkulds at realisere mine Ejendele, vilde blive en ødelagt og ulykkelig Mand«.

Saaledes skriver han i en Ansøgning til Kongen ($^3/_{11}$ 1816). Det, han ønsker, er, at der maa udnævnes to Kommissarier — og han foreslaar Byskriver Brorson og Hospitalsforstander Schou — der kan sørge for den rolige Realisation.

Men hans Ønsker gaar videre: »Kunde end Opbud paa ordinær, lovbefalet Maade tilstedes mig, maatte dog derved min Handel og mine Fabriker standse, og ej alene jeg og Familie saa vel som mange Mennesker med os sattes ud af Næringsvej, men af disse ogsaa mangen gavnrig og uerstattelig Arbejder blive ulykkelig og rimeligvis tabes for Landet[1]) .... i hvilket Fald ikke alene de mange sandelig store Opofrelser, jeg har gjort for at faa disse fremmede Arbejdere herind i Landet, vare spildte, men deres Forlis vilde maaske vanskelig nogentid erstattes, da de Aarsager, hvorfor de forlod deres Fødeland, nu ere ophørte.

For nu at forebygge saa mange Ulykker og Græmmelser, som aldrig vilde kunne udslettes af mit Hjerte, ønsker jeg Sikkerheds Stand for mine Kreditorer kun paa det Vilkaar, at jeg kan gøre Opbud og desuagtet maa vedblive for egen Regning at drive mine Fabriker og min Handel i Sundby, saa at de derved værende Varebeholdninger bliver mig til den Ende overladt enten imod Kaution for sammes Beløb efter rig-

[1]) Foruden 100 Fruentimmer havde G. paa dette Tidspunkt 7 Mestre, 11 Svende og 6 Lærlinge i sit Brød.

tig Faktura eller under Kontrol af de beskikkede Opbudsmænd«.

Denne Ansøgning, der var anbefalet af Stiftamtmand og Magistrat, blev bevilget af Kongen.

Nu kæmpede Galster for sig og sit.

Fra oven mødte han saa megen Forstaaelse, at Kommercekollegiet og General Toldkammeret garanterede for hans Gæld til Staten.

Men ellers var det svært at faa en Ordning med Kreditorerne.

Da han saa helt manglede Kredit, kunde han ikke drive Fabrikerne. Endnu 1817 drev han Fellberederiet og Handskefabriken, medens Strømpefabriken, Væveriet og Hattefabriken blev drevet af Mester Heinrich Staudt, Peter Præg og Martin Floridon for egen Regning. Men 1818 stod de helt stille.

Et ikke ubetydeligt Forsøg paa at skabe Industri i Aalborg var mislykkedes, og i de fattige Aartier, der nu kom, blev det ikke forsøgt igen.

I April 1818 saa det imidlertid ud til, at Galster skulde komme til en Ordning med sine Kreditorer. Alle — undtagen tre — gik de ind paa hans Forslag om en Accord, saaledes at deres Fordringer blev betalt successive i 8 Aar med 15 % aarlig.

Kommissarierne fandt det ikke forsvarligt »for tre omtvistede Fordringers Skyld« længere at beholde Boet under Behandling. De reserverede de 3 Kreditorer deres formentlige Ret og overdrog Agent Galster Boet til fri Raadighed og egen Disposition (21. April 1818).

Men paa det Tidspunkt var ingen af hans mange Ejendomme solgt og næsten intet af hans udestaaende Fordringer var kommet ind. Han kom saa-

ledes i saa yderlig Forlegenhed, at han ikke kunde klare den første Termin.

1. August 1818 tilbyder han saa i Cirkulærbreve sine Kreditorer at ville lade sig sætte under Administration, saaledes at han overgav sine Ejendomme og udestaaende Fordringer og drev Handelen videre under Tilsyn.

Almindelig Tavshed.

11. September gentog han sit Forslag. Kun 11 svarede.

I Februar 1819 fik han saa et Møde i Stand, men Forsamlingen gik fra hinanden uden at ville tage nogen Beslutning.

Der var nu Fare for, at han maatte blive tvungen til at overgive sit Bo til Skifterettens Behandling, »udsat med Familie for Nød og Elendighed, ej alene nu, men ogsaa for mit hele Levetid«.

Han skriver da (26. Marts 1819) en Ansøgning til Kongen om, at han, medens hans Bo behandles, maa overlade sin Handel, som han jo har Privilegium paa, til en anden, Grosserer Kay Christiani, »da kan jeg vente, at han, mod at nyde dens Fordele, vil skaffe mig og Familie Husly og Livsophold, og da kan jeg forvisses om den vedvarende Søgning, som alene kan vedligeholde Handelen . . ., saa at jeg, naar engang mit Bo bliver opgjort, da igen kan paatage mig samme, med det smigrende Haab ved ufortrøden Arbejde at naa det forønskede Maal: at holde mine Kreditorer skadesløse for deres nulidende Tab«.

Da Magistraten i Aalborg fik denne Ansøgning til Erklæring, havde de mange rosende Ord om Galsters Person, men de kunde ikke anbefale den, da Forholdene var, som de var: »Handelen her paa Stedet er i en saa sørgelig Aftagende, og der gives mange

Familier, der forhen ved Handelen havde rigelig og tilstrækkelig Udkomme og nu ved denne Næringsvej ikke kunne fortjene det tørre Brød.«

Skrappere var Købmandslaugets Betænkning (17. April). Nu var Øjeblikket kommet til at slaa Konkurrenten derovre i Sundby ned, de vilde hans Ruin.

Ejendomme i Aalborg er usælgelige for Tiden, hedder det, og i hvert Fald er det ganske utænkeligt, at der skulde blive Dækning; hans Varelager i Fabrikerne havde *nu* ingen som helst Værdi.

Derpaa fortsættes der:

»Af denne sande Skildring over Supplikantens Stilling ses tydeligt, at han ikke vil kunne betale 20 % af hans Gæld, at han, enten hans Bo opgives til Skifterettens eller Kommissariers Behandling, aldrig kan begynde Handel mere, derimod kunde han godt paa anden Maade, som et ellers sprogkyndig og brugbar Menneske, erhverve Udkommet enten inden- eller udenrigs, men aldrig vil han kunne benytte det ham af saa særdeles Kgl. Naade forundede Privilegium paa Eene Handel i Sundby. Ikke heller kan det tænkes, at det vil vorde ham tilladt at købslaa dermed, men det bliver at overlevere til Skiftet. Thi af saadan Natur er slige kgl. Benaadninger ikke, og saa meget mindre som det er til Fornærmelse for Statens Intrader, for Aalborg Bys samtlige Indbyggere, lige fra Øvrigheden indtil den, der anraaber om Almisse, for Færgeløbet og for mange andre offentlige Foranstaltninger.... Supplikantens og hans Køberes Hensigt gaar alene ud paa at tage Brødet fra den gamle flere 100 Aar eksisterede og med saa mange Bekostninger bebyggede By Aalborg og lade dens Indbyggere betale Bygnings- og alle andre kgl. paabudte og kommunale Afgifter.«

Tonen er den krasseste og Hensigten den tydeligste. Man er paa Krigsstien — hans Skalp!

Men Galster gav ikke op, han vidste, hvad det gjaldt: Hjem og Fremtid. I Efteraaret rejste han over til København for at virke for sin Sag. Men det var forgæves. Købmandslauget sejrede. Hans Ansøgning kunde ikke imødekommes.

Vi har nogle Breve fra denne Tid, da Galster var i København, hvoraf man kan udlæse hans Stemning i denne Tid, da saa meget stod paa Spil.

»Dit Spørgsmaal angaaendes, min gode Lotte, da kan jeg oprigtig svare dig, at jeg ikke tror, vi kommer til at holde Auktion, men skulde imod denne min Overbevisning dog Tingen komme saa vidt, da kan sligt ej komme dertil, førend efter Dom, og dertil udfordres lang Tid. Altsaa kan du være for det første rolig og tiltro det din Mand, at han vil søge at forekomme sligt.« (9. Nov.)

»Gerne havde jeg i Dag, som du ved er min Geburtsdag, tilbragt i din kære Selskab, men Skæbnen forbyder det, og vi maa finde os deri som i saa meget andet; naar bare mine Bestræbelser her tager en god Udfald, saa kan man trøste sig, og lever vi, som jeg haaber, længe sammen, saa kan vi glæde os at have tilbagelagt den ulykkelige Tid og nyde den lykkeligere, som vi kan gaa i Møde.« (20. Nov.)

»Du har Ret, min ejegode Kone, at der gaar lang Tid hen, naar man er nødtsagt at søge, men saa længe man har godt Haab — og det har jeg — maa man finde sig i Skæbnen; og vor Velfærd beror jo derpaa; derfor beder jeg dig og at berolige og trøste dig, saa godt du selv bedst kan og maa. Du spørger, min Kone, om Christiani kommer, nej, min Snut, det er forbi, og den anden Plan vil, som jeg haaber,

sikkerligen lykkes og berolige dig for Fremtiden. Derfor stræber jeg ogsaa, da jeg holder af dig og gerne saa dig lykkelig og fornøjet.« (23. Nov.)

»Banken har da endelig taget en Beslutning angaaendes det ansøgte Laan, men, desværre, den har skuffet os i vor Forventning, den har nægtet Laanet. Gud være lovet, jeg er rask og haver en god Humeur, ja jeg kan fatte mig og finde mig i alle fejlslagne Forhaabninger, ja med alt det vil og kan jeg være lykkelig, naar bare Himlen skænker os Helbred og giver min Kone Tilfredshed. Min eneste Bekymring er for dig; thi at se dig ulykkelig, min elskte Lotte, dette vilde nedbøje mit Sind og tillige gøre mig meget ulykkelig. Lad mig derfor se, at du finder dig i Standhaftighed i vor ulykkelige Skæbne, og bærer med Taalmodighed, hvad Lidelser den gode Gud maatte finde for godt at paalægge os. Lad os have Tillid til Vor Herre, der ej vil paalægge sværer Byrde, end vi kan taale at bære, og som vil give os blidere og lykkeligere Dage, naar vi bare holde ud den haarde Prøve. Hør og følg mine Formaninger og tro, at de Ord, jeg bruger, ere mit Hjertets Sprog.« (27. Nov. 1819.)

Vanskelige Aar.

Som det vil erindres, havde Galster i 1813 købt Knud Flensteds Gaard. Her havde han indrettet sin Købmandshandel »Sundby Bod«, og her havde han sit Hjem (hvor nu Skraagade munder ud i Torvet).

Her levede han altsaa denne vanskelige Tid, for selv om han stadig holdt Stillingen, var det haarde Aar; ofte var der sikkert næsten Nød.

Det ses blandt andet af, at han i 1826 søgte at komme helt ud af det og blive Postmester i Aalborg.

16. Juni skrev han følgende Ansøgning til Kongen:

»Det er D. M. bekendt, hvor virksom jeg i mine lykkeligere Dage i Aalborg har arbejdet for Fabrikvæsenet, og at min Flid og mine Bestræbelser har været lønnet med Held. — Ved mit gavnrige Stræben blev jeg et Offer for de ulykkelige Konjunkturer, vi maatte opleve, mistede min Formue og min Velfærd, og nu, nedbøjet af Fattigdom, lever jeg i Sorg og Kummer, da det falder mig vanskeligt at tilvejebringe Underhold til min Familie og (jeg) ikke har Udsigter at kunne give mine fem Børn den Opdragelse, jeg skylder dem. I denne ulykkelige Stilling vover jeg at bede D. M. om at forunde mig Postmester Embedet i Aalborg. Da min Vandel altid har været ulastelig, vil det vist ej falde mig vanskeligt der at tilvejebringe den Kaution, som for Embedet skal stilles.«

Agent Galster. Malet 1824 af Ole Rasch i Lindholm.

De postale Kvalifikationer spejder man forgæves efter, saa det er ikke underligt, at han fastslaar »Postmesteren i Roskilde er en frygtelig Rival. Formedelst at alle Ekspeditioner ved dette Embede forefalder om Natten, har Manden næsten mistet sit Syn. Retfærdighed og Billighed taler altsaa for Manden« (29. Juli 1826).

Men det forhindrer ham ikke i at virke energisk for sig selv. »I Gaar var jeg saa lykkelig at faa Audience hos H. M., som beklagede mig, men lod intet Ord falde, som kunde give mig Haab om at faa Embedet. Han sagde, at Castonier[1]) havde talt med ham om mig, og at han kendte min Stilling. Etatsraad Bertelsen sagde mig i Forvejen, at jeg ingen Løvte vilde faa af Kongen, (men) at jeg skulde søge at røre ham, og det lod han til at være, idet han beklagede mig. Haabet er svagt, Haabet er svagt, og det for Roskilde Postmesters Skyld. I Dag gaar jeg til Etatsraad Jessen, paa Mandag til General Bülow og maaske til Konferensraad Monrad. Alle Midler, som staar i min Magt, skal anvendes for at bringe Sagen til et lykkeligt Udfald.« (29. Juli.)

Man forstaar, at »den værdige Olding« Bertelsen sagde til ham: »Nu har De intet mere at manøvrere«. Men han manøvrerede videre, hos Kaas, hos Schimmelmann, hos Jessen igen, og han forsøgte ogsaa en Audiens No. 2 hos Kongen. Grev Schimmelmann var forresten noget spydig, spurgte hvor stort Embedet var. — »1000—1500 Rd.« svarede Galster. »Det var stort,« sagde Greven, og da Galster bemærkede, at det ikke var for meget, naar man havde Kone og Børn, bemærkede han tørt: »Det var ikke saadan ment. Men naar man kunde faa saadan et Embede, uden at have haft noget før, var det stort!«

Det blev den Roskilde Postmester, Hans Sørensen, og han var ikke svagere paa sine Øjne, end at han sad heroppe i Embedet mere end 30 Aar (til 1857).

Efterhaanden som Aarene gik, bedredes Tiderne. Landbrugskrisen gik til Ende, og Bønderne begyndte

[1]) General C. var G.s Svigerfader.

atter at komme til Penge, hvad der betød særlig meget i »Bondehandelen« i Sundby.

Hvad der skabte megen Lykke for Galster var den Børneflok, der efterhaanden voksede op, otte sunde og raske Drenge[1]). »De unge Dyr«, »vore Glutter«, »vore Englebørn«, kalder han dem.

Borgerkrig i Sundby.

I 1831 kom *Albrecht Nyegaard*, der havde haft Blegkildegaard nogle Aar, tilbage til Nørresundby. Han fik overdraget sin Faders Færge og Færgeret i »Sundet« og blev — som ogsaa hans Fader havde været — Oldermand for Færgelauget.

Hans Gaard laa paa Hjørnet af Østergade og Torvet, stødte altsaa op til Galsters.

Mellem de to udviklede der sig et bittert Fjendskab, som det meget tydeligt vil ses af det Brev, Oldermanden (d. 25. Juni 1832) sendte til Agenten:

»Det har altid været Skik og Brug at give Svar paa Tiltale, dette staar jeg til Rest med at besvare Dem paa en Mængde Uartigheder, som De har behaget at overlæsse Boelslejerne med, og forsaavidt jeg, som et Medlem heraf, navnligen i Deres uhøflige Brev af 8. Maj d. A. er udpeget, skal jeg med Mod og Mandshjerte besvare Dem i Dag med mere, for at

[1]) Den første Lorentz Bertelsen G. døde som ganske lille. Julius G. (1819—89), Ejer af Jernstøberiet Gabrielsværk. Efter ham er Galstersgade (og Galstersgaard) opkaldt. Lorentz Bertelsen (1821—88), Købmand i N. S., senere Landmand i Vadum (Ludvigslyst). Georg G. (1823—45), Styrmand. Ludvig (1826—1901), Portrætmaler. Anton G., f. 1828, rejste 1852 til Californien for at grave Guld, d. (?) i Callao i Peru (?) Frederik G. (1833—1906), Grosserer i Kbhn. Carl G. (1835—92), forsvarede Skanse VIII ved Dybbøl, Kaptajn, Stifter af Galster og Holbølls Kursus, Lærer for Prins Christian og Prins Carl i Matematik. Harald G. (1838—1924), Grosserer i Kbhn.

De deraf kan lære at kende, at der er kommen en Mand til Sundby, som, hvis dette ikke skal frugte, da med Retfærdighedens Sværd at bringe Dem og Deres til Lydighed og uforstyrret Ro i Fremtiden og vil derfor postvis gennemgaa Sagen.

Foruden det Trudselsbrev, som De under Maj 1829 skrev Boelslejerne til (der er Fremlagt inden den nærværende Sag, og hvilke jeg paa Deres Vegne skammer mig de deri brugte Udtrykke) har de navnligen udpeget mig i den nævnte Skrivelse af 8. Maj med de Ord, *at Boelslejerne lod sig lede af en Mand som A. Nyegaard.* Da Aanden i det hele Brev ikke røber nogen god Tænkemaade, saa skal vel det øvrige referere hertil. Dernæst har Deres Krambodskarl Seiger i høj Grad forurettet baade mig og mine Gæstefolk med mange Uhøfligheder, ja endogsaa Grovheder, naar sidstnævnte har været i Deres Bopæl for at købe et og andet, siden den Sag begyndte, hvilket jeg i fornødent Fald skal opklare, i Fald De da over(hovedet) ønsker nogen yderligere Oplysninger.

Dernæst har jeg med megen Græmmelse Erfaret, at Deres Børn uafbrudt næsten hver Dag dels kaster Stene, dels Kaalstokke, dels Kartøfler m. m. over i min Gaard, nemlig for at hævne dem paa mine smaa Børn. Uagtet jeg personlig har set og advaret navnlig Julius herom at afholde sig herfra, saa har jeg kun havt uartigheder til Svar herpaa. At der endogsaa er sket skade i denne Anledning paa min Gaard, derover haver jeg Bevisligheder i Hænde og skal i fornødent Fald ved Retten bevise saaledes ved Vidner.

Endelig kommer nu svaret paa den Opførsel, som De selv har vist i mod den salig Bluhme[1]) og mine

[1]) D. E. Bluhme havde været Kirkesanger og Skolelærer i Nørresundby. Han var lige død (9. Juni).

smaa, uskyldige Børn, paa hvis Vegne jeg som Fader og Forsvarer træder frem.

Den taabelige indbildske Stolthed og falske Ide af Dem, at det stod i Deres Magt at forbyde den salig afdøde at læse for mine Børn i Forening med Deres, er saa *usel, foragtelig, ja latterlig,* at i hvor megen Onskab der endogsaa findes i Verden, har jeg dog aldrig før hørt, at en dannet Mand paa denne Maade vilde blotte og staa til skamme for hele det rettænkende Publikum. Jeg ler kun deraf, og Raader Dem at lade slige en flyve Ide, naar den nye Lærer kommer; thi mine Børn vil jeg han skal læse for; og kan Deres Børn ikke taale den borgerlige Lugt, kan jeg intet bedre Raad give dem, end de bliver borte.

Efter det heranførte forlanger jeg følgende Satisfaktion:

1) at Seiger beder mig om Forladelse i mine Folks Nærværelse, som han har fornærmet.

2) at Deres Børn bliver Eksemplarisk afstraffede, efter den Myndighed De har som Fader.

3) at De tilbagekalder de fornærmelser, som De har udøvet saavel mod mig som mine smaa Børn.

Skulde De finde, at Deres indbildte Stolthed ikke kan nedværdige Dem hertil, da vil efter 8 Dage efterstaaende *Klage* blive indgivet til vedkommende Politimester.

»Efter vedlagte Notarialafskrift af Agent Galsters under 4. August 1814 forundte Privilegium indskrænkes hans Handel i Nørre Sundby til følgende Varesorter (se S. 172), men da efter hoslagte Regning af 11. Juni fra bemeldte Galster kan ses, at dette Privilegium hver Dag overtrædes, idet han sælger forbudte og

utilladelige Varer tillige, saa maa jeg herved erbødig anmode Overauditøren[1]) om snarest muligt at faa bemeldte Agent Galster indkaldt for en Politiret for sin ulovlige og utilladelige Handel som et Indgreb i Færgelaugets Rettigheder, idet Færgepengene gaar bort fra Lauget, naar Køberen af slige forbudte Varer kan ende deres Rejse i Sundby, der ellers maatte købe i Aalborg, samt forøvrigt efter de nærmere vedliggende Paastande til Dom.«

Skulde De endnu heller ikke finde, det her fortjener at omtales med mig, saa faar De tage imod Følgerne, thi Færgelauget kan Ligesaa vel stoppe den ulovlige Handel, og en enkelt Interessent kan gøre det med samme Virkning som Købmandslauget i Aalborg.

Imidlertid vil jeg ikke gøre Dem den Fortræd, naar De eller andre paa Deres Vegne med mig vil bilægge Sagen inden 8 Dage. Jeg skal derved ligge en ædlere Tænkemaade for Dagen, end den De har vist imod mig, naar De for Eftertiden viser mig den Agtelse, som jeg, uden at være ubeskeden, vel kan gøre Fordring paa at have iblandt mine Medborgere. — I Løbet af de 8 Dage skal ingen af Færgeinteressenterne blive gjorte hermed bekendte.

A. Nyegaard.

P. s. Vores Melværende afgør vi til den Tid.«

Der hersker Krigstilstand mellem de to Nabogaarde, i Striden deltager ogsaa Tyendet og Børnene (den slemme Julius var 12 Aar).

Men Situationen var slet ikke lystelig for Agenten. Han *havde* solgt Varer, som han ikke var be-

[1]) Herredsfoged Timm.

rettiget til at føre, den Sag var klar, men gav han sig over for Nyegaard, var han i sin uforsonlige Fjendes Vold.

Hurtigt — endnu før Ultimatum'et var udløbet — skrev han til Kongen (29. Juni):

»I de 17—18 Aar jeg har afbenyttet det mig forundte Privilegium at drive Handel med Bonden, har jeg bestandig været af den Formening, at jeg i Følge samme ogsaa var berettiget at sælge tillige Urtekramvare til Landmanden og saaledes handlet med Urtekramvare, uden at nogen Anke derover er bleven ført til denne Dag, hverken fra Købmandslaugets Side eller anden enkelt Handlende i Aalborg.

Nu derimod trues jeg fra Færgelaugets Side, eller, snarere sagt, en af dens nye Interessenter, ved Navn Nyegaard, der gerne vilde vende alt op og ned, hvorom hans Brev til mig d. 25. ds. vidner, der til fulde karakteriserer Manden, at anklages for ulovlig Handel, under Foregivende, at Færgelauget lider Tab ved den Handel, jeg her driver, saasom mangen en stakkels Bonde, der ellers kun har Raad at købe lidt, vilde tvinges, naar min Handel ikke var, at tage til Aalborg og øde paa Færgelauget den Skilling, han selv er haard drængende til.

For at undgaa Ubehageligheder og for ej at anses for at ville drive ulovlig Handel, beder jeg underdanigst, at det maatte behage D. M. ved en Resolution at forklare: at den Rettighed at sælge Urtekramvare til Landmanden er indbefattet i den mig forundte Privilegium.«

Derpaa pakkede han sin Kuffert og rejste sporenstregs til Fredericia, hvor Kongen opholdt sig (og hvor hans Svigerfader nu var kommanderende Gene-

ral), forklarede Majestæten sin Situation og overleverede ham Ansøgningen.

Det varede dog ikke længe, før han indsaa, at han havde stillet sit Ønske galt op. At andrage om en kgl. Resolution — som han havde gjort det — at man, naar man havde givet ham Lov til at handle med Tjære og Jern, ogsaa havde ment Kaffe og Kandis, var ikke heldigt. Han indsendte da (2. August) en ny Ansøgning til Kongen, hvor han androg om, at hans Privilegium at drive Bondehandel ogsaa maatte omfatte Urtekramvarer.

Samtidig kørte Fjenden frem med de store Kanoner.

Færgelauget skrev (10. Aug.): Det var egentlig kun ved Varetransporten og de ved Handelen foretagne Rejser, det fik sine Indtægter.

Men Sundby-Handelen var ikke blot »ødelæggende for dem som Færgeinteressentere, den var ogsaa skadelig for dem som Indvaanere i Sundby: »Det Ophold med Heste og Vogne, som Landmanden absolut her maa tage, medens han personligen foretager Overfarten til Aalborg, afgiver nemligen for os en ikke aldeles uvigtig Indtægt, som Nødvendigheden saa meget mere byder os nu at paase og medtage, da Byens hidtil vigtige Næring, Fiskeriet, er borte, og hvilket saare følelige Tab desuden tillige har til Følge, at Kommunen overordenligen er betynget med Bidrag til næringsløse og forsørgelsesberettigede baade Familier og enkelte Personer.«

Tilsidst skydes der med skarpt:

»Agent Galster skulde hellere med Taknemmelighed paaskønne den udmærkede kongelige Naade, der blev ham bevist i et fremmed Land, og ikke ubeskedent søge, i den Borgerret, han her nød, en Udvidelse,

som han ingenlunde behøver for med sin Familie at kunne leve anstændigt.«

Et endnu kraftigere Angreb rettedes af *Købmandslauget* i Aalborg: Købstæderne havde faaet Eneret paa Købmandshandel, fordi de bar de tungere Byrder. Galster svarede kun ringe Skat, og Ejendommene derovre var billigere. Derfor kunne han sælge til lavere Pris. Vesteraaejendommene vilde forarmes og aldeles ødelægges. Sundby var en aaben Landsby, idet Konsumptionen var blevet ophævet, der var Lejlighed for ham til Smugleri med Varer fra Vesterhavet; »vel sandt, at det ikke er vist, at han vilde benytte sig af dette Middel, men Muligheden kan ikke nægtes.«

De slutter med følgende: »Vi smigre os med, at de her anbragte Grunde vil overbevise det høje Kollegium om det Ubillige i at tilstaa Agent Galster nogen Udvidelse af hans Handel formedelst den deraf flydende Krænkelse af andres lovligen erhvervede Rettigheder, og vi haabe tillige, at de samme Grunde endog gør det indlysende, at selv den Handelsrettighed, som Agent Galster nu er i Besiddelse af, burde ophøre. Derfor vove vi ogsaa at andrage herpaa, idet vi formener, at saadant uden nogen Retskrænkelse nu lader sig effektuere. Vi supponerer, at Privilegiet af 4. August 1814 er givet ham til at befordre hans da havende Fabrikers Drift. Men da disse Fabriker forlængst ere ophørte, kunde Handelsrettigheden ogsaa bortfalde, ifølge den naturlige Forbindelse, der er imellem Aarsag og Virkning.«

Galster forsvarede sig[1]). Han vilde ikke ønske, det skulde lykkes »nogle enkelte ondskabsfulde Mennesker«, der nu forfølger ham, at berøve ham hans

[1]) Udateret Concept. Brevet er vist skrevet til Stiftamtmanden, der skulde indsende sin Erklæring.

Næring. De ved godt nok, at han faar sine Varer fra Aalborg, hvorfor hans Fortjeneste er stærkt begrænset. Hvad Bonden bringer til Byen til Salg, deraf køber han, hvad Lejligheden byder, det øvrige gaar til Aalborg. Det hænder, at han af en Aalborg Købmand faar i Kommission at købe et Parti Korn; men det er i alt Fald bedre end at »udsende Sjouere, Færgefolk etc. paa Veje og Stier uden for alle Byens Porte og over Fjorden, hvilket er de Handlendes Skik og Brug i Aalborg.«

»Min Handel her gør hverken de Handlende i Aalborg eller Færgelauget nogen Afbræk. De sidste ere rige, overmodige Folk, der har forsmaaet at indgaa med mig en Overenskomst om at tage 50 Rd. om Aaret for at føre mig og mine Varer over Fjorden, som jeg havde tilbudt dem, efter at have selv anskaffet mig en Baad og engageret en Fører dertil. Færgeinteressenterne ere for store paa at lade sig accordere for nogen vis Betaling, og dog er der ingen anden Grund til deres ondskabsfulde Klage end netop Afsavn af den Betaling, jeg gerne vilde have ydet dem.

Jeg driver kun Handel i det Smaa, hvilket Udsalg er til stor Lettelse og Fordel for fattige Folk her i Byen og Omegnen, der kun har Raad til at købe visse Ting for enkelte Skillinger, ligesom Lejligheden gives, og som da maatte savne, naar min Butik ikke var. Desforuden er Fjorden ofte vanskelig at passere, flere Timer kan medgaa selv i Sommermaanederne; i Vintertid og ved Isbrud kan een og flere Dage medgaa, hvor ingen Menneske hverken kan komme frem eller tilbage over Fjorden; en ringe Ting fra Butikken kan i saa Fald i det mindste skaffe en fattig Syg lidt Vederkvægelse, og meget tungt vilde det være, om saadanne syge Stakler, der har lidt at gøre sig

tilgode, for de Aalborg Handlende eller det overmodige Færgelaugs Skyld skulde saaledes undertrykkes.«

Hvor truet Galster selv følte, at hans Stilling var, fremgaar af, at han skrev følgende Brev (det tredie!) til Centralstyrelsen (15. Oktober). Efter at have henvist til sine to tidligere Ansøgninger (29. Juni og 2. August) hedder det:

»Jeg tillader mig at henlede det høje Collegii Opmærksomhed paa den sørgelige og højst ulykkelige Stilling, jeg med min talrige, uopdragne Børneflok i min høje Alder vilde geraade i, dersom min Bøn ikke blev mig bevilget, hvorfor jeg, for ej at nedstyrtes i den skrækkeligste Armod og Elendighed, der tillige vilde bedrøve mig Midlerne til at give mine mange Sønner en nogenledes Opdragelse, gerne vil underkaste mig hvilken som helst Betingelse eller Kontrol ved min Handel og forbinde mig i Aalborg at købe, ligesom jeg allerede i mange Aar har gjort, de til mit Udsalg behøvende Varer.«,

Stiftamtmanden (Johan Castenskiold) fik forelagt Sagen til Erklæring, og han udtalte sig helt til Fordel for Galster, gentog hans Argumenter i sin Indstilling til det danske Kancelli, og udtalte sig meget rosende om hans Person.

Det reddede Galster. D. 7. December 1832 udstedtes der en kgl. Resolution: Privilegiet udvidedes derhen, at han tillige maatte handle med Urtekram- og Farvevarer, dog at han skulde købe disse Varer i Aalborg, og, »saafremt det maatte befindes, at han tager sine Artikler andetsteds fra, skal han have sin Handel forbrudt«.

Der er faldet en Sten fra Agentens Hjerte.

A. Nyegaard havde sejret paa den mindre Valplads. Galsters uartige Drenge var blevet taget ud

af Skolen og indmeldt i Hr. Stephansens Institut i Aalborg. Men paa den større havde han tabt; han havde villet sin Fjendes Ruin, men opnaaede, at samme fik sit Privilegium udvidet.

Købmandslauget i Aalborg mod Købmanden udenfor.

Det er givet, at Galster ligefra Begyndelsen har solgt langt flere Varer, end Privilegiet hjemlede, ja vist egentlig alle, der kunde sælges (i Kommissariernes Opgørelse over hans Varelager i 1816 findes Poster som Tobak, Rosiner, Silketørklæder, Fløjels- og Silkevarer, og ikke blot uldne Strømpebaand, men endogsaa kulørte!). Men der var ikke blevet sagt noget til det, han manglede jo Kapital og var altsaa nødt til at købe paa Kredit hos Aalborg Handlende.

Men efterhaanden som Tiderne bedredes og Bondens Velstand steg, kom ogsaa Agenten mere og mere ovenpaa, fik Kapital og kunde gøre sig uafhængig.

Vi mærker, hvorledes man allerede i 1832 havde godt Nenne til ham, og 1843 gjorde man et stort Forsøg paa at komme ham til Livs.

Købmandslauget tilskrev først Stiftamtet og ansøgte om, at Galster maatte blive tiltalt til at have sin Handel forbrudt samt til at lide Straf for uberettiget Næringsbrug. Men Stiftamtet svarede, at man ikke saa nogen Grund dertil.

Galster tilbød at betale 20 Rd. i Mulkt »endskønt han tillige bestemt benægter at have overtraadt sine Privilegier«. Det gik Købmandslauget selvfølgelig ikke ind paa, og Processen begyndte.

De anklagede ham for at sælge Huder etc. videre til København, skønt han kun maatte købe den til sine Fabriker (der ikke eksisterede), ja for endog at handle med Korn og Smør, og »hvorledes skulde slige Fede-

varer tænkes som Genstand for Fabrik Forælding?« Endvidere for at købe Varer udenom Lauget i Sæby, Blokhus, Skive etc., ja i København, Hamborg og St. Petersborg. »I Sandhed! Det var paa høje Tid, at man søgte at raade Bod paa eller hæmme saa betydelige, i den lovlige Orden og Velvære indgribende og forstyrrende Retsbrud, og ved at kaste et Blik over de mangfoldige og betydelige Lovovertrædelser, Agent Galster i en lang Aarrække har tilladt sig at udøve, maa man ej alene højligen forundres over, at saadant upaatalt er bleven taalt, paa en Tid da den vækkede Almenaand hos Borgeren har bragt ham til Erkendelse af, at han kan og bør paatale sine Interesser eller Rettigheder, hvorsomhelst disse krænkes; men man bringes tillige til den Formening, at Hans Majestæt aldrig vilde have meddelt de her omhandlede Privilegier, hvis han havde kunnet forudse, at dermed raktes Haand til Misbrug og Forstyrrelse af den lovmæssige Orden og Krænkelse af statsborgerlige Rettigheder« (18. Januar 1844).

Samtidig statuerede man et Eksempel: Købmand Bernhard Rée i Aalborg havde købt 65 Td. Korn af Galster(!) De var sejlet over til Aalborg i dennes Kaag og derpaa paa Rées Vogne kørt til dennes Lofter. Her var man i fuldt Arbejde, da Overkøbmand Hassing indfandt sig med Politimesteren. Denne rettede forskellige Spørgsmaal til Kaagføreren og Handelshusets Folk og forbød saa at røre ved Kornet, som blev beslaglagt.

Sagen blev ført helt op til Højesteret og stod paa i omtrent tre Aar. Ved alle tre Domstole lød Kendelsen paa en Mulkt paa 200 Rd. Sølv, hvorimod Agenten ellers bør fri at være.

Der er ingen Tvivl om, at Galster gav sine Lær-

linge en god Uddannelse. Postmester Klitgaard fortæller, at hans Farfar, der lærte Handelen 1815—26, fik en fortrinlig Uddannelse hos ham, saa han baade i Kundskaber og Politur stod langt over de andre Skudehandlere paa Vestkysten, der almindeligvis var Bondesønner uden Handelsuddannelse. Men Handelslauget benyttede alligevel det Kampmiddel, at de ikke vilde anerkende hans Lærlinge og Handelsbetjente som berettigede til at eksamineres af Lauget. Galster havde imidlertid været Medlem og havde ikke opsagt sit Borgerskab i Aalborg og var vedbleven at svare Næringsskat til Aalborg, saa Lauget maatte opgive sin Modstand, og bl. a. antage hans to ældste Sønner, Julius og Lorentz til Eksamen.

Efter Højesteretsdommen (1846) indgav Galster Ansøgning om Tilladelse til at handle med alle Artikler, og han opnaaede Aaret efter Tilladelse til at føre den vigtige Artikel Brændevin.

Agenten var atter faldet opad.

Samme Aar lod han sine to Sønner, de unge Købmænd Julius og Lorentz nedsætte sig i Aalborg, og han har derpaa utvivlsomt overholdt Privilegiets Bestemmelse, at han skulde købe sine Varer hos Købmænd i Aalborg.

Personen.

Det er ikke lidt af Historie, man gennem Undersøgelse af en Mand som Johan Georg Galster faar Indtryk af: Englands Overlegenhed med Hensyn til Industri og Handel, Fastlandsspærringens Indgriben, Paniken herhjemme efter 1807, de ivrige Bestræbelser for at grundlægge en Industri ved Fabrikation (»Forædling«) af indenlandske Produkter, de gale Pengeaar, Landbrugskrisen og Indvirkningen deraf,

Kampen mellem Laugstvang og Tendenserne mod Næringsfrihed, Opgangen mod de gode Tider.

Søger man nu ud fra det, vi ved om ham, at danne sig et Billede af *Personen Johan Georg Galster* maa det straks siges, at hans religiøse, nationale og politiske Interesser var smaa. Han havde faaet sit Aandspræg i det 18. Aarhundrede; religiøst var han Rationalist, nationalt ikke tysk, ikke engelsk, og dansk kun for saa vidt han var kongetro Patriot, der havde valgt Danmark ud fra Grundsætningen: patria est ubiqumque est bene; Stridighederne mellem dansk og tysk, der blev stadig bitrere i 1830 og 40erne, har han holdt sig borte fra, og han har heller ikke haft Interesse for de politiske Bevægelser, der førte til Friheden, men været Enevældens Mand.

Agent Galster. Malet 1849 posthumt af Ludvig Galster

Nogen boglig Dannelse eller Interesse kan heller ikke spores.

Han var helt det praktiske Livs Mand, driftig, interesseret, idérig, fuld af Udveje (maaske noget smart).

Han kom fra et stort Handelshus, havde rejst meget, var vel noget af en Verdensmand (sprogkyndig), livlig, charmerende, forstod at skaffe sig Venner

og Velyndere, der — trods hans Modgang — bevarede Tilliden til ham og blev ved at støtte ham.

I sit Hjem synes han at have været lykkelig. I Brevene tiltaler han sin Kone med Kælenavne som »min Engel«, »min fortabte Kælling«, »søde Snut«, »min rare Kælling«, »din søde Sjæl«, »min søde Kælling«, og en varm Hengivenhed og Omsorg kommer ofte frem: »Du er dog min rare, søde Kone og skriver mig saa flittig og meget, inderlig takker jeg dig derfor, thi det glæder mig saa meget at høre fra dig og læse dine ømme, kærlige Breve, som sandelig er kun en ringe Erstatning for Savnet af en sød, højt elsket, god Kone« (23. Juni 1818). »Meget beklager jeg at høre, at du ej befinder dig vel, og at du har maattet tage Medicin. Tak, min velsignede Kone, fordi du bruger noget, og haaber jeg, at du vil stræbe at efterkomme Lægens Forskrifter, saa at din Mand ved hans Hjemkomst kan have den Glæde at finde sin elskede Lotte rask, munter og fornøjet« (4. Sept. 1819). »Jeg hilser dig i Dag med Glæde og fuld af den ømmeste Kærlighed, min gode Kone. Det er din Fødselsdag, den Dag, jeg har at takke for min kære Lotte. Glad og fornøjet hilser jeg denne Dag, hvor du igen begynder et af dine Leveaar, (den Algode forlænge dem indtil en høj Alder, skænke dig Lykke og Glæde og bortfjerne Kummer og Sorg fra dig), efter at have tilbagelagt det sidste Aar, hvilket var dog, om du ikke altid følte dig glad og fornøjet, et lykkelig tilbagelagt Aar, som i disse kummerfulde Tider opfordrer os mere at takke Gud for alt godt, han har tildelt os, ved at skænke os og vore kære Smaa den bedste Helbred, mange Glæder, og om ikke et rundelig, dog et sparsommelig Udkomme« (21. Maj 1825).

Dette Indtryk forstærkes ved Ord fra Sviger-

moder Castonier (der lader til at have været en gæv Kvinde: da hendes Datter havde faaet sit tredie Barn, og det atter var en Dreng, skrev hun: »Det glæder os alle at erfare, at hun Gudskelov er rask og flink med sin lille Dreng; kuns skade, at det blev denne Gang en Monsieur, De agter vel ej, min gode Galster, at have en lille Pige, siden De Samler saa meget af di Krabater, ved Militairen Siger de: Om igen! er det ikke saa, min gode Ven?«) Hun skriver (16. Nov. 1821): »Jeg vil ikke undlade i dette Brev at indflette alle vores Gratulationer til *den 20. November*[1]), den Dato er for mig uforglemmelig, elskelig Søn. Gud, hvilken en Lykke for min gode Lotte, der kan sige det, som faa kan, at Himlen har skænket hende en God og Velsignet Mand, og Fader til sine kære Smaa. Vær overbevist, min gode Galster, at dette ikke er sagt af tomme ord, Nej, men af et sand, oprigtig Hjerte, thi De er ofte en Genstand i vores Samtale, og De ved nok, at Gamle Mutter holder inderlig af sin Sviger Søn.«

Hans Kone var aabenbart et noget nervøst Gemyt, og Gang paa Gang kommer han med Opmuntringer, ja ogsaa Formaninger og Bebrejdelser. Han kan ogsaa blive utaalmodig over hendes hustruelige Omsorg og Ængstelse: »Ja, freilide: min Nattrøje har jeg paa, siden du vil, jeg absolut skriftlig skal bekræfte det.« ($^{20}/_{11}$ 19.)

Dette Hjem har hans otte raske Drenge, der efterhaanden blev lovende unge Mænd, givet yderligere Liv og Indhold.

Naar det lykkedes for ham at bevare dette Hjem for sig og sine, skyldtes det — foruden hans Dygtighed — Egenskaber som Sindsligevægt, Nøjsomhed og

[1]) G.s Fødselsdag.

Optimisme. Han skriver for Eksempel paa et Tidspunkt, da det slet ikke saa godt ud (21. Maj 1825): »Lad os takke Gud for et sparsommeligt Udkomme og sætte vor Tillid i hans vise Bestyrelse af alt, saa vil Sorg og Kummer svinde; Tilfredshed med vor ringe Kaar vil gør os glade og fornøjet og give os Styrke at møde Genvordigheder. Vi vil se igen lykkeligere og blidere Dage, lad os med Taalmodighed bie, indtil det gefalder Gud at skænke os dem.«

En og anden vil sikkert nævne hos ham som Diskvalifikation, at han overtraadte Privilegiet ved at sælge flere Varesorter, end der var Hjemmel for. Han havde unægtelig staaet mere uangribelig, hvis det ikke var sket. Men til hans Undskyldning kan siges, at han jo faktisk de første 10—12 Aar levede med Kniven for Struben, økonomisk set, og at der i de Aar ikke var nogen, der gjorde Indsigelse, og det er vel tvivlsomt, om der var mange af hans Modstandere i Købmandslauget i Aalborg, der i hans Sted havde staaet mere standhaftig over for Fristelsen end han. Ejendommeligt er det jo ogsaa, at Resultatet af de Vanskeligheder, hans Fjender skaffede ham paa Halsen, var, at hans Privilegium udvidedes (baade 1832 og 47).

I November 1808 strandede Englænderen *James Macdonald* paa Jyllands Vestkyst og blev bragt til Aalborg som Fange. Medens han opholdt sig der, led den engelske Fregat The Crescent Skibbrud ved Lønstrup. Af de 274 Mand, der var ombord, reddedes kun 37. De kom til Aalborg, et sørgeligt Syn: nogle af dem havde hverken Hat eller Sko, nogle een Støvle og een Sko, andre kun een Sko, nogle gik med deres egne Trøjer, andre med danske Trøjer eller Kapper, som Bønderne eller Soldaterne havde

laant dem af Medlidenhed. Alle saa de magre, udtærede og sammensunkne ud.

Om hvad han oplevede og saa i Danmark skrev James Macdonald: Travel through Denmark during thi winter and spring of the present year 1809 (1809): Han fortæller fra sit Ophold i Aalborg (S. 82): »En Herre, som har opholdt sig nogle Aar i England, har oprettet en Strømpefabrik. Jeg vilde nævne denne Herres Navn, hvis jeg havde hans Tilladelse dertil, fordi han har vist de overlevende fra Fregatten Crescent megen Venlighed og betydelige Velgerninger, siden de kom hertil, og fordi han frembyder et mærkeligt Eksempel paa noget, vi med Glæde iagttage: Fædrelandskærlighed, udvist i et fremmed Land, virksom og beskeden Godgørenhed i den mest uinteresserede Form. Han forsynede de nævnte Folk med forskellige Klædningsstykker og vilde ikke modtage nogensomhelst Betaling derfor, skønt han ikke har Udsigt til nogensinde at se dem igen. Naar vi er Fanger i Fjendeland, føler vi fuldt ud Værdien af slige Karakterer; Kendskabet til dem formindsker den Græmmelse, som altid følger med Følelsen af Ulykke, og gør Tabet af Friheden mindre tung.«

Charlotte Galster. Malet 1855 af Ludvig Galster.

Mellem Besætningen var der en, der nu tre Gange i fire Aar havde mistet al sin Ejendom. Nu var han kommet ind til Kysten med Livet i Behold, men ellers kun 7 sh.

Macdonald fortsætter: »Jeg var meget glad ved en Udtalelse af denne Baadsmand, som, da han talte om denne Gentleman, udbrød: »Jeg er for nylig blevet placeret paa Luvard-siden, men jeg begynder at tro, at min nye Udrigning fra Mr. G*** vil bringe mig over paa Læ-siden igen.«

Denne Meddelelse giver os Besked om hans Hjælpsomhed, Medfølelse og gode Hjerte.

Af mindre tiltalende Egenskaber hos ham kan man notere en vis noget monoton Lyst til at formane; dernæst at han havde *noget* spidse Albuer, maaske var lidt for god til at »manøvrere«; og endelig, at der i hans Ansøgninger kan komme en noget ynkelig Tone, der ikke lyder godt.

Senere og sidste Aar.

Det er altid fra de bevægede Aar, der er flest og udførligst Efterretninger (saaledes her fra 1832 og 1843—46), men det er farligt at lade Indtryk herfra dominere Helhedsbilledet alt for meget. Der er ingen Tvivl om, at de sidste c. 20 Aar fra c. 1828 er af en helt anden Karakter end Perioden 1814—28, da Galster — som Cæsar — kunde sige: »Jeg har før kæmpet for Sejren; nu kæmper jeg for Livet.«

I et Brev fra 1829 (28. Aug.) til »Madame! min kære Lotte!« faar vi et lille Glimt af Fremgangen: »Mørk er ankommen og har medbragt hollandsk Lærred .... jeg vil kunne faa 12 fine Skjorter for 16 Specier, saa jeg endelig ej mere eller for det første faar ej mere dine pinagtige Klagemaal at høre. Du

vil sige, Gud ske Lov, nu faar dog min G. igen nogle fine Skjorter, og jeg faar noget at le over din Forfængelighed, naar du siger og tror, at din gamle Mand dog er en pæn Mand.«

Bondens Velstand var hans Velstand, han fik efterhaanden Raad til langt mere end fine Skjorter.

Hans virksomme, eksperimenterende Aand fandt noget Afløb ved Arbejde paa Landbrugets og Havedyrkningens Omraade — han ejede jo en hel Bondegaard (4 Td. Hartkorn). Paa sine Marker dyrkede han Kartofler (der lige var kommet til Nordjylland; før spiste man Grønkaal), Linser, Ærter, Hamp, Hør og Kommen, i sin Have Sellerier, Hvidkaal, Løg, Radiser, Agurker, Salat og Gulerødder. Han var utvivlsom en Foregangsmand paa dette Omraade[1]).

Man ser ogsaa hans Interesse af de Instrukser han giver sin Kone, naar han er bortrejst: »Du siger mig slet intet, din slemme Kone, om og hvad Folkene bestiller. Er der bleven tærsket noget Rug? Har Folkene slaaet Kløveren paa Uttrup Mark? Og i Heden? der maa den være tjenlig. Kilen ved Milepælsjorden skulde pløjes og besaas med Vinterrug. Hampen er vel nær ved at være tjenlig til at høstes? Derfor skulde der vel være Plads i Laden for at kunne bringe Hampen ud i. Lad Christen vide mit Ønske, saa han kan rette sig derefter.« (9. Sept. 1826.)

Og medens hans Velstand blev større og større, havde han den Glæde, at »vores Englebørn« voksede til og udviklede sig godt, de to ældste traadte i hans Fodspor og arbejdede sammen med ham.

(En stor Sorg havde han i disse sidste Aar, at

[1]) Udgav (paa Dansk) et Uddrag af Thaers store 4 Binds Værk under Titelen Det vigtigste ved Kløverens, Vikkernes og Boghvedens Dyrkning.

hans Søn Georg, der var Styrmand, døde 1845, kun 22 Aar gammel[1]).

Der er ingen Tvivl om, at han var agtet og æret i det lille Samfund, han levede i.

Manden fra det store Handelshus i Birmingham, Storfabrikøren fra Aalborg var blevet Købmand i

Sundby Bod. Malet 1841 af Ludvig Galster. Agenten kommer fra sin Have med Blomster. Siddende Pastor Frederik Winding og Fru Galster; staaende Sønnen Georg (Styrmand).

Sundby, men der er intet, der tyder paa Utilfredshed med Skæbnen — selv i de værste Trængselsaar kommer han aldrig med en Klage — alt tyder paa, at hans sidste Aar er forløbet i overvejende Ro og Harmoni — trods Færgelaug og Købmandslaug.

[1]) Man har nogle Breve bevaret fra denne til Faderen. De er skrevet paa Tysk (ellers skriver han paa Dansk); i Mskr. eksisterer hans Rejsejournal fra Flensburg til Sydhavet paa Hvalfangst Anno 1842—45.

23. September, kort Tid før han fyldte 72, blev han, som han gik og arbejdede i sin Have, ramt af et Hjerteslag.

Ved hans Begravelse udtalte Stedets Præst, Tryde, disse Mindeord:

»Han var en virksom Borger i Samfundet, og hans Livs Gerning har havt uudslettelige Spor. Hans Vugge stod fjernt i Syden, men hans Arbejdsvirken faldt i Europas mest virksomme Land, England, og her i de opfindsomste Mænds Huse i Storbritanniens Hjem. Hans Forretninger førte ham til Danmarks venlige Land, og tøvende her formedelst Krigens Rasen kunde hans virksomme Aand ikke være ledig; han oprettede Fabriken i vor Genbostad Aalborg, og medens han her syslede med Livets travle Gerning, fandt han hende, der blev hans Manddoms Brud og hans Alderdoms kære, uundværlige Veninde.

Danmark havde vundet hans Hjerte, her vilde han virke. Han erholdt ved Kongens Naade den Stilling i Byen, i hvilken han levede og nu døde. I 30 Aar har Agent Galster været i vor Bys Midte, hans Virken har udvidet sig mere og mere. Han lagde den i de sidste Aar i hans trofaste Sønners Hænder, han syslede saa paa de rolige, jævne Steder i Mark og Hauge, og i denne hans Syslen var det, at Herrens Engel kaldte ham og tilhviskede ham, at hans Regnskabsdag var kommet.

Den, han kaarede til sin Manddoms Brud, til hende var han bundet ved Kærlighedens stærke, uopløselige Baand, hun var ham uundværlig i Livet . . .

O, I Sønner! Baade I, som stode ham nær i hans Livs Aften, og I, som vare langt borte og ikke anede, at Faderen drog det sidste Suk! At det var en god og kærlig Fader, I her havde, ej behøver vi,

de Fremmede, at spørge Børnene? Lad os blot kalde frem af vor Erindring den Gamles dybe Sorg, da han for tre Aar siden lagde en elsket Søn i Graven; det var da, som Sorgen skulde have bøjet ham til Jorden. Men hans Kærlighed til den store Kreds, der

Den Galsterske Gaard
Øst fra Torvet,
nedbrændt d. 17 Juni 1865.

stod tilbage, den rejste ham atter. Hvor var han glad, den gamle Fader, naar han fortalte om sine Sønner! om eder, de ældre, som var hans Støtte og nu bar hans Alderdoms Byrder; hvor var han glad, naar han først fik Brev fra eder, I, som vare fjernede, for at naa det Livs Maal, han havde sat eder; han havde sat Maalene ikke lavt, men højt, og han har

ærligt rakt eder Haanden til at naa dem. Hvor var han glad for dig, som fulgte ham saa trolig i hans sidste Dage og støttede ham paa hans sidste Gang i Livet! Hvor var han glad for dig, hans sidste Barn, naar du saa venligt sluttede dig til ham.«

Det er nok en Begravelsestale. Men man har det Indtryk, at det er det Eftermæle, han fik i den Kreds, der kendte ham bedst.

Et begivenhedsrigt, omskifteligt Liv var afsluttet, et virksomt, idérigt Menneske havde naaet sine Dages Maal.

Til sidst kun et Par Ord om Handelens senere Skæbne. Da Galster var død, rykkede Købmandslauget straks frem med et Andragende til Justitsministeriet: Privilegiet var givet til Galster personlig (»denne Udlænding, der i ingen Henseender havde gjort sig fortjent til nogen Gunstbevisning«), og burde nu ophæves. Men Privilegiet overdroges til hans Enke, Fru Charlotte Galster. Og Laugets Kamp fortsattes!

1856 fik Nørre Sundby imidlertid Handelsret, og 1857 kom Loven om Næringsfrihed.

»Boden« nedreves samme Aar, og en ny flot Købmandsgaard opførtes paa Stedet. Men saa kom Pengekrisen, og hun maatte gøre Opbud 1859 (hun døde 1860). Den nye Købmandsgaard overtoges af Lorentz Galster, der søgte at føre Handelen videre under de nye Forhold. Saa kom Krigen og bragte ham saa betydelige Tab, at han maatte afstaa Gaarden til Diskonto-, Laane- og Sparekassen i Aalborg, og da den store Brand i 1865 havde lagt den i Aske, var det Banken, der fik den store Assurancesum udbetalt (46.650 Rd.) Handelen var ophørt.

Kjeld Galster.

KILDER

Selmer: Nekrologiske Samlinger 1849.
Petresch Christensen: Nørresundbys Historie 1701—1850. (1924.)
C. Klitgaard: Aalborg Købmænd gennem 500 Aar. (1931.)

Rigsarkivet.

Dokumenter ang. Uroligheder med de Engelske og Svenske, No. 939.
Danske Kancellis Brevbog 1810, No. 988.
» » 3 Dept. Reg. 4. Aug. 1814, No. 498.
» » » » 1816, No. 1018.
» » » Brevbog 1819, No. 1086.
» » » Reg. 1832, No. 1392.
Bilag til Rentekammerets Skade-Journal 1847, No. 968.

Landsarkivet i Viborg.

Koncepter til Indberetning om Fabriker i Aalborg 1797—1844.
J. G. Galsters Opbudsbo 1816—18. (Aalborg Amt.)
Aalborg Købmandslaugs Deliberationsprotokoller 1750—1840 og 1840 til 65 samt Kopibog 1826—44.

Museumsinspektør Georg Galsters Familiearkiv.

Adskillige Familiebreve m. m.

Forslag og Indbydelse til Fabrikers Anlæg i Aalborg (1808), trykt hos Peder Wandall (eksisterer kun i Afskrift hos statistisk Kontor, Aalborg).

GAMLE VEJSPOR I ROLD SKOV

AF RUD. SØRENSEN, ARDEN

I Rold Skovene findes flere Steder Spor af gamle Veje i Form af mere eller mindre udprægede Hulveje.

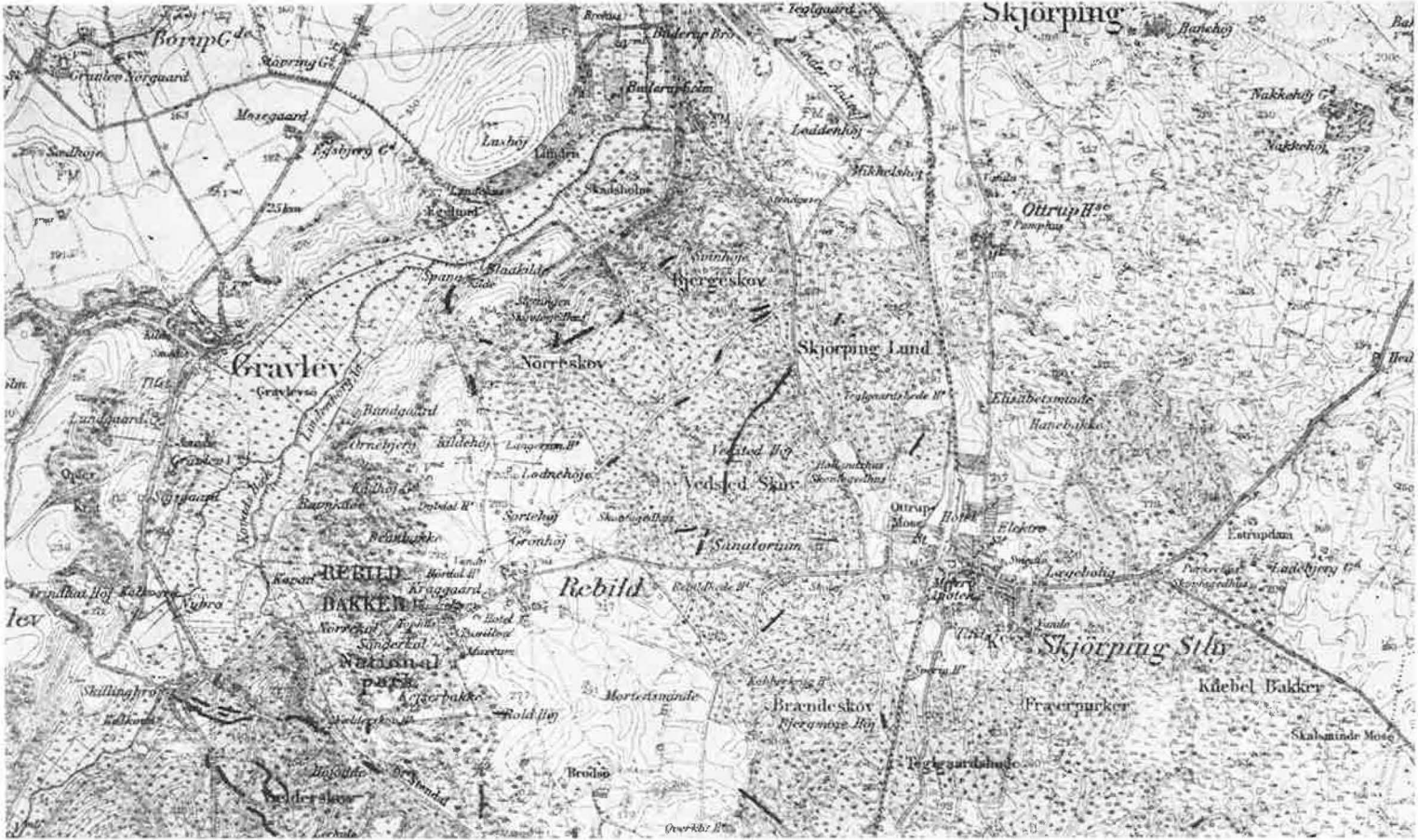
Enhver Vej i gammel Tid, før man brugte at befæste Vejbanen, fik nødvendigvis Form af en Fordybning i Jorden.

Paa Hederne kan man endnu se Spor af tidligere Tiders Trafik som flere sideløbende Par Hjulspor, der i brede Bælter strækker sig gennem Lyngen. Naar det ene Sæt Spor blev for dybe, frembragte man blot et nyt ved Siden af.

I kuperet Terræn, hvor Færdselen skulde op og ned ad Bakker, rodede Hestehove og Vognhjul Jorden op i Vejbanen, og Regnvandet skyllede det opkørte Materiale ned ad Bakken, og Hulvejen opstod.

Det viser sig, at der gerne ned ad Bakkerne findes to, tre eller flere sideløbende Hulveje. I nogle Tilfælde kan det konstateres, at de har været i Brug efter Tur. Det tyder paa, at de er opstaaet efterhaanden, som den ene Vej blev ufremkommelig, hvorefter man ganske roligt dannede sig en ny i Lighed med, hvad man har brugt paa Hederne.

Den Tanke, at de to eller eventuelt flere Veje har været i Brug samtidig, ligger ogsaa nær at antage. I hvert Fald har det været umuligt for to Køretøjer at

Skjörping
Borup G.de
Gravlev Nörgaard
Skjörping G.d
Mosegaard
Fjasbjerg G.d
Sandhöje
Luxhöj
Lindum
Skalsholm
Kjellund
Bladkilde
Spanager
Bjergeskov
Nörreskov
Gravlev
Lundgaard
Bundgaard
Ørnehjern
Kildehöj
Langerum H.
Ladnehöje
Vedsted Hgd
Vedsted Skov
Sortehöj
Ahornhöj
Sanatorium
Rebild
REBILD
BAKKER
Kragsgaard
Hotel
Nationalpark
Kjærbakke
Rold Hgd
Mortensmünde
Brændeskov
Bjergmose Hgd
Brodsø
Skjörping Lund
Vedsted Skov
Ottrup H.ce
Pumphus
Nakkehöj G.d
Nakkehöj
Hikkelshöj
Elisabetsminde
Hanebjerg
Ottrup Mose
Elektro
Estrupdam
Lergehöj
Skjörping Stby
Kiebel Bakker
Fravergparker
Skalsminde Mose
Tegegaardsmünde
Tegegaard
Bidstrup Bro
Budstrupholm
Laddenhöj
Hanehöj
Trindhöj Hgd
Kalkværk
Vibro
Skallingbro
Kalkovn

Mørkeskov
Rebiltved
Roldtved
Søndergaard
Troldefald
Ravnsmose
St. Øxsø
Tvillingskov
Mosså
Masskov
Skovriddergaard
Bjergene
JÆGERSBORG SKOV
Langmes Mose
Madumhøved
Rævebakke
Holdpladsen
Rævehuse
DESSELHOLT SKOV
Kobbelbakke
STOREARDEN SKOV
Holthuse
Brokbjerg
Mylenberg Avlsgaard
Brokmose
Hummelmose Bro
Kilder
Almindeli
Langhøj
Nye Abildgaard
Bakkeri
Meyers

passere hinanden i en saadan Hulvej. At vige til Siden var ifølge Sagens Natur ikke muligt, saa selv om Trafikken ikke var overvældende, har det nok været praktisk med ensrettet Færdsel ved Forceringen af de større Bakker. Det gamle Jyllands mesterlige Skildrer, Hugo Matthiessen, udmaler levende i Fantasien, hvordan det kunde ske, at Køretøjer i Nattens Mulm og Mørke ramlede sammen i en Hulvej ved en Dalovergang ude paa Heden, og hvorledes Pottemageren i saadanne Tilfælde var ilde stillet med sin skøre Last.

Naar der i det følgende tales om Hulveje, skal det gøres klart, at Dybden af disse Hulveje varierer fra $^1/_2$ til 2—3 Meter. Det er kun ganske enkelte, der kommer over denne Dybde. En Hulvej paa $1^1/_2$ Meters Dybde betragtes som en anselig Hulvej. Kort sagt, ved Hulveje forstaas i det følgende Sporene af Fortidens Færdsel, som de har afsat sig i Skovbunden i Form af mere eller mindre dybe Render.

Det, man i Almindelighed forstaar ved en Hulvej, hvor Stimændene kunde gemme sig i Buskadset oppe paa dens Kanter og derfra kaste sig over den intetanende vejfarende, forekommer kun i et Par Tilfælde. Den Slags Hulveje er sjældne og fordrer ganske særlige Betingelser for at kunne opstaa.

Landevejen ned gennem Rebild Bakker, Hørgedalsvejen, bedre kendt under Navnet Hulvejen, har i gamle Dage været en saadan Hulvej. Dybt nede mellem Bakkerne, overskygget af Ene- og Bøgebuske, har den snoet sig opover mod Rebild By, hvis Aandehul den har været mod Vest.

Det Omraade af Roldskovene, inden for hvilket de gamle Vejrester er beskrevet i det følgende, afgrænses mod Nord af Lindenborg Aa og mod Syd af

Skovens Udstrækning, mod Øst af en Linie gennem Madum Sø og mod Vest af Hovedlandevejen Hobro-Aalborg til Tveden og derfra mod Nordvest til Lindenborg Aa. Alle, eller i hvert Fald saa godt som alle de Steder, hvor der er Spor af Fortidens Færdsel inden for nævnte Omraade, er beskrevet, og Vejstykket afsat paa omstaaende Kort. Det skal bemærkes, at Vejene er indtegnet efter Øjemaal og paa Kortet afsat som værende længere, end de i Virkeligheden er. Et Vejstykke paa en halv Snes Meter er selvsagt ikke muligt at afsætte paa Kortet med en Blyantstreg i Kortets Maaleforhold, hvorfor det ganske roligt er betydeligt forlænget. Det spiller heller ikke nogen Rolle i dette Tilfælde, hvor Vejen blot afsættes paa Kortet som en Støtte for Læsningen og som en Angivelse af, hvor Vejen skal findes i Marken.

For at lette Stedfæstelsen af de i Teksten nævnte Vejstykker er Navnene paa Kortet taget til Hjælp og for at tilkendegive, at det er et Ord fra Kortet eller maaske kun et af Bogstaverne i Ordet, der bruges, er det kursiveret, f. Eks. »Vejen Vest for *S* i *Skørpinglund*«, i Modsætning til hvor det er selve Lokaliteten Skørpinglund, der omtales, i hvilket Tilfælde Ordet ikke kursiveres.

De fundne Vejrester er, hvor det har været naturligt, samlet i Vejstykker, der er beskrevet hver for sig, derefter er de mindre Brudstykker af Veje beskrevet samlet.

VEJENE.

1. Vejstykkerne langs Bakkekammen gennem Buderupholm Bjergeskov og i Nørreskoven.

Bjergeskoven falder stejlt ned mod Nordvest, Nord og Nordøst. Fra Nordøst løber en Vej op gennem

en naturlig Slugt og danner den eneste Adgang til Bjergeskoven fra denne Side.

Følger man denne Vej op gennem Bakkerne og videre mod Sydvest langs Kanten af de stejle Skraaninger ned mod Aadalen til Stedet, hvor de fem Veje løber sammen Nord for *Nørreskov*, træffer man Rester af gamle Veje tre Steder; de to første Steder er beskedne Rester, det tredie Sted er Vejen op til 1 Meter

Hulvejen ned mod Aadalen.

dyb og ses tydeligt, selvom henkastede Ris og Buske gør sit til at skjule den. Drejer man derefter til højre og gaar mod Vest, træffer man en Hulvej paa venstre Haand, hvor Terrænet begynder at falde ned mod Aadalen, og Syd herfor fra Skovens Udkant og ned gennem en Slugt findes en Hulvej fyldt med store Sten; den er sikkert i Lighed med et Hulvejstykke Nord for *rr* i *Nørreskov* Rester af Veje fra Rebild til Aadalen.

Gaar man videre mod Nordvest, ud til den gamle

Naturskov paa Skrænten ned til Aadalen, kommer man til en smuk Levning af en Hulvej. Hulvejen begynder i Kanten af den gamle Skov, der bestaar af gamle krogede Bøge med ganske enkelte Ege, hvoraf et Eksemplar vokser paa selve Hulvejens Skraaning. Vejen har Retning skraat ned mod Aadalen og bliver hurtigt temmelig dyb. Paa den venstre Side er Vejens Skraaning et Par Meter høj og omkring det dobbelte paa den anden Side ind mod Land. Som før nævnt med Egen vokser der Træer paa dens Sider, og efter disses Tykkelse at dømme har Vejen i hvert Fald ikke været brugt i de sidste 200 Aar.

Ca. 20 Meter fra dens Udløb i Engen slaar den et Knæk ind mod Land; derved undgaar den at føre ud, hvor Skrænten gaar stejlt ned mod Engen. Hvor den munder ud, gaar Skrænt og Eng nogenlunde jævnt over i hinanden, og herfra fortsætter Vejen ud mod Aaen som en Dæmning, der tydeligt nok er kunstig. Dæmningen fører lige ud til, hvor der nu er en Spang, og hvor Vandstanden er forholdsvis lav og Bunden fast.

2. Rebild Kirkevej.

Vejen fra Rebild mod Nordøst ud til Landevejen mellem Skørping Stationsby og Buderupholm og derfra videre mod Skørping Kirkeby er, som Navnet ogsaa tyder paa, fra gammel Tid den direkte Vej mellem de 2 Byer. Den bærer kun faa Spor af tidligere Tiders Færdsel, men Terrænet afgiver heller ikke mange Muligheder for Fremkomst af Hulveje.

Langs den Del af Vejen, der løber gennem Skoven, er der gamle Vejrester 4 Steder; de to første Steder er Sporene kun ubetydelige. Det tredie Sted, umiddelbart før man naar en gammel Grusgrav, ses

Rester af en 4-5 sideløbende Veje. Deres Dybde er ubetydelig, kun godt 1/2 Meter, men det er ret paafaldende at se saa mange Spor Side om Side i Skoven. Der har ikke her, hvor Træerne spærrede, været Raad til at fraadse saadan med Pladsen, som Tilfældet har været paa Hederne.

Lidt længere fremme danner selve Kirkevejen en Hulvej ned ad Bakken inden Landevejen, og til venstre for den, langs med den løber en gammel Hulvej, ca. 1 1/2 Meter dyb.

Lige Nord for, langs den Vej, der løber op i Bjergeskov, er ligeledes op ad Bakken en Hulvej af godt 1 Meters Dybde.

3. Vejstykket fra Landevejen Sydvest for *S* i *Skørpinglund* mod Sydvest.

Det første Stykke fra Landevejen løber den gamle Vej som en 1 Meter dyb Hulvej til venstre for den nuværende Vej, der bærer Navnet »den skidne Vedstedvej«. Dette Navn bærer den uden Tvivl med Urette, da det selvfølgelig er Hulvejen, der engang har faaet det lidet smigrende Navn.

Videre mod Sydvest op gennem Bakkerne løber Hulvejen sammen med den nye Vej, og det er kun paa Steder, hvor de 2 Veje løber sammen, at Sporene af Hulvejen forsvinder. Et enkelt Sted er Hulvejen dobbelt og af en Dybde paa ca. 1 1/2 Meter.

Efter at være naaet op over Bakkerne og passeret *Vedsted Høj*, løber den gamle Vej som en ubetydelig 1/2 Meter dyb Hulning videre mod Syd gennem en gammel Naturskov af Bøg og hører her op, idet Sporene af den udviskes fuldstændigt.

4. Vejstykket Nord for »*huse*« i *Rebild Skovhuse.*

Dette Vejstykke, der ender blindt ca. 10 Meter uden for Skovgærdet, følger gennem Skoven en naturlig Slugt mellem høje Bakker og bliver brugt som Vej den Dag i Dag. Paa det korte Stykke uden for Skoven danner den en forlængst tilgroet Hulvej, og et Markskel videre mod Nordvest fortæller om, hvor Vejen før har gaaet mod Rebild.

5. Vejstykkerne fra Jægersborg Skovfogedhus mod Nordøst ud af Skoven og videre over Heden mod Asp.

Gaar man fra Jægersborg Mark mod Øst, fører Vejen op ad en Bakke i gammel Bøgeskov, og her løber en $1^1/_2$—2 Meter dyb Hulvej til venstre for Vejen. Den begynder ca. 50 Meter fra Bakkens Fod, men kun paa Strækningen op ad Bakken har den Karakter af Hulvej.

Et lille Stykke længere fremme er der atter Spor af den gamle Vej til højre for Vejen i Form af en 1 Meter dyb Hulvej. Atter et lille Stykke længere fremme falder Terrænet ned mod en lille Sig, og ned ad Bakken løber to Hulveje ligeledes til højre. De er 1—$1^1/_2$ Meter dybe.

Efter at have passeret Sigen, ses to Hulveje paa venstre Haand. Terrænet her falder fra Punkt 215 til højre for Vejen mod Nordvest ned mod en Mose, der skimtes mellem Træerne. Umiddelbart efter denne danner den nuværende Vej en Hulvej ned ad Bakken og bliver her flankeret paa begge Sider af 2 andre. Alle er $1^1/_2$—2 Meter dybe og meget smukke.

Lidt længere fremme rykker Moserne fra hver Side tæt sammen om Vejen, og der er paa det smalleste Sted kun faa Meter fast Land, der tilmed ligger

ganske lavt omtrent i Plan med Moserne. Paa den anden Side Indsnævringen udvider og hæver det faste Land sig atter, men kort efter rykker Moserne igen sammen om Vejen, og ned ad Bakken mod den smalle Passage løber 3 Hulveje 1—2 Meter dybe og meget smukke og anselige.

Hulvejene begynder til venstre for den nuværende Vej, men bliver kort efter gennemskaaret af denne og løber de sidste 20 Meter Syd for Vejen mod Nordøst ned til Mosekanten.

Vi er nu ude af Skoven, og bliver man staaende oppe paa Bakken, har man en vid Udsigt mod Nordøst til de Landsbyer, hvis Indbyggere forhen befærdede den Vejstrækning, vi nylig har passeret.

Terrænet foran er nybeplantet, og fra hvor man staar, kan man netop skimte de svage Rester af Vejspor, der peger mod Nordøst i Retning af en Gravhøj, der ligger ensomt ude paa Heden. Følger man Sporene, passerer man Syd om Gravhøjen i ganske kort Afstand. Her har Færdselen gaaet Nord og Syd om en lille Bakke, og paa Nordsiden er der opstaaet en Hulvej af faa Meters Længde og ca. $1^1/_2$ Meters Dybde. Sporene fortsætter videre ud over Heden i Retning af Landsbyen Asp. Man kan følge dem lige til, hvor Heden mødes med Markerne et Par Hundrede Meter fra Byen.

Forinden har vi passeret en Bæk, der kommer fra Skalsmindemose. Bækken følger imidlertid ikke nogen Slugt eller Lavning, men flyder som en flere Meter bred Vandstrøm mod Sydøst. Bunden er fast, og de gamle Vejspor fører da ogsaa tværs over den, saa nogen Hindring for Trafikken har den sikkert aldrig været.

Hvis man fra Jægersborg gaar mod Nordøst, ses

umiddelbart efter, at man er kommet ind i Skoven, de svage Rester af en gammel Vej, der kommer fra venstre, og lidt længere fremme ses Sporene af en gammel Vej paa højre Haand.

Endnu et Stykke fremme, Sydøst for *Punkt 200*, danner selve Vejen en Hulvej paa et ganske kort Stykke gennem en flad Bakke, og her ses en $^3/_4$ Meter dyb Hulvej til venstre for Vejen. Kort efter ses Sporene af den gamle Vej til højre for Vejen. Længere fremme passerer Vejen langs en tildels afgravet Mose, og her ses Spor af Hulveje til venstre for Vejen under nogle gamle Bøge.

6. Møldrupvejen.

Fra Landsbyen Møldrup fører Vejen mod Nordvest op gennem Kjærbjerg og Jægersborg Skove, og her ses flere Steder gamle Vejrester paa begge Sider af Vejen. Tydeligst Vest for *Madumhoved*. Til venstre for Vejen ned ad en ret stejl Bakke løber her et Par dybe Hulveje, der ved Bakkens Fod løber sammen med Vejen. Neden for Bakken ligger en lille Sig, og paa den anden Side af denne ses den gamle Vej igen og kan nu følges helt ned til Dalen ved *Dalvadbro*, hvor et kort Stykke Hulvej svinger til venstre ned mod den sydlige Overgang over Dalen.

Paa den anden Side af Dalvadbro i Jægersborg Skov krydses Møldrupvejen af Asp-Storearden Vejen. Her løber en dyb Hulvej mod Syd, og en anden, der er ret ubetydelig, mod Nord.

Vest for Krydset langs Vejens videre Forløb gennem Jægersborg ses flere Steder Spor af gamle Veje, selvom de alle Steder er forholdsvis beskedne Rester.

7. Møldrupvejens Forlængelse.

Der, hvor Vejen fra *Mosskov Skovridergaard* støder op til Møldrupvejen, fører en gammel Vej mod Nordvest op ad Bakken mellem gamle Bøge. Den forekommer dobbelt, en nyere, der bliver brugt den Dag i Dag, og en ældre faa Meter mod Øst. De er begge kun $^1/_2$ Meter dybe. Naar man staar nede paa Møldrupvejen og lader Blikket følge dem op ad Bakken mellem de gamle Bøge, afgiver de et meget smukt Billede.

Fra Bakkens Top bliver Vejen tredobbelt et kort Stykke ned ad Bakken, løber derefter Nord om en lille Sig og svinger mod Vest ud til og over Banen. Umiddelbart Vest for Banen ses Vejen atter. Lidt længere fremme gaar den over en ganske lav Bakke, og ned ad dennes Vestside er den op til 1 Meter dyb og temmelig bred, omtrent 2 Meter. Fra Bakken ses den dukke op igen lidt længere fremme, hvor den er tredobbelt. Gaar man videre frem, støder man paa den igen lige i Kanten af en Granbevoksning, derefter hører Sporene op, men 100 Meter længere fremme løber Vejen fra Skoven direkte ned i Stendalen.

8. Vejstykkerne Øst for *Farsø Mose.*

100 Meter Vest for Mylenberg Skovridergaard løber en Vej mod Nord ind i Skoven. Den danner kort efter en Hulvej ned ad en mindre Bakke og bliver samtidig flankeret af andre Hulveje paa begge Sider. Den vestligste af dem, der ser ud til at være af forholdsvis yngre Dato, er omkring 3 Meter dyb og saaledes meget anselig. Set under eet virker disse sideløbende Hulveje ret imponerende, navnlig naar man kommer nordfra.

Ved Bakkens Fod løber Hulvejene sammen og

fortsætter til venstre for Vejen. Lidt længere fremme dukker andre Spor op til højre for Vejen og fortsætter omtrent helt hen til Farsø. Langs med Farsø er Terrænet fugtigt, og her har sikkert været et meget vanskeligt Sted at passere.

Kort efter, at man har passeret Søen, ses Spor af gamle Veje paa begge Sider af Vejen; derefter stiger Terrænet kraftigt, idet et Bakkedrag skyder sig frem fra Vest. I Stedet for at omgaa Bakken ved at dreje mod Øst gaar Vejen lige paa, idet den deler sig med en Arm paa hver Side af selve Bakketoppen. Den østlige Arm dannes af den nuværende Vej, der oppe ved Bakkens Top flankeres af en Hulvej. Den vestlige Arm dannes af en forlængst forladt dobbelt Hulvej.

9. Vejstykkerne ved Rævebakke.

Mellem Rævebakke og den Øst for liggende Mose ses de svage Spor af en ca. $^1/_2$ Meter dyb Hulvej, der løber mod Sydvest. Lidt længere fremme dukker Sporene op igen og løber nu tredobbelt ned mod Vejen, der fører ned langs Rævebakke. Langs Vejen ned ad Bakken ses de gamle Vejspor paa højre Haand, stadig forholdsvis ubetydelige og næppe over $^1/_2$ Meter dybe. Ved Bakkens Fod dukker Hulvejen op til venstre for Vejen og er nu lidt dybere, et enkelt Sted op til 1 Meter dyb.

Kort efter passeres en Mose, og paa den anden Side løber en $1^1/_2$ Meter dyb Hulvej op ad Bakken til højre for Vejen, der i sig selv er en Hulvej. Oven for Bakken ses Hulvejen til venstre for Vejen.

Lidt længere fremme ligger der en Sump til venstre for Vejen. Foran Sumpen ligger en tilsyneladende kunstig anlagt Jordvold, og følger man denne,

gaar man lige op i den ene af to Hulveje, der begge udmunder for Enden af Volden. Volden og Hulvejen benyttes som Vej den Dag i Dag.

Det kan her bemærkes, at Hulvejen ned til den sidst passerede Mose ligeledes udmunder for Enden af en tilsyneladende kunstig anlagt Jordvold, der fører over Mosen ved Siden af den nuværende Vej.

10. Vejstykkerne ved Klodholm og i Sønderskoven.

Vejen, der fra Rebild fører sydpaa, hedder Roldvejen. Den passerer tæt Øst om Rold Høj og fører over Stendalen Nord for *Klodholm* og videre mod Syd op gennem Sønderskoven.

Ved Overgangen over Stendalen er der i Tidens Løb dannet 3 Hulveje ned ad den nordlige Skrænt. Den østligste af Vejene er den dybeste og bruges endnu i Dag som Vej. De to gamle Veje munder ved Bakkens Fod ud i en Grusgrav.

Fra Dalen og sydpaa findes 5 Hulveje Side om Side. De 3 af Vejene løber mod Sydøst op gennem Granerne; de er op til et Par Meter dybe og meget anselige. De kan følges op til midt imellem 2 Gravhøje, hvor Sporene af dem forsvinder.

Umiddelbart langs Østsiden af den nuværende Vej løber 2 andre Hulveje, hvoraf den nærmeste et Stykke fremme passerer over Vejen og fortsætter det sidste Stykke langs Vejens Vestside, indtil Sporene af dem begge kort efter hører op.

Fra Stendalen stiger Terrænet jævnt op gennem Sønderskoven til det højeste Punkt *307*. Umiddelbart her Vest for er et Vandskel, idet Slugter med Sumpe og Vandløb løber baade mod Vest og Øst. Her mødes 2 gamle Veje, hvis Rester kan spores hele

Vejen til Syd for Klodholm. Det er kun ubetydelige Rester, gennemgaaende ca. 1/2 Meter dybe, enkelte Steder op til 3/4 Meter. Efter at have forenet sig ved Vandskellet, fører Sporene videre, dels mod Sydvest langs den nuværende Vej, hvor de kort efter ned ad en Bakke danner en Hulvej af godt 1 Meters Dybde, dels mod Syd, hvor der ned mod den næste Slugt dannes Hulveje paa 2 Steder.

Langs den nuværende Vej fra Klodholm og op gennem Sønderskoven findes Vest for St. Øxsø Rester af Hulveje 2 Steder. Selve Vejen danner en Hulvej umiddelbart under *Sønderskov*.

En anden Forbindelse med Vejen over Stendalen kan spores Vest for *Klodholm*, hvorfra en dobbelt Hulvej af 3/4 Meters Dybde strækker sig op til Vejkrydset Øst for *Kyø Skov*.

Sydvest for Vejkrydset dukker Vejsporene op igen, men er her ganske ubetydelige og udviskes hurtigt.

11. Vejstykkerne fra *Vælderskov* til Skillingbro.

Fra Skovløberstedet *Lerhule* gaar en Vej mod Nordvest ned gennem en Slugt og videre ud mod Landevejen. Paa Strækningen ned gennem Slugten følges den af nogle prægtige Hulveje, der løber Syd for Vejen; de er op til et Par Meter dybe og beklædt med gamle Bøge paa Siderne.

Længere nede, hvor Terrænet igen er blevet plant, dukker en Hulvej op paa Vejens Nordside; den er ikke særlig anselig i Forhold til Vejene oppe i Slugten, 1/2 til 3/4 Meter dyb. Den fortsætter videre mod Nordvest, og umiddelbart inden dens Udløb i Hovedlandevejen slaar den et Sving til højre og bliver nu paa en kort Strækning op til 2 Meter dyb. Den duk-

ker op igen Vest for Landevejen faa Meter længere fremme og forekommer nu dobbelt, inden den fortsætter i den regulære Vej ned til Skillingbro.

Paa det sidste Stykke Vest for Landevejen er de 2 Hulveje dækket af en Bevoksning af gamle hundredaarige Bøge, der gror ud fra dens Sider og ligefrem danner Tag over Vejen.

Hvis man fra Lerhule gaar ned i den saakaldte Troldskov, finder man her en Hulvej, der i den nydeligste S-Form snor sig ned ad Bakkerne med Retning mod Skillingbro. Vejen er op til et Par Meter dyb enkelte Steder og virker ejendommelig med sine Sving ned gennem den skønne Skov.

12. Vejstykkerne fra *St. Stendal* over Bakkerne i Vælderskov til Skillingbro.

De høje Bakker i Vælderskov, der ligger som en naturlig Hindring for Adgangen til Skillingbro, byder paa flere smukke, gamle Hulveje.

Trafikken østfra gennem Stendalen har dannet Hulveje ved *Højodde;* længere fremme ved Vælderskovhus har man banet sig Vej mod Nordvest skraat op over Bakkerne, hvor disse er lavest, og har her frembragt en Hulvej af anselige Dimensioner. Vejen har skaaret sig dybt ind i Flankerne paa de stejle Skrænter og bugter sig opover følgende Terrænet. Vejskraaningen ind mod Bakkerne er op til 7—8 Meter høj og ret stejl. Den er beklædt med Bøgebuske, der udgør Resterne af den oprindelige Skov paa Stedet.

Er man, næppe uden at blive forpustet, naaet ovenud, ser man, at Terrænet falder jævnt ned mod Skillingbro. Hulvejen munder ud i en Vej, der hedder Skidenpyt, og der er nu ingen Spor af Hulveje før et Par Hundrede Meter fremme ved en Tværvej

til Skidenpyt. Her begynder en 5-6 sideløbende Hulveje, der alle styrer direkte ned mod Skillingbro. Den største af dem bliver paa Strækningen ned til den gamle Landevej den Dag i Dag brugt som Vej og har her en Dybde paa $1^1/_2$—2 Meter. Umiddelbart paa den anden Side af den gamle Landevej fortsætter den som en flere Meter dyb Grøft eller Slugt, der afbrudt af den nye Landevej fører direkte ned til Skillingbro.

Denne Hulvej giver ved første Øjekast Indtryk af at være en naturlig Slugt eller en af Vand frembragt Rende; man vægrer sig ved at tro, at man staar over for en Vej. Terrænet falder ikke saa meget, at man synes, at Færdselen har været i Stand til at skære sig saa dybt i Jorden. Slugten ligger imidlertid alt for umotiveret paa en ret jævn Flade til, at den kan være naturlig, og den gaar i næsten lige Linie, hvad der ikke tyder paa, at det kan være Vand, der har frembragt den; tilmed følger den ikke helt Terrænets Fald, saa der er ingen Tvivl om, at den maa være en Hulvej frembragt af Færdselen eventuelt sammen med andre ukendte Faktorer; gammel maa den imidlertid være, ældgammel. Det er en af den Slags Hulveje, hvor Stimændene kunde skjule sig i Buskadset oppe paa Kanterne og derfra falde over den intetanende forbipasserende.

De øvrige Hulveje udgør et helt Vejnet paa Strækningen ned til den gamle Landevej; de er ikke særlig dybe og virker mest ved deres Antal. Vest for den gamle Landevej fortsætter de i en enkelt Vej, der, hvor den afbrydes af den nye Landevej, opnaar en Dybde af ca. 2 Meter. Den munder ligesom den store Hulvej brat ud i Vejen, der fører ned til Skillingbro, og har tilsyneladende engang ført lige ud i Aaen, idet der ikke findes Spor af Overgang. Oprindelig har

begge Hulveje sikkert gjort en Bøjning mod Syd, som senere Vejarbejder og naturlige Ændringer af Skrænten ned til Aaen har udvisket.

13. Vejstykkerne mellem Oplev Tved og Vadestedet over Lindenborg Aa.

Til venstre for Vejen langs Sogneskellet fra Oplev Tved og mod Nordvest ses et Par sideløbende Hul-

Hulveje ned mod Vadestedet over Lindenborg Aa.

veje fra Skovens Udkant og op over Bakken; den største er ca. 1 Meter dyb.

Fra Bakkens Top og videre nedad løber en Hulvej umiddelbart langs med den nuværende Vej; denne Hulvej har en Dybde af ca. $1^1/_2$ Meter. Ved Bakkens Fod, hvor Vejen deler sig, udviskes Sporene af den gamle Vej.

Fortsætter man lige frem i Retning langs Sogneskellet, kommer man igennem et plant Terræn med en Del Jordfaldshuller og nærmer sig det højeste

Punkt i Nærheden, *Punkt 233*. Umiddelbart Øst herfor dukker Hulvejene op igen og løber ned ad Bakken langs Sogneskellet. Det er nogle særdeles smukke Hulveje, dobbelte og tredobbelte, og op til et Par Meter dybe strækker de sig ned gennem gammel, kroget Bøgeskov.

Længere nede ved en Vejgaffel under *Kilde* er

Hulveje ved Punkt 233 mellem Oplev Tved og Vadestedet over Lindenborg Aa.

Vejresterne ret uanselige, men til Gengæld møder man paa Strækningen herfra og ned til Vadestedet en prægtig Samling Hulveje.

Vejen, vi har fulgt, gaar over i en Hulvej, og paa begge Sider af denne udspringer en 8-9 andre Hulveje, der alle samles nede ved Vadestedet. Nogle af disse Hulveje er op til 5 Meter dybe. Der er flere Aldersklasser imellem dem; man kan se en Hulvej udmunde oppe midt paa Siden af en anden, den ene

er tidligt gaaet af Brug, og man har fortsat ad den anden, der efterhaanden er slidt dybere og dybere.

Den nordligste af Hulvejene følger Sognegrænsen, medens den sydligste optager en anden Hulvej, der kommer oppe fra Skoven. Hvor de 2 Hulveje løber sammen, er de 2-3 Meter dybe og dannner en meget regelmæssig Vejgaffel. Det er det eneste Tilfælde af

Hulveje ved Punkt 233 mellem Oplev Tved og Vadestedet over Lindenborg Aa.

de i nærværende behandlede Hulveje, hvor to forskellige Veje løber sammen og fortsætter i een.

Hulvejen op gennem Skoven bugter sig op over Bakken; den er op til 1 Meter dyb og dobbelt et Par Steder. Oppe paa Bakkefladen udviskes Sporene af den.

SPREDTE VEJRESTER.

Vest for Madum Sø løber et Par Hulveje Side om Side langs Sogneskellet.

Nord for *Holthuse* over den Dal, der spærrer Ad-

gangen sydfra til Storarden Skov, findes en Hulvej paa Dalens Nordside. Den er kun ganske kort, men et Par Meter dyb.

Oppe i Skoven Nord for *R* i *Storearden* ligger nogle ret ubetydelige Hulveje paa begge Sider af Vejen. Længere mod Nordvest findes en Hulvej, der løber mod Vest. Nogen Forbindelse mellem de to sidstnævnte Vejrester er der næppe.

Sydøst for St. Øxsø findes en Hulvej med Retning Nord-Syd; den kan maaske ses i Tilknytning til det dobbelte Vejstykke nede midt i Storearden Skoven.

Nordøst for St. Øxsø løber en Hulvej ned til Havemose; rimeligvis en Udkørselsvej fra Mosen, der er omtrent afgravet.

Sydvest for St. Øxsø findes svage Spor af en Vej paa et ganske kort Stykke langs Vejen fra *Klodholm* og ned mod *Hedehullet*.

Syd for *Røverstuen* og Syd for *Hedehullet* findes nogle mindre Hulveje. Førstnævnte er ca. 1 Meter dyb, hvorimod sidstnævnte er ganske ubetydelig.

I den sydlige Del af Hesselholt Skov løber en Hulvej fra *Punkt 208* mod Syd; den er dobbelt og op til 1 Meter dyb.

Øst for *Mørkeskov* findes 2 Hulvejstykker med Retning Nord-Syd.

Syd for *Skovfogedhus* i Mørkeskov findes en Hulvej af op til 1 Meters Dybde.

Nordvest for *Troldefald* ved Vejkrydset findes en Hulvej langs med Vejen mod Kyø Skov.

Hvor Vejen fra Rebild støder op til Hovedlandevejen bøjer en Hulvej mod Nord og angiver, hvor Vejsvinget laa i gamle Dage.

Vest for Rold Høj ses Resterne af en Vej, der

har ført ned i Rebild Bakker. Vejen er gaaet ned gennem en Dal, kaldet Lille Stendal, og ved Udløbet til Store Stendal har Vejen skaaret sig ned og danner et kort Stykke Hulvej.

Syd for Rold Høj fører en Hulvej fra Marken ned gennem Bakkerne; den følger en naturlig Slugt og er flere Meter dyb.

Paa den anden Side Stendalen gaar en Vej op i Skoven og danner Hulvejens naturlige Fortsættelse.

Nord for *Kobberkrog Hus* i Brændeskov i Tilslutning til Vejen fra Rebild Skovhuse løber en Hulvej mod Nordøst. Den er kun godt $^1/_2$ Meter dyb og ret uanselig. Den kan maaske ses i Tilknytning til et lignende Vejstykke Syd for *Teglgaardshede Huse* i Skørpinglund.

I Skørpinglund løber en Hulvej op gennem en Slugt med Kurs mod Skørping.

Vest for Nationalforeningens *Sanatorium* ses to Hulveje, begge ret uanselige; den ene løber Øst-Vest, den anden Nordøst-Sydvest.

I Brændeskov ses Vest for Møldrupvejen et Par sideløbende Hulveje.

Mod Nordøst i Storearden Skov ses et Par Hulveje ved Vejkrydsene over *ov* i *Skov*.

VEJLINIERNE.

Betragter man Kortet, hvorpaa de gamle Veje er indlagt, viser der sig tydeligt flere gennemgaaende Vejlinier, dels følgende nuværende Hovedveje eller Biveje og dels førende gennem Terrænet uden for baade Vej og Sti.

Forestiller man sig Overgangen over St. Stendal Nord for *Klodholm* som Centrum, gaar der herfra en Vej mod Nord til Rebild og derfra videre nordpaa til

Spangen over Aadalen eller mod Nordøst til Skørping. Sydpaa fører Vejen ned i Sønderskoven og kan følges ned gennem Hesselholt Skov med Kurs mod Hesselholt, den nuværende Arden Stationsby. To andre Grene løber mod Sydvest med Kurs mod Rold.

Mod Øst fører Vejen gennem Mosskoven og derfra videre mod Sydøst efter Astrup eller mod Nordøst efter Asp.

Mod Nordvest følger Vejen Stendalen og gaar op over Vælderskovbakkerne til Skillingbro.

Med lidt god Vilje kan endvidere følges en Linie fra Holthusene op gennem Storearden Skov med Kurs mod Rebild Skovhuse.

Det er de Vejlinier, der træder frem ved rent umiddelbart at betragte Kortet. En nærmere Undersøgelse vil vise, at deres Tilstedeværelse stort set bliver bekræftet.

Professor T. H. Lundbye har behandlet et Par af de her nævnte Vejlinier[1]). Lundbye starter ved Overgangen over Lindenborg Aa mellem Volsted og Skørping og gaar over Skørping mod Rebild langs de under Vejstykke 2 nævnte Hulveje. I Rebild drager han mod Syd ad Vejen, der kaldes Roldvejen, passerer forbi Rold Høj, gaar over Stendalen og op gennem Sønderskoven, hvor han ved de sydligste af de paa Kortet afsatte Hulveje mødes af en ung Bevoksning, hvor Træerne var af en Størrelse, der umuliggjorde al videre Fremfærd.

Lundbye nævner den Omstændighed, at Gravhøje følger langs Vejen paa den 10 Kilometer lange Strækning, og mener, at man her staar over for en Vejstrækning, der har sin Rod i Stenalderen.

[1]) J. T. Lundbye: Vejenes Udviklingshistorie i Himmersyssel. Fra Himmerland og Kjær Herred. III B. 1918—20.

Den Omstændighed, at Vejen fra Rold til Klodholm hedder Roldvejen, og en Gravhøj langs Vejen, Rold Høj, tyder paa, at Vejen er en gammel Forbindelse til Rold.

Den mest sandsynlige Rute ses tydeligt paa Kortet. Ad de vestligste Veje i Sønderskoven har man fortsat ad Vejstykke 9 ned over *Rævebakke* og videre mod Rold. De østligste Veje i Sønderskoven maa ses som Forbindelser til Hesselholt, det nuværende Arden. Ruten ses klart paa Kortet.

En gammel Skovarbejder fra Arden har saaledes engang fortalt mig, at naar man skulde fra Arden til Rebild, tog man ind gennem Hesselholt Skov og over Klodholm.

Hvilke af Hulvejene i Sønderskoven, Lundbye fulgte, da han blev standset af uigennemtrængelig Ungskov, er ikke let at afgøre, men det er sandsynligvis den østligste Rute, og han har i saa Fald været paa Vej til Arden og ikke, som han mente, paa Vej til Rold.

Den anden Vejlinie, Professor Lundbye omtaler, er Forbindelsen mellem Nibe og Stinesminde Færgested; den angives at gaa over Storearden og derfra Nord om St. Øksø til Oplev. Der er ikke mange Hulveje paa den Vejstrækning, men Vejen har sikkert gaaet ind i Skoven ved *Holthuse* og derfra mod Nordvest ad de to sideløbende Hulveje midt i Storearden Skov, ind mellem Øksø og Mossø, Nord om Havemose eller maaske i tørt Vejr tværs over den og derfra ned gennem Stendalen, over Vælderskovbakkerne til Skillingbro. Den sidste Halvdel af Strækningen giver sig selv. Paa den første Halvdel op gennem Storearden Skov angiver de foreliggende Hulveje en Rute, men ellers er der her flere Muligheder.

At angive, hvor den ordinære Rute fra Storearden til Oplev har gaaet i gammel Tid, er ikke muligt ved Hjælp af Hulveje. Dertil er Sporene for faa og Mulighederne for mange.

Den Vejlinie, der træder tydeligst frem paa Kortet, er Strækningen Skillingbro—Vælderskovbakkerne —Stendalen—Rebild Skovhuse—Mosskoven—Jægersborg Skov—Kjærbjerg Skov. Det er den Vej, der menes, naar Skovhusbeboerne taler om Nibevejen, og der er næppe Tvivl om, at denne Vejstrækning for en Dels vedkommende skylder Nibe og dermed Sildefiskeriet i Limfjorden sin Fremkomst.

Paa Matrikelskortet over Kjærbjerg Skov anføres, at Vejen fra Nordvest over Dalvadbro kommer fra Nibe. Hernede i den sydøstlige Del af de mørke Rold Skove træffer man pludselig paa en Angivelse af Vejen til Nibe, trods det, at Byen ligger mange Mile borte, og mange Lokaliteter og Byer ligger imellem og gør Vejen dertil baade kroget og besværlig.

Nibes store Betydning forhen i Sildefiskeriets Tid bekræftes her paa en meget talende Maade.

Vejen er imidlertid ikke det eneste Vidnesbyrd om Nibe. I Skovens Udkant ligger Nibestedhus, og Syd for Akselterp ad Vejen til Møldrup ligger Nibe Høj. Vejen Astrup—Akselterp—Kjærbjerg Skov har sikkert været Hovedvejen. Paa Matrikelskortet over Akselterp By og Nibestedhus anføres i hvert Fald, at Vejen fra Nordvest kommer fra Nibe, hvorimod der f. Eks. paa Kortet over Møldrup By intet anføres om Vejen mod Nibe Høj.

Fra Baglandet Sydvest for Skoven har man over Astrup sat Kurs mod Nordvest op over Bakkerne mellem Madum Sø og Engdragene ved Blaakilde og Villestrup Aa.

Det næste Maal forude var Skillingbro. Fra Madumhoved til Dalvadbro har den første Hulvej været vanskelig at passere, stejl som den er, videre ned til Dalvad har Faldet været jævnt og Vejen lige. Op gennem Jægersborg har Vejen bugtet sig frem, men har dog været fri for bratte Fald.

I Mosskoven er Vejen gaaet ned ad en stejl Bakke og tæt forbi et Vandhul. Lidt efter skulde man over det frie Land, inden man dukkede ned i Stendalen med høje krat- og træbevoksede Bakker paa begge Sider. Saa med en sidste Kraftanstrengelse op gennem Sandhulen over de høje Bakker i Vælderskov, og med stramme Tøjler nedad paa den anden Side gennem de dybe Hulveje, der brat endte ved Skillingbro.

Den vejfarende har aandet befriet op, naar han til Hest, til Fods eller til Vogns har aset sig op over Bakkerne til Oplev. Atter paa Vej med frit Udsyn og fri for Kulmilerøgen i Næseborene og Vindfælder over Hulvejen.

Paa Matrikelskortene over Skørping og Fræer Sogne vil man med Udgangspunkt i Rebild kunne følge en Vej mod Sydøst, der angives at føre til Asp. Over Rebild Mark er Vejen forlængst nedlagt, men i Skoven danner den Hulvejen beskrevet som Vejstykke 4, den saakaldte Tvedhule. Derfra fører den langs Sydkanten af den aabne Plads Hellumtved og ind i Fræer Sogn, stadig med den Angivelse at føre til Asp.

Paa Matrikelskortet over Fræer Sogn følger Vejen Nordkanten af Markerne til Jægersborg Skovfogedhus og sætter derfra mod Nordøst og kan følges paa Kortet som Vejspor lige til Asp. Her er der kun enkelte mindre Hulveje, men Syd for denne Vejstrækning

løber Vejstykket med de anselige Hulveje, Vejstykke 5. Det sandsynlige er, at vi her staar over for to Udgaver af samme Vejforbindelse til Asp; den paa Matrikelskortet angivne er den yngste, og den med Hulvejene den ældste. Det kan i denne Forbindelse tilføjes, at en af Beboerne paa Hellumtved paa min Forespørgsel om, hvor Tvedhule førte, svarede, at det var den gamle Tingvej, og paa mit yderligere Spørgsmaal om, hvor Tingvejen førte hen, svarede han, at den gik til Asp. Han erindrede intet om, hvorfra han vidste det. Sammenholdt med Matrikelskortet er der en Del Sandhed i hans Udtalelse, og her har vi maaske Forklaringen paa, at Vejstrækningen tilskriver en Bue mod Syd, trods det at den rette Linie mellem Rebild og Asp ikke byder paa Naturhindringer, der kunde spærre for Færdsel. Vejen har været Opsamlingssted for Rebild Mark og Skovhusene.

Som Udgangspunkt for den videre Færd ud i Herredet har Asp ligget meget centralt for Skovboerne, enten saa Farten gik til Blenstrup[1]), hvor der har været holdt Ting Syd for Byen, eller til Hellum, hvis Navn i hvert Fald kan tyde paa, at der engang har været holdt Ting her i Nærheden; herom vides dog intet, men ifølge Klaus Gjerding[2]) blev Tinget allerede 1440 flyttet til Bælum, og i saa Tilfælde lyder det meget sandsynligt, at der ogsaa har været et vestligere Tingsted, f. Eks. Hellum; men i begge Tilfælde vilde det falde naturligt for Skovboerne at følge Rebild-Asp Vejen som Tingvej.

Formaalet med i det foregaaende at opstille nogle Vejlinier paa Grundlag af de gamle Hulvejes Fore-

[1]) »Gamle jydske Tingsteder og Retsdage« ved Hans Knudsen.
[2]) »Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie«, Side 16, ved Klaus Gjerding.

komst har været dels at paavise, at man i gammel Tid ikke veg tilbage for at forcere en stor og vildsom Skovstrækning, hvis man havde Ærinde paa den anden Side Skoven, dels at give de gamle Veje et videre Perspektiv som eventuelt Led i de omliggende Egnes Vejnet.

Hovedparten af Færdselen ad de gamle Veje har selvfølgelig været af lokal Karakter, men for Beboerne i Hesselholt eller Rold har en Tur tværs gennem Skoven til den hellige Kilde i Skørping sikkert ikke virket afskrækkende, ejheller har Beboerne i Møldrup eller Astrup næret Betænkeligheder ved det lange Stræk til Skillingbro, naar de skulde til Nibe efter Sild.

Skovens Vildsomhed var man fortrolig med, og de slette Veje havde man vænnet sig til.

VEJENES BESKAFFENHED OG ALDER.

Rejsebeskrivelser fra gammel Tid indeholder gerne Beklagelser over Vejenes elendige Forfatning. Det var en Plage at rejse med Hestekøretøj ad Landevejen. Hulvejene kunde være saa dybe og saa smalle, at begge Hjulnav rørte Vejsiderne, og Regnskyl kunde frembringe Jordskred, saa man maatte passere Stedet til Fods, medens Vognen tog en Omvej[1]).

Om Skovveje, hvad der har størst Interesse i denne Forbindelse, siges et Sted[2]): »Skovveje og Veje til Skovene gives undertiden saa onde, at det Fældede til Ildebrand maae henstaae til en Frost eller tørrende Vind kommer, og bier den, maa der ventes, uagtet Ovnen er kold.«

[1]) Chr. Molbech: Optegnelser paa en Udflugt til Jylland i Sommeren 1828. Nordisk Tidsskrift for Hist., Litt. og Kunst, København 1829, Side 132.

[2]) »Breve til en udenlandsk Ven om Danmark« af C. Dreyer. Sorøe 1790. Side 172.

Det er sikkert ingen Overdrivelse, at Hulvejene i Skoven undertiden har været ufarbare i den vaade Aarstid. Om Efteraaret samlede de nedfaldne Blade sig i Bunden af Vejene sammen med det nedsivende Regnvand. Hestehove og Vognhjul rodede den opblødte Bund op, og dertil kom de store Sten, der dukkede op, efterhaanden som Vejen skar sig dybere ned. Dette i Forening med Stigningerne op ad Bakkerne har været nok til at standse Færdselen, ikke mindst naar baade Heste og Vogne var i daarlig Forfatning.

Naar man f. Eks. kom fra Fællesskov med et Læs Brænde og skulde ned ad Bakkerne i Vælderskov, saa gav man sig Skæbnen i Vold og haabede paa, at Seletøj og Vogn vilde holde.

Vejene var hullede, og sad man først fast i et af Hullerne eller ved en Sten, saa var der ingen Mulighed for at manøvrere baglæns eller ud til Siderne; der var ingen anden Udvej end at læsse af og være glad til, om man slap fri med den tomme Vogn i hel Stand.

Uviljen mod at fjerne en Hindring fra Vejbanen har sikkert ikke været mindre førhen, end den er hos Folk den Dag i Dag. Holberg bruger en hel Epistel til Beklagelser over de elendige Veje, der fra ældgammel Tid er belagt med løse Sten, som ingen bekymrede sig om at rydde til Side, og som er til Fordærv for de vejfarende[1]).

Var Vejene i gamle Dage fyldt med løse Sten ude paa det aabne Land, saa har de ikke været det mindre i Skovene, der fortrinsvis ligger paa stenet Grund, og hvad en stor Sten i Bunden af en Hulvej

[1]) Ludvig Holbergs Epistler, udgivne af Chr. Bruun. V. Ep. Nr 475, Side 82.

kunde faa paa sin Samvittighed af knækkede Hjulfælge, fordi ingen vilde fjerne den, kan man gøre sig Forestilling om. Den, der slap helskindet forbi Stenen, gad ikke flytte den for Eftermanden, og den, der ødelagde sin Vogn paa den, lod den i Arrigskab ligge.

Vindfælder og nedfaldne Grene har ligeledes uden Tvivl været til megen Gene for Færdselen ad Skovvejene. Datidens Skove, der ikke var under rationel Drift, var fulde af døde og hendøende Træer, hvorfra der hvert Aar faldt Grene og Stammedele. Skovvejene har ligeledes haft vanskeligere ved at blive tørre, end Vejene paa det aabne Land. De nedfaldne Blade opsugede Vandet, saa dette ikke kunde trække bort, og Træerne hindrede Sol og Blæst i at faa Indpas.

I Forbindelse med Betragtninger over Vejenes Tilstand melder sig naturligt Spørgsmaalene, hvordan de er opstaaet, og hvor gamle de er.

Troels Lund siger om Vejene i det 16. Aarhundrede, at det var tarvelige Ridestier, der, da Kørsel blev almindelig, uden synderlig Forbedring blev taget i Brug som Køreveje[1]).

Denne Forklaring gælder sikkert ogsaa for Skovvejene. Fra ældgammel Tid har Skoven været gennemkrydset af Stier, der maaske oprindelig blev traadt af Vildtet og senere taget i Brug af Menneskene som Jagtstier. Efterhaanden blev de indbyrdes forbundne og dannede gennemgaaende Færdselslinier. Som Ridestier blev de bredere og maaske en Del rettet ud for til sidst at give Adgang for Køretøjer, der udjævnede de sidste smaa Knæk og gjorde den oprindelige Hjorteveksel til en ganske vist primitiv Kørevej.

[1]) Troels Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede I Bind, Side 201.

Nogle af de gamle Hulveje har sikkert deres Rod langt tilbage i Tiden. Professor Lundbye nævner, som omtalt foran, at Gravhøje følger Vejen fra Skørping over Rebild og ned i Sønderskoven, og drager den Slutning, at Vejlinien stammer fra Oldtiden. Her kan det oplyses, at der i Sønderskoven ligger ca. en Snes Gravhøje, der ligesom skyder sig op og flankerer de gamle Hulveje, der fører over St. Stendal Nord for Klodholm. Der er ingen Gravhøje længere inde i Skoven, hverken mod Vest eller mod Syd, og mod Øst strækker Højene sig ind i Mosskoven og afgrænses her af Skoven. Dette tyder paa, at Beboelserne i Sønderskoven er kommet nordfra, og det ligger dernæst nær at antage, at Hulvejene Nord for Klodholm, der er flankeret af Høje, har været de Veje, ad hvilke man har staaet i Forbindelse med Omverdenen, og at disse Hulveje saaledes kan benævnes som Oldtidsveje.

Hulvejene ned til Vadestedet over Lindenborg Aa, Vejstykke 13, er saa dybe og talrige, at de alene derved kan bestemmes til at være meget gamle, selvom Aldersbestemmelse ud fra Dybden alene er noget uholdbar. Som det fremgaar af Kortet, følger Hulvejene imidlertid en Sognegrænse, og fraregnet den Mulighed, at Sognegrænsen kan være ændret engang i Tidens Løb, er det mest sandsynligt, at Sognegrænsen er lagt langs Vejlinien og ikke omvendt, hvilket aabner Mulighed for at føre Vejens Oprindelse tilbage til Middelalderen. Der er tilmed ikke ringe Sandsynlighed for, at Vadestedet og dermed Hulvejene har været benyttet allerede i Oldtiden, da der er fundet adskillige Stenredskaber i Jorden paa den aabne Plads oppe i Skoven, hvortil Vejen fører.

Teorien om Vejenes Udvikling fra Vildtsti over Jagtsti og Ridesti til Kørevej er nævnt foran. Som

Eksempel paa en Vej, der maa have gennemgaaet denne Udvikling, kan nævnes Sandhulen fra St. Stendal op over Bakkerne i Vælderskov. Denne Vej, der er ligesom slidt ind i Bakkesiden, har eksisteret som Sti i lange Tider, og først da den ved Ridning og Kreaturdrift m. v. er blevet tilstrækkelig bred og dyb, har man kunnet tage den i Brug som Kørevej. Paa hvilket Tidspunkt, dette er sket, kan man kun gisne, men Skillingbro nævnes allerede Aar 1513 i et Stadfæstelsesbrev[1]), og paa det Tidspunkt har saavel Sandhulen som de øvrige Veje ned mod Skillingbro sikkert forlængst været Køreveje med adskillige Spand af Aar paa Bagen.

Vejstykkerne fra Jægersborg Skovfogedhus mod Øst efter Asp er nævnt som Tingvej og kan som saadan føres tilbage til Slutningen af Oldtiden. Som Støtte for den Antagelse, at Vejen er Tingvej, kan det paapeges, at Vejen er det eneste Spor af livlig Færdsel, der fra den sydvestlige, skovklædte Del af Herredet fører ud mod de Egne, hvor der antages at have været holdt Ting.

Fra Hulvejen ned til Aadalen i Vejstykke 1 fører, som omtalt, en Dæmning ud til Aaen, hvorover der nu er en Spang. Det er sandsynligvis paa dette Sted, at Ritmester Peder Rüsler, der var Ejer af Buderupholm fra 1667, lod bygge en Bro over Aaen for at kunne hjemføre sit Træ fra Rebild Skov til Buderupholm[2]).

Vejen kan altsaa føres tilbage til sidste Del af det 17. Aarhundrede, men kan godt være meget ældre, om ikke som Kørevej, da som Sti.

De gamle Hulvejes Oprindelse kan saaledes an-

[1]) Ældste danske Arkivregistratur 3, Side 27.
[2]) Egholm Slot og Teglgaard, af D. H. Wulff. Saml. til jydske Hist. 1. R. 7. Bd. 1878—79.

tages at spænde over et stort Tidsrum lige fra Oldtiden til langt op i nyere Tid. De fleste er sikkert opstaaet fra Slutningen af Middelalderen og fremefter. Ved den Tid satte Udnyttelsen af Skovene ind for Alvor. Fra de enkelte gennemgaaende Vejlinier søgte man ind overalt i Skoven, og efterhaanden opstod det Vejnet, hvoraf de gamle Hulveje er de sidste Rester. De ligger som Minder om vore Forfædres Færden i Skoven; kunde de tale, vilde mange af dem fortælle om Vogne, der knirkende skumplede af Sted med Favnebrænde eller Trækul, om sprængte Skagler og knækkede Vognaksler, om Mennesker, der for vild i Snestormen, om ulovlig Skovhugst, om Trækulsbrænderi, om Krybskytteri, om Studedrifter, om græssende Kreaturer og Heste, om Oldensvin i Tusindvis, om Ligtog, der sneglede sig af Sted, om festklædte Mennesker paa Vej til Bryllup eller Marked, om Skovboerne, naar de i Grupper drog til Tinge, om Ulve og Vildsvin, om Mennesker, der i Ufredstider søgte Skjul i Skoven, og om, hvordan den sluttede Skov blev lysere og lysere, om Lyngen, der bredte sig, om Skovbrande og Uvejr, der slog dybe Saar i Skovtykningen. Sammen med Gravhøjene har de været Vidne til alt dette.

Den rationelle Skovdrift har plyndret de fleste af Vejene for deres Skønhed, men de enkelte af dem, der endnu omgives af den oprindelige Skovnatur, saasom Vejen i Vælderskov og Vejen ned mod Aadalen i Nørreskoven, giver os en Forestilling om den Skønhed, som de gamle Veje, trods deres Usselhed, var saa rig paa. For at sige det med Hugo Matthiessens Ord: »Faa Ting har en saa forunderlig Evne til at følge et Landskab som gamle Veje.« De er sammengroet med Terrænformerne og ligesom den øvrige Skovnatur fri for alle haarde og skarpe Linier.

ET VIGTIGT FUND AF STØBEFORME I VESTER DOENSE

AF REGNAR PEDERSEN, NYSUM

Den, som ikke kender Vester Doense af selvsyn, kan vanskeligt forestille sig dette himmerlandske landskab. Det er et meget kuperet terræn, dale omgivet af høje bakker, og i bunden af mange af dalene ligger smaa moser, saakaldte kedelmoser. Dette navn sigter til deres form og ikke til, at moserne skulde være fulde af offerkedler fra oldtiden. For den, der har øjet opladt for naturens skønhed, er der endnu skønne partier at finde i Vester Doense, stejle lyngbakker og smaa hedepartier. Men for den, der vil se naturen der, passer verset: »Skynd dig, kom, om føje aar heden som en kornmark staar.« Ploven kræver fortsat udvidet virkefelt.

Findestedet for støbeformene er en af de nævnte smaa kedelmoser. Mosen er beliggende paa gaardejer Mogens Christensens enkes grund, matr. nr. 2 a af Vester Doense, Vebbestrup sogn, i en dalslugt, der af ældre mennesker kaldes Valsgaarddal, og findestedet kaldes Valsgaarddals sig. I sommeren 1943 blev der gravet tørv i mosen, og det var baade første og sidste gang, der blev gravet tørv, for mosen blev tømt for tørv det første aar. Mosens udstrækning er kun ca. 15 × 15 meter.

En dag sidst i maj nævnte aar var sønnen paa

gaarden, Viggo Christensen, beskæftiget med tørvegravning der, da tørvespaden stødte mod noget haardt. Det var ikke usædvanligt, idet der er fundet en del marksten der, muligvis hidrørende fra udsmidning fra de dyrkede arealer deromkring, men denne gang viste det sig at være noget andet. Da han fik tørven fjernet, fandt han en pyramide- eller kegleformet opstabling af sten, som han straks saa ikke var tilfældige marksten.

Finderen tog straks fundet op og bragte det med sig hjem. Det er temmelig givet, at var fundet taget op af en kyndig mand, vilde det have været bedre, eftersom finderen var taget i mosen for at skære tørv og ikke for at gøre oldtidsfund. Men nogle enkeltheder kunde han alligevel huske, saaledes f. eks. at den halve form til rygtapknive (fig. 1) laa øverst med støbehulhederne opad, og at den laa helt blottet, da han fjernede den derover liggende tørv.

Fundet blev gjort omtrent midt i mosen i ca. 1 m dybde, nær mosens bund.

Fundet er fra yngre bronzealder — tiden 800 til 400 før Christi fødsel, og som det foreligger fra Viggo Christensen, bestaar det af ialt 11 stykker.

Fig. 1. Støbeform til støbning af tre rygtapknive.

En formhalvdel af klebersten til støbning af rygtapknive er saa godt som ubeskadiget. Tørvespaden har lige berørt den i nederste hjørne til højre, og den har en smule forvitring i den kant, hvor den flydende

bronzemasse skulde flyde ind i formen. Til gengæld sidder endnu i formen et fint, sort lag, hvis sammensætning endnu ikke er undersøgt, men som har skullet hindre de nystøbte knive i at hænge ved formen og samtidig bevirke, at det færdige produkt fik en smuk, glat overflade. I nederste kant har formen en

Fig. 2. De to sammenhørende formhalvdele til støbning af celt.

lille indsvajning, hvis formaal er noget uvis, men maaske er det pladsen for en sammensurring med den tilhørende formhalvdel. Ligeledes findes der fem smaa indhak i formens kant, hvilket sikkert er mærker, anbragt for at støbemesteren altid kunde holde kontrol med, at de to formhalvdele ikke forskubbedes i forhold til hinanden.

Hver af de knive, der er støbt i denne form, har været forsynet med en spids rygtap, og i den ene ende har knivene haft to kegleformede knopper. End-

videre har de været forstærket med en ophøjet ribbe, der løber ca. 2 mm fra knivenes ryg. Knivenes længde er ca. 10,5 cm og bredden 1,5 cm.

Fig. 2 er to sammenhørende formhalvdele til støbning af en celt (arbejdsøkse). Disse er ligeledes fremstillet af klebersten; denne stenart er nemlig saa blød, at der let kan skæres i den, og samtidig ildfast. Disse to halvdele danner tilsammen en hel form, som ingen overlast har lidt, men fremtræder, som da bron-

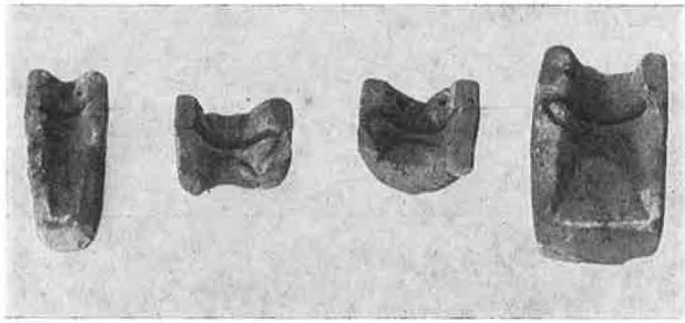

Fig. 3. Til venstre formhalvdel til støbning af mejsel. I midten brudstykker af to formhalvdele til støbning af celt. Til højre formhalvdel til støbning af celt.De tre første er af ler, den sidste af klebersten.

zealdermanden lagde dem der, hvor de nu er fundet. De har ligeledes indvendig det sorte lag, som skulde hindre bronzen i at hænge ved formen, og de har ogsaa de indskaarne mærker i kanterne. Naar støbemesteren fik formene anbragt, saa disse mærker var parallelle, var han sikker paa, at formhalvdelene passede med hinanden, saa der ikke blev nogen skævhed i celten, som skulde støbes deri.

Celten, der kunde støbes i denne form, har haft en længde paa 6,2 cm. Den har haft et lille øre oppe ved øverste kant, formodentlig har det skullet gøre tjeneste ved fastbinding til det vinkelbøjede træskaft, som disse økser var skæftet med.

Fig. 3 til højre er en lille formhalvdel, ligeledes til celt, og som de forrige lavet af klebersten. Den var, da jeg modtog fundet, noget beskadiget, og det var, som om mosesyren havde virket destruerende paa denne ene form, idet den var meget porøs og skør den første tid efter optagningen. Men efter at have ligget et aarstid og efter en nænsom restaurering er resultatet ret godt, baade hvad udseende og holdbarhed angaar.

Celten, som støbes i denne form, er 5,6 cm lang, altsaa noget mindre end den forrige, og den har det samme lille øre til fastbinding som ekstra sikkerhed for, at øksen ved brug ikke skulde løsne sig fra skafttappen, der gik ned i celtens dølleformede hulhed; en skæftningsmaade meget lig nogle tømmerjerns skæftning den dag i dag.

En støbning i en saadan form er ret omstændelig. Foruden formen skal der en lerkærne til, baade til at danne celtens hulhed og til at fungere som en slags tragt, hvorigennem den flydende bronzemasse løber ned i formen. Se fig. 4, hvor formene (fig. 1) er gengivet i ca. $^2/_5$ størrelse, og de og den ihængende kærne ses fra kanten. Støbningen af celten er tænkt netop færdig. Det sorte parti er snit gennem celten, det krydsskraverede parti er den saakaldte støbeknold med dens to tappe, der fremkommer, naar formen er fyldt med bronze, og bronzemassen staar op i kærnens tragtformede del, der rager op over formens indvendige hulhed. Lerkærnen er enkeltskraveret og de to formhalvdele punkteret.

Vigtige oplysninger om, hvordan bronzestøbning er foregaaet, giver det berømte fund fra Haag i Randers amt (se Aarbøger for nordisk oldkyndighed 1908). I 1895 optoges her af Nationalmuseet en stor affalds-

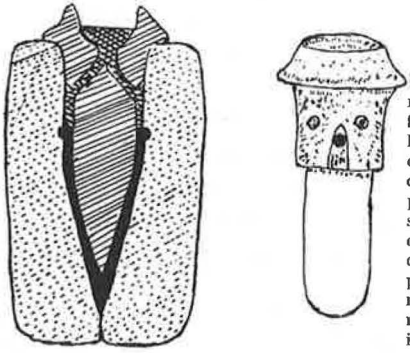

Fig. 4. Til venstre støbeformene paa fig. 1 set i snit og fra kanten med ihængende kærne, der er enkeltskraveret, celten er sort, støbeknolden dobbeltskraveret, og formene punkterede. Til højre kærnen set fra siden, det lyse parti er det, der danner den indvendige hulhed i celten; det sorte punkt er nedløbsrendens udmunding; ved siderne af denne ses de to tappe, der passer ind i støbeformens gruber.

dynge fra en bronzestøbers værksted, indeholdende mangfoldige rester af itubrudte smeltedigler og støbeforme af ler, samt dele af de foran omtalte lerkærner, der dannede den indvendige hulhed i celter, spydblade o. l. Disse rester af lerkærner var ogsaa ituslaaede, dels ved udtagningen af den støbte genstand, dels ogsaa fordi det var den eneste maade, hvorved den ved støbningen overflødige bronzemasse, den saakaldte støbeknold, kunde frigøres af lerkærnen. Bronzen, det importerede og sikkert kostbare raastof, skulde der ikke sløses med, thi en saadan støbeknold eller et tilfældigt itubrudt bronzeredskab eller vaaben kunde bruges som raaprodukt ved næste støbning. Fra dette fund kender vi lerkærnens udseende og anbringelse i formen.

Muligvis er kærnen lavet i selve formen, idet man bare behøvede at anbringe et lag voks eller lignende i formen, svarende til den tykkelse, den ønskede bronzegenstands vægge skulde have, og man kunde saa i formen presse saa mange lerkærner, man ønskede, og de vilde komme til at passe nøjagtigt til formens halsparti. Det eneste af kærnen, der maatte dannes med haanden, var da det parti, der dannede tragten,

og i denne at bore de to skraa nedløbshuller. Før kærnen var tjenlig til brug, var det nok nødvendigt at give den en svag brænding,

Ser vi igen paa fig. 2, vil vi oven over hulheden til celten, i det øverste $2^1/_2$ cm høje parti af den venstre form, se tre lodrette furer, hvoraf den midterste sikkert er nedløbsrenden, der korresponderer med det der tilsvarende nedløbshul i lerkærnen; de to andre furer er sikkert beregnet til styring af lerkærnen.

I den højre formhalvdel vil vi ligeledes i midten af det øverste parti kunne se nedløbsrenden, der vil staa i forbindelse med den anden af kærnens nedløbshuller. Paa hver sin side af denne nedløbsrende ses en rund, ca. 4 mm dyb grube. Disse grubers formaal kan ligeledes være styring af kærnen, saa den paa ingen maade kunde komme til at sidde urigtigt i formen.

Dette lille spring uden om den centrale fundberetning for at forsøge at give en smule orientering om støbeteknik.

Foruden de før omtalte ting er der i fundet fra Vester Doense en formhalvdel af brændt ler til støbning af en lille bronzemejsel (fig. 3 til venstre). Formen er 8 cm lang, mejslen, der kunde støbes heri, 5,3 cm lang. Denne form var, da jeg fik fundet, delvis tilstede i brudstykker, men ved brug af lidt tid er den nu lappet saa nogenlunde sammen. Dens farve er sortgraa, og dens udvendige overflade er ru og mat i farven. Paa denne formhalvdel er der intet, der tyder paa, at der har været mærker i kanten til orientering om, at formhalvdelene passede udfor hinanden.

Dernæst var der nogle smaa skaar af endnu en lerform, og ved restaurering viste det sig, at det og-

saa var rester af en form til støbning af celter. Det lykkedes at rekonstruere det øverste af begge formhalvdele (fig. 3, nr. 2—3 fra venstre). Det nederste parti af formene var der ingen rester af; disse har dog sikkert været til stede ved fundet, men er mulig undgaaet finderens opmærksomhed, idet skaarene af disse forme var meget skøre, saa længe de indeholdt mosens fugtighed.

Celten, der har kunnet støbes heri, har haft det samme karakteristiske lille øre, som de før omtalte, men den har sikkert kun maalt ca. 5 cm i længden, et meget lille eksemplar af sin art.

Denne form har den samme sortgraa farve som mejselformen, men dens udvendige overflade er blank, formodentlig glittet.

Apropos den sortgraa farve, som disse lerforme har. Naar man ser i brudfladerne paa celtformene, vil man bemærke, at farven er lige mørk helt igennen formvæggen. Man kunde da fristes til at mene, at det ikke var ved gentagen brug, formene er blevet sorte, men snarere, at der har været blandet et stof i leret, der har skullet gøre formene mere modstandsdygtige over for den gentagne ophedning ved hver støbning.

Det er nemlig muligt, at formene, før støbningen skulde foregaa, har faaet lidt forvarmning, og selve den flydende bronzemasse med dens op mod 1000 graders varme var jo en haard belastning for formene. Men hvad har det været for et materiale, der har været blandet i leret? Kan det have været grafit? Ja, hvorfor ikke; det findes i Sydtyskland og Bøhmen, vel den samme vej, bronzen kom frem ad. Skulde det være grafit, ligger det nær at tænke, at det glatte, sorte lag, der sidder indvendig i formene,

er det samme stof, som netop skulde være vel egnet til at hindre den flydende bronze i at hænge ved formen og samtidig at give de støbte genstande en smuk, glat overflade, der krævede saa lidt afpudsning som muligt.

Dette var, hvad der fandtes af støbeforme i Vester Doense, og de er alle, hvad man kalder »ægte forme«, d. v. s. forme, der kunde bruges den ene gang efter

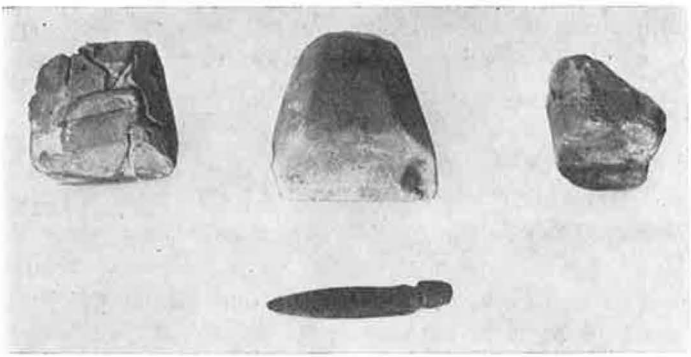

Fig. 5. Øverst tre sten af sandblandet skifer, paa nr. 1 fra venstre ses paa tværs af stenen en af de indgnedne furer. Den noget bugtede skraatløbende fure er en blød aare i stenen, der er forvitret. Nederst ses den lille tvindepind.

den anden, kun skulde der bruges ny lerkærne hver gang. Som modsætning den »uægte form«, hvori der støbtes de mere komplicerede sager, f. eks. hængekar eller lurer, hvor der maatte laves en form til hver ny støbning.

Foruden formene fandtes tre sten samt en lille genstand af træ (fig. 5). Disse tre sten er af en sandblandet skiferart, og de har alle haft en smuk, glat overflade. Mosesyren har dog bevirket, at overfladen somme steder er begyndt at blive lidt ru.

Disse tre stens anvendelse er det vanskeligt at

sige noget om; saa vidt vides findes ingen paralleller til dem. Det tør dog formodes, at de har skullet tjene til afpudsning af de færdigstøbte genstande, idet den ene (nr. 1 fra venstre) har to indgnedne furer, som maa være fremkommen enten ved afpudsning af støberande, som altid vil vise sig, hvor de to formhalvdele mødte hinanden, eller de er fremkommen ved behandling af æggen paa de støbte redskaber. Nr. 2 fra venstre har een fure i den øvre ende. Det er den smukkeste af stenene, den har en mangekantet form, men alle fladerne er, eller har været, smukt polerede. Nr. 3 har ingen fure, men er glat som de andre. Det ser ud til, at den har været overbrudt, idet dens ene ende danner en brudflade.

Det sidste stykke af fundet er en trægenstand, den er 8 cm lang og ligner en gammeldags tøjrepæl. Hvad formaal den har haft, er vanskeligt at sige. Den teori har været fremsat, at den kan have været brugt til at stramme den snor, der holdt de to formhalvdele sammen under støbningen, altsaa en tvindepind, men det er kun gætteri.

Dette er, hvad der blevet fundet i den kegleformigt opstablede dynge, men derudover havde finderen i samme mose fundet en tøjrepællignende genstand af egetræ, 33 cm lang. Det ser ikke ud til, at den har været brugt som tøjrepæl, da der ingen brugsspor findes paa dens hoved, og desuden synes den for spinkel til saadant brug. Den opgives at være fundet i nærheden af støbeformene, men ikke sammen med dem, den laa vandret i tørvemassen.

Ved et besøg, jeg aflagde paa findestedet, fandt jeg i tørvegraven et par skæretørv, der antagelig var kasseret paa grund af for lille brændeværdi; de var nemlig fyldt med lerkarskaar, der ligger lagvis og vist-

nok er soltørrede. Hvis de er brændt, er det kun ubetydeligt. Finderen var i stand til saa nogenlunde at vise, hvor paa læggepladsen tørvene fra fundstedet var lagt, og ved at undersøge dem, mens de laa paa pladsen, og efter at de var sat i skruer, lykkedes det at finde en del tørv med skaar i, som de ovenfor omtalte, men ingen rester af støbeforme eller lignende.

En kort undersøgelse af bunden af tørvegraven omkring det sted, hvor fundet blev gjort, gav intet positivt resultat. Om en undersøgelse af hele tørvemosens bundareal kunde afsløre et bronzealderhus eller andet interessant, er ikke til at vide. Det var maaske ulejligheden og bekostningen værd at forsøge.

Forme, sten og skaar i tørv er ting, som, liggende paa en hylde i et udstillingsskab, ikke ser særlig imponerende ud. Men det kan ikke undgaas, at man faar respekt for de mennesker, vore forfædre, der har benyttet disse ting, især naar man holder sig den tids transportmuligheder for øje, med import af de forskellige raastoffer. Metallerne — kobber og tin — kom sydfra, mens kleberstenen, der er en krystallinsk skifer, forekommer i Norge og Sverige og sikkert er hentet hjem derfra.

En mand, der har et øje paa hver finger, naar det gælder oldsager, er Chr. Christensen i Vester Doense. Hans jord grænser op til sigen, hvor fundet blev gjort, og han fik samme aar tørv fra samme mose. Ved hjemkørslen fandt han nogle tørv, der indeholdt lerkarskaar, men disse var af svære, tykvæggede kar af god brænding; to af skaarene har bevaret basis for et svært øre, men øret selv er skaaret bort af tørvespaden.

Det er, hvad der er at berette om det vigtigste fund af støbeforme fra bronzealder, der er gjort i det

tyvende aarhundrede. Men foruden dette fund er der gjort endnu et fra samme tid, nemlig et smukt hængekar af bronze, fundet i en lignende kedelmose af førnævnte Chr. Christensen. De to fundpladser ligger kun ca. 100 m fra hinanden, og man kunde fristes til at spørge, om de to fund har forbindelse med hinanden. Men de, der kan give svaret, er jo forlængst borte. Endvidere er der af samme mand, som fandt hængekarret, og paa hans mark fundet en meget velbevaret gravurne fra samme tidsrum.

Et andet mosefund fra Vester Doense er gjort af Johannes Nielsen, nemlig en ske af horn, og af formen ser man straks, at det ikke er nogen ske fra nutiden. Den er 16 cm lang, og skaftet bestaar af en 2,2 cm bred, rund skive, mens det øvrige af skeens længde udgør bladets hulhed, saa den kan tage en ordentlig mundfuld. Men det mest ejendommelige er, at skeen har en del tilfælles med hængekarret, idet det lille, runde skaft har 7 gennemboringer paa fladsiden; de 6 danner en cirkel om den 7. som centrum. Det er tydeligt, at disse huller kun kan være et ornament, og i lighed hermed danner midtornamentet paa hængekarret den samme symmetri, her bestaaende af 7 bukler, anbragt paa samme maade som paa skeens skaft. Det er dog for svagt et grundlag for en datering af skeen, men fremtidige fund kan maaske hjælpe til.

Jeg vil gerne til sidst understrege, at arkæologien ikke bare er blind jagt efter levn fra vore forfædre; den er historie, og hvert nyt fund giver nye oplysninger om fædrenes liv og virke. Men om fundene fuldt ud skal komme historien til gode, afhænger af dem, der arbejder i Danmarks jord, ikke mindst vore moser.

AF AALBORG HOSPITALS GODS-HISTORIE

VED KR. VÆRNFELT

I Aalborg boede først i 1400erne en anset Borger, Hemming Pedersen Billedmester, med sin Hustru Maren og deres to Sønner Hr. Hennike og Hr. Claus, der begge var gejstlige.

De var gode og gudfrygtige Mennesker, som havde Hjerte for de gamle og fattige, — og Mandag den 20. August 1431 skænkede Maren Hemmings »efter sin Mands og sine Sønners Raad og Samtykke sin fædrene og mødrene Jord i St. Peders Sogn til derpaa at bygge et Helligaandshus til Herberg og Hjælp for syge og trængende«.

Hemming lagde til sin Hustrus Gave en Bolig med Grund, Byens Øvrighed føjede et Stykke af Byjorden til, — og »Helligaandshuset«, et kombineret Syge- og Alderdomshjem, blev nu indrettet. Allerede 3 Aar efter, i 1434, brændte det første Helligaandshus; men Byens Raad og fromme Mennesker skænkede en Sum Penge, saa der et Par Aar efter kunde opføres et nyt. Maren Hemmings døde o. 1440 som Søster i sin Stiftelse, der lededes af hendes Søn Hr. Hennike og den dygtige og energiske Anders Bork.

I 1451 blev Marens Stiftelse omdannet til et Kloster, Aalborg Helligaandskloster, hvis Personale be-

stod af Prioren Anders Bork, en Priorinde, 5 Præster, 9 Lægbrødre og 23 Søstre.

Personalet skulde passe og pleje Klosterets gamle og syge samt forestaa Gudstjenesten i Klosterets Kirke.

Ved Reformationen inddroges Bispe- og Klostergodserne under Kronen; men Helligaandsklosteret vedblev at bestaa som det Syge- og Alderdomshjem, det altid havde været, — og det eksisterer den Dag i Dag som »Aalborg Stiftshospital«.

Mange fromme Mennesker skænkede i Aarenes Løb Penge, Fødevarer og Jordegods til Klosteret, som til sidst foruden flere Byejendomme havde o. 700 Tdr. Hartkorn Bøndergods, hvis Landgilde kom Hospitalet til Gode.

En af de bedste Gaver var St. Jørgens Gaard vesten for Aalborg og dens Jorder, »Klostermarken«, som Dronning Kristine og hendes Søn Kristian II den 22. Februar 1513 skænkede Klosteret til Sjælemesser for Kong Hans.

Særlig i Kjær- og Hornum Herreder havde Klosteret meget Gods, og blandt det allerældste er Byen *Sørup* i Buderup Sogn.

Allerede 2 Aar efter, at Stiftelsen var omdannet til Kloster, den 7. Maj 1453, erhvervede Prior Anders Bork ved Mageskifte en Gaard i Sørup.

Herom beretter et Tingsvidne af Hornum Herreds Ting: Alle Mænd, dette Brev se eller høre læses, kundgøre Nis Werre, Herredsfoged i Hornum Herred, Nis Jenssen i Vesterris, Las Maltessen, Henrik Luno, der af Vaaben er[1]), Morten i Suldrup, Per Smed i Hjeds, Terkild Tordssen i Bondrup, Søren Pederssen i Støvring, Tyge i Volstrup og Per Turissen i Svendstrup med dette vort aabne Brev, at Aar efter Guds

[1]) Af Vaaben: adelige.

Byrd 1453, den Mandag næst for hellig Torsdag, paa Hornum Herreds Ting var skikket for os og mange Danemænd, da nærværende og Ting søgte, regelbunden Mand, Broder Anders Bork, Prior i den Helligaands Hus i Aalborg, hvilken som lovlig æskede, fik og fremlagde et fuldt og lovligt Tingsvidne af otte beskedne Danemænd, saasom vare Povl Jenssen i Hornum, Per Povlssen, Povl Matissen, Jes Ovessen i Veggerby, Sivert Maltessen, Per Povlssen i Abildgaard, Søren Pederssen og Per Bonde i det samme Sted, hvilke forskrevne Mænd alle otte med endrægtelig Røst og sammelfeste[1]) Hænder vidnede paa deres Sjæl og Salighed, at dem saa Gud hjælpe, — at de saa og hørte paa det samme Ting, — at fornævnte Prior først skødede Jes Nielssen Frost en den Helligaands rette fri Gaard, som liggendes er i Torpe i Vokslev Sogn, hvilken Hommel Øll nu udi bor, med Ager og Eng og al sin Tilliggelse til evig Ejendom; item[2]) da straks skiftede og skødede den samme Jes Nielssen den fornævnte Prior derfor igen en hans Gaard, hvilken han nu selv udi bor og er liggendes i Sørup i Hornum Sogn i fornævnte Herred med al sin Tilliggelse, som er Ager og Eng, Fægang og Fiskevand, lidt og meget, intet undtaget, til fornævnte den Helligaands Hus til evendelig Ejendom, og da i saa Maade, at den samme Jes Nielssen skal tage til sig den samme Gaard i Torpe, som han igen fik, saadan Leding og Bondeudredsel[3]) og al kongelig Skat og Tjeneste, som han tilforn var vant til at gøre af den forskrevne Gaard i Sørup, — og at den Gaard, som den Hellig-

[1]) Oprakte (til Ed)?
[2]) item: ligeledes.
[3]) Bondeudredsel: Afgifter af en Selvejergaard.

aands Hus igen fik i Sørup, skal være saa fri som den samme Gaard i Torpe tilforn var[1]).

Hvilket vi hørte og saa, det saaledes gik for sig inden fire Stokke paa forskrevne Hornum Herreds Ting, — det vidner vi paa Tro og Sandhed og have til Vidnesbyrd ladet hænge vore Indsegl for dette Brev. (Pergamentbrev i Hospitalets Arkiv.)

15. Marts 1461 fik Klosteret en meget værdifuld Gave, nemlig Søgaards Mose, hvorfra det i 300 Aar blev forsynet med Lyng og Tørv.

Herom siges: Jeg Anders Bæk af Støvring, der Bonde[2]) er, giver til den Helligaands Hus i Aalborg til Guds Hæders Formerelse og Fattigfolks Forbedrelse al min Rettighed i den Mose, som kaldes Søgaards Mose, som mig er tilfalden til Arv efter mine Forældre, — min Eng undtagen, som ligger der østen for. Denne Mose strækker sig vester og nørre fra Støvring (Juelstrup) Sø[3]).

Samme Aar købte Anders Bork af Nis Jensen i Volstrup en øde[4]) Gaard i Sørup i Hornum Sogn[5]).

---

[1]) Gaarden var Torpe Østergaard, som $^2/_6$ 1441 var blevet skænket Helligaandshuset af 4 Brødre af Slægten Bagge.

I 1445 maatte Anders Bork forsvare Helligaandshusets Ret til Gaarden imod Bent Dall, Henrik Gyldenstjernes Foged paa Restrup, som vilde tilegne sig nogle af Gaardens Jorder (Aalborg Hospitals Arkiv).

Jes Nielsen Frost er sikkert identisk med den Selvejerbonde Jens Nielsen i Volstrup, som i 1447 havde skænket Helligaandshuset et Boel i Svendstrup. (Repert. III, 726). I Volstrup boede mange Selvejere; thi i 1662 var af Byens 9 Gaarde de 6 Ledingsgaarde, d. v. s. forhenværende Selvejergaarde. (Matriklen 1662.)

Anm.: Forannævnte Tingsvidne findes, saavel som de efterfølgende, hvis ikke anden Kilde er nævnt, i Hospitalets Dokumentsamling paa Rigsarkivet.

[2]) Bonde: Selvejer.

[3]) Topogr. Saml. Pap., Aalborg e 20.

[4]) Øde Gaard: Ude af Drift.

[5]) Sørup er muligvis oprindelig en Afbyggerby fra Ø. Hornum.

I Volstrup boede paa den Tid en anset Selvejerbonde, Søren Nielsen, som o. 1480 blev Herredsfoged i Hornum Herred. Af hans Sønner kender vi Mads Sørensen, Lars Sørensen og Peder Sørensen. Sidstnævnte, der kaldtes »Per Ridemand«[1]), blev Herredsfoged som sin Fader og deltog paa Adelens Side i Grevens Fejde. Han og Brødrene trættedes med Klosteret om en Gaard i Sørup. Det er tænkeligt, at førnævnte Jes Nielsen Frost og Nis Jensen er Broder og Brodersøn til Søren Nielsen, hvis Sønner ikke har ment, at de havde Ret til at afhænde Slægtens Selvejergods til Klosteret.

Ved samme Tid, vist 1462, erhvervede Klosteret Resten af Sørup By, 4 Gaarde og nogle Huse, — med Undtagelse af en Gaard, som tilhørte Viborg Bispestol.

Det var ikke altid let for Priorerne at værge Klosterets Interesser; thi rovgriske Naboer, mægtige Adelsmænd og haarde Selvejerbønder prøvede ofte paa at krænke dets Rettigheder, — og Gang paa Gang maatte der tages Lovhævd og Tingsvidner for at fastslaa Klosterets Ret. Herom beretter Stiftshospitalets gamle Dokumenter, der nu findes paa Rigsarkivet, meget:

28. Maj 1487: Per Skriver, indgiven Broder i Aalborg Helligaandskloster, tager paa Prior Knuds[2]) Vegne paa Hornum Herreds Ting Lovhævd paa Klosterets Gods i Hornum Herred. Først indvorde han *Sørup med al sin Tilliggelse*, bygd og ubygd, undtagen Kirkens Gods, item en Gaard i Gravlev osv. osv.

19. April 1507 vidnede 24 uvildige tro Danemænd og ældste Herredsmænd, at det var dem fuldt vitterligt i Guds Sandhed, at *Sørup i Buderup Sogn* i for-

[1]) Ridemand: En Mand, som paa Tinge er udvalgt til at ride Skel ind. Per boede rimeligvis paa Ridemandsmølle.

[2]) Knud Nielsen, Prior o. 1480—90.

skrevne Hornum Herred og al Sørups Fang til alle fire Markemode haver været til den Helligaands Hus i Aalborg i fyrretyve Aar og mere i rolig Hævd, ulast og ukæret af hver Mand i al denne Tid, — uden en Gaard, som Bispen haver paa Kirkens Vegne.

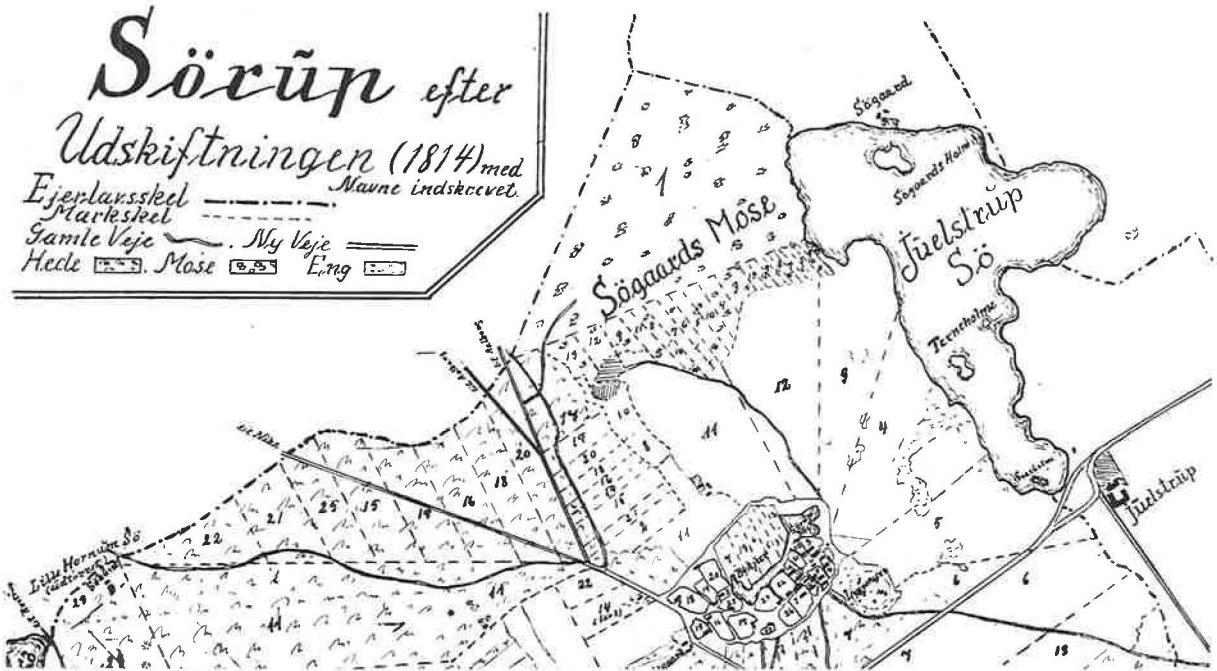
1. September 1519 vidnede 8 gode Dannemænd paa Hornum Herreds Ting, at det er dem vitterligt i Guds Sandhed, »at den Helligaands Hus i Aalborg haver haft Sørup og al hendes Tilliggelse, ulast og ukæret inden alle fire Markemode, længere end nogen af os kan mindes indtil denne Dag«.

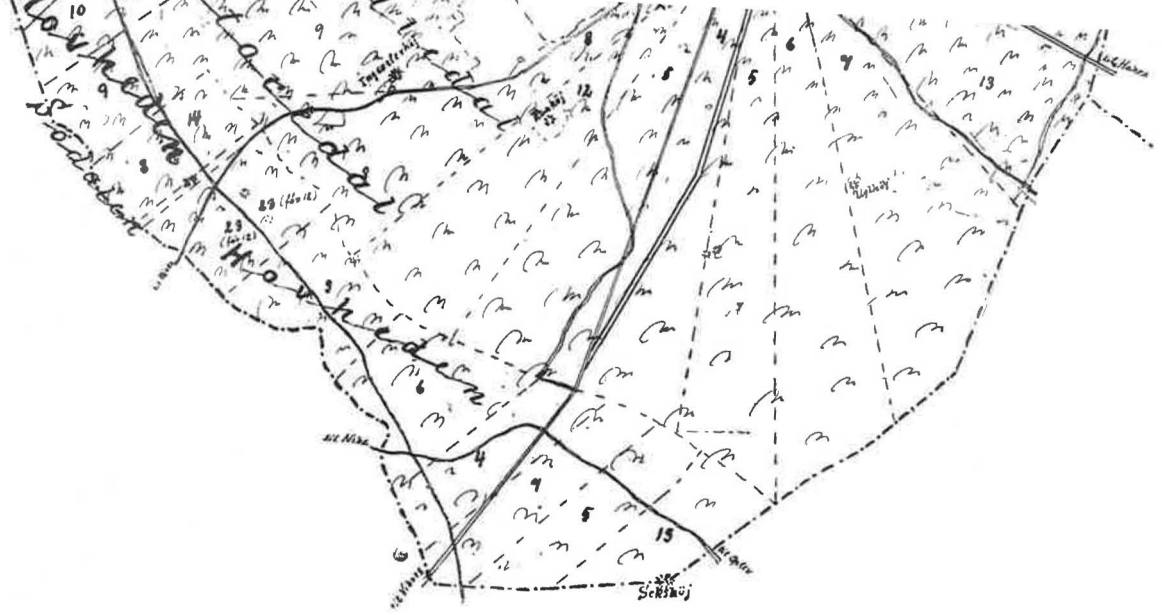
Ligeledes vidnede de, »at Mads Sørensen, Lars Sørensen og Per Sørensen aldrig har haft noget Byggested i Sørup eller Sørups Mark enten i Haand eller Hævd i nogen Maade, — til nu denne Trætte er kommen derpaa«.

6. November 1536 tog Peder Jensen, Prior og Forstander i Aalborg, paa Hornum Herreds Ting, Stokkenævn af 24 Mænd, deriblandt Hans Leeth, Hans Jensen og Jens Smed, alle 3 af Sørup, paa, at Sørup altid har hørt til Klosteret paa en Gaard nær, der tilhørte Bispestolen i Viborg. Derom havde der aldrig været Strid uden ved den Retssag under Kong Frederik mellem Peder Ridemand og hans Brødre og saa Klosteret, — og denne Sag var venlig, endeligen og vel forligt.

Men nu paastod Gabriel Gyldenstjerne til Restrup, at han ejede et Byggested i Sørup Mark, — og hans Foged, Knud i Estrup, havde ladet føre Tømmer og Bygninger til Sørup Mark og der ladet opbygge et Hus (Søhuset), idet han holdt paa, at der tidligere havde ligget et Sted, som havde hørt under Restrup, — hvilket de 24 Vidner benægtede.

Samme Aar vilde Gabriel Gyldenstjerne tage en

Sörüp efter
Udskiftningen (1814) med
Navne indskrevet.
Ejerlavsskel
Markskel
Gamle Veje
Ny Veje
Hede
Mose
Eng
Sögaard
Sögaards Hus
Sögaards Mose
Tjelstrup
Sö
Tjelstrup

Southern Sweden
Scania
Malmö
Helsingborg
Landskrona
Ystad
Simrishamn
Trelleborg
Lund
Kristianstad
Hässleholm
Kristianstad
Ängelholm
Halmstad
Varberg
Kattegat
Baltic Sea
Öresund
Hallandsås
Linderödsåsen
Romeleåsen
Söderåsen
Kullaberg
Hanö Bay
Skåne
Blekinge
Halland
Sweden
Denmark
Germany
Poland
Lithuania
Latvia
Estonia
Russia
Finland
Norway
Ireland
United Kingdom
Netherlands
Belgium
France
Spain
Portugal
Italy
Switzerland
Austria
Czech Republic
Slovakia
Hungary
Slovenia
Croatia
Bosnia and Herzegovina
Serbia
Montenegro
Albania
Greece
Turkey
Romania
Bulgaria
Moldova
Ukraine
Belarus
Iceland
Faroe Islands
Gotland
Öland
Bornholm
Gulf of Bothnia
Gulf of Finland
Gulf of Riga
North Sea
Skagerrak
Kattegat
Baltic Sea
Öresund
Hallandsås
Linderödsåsen
Romeleåsen
Söderåsen
Kullaberg
Hanö Bay
Skåne
Blekinge
Halland
Sweden
Denmark
Germany
Poland
Lithuania
Latvia
Estonia
Russia
Finland
Norway
Ireland
United Kingdom
Netherlands
Belgium
France
Spain
Portugal
Italy
Switzerland
Austria
Czech Republic
Slovakia
Hungary
Slovenia
Croatia
Bosnia and Herzegovina
Serbia
Montenegro
Albania
Greece
Turkey
Romania
Bulgaria
Moldova
Ukraine
Belarus
Iceland
Faroe Islands
Gotland
Öland
Bornholm
Gulf of Bothnia
Gulf of Finland
Gulf of Riga
North Sea
Skagerrak

af Hospitalets Gaarde i Svendstrup. Det endte med, at Forstanderen maatte sælge Gaarden til ham.

1579 og -82 tvistedes Hospitalsforstander Peder Jensen Skriver med Albert Maltesen Viffert til Møllerup og Anders Maltesen Viffert til Albæk om Skellet mellem Albæk, Flø og Sørup Heder, — og $^{14}/_{6}$ 1585 maatte Sandemænd syne Skel mellem Hæsum og Sørup. De mente, »at Hæsumboerne i Aar havde bjerget meget Ildingsbrand i Sørup Hede, baade Lyng og Tørv«.

$^{28}/_{5}$ 1593 stævnede Peder Skriver Niels Gyldenstjerne og Hannibal Gyldenstjerne til Restrup paa Grund af en Uenighed om Skellet mellem Sørup, Hæsum og Estrup, — og for det Byggested, som ligger i Sørup Hede ved Hornum Sø (Søhuset), — og saaledes gik det Slag i Slag.

Sluttede Hospitalet Vaabenstilstand og Fred paa een Front, brød Striden straks ud paa en anden.

Saa sent som i 1750 maatte Forstander Johannes Juulson forsvare Hospitalets Interesser imod en grisk Nabo. Denne var den indvandrede Hollænder Pieter van Bergen, som 1749 havde købt Buderupholm af Thøger Bentzon, som kort efter afgik ved Døden.

Van Bergen, som Stifthospitalets Historieskriver, Dr. Bjørn Kornerup, kalder »en storartig Parvenu, upaalidelig og uforskammet«, paastod, at Søgaards Mose, ligesom Søgaard, hørte til Buderupholm, og han ønskede at købe hele Sørup By af Hospitalet.

Juulson beviste, at Mosen i 1461 var skænket til Helligaandsklosteret, og han nægtede bestemt at afhænde Sørup, som var Hospitalet »aldeles umistelig«, fordi Bønderne der i Aarhundreder havde forsynet Hospitalet med »Ilding«.

Dog gik han ved Statens Mellemkomst ind paa i 1751 at sælge Mosens nordlige Del, godt 100 Tdr. Land, til van Bergen for 350 Rigsdaler. Van Bergen ønskede at udnytte Mosen industrielt, en Plan, som Staten gerne vilde støtte; men han døde forøvrigt kort efter.

Det skete ogsaa, at Forstanderne havde Strid med Hospitalets Bønder, som ikke altid vilde makke ret.

16/1 1553 stod Lars Christensen i Olstrup, Niels Abildgaard i Hyllested og Jens Madsen i Mastrup paa Hornum Herreds Ting og vidnede, at de var i Sørup By i Christen Pedersens Gaard den Fredag næst efter Hellig 3 Kongers Dag sidst forleden, og Hospitalsforstanderen Hr. Christen Poulsen var ogsaa til Stede.

Dagen forud havde de rebet Sørup Mark; men Sørup Bønder var meget utilfredse og paastod, at nogle af Agrene var rebet for brede, nogle for smalle, — og de forlangte, at de selv vilde rebe deres Bymark om, — hvilket Forstanderen da ogsaa gav dem Lov til.

Da de imidlertid ikke kunde enes om det, kom den foretagne Rebning alligevel til at staa ved Magt.

20/9 1591: Hospitalets Foged, Jens Jensen i Lyngbjerg, stod paa Tinget og forbød enhver af Sørup, baade »gode Mænd eller Gadehusmænd«, at føre mere end eet Læs Tørv eller Lyng til Købstad om Dagen[1]).

27/9 1591: Jens Jensen i Lyngbjerg forbød Sørup Folk at fiske i Støvring (Juelstrup) Sø, Sørup Sø, Hornum Sø eller Lille Hornum Sø, saa vidt Sørup

[1]) Sørup Bønder havde Pligt til at levere Tørv og Lyng til Hospitalet. »Gode Mænd«: Gaardmænd.

Grund gaar, som er midtstrøms, — enten med Vaad eller andet[1]).

Sørup By er grundlagt for 8—900 Aar siden som Udflytterby fra en af de gamle Byer Støvring eller Øster Hornum[2]). Navnet betyder »Udflytterbyen« ved Søen. Sørup udgjorde, vel sammen med Mastrup, i Middelalderen Sørup Sogn, og Juelstrup var nok Præstegaard for Sognet. I 1462 nævnes Præsten Hr. Niels i Sørup; men kort efter maa Sognet være lagt under Buderup, og baade Juelstrup og Gaard Matr. 5 i Sørup hørte 1530 under Viborg Bispestol.

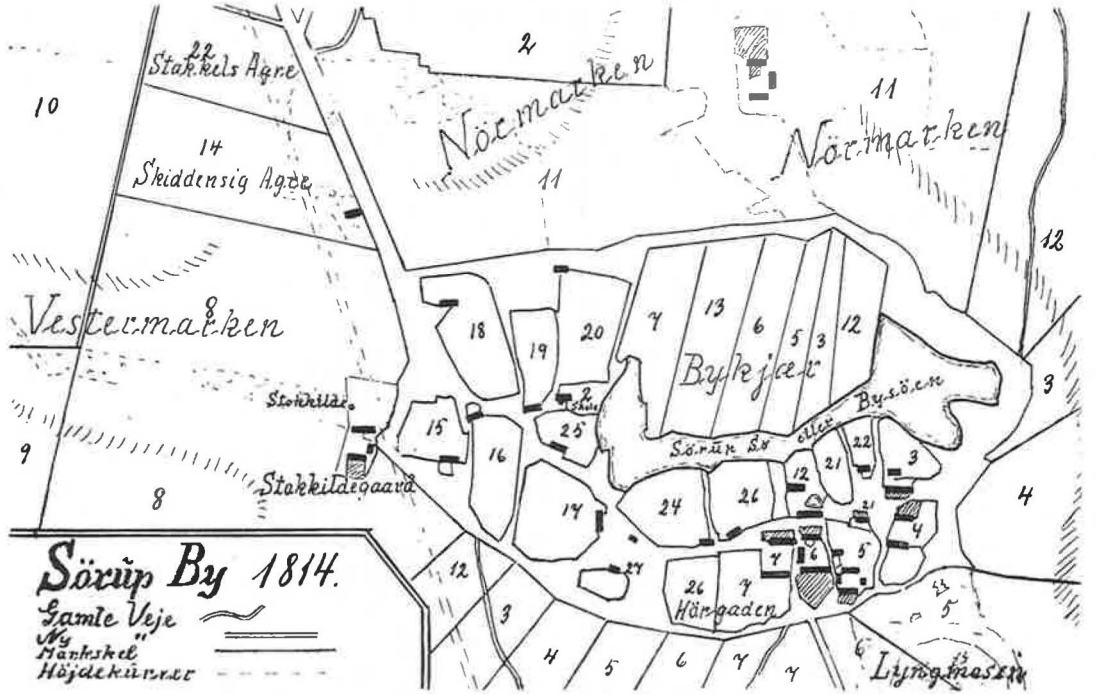
Sørup gamle Kirke laa lidt Vest for Byen paa Sørupgaards Mark, og endnu 1870 var der Spor af den. Et upaalideligt Sagn fortæller, at nogle af dens Sten brugtes til Opførelsen af Egholm Slot i Skørping Sogn; men det er derimod rigtigt, at man tog Sten fra Tomten til Opførelsen af Jernbanebroen over Lindenborg Aa.

Paa Sørupgaard findes endnu en Stump af Døbefonten, og i Gaardens Lade sidder nogle af Stenene[3]).

1871 tog Sørupgaards Ejer, Jens Andersen Borup, Kirketomten under Plov; men det var da ogsaa derfor, at han kort efter fik et længere Sygeleje, — mente Folk. Saa sent som i 1900 kunde man i Pløjningen se Kirkens Grundrids, og Byens Børn kunde finde smaa Kors, Krucifikser og Blyengle paa Stedet[3]).

Det allerældste Sørup, Gaardene, laa smukt paa Sydsiden af »Bysøen«, der i Nord gennem en vandfyldt Lavning stod i Forbindelse med Søgaards Mose, som sammen med Juelstrup Sø engang havde været

[1]) Fiskeriretten var en Herlighedsret, som tilhørte Herskabet (Hospitalet).
[2]) 1453 og 1461 tales der om Sørup i *Hornum* Sogn.
[3]) Meddelt af Gaardejer P. J. Andersen, Sørup.

Söxüp By 1814.
Gamle Veje
Ny "
Markskel
Höjdekurver
Stakkildegaard
Stakkildes Agre
Skiddensig Agre
Vestermarken
Nörmarken
Nörmarken
Bylkjær
Byesöen
Sörüp Sø
Hörgaden
Lyngmosen

een stor Sø. Lige sønden for Byen ligger »Lyngmosen«, der ogsaa engang var en Sø.

Vest, Nord og Øst om Byen laa Bymarken, og længere ude store Overdrev og Heder. Her findes ikke faa Kæmpehøje, bl. a. Uglhøj, Raahøj, Ingedalshøj, Blæsebakken og Bedehøj. Syd og Nord gennem Hederne strækker sig Vest for Byen de to lange Dalstrøg »Storedal« og »Lilledal«. Vestligst mod Veggerby Skel ligger den store Hovhede, der fra Syd til Nord gennemskæres af »Kammerherrens Vej«, ad hvilken efter Traditionen Kammerherre Iver Rosenkrantz i 1789 med Fanden i Hælene flygtede hjem til Restrup, da han havde prøvet paa at forgive Kong Christian VII. Og paa Aarsdagen for Flugten jager Kammerherren stadig hen ad Vejen med 4 sorte Heste for Kareten. Flere af de gamle Sørupboere havde ved Midnatstide mødt det uhyggelige Køretøj — eller kendte Folk, som havde set det.

Historien om Mordforsøget er, som saa mange af vore Folkeoverleveringer, rent Digt. I Sørup Hedes[1]) Nordvestskel ligger Hornum Sø. I Dalen, hvor Søen nu er, laa efter Sagnet engang er Herregaard, hvis Ejer var en ugudelig Person. Han sendte en Nat, da han havde samlet nogle af sine Kumpaner til Drikkegilde, Bud efter en nærboende Præst og bad ham berette en syg.

Da Præsten kom, blev han præsenteret for en gammel So, som man havde klædt i Natkjole og lagt i en Seng. Den vrede Præst forbandede Gaard, So og Drikkebrødre, hvorefter Søen vældede frem og fyldte Dalen; men i klart Vejr kan man skimte Gaardens Taarne og Spir paa Bunden af Søen.

[1]) Paa Hovheden fandtes tidligere nogle mærkelige Minder fra Oldtiden, nemlig 3—4 store »Rundkredse« af Kampesten; de er dog nu forsvundne.

Dette Vandresagn fortælles ogsaa om Gaardbo Sø, Store Lune i Vildmosen og Madum Sø ved Skørping.

I Uglhøj er der begravet en Ridder i Guldrustning med Sporer og Guldsabel; og hans Hest, som har Guldsko, ligger ogsaa i Højen.

Sørup By bestod o. 1600 af 7 Helgaarde, som laa sønden om Bysøen, og 6—7 Huse, som laa ved Vestenden af Søen.

Som før fortalt, erhvervede Hospitalet i 1453, 1461 og -62 hele Sørup med Undtagelse af Bispedømmets Gaard (nuværende Matr. 5). Denne Gaard fik Prior Peder Jensen ved Magelæg den 12. Juni 1542. Herom berettes: Vi Christian, af Guds Naade osv. osv., — gør alle vitterligt, — at Vi af vor sønderlig Gunst og Naade har undt, tilladt, og nu med dette vort aabne Brev under og tillader, at den Stiftets[1]) Gaard til vort Slot Hald liggendes, som ligger udi Sørup i Hornum Herred, som Christen Pedersen nu iboer, og skylder aarlig tyve Skæpper Byg og andre smaa Bede, maa og skal være hos Hospitalet udi Aalborg til fattige, syge Mennesker til Hjælp og Bistand til deres Underholdning.

Besynderlig (særlig) med fersk Fisk af den Sø, der hos liggende er, — efterdi at det andet Gods der udi Byen hører fornævnte Hospital til i Forvejen. Vi har og taget en af Hospitalets Gaarde udi vor Købstad Holstebro og lagt Sognepræsten og hans Efterkommere til en Præstegaard. Forbydendes alle, hvem de er, at gøre Hospitalet nogen Hinder og Forfang paa forskrevne Gaard. *Christian.*

De 7 Gaarde fik efterhaanden hver 2 Fæstere, og dette medførte, at de hver blev delt i 2 mindre Gaar-

[1]) Ved Reformationen 1536 var Gaarden kommet under Kronen.

de: De to Gaarde i en 1/4 Gaard og en 3/4 Gaard, og de andre 5 i 2 Halvgaarde.

Ifølge *Markbogen* af 1683 hørte der til de syv Helgaarde ialt 306 Tdr. Land under Plov foruden vældige Strækninger Hedejord og Overdrev.

De 5 Husmænd havde hver en Toft paa 1—2 Tdr. Land, medens 2 Husmænd var jordløse.

Modelbogen beretter samtidig: Agerjorden saas med 1 Kærv Byg, 2 Kærv Rug, 1—2 Kærv Havre, — hviler 4, 5 og 6 Aar. Og til Sørup bestaar Agerjorden norden, vesten Byen af graa Sand med meget ringe Muld, — længst fra Byen Sand med meget ringe Muld. Til samme By er stor Mangel for Hø, hvilket dog ikke anses dem for nogen Afkortning.

Markbogen siger: Forbemeldte Bye bestaar udi 12 Aars Giøe eller Vange, hvoraf de 5 aarligen bruges, de 7 hviler, — som følger:

1. *Reuff Tungens* Aars Giøe.
2. *Mellem Vejenes* » »
3. *Aa Syvens* » »
4. *Ager Høis* » »
5. *Per Gravesens Høis* » »
6. *Rishøis Vang* eller » »
7. *Kirkebaks Giøe*, til Fælled.
8. *Lilleholms* Aars Giøe, til Fælled.
9. *Langagres Vang* eller Giøe.
10. *Blokkens Vang* » »
11. *Dam Aggers* Aars Giøe.
12. *Nørre Marks* Giøe.

Mark Skiels Paaløb: Begyndes og løber paa den øster Side til Støvring Søe[1]), paa den synder Side til Fløye Gaards Grund, paa den vester Side løber til

[1]) Juelstrup Sø.

Albæk Gaards og Hietz Byes Grunde, — den norder Side til Estrup og Hæsum Byers Grunde.

Hver Gaard har Græsning til fem Høveder. Fædrift til ialt 160 Høveder. Hjultømmer køber de udi næst beliggende Skovbyer, kaldes Rold, Rebbild og Oplev og undertiden i Aalborg.

De lader male i Buderupholms og Støvring Møller.

De syv Helgaarde var i 1688[1]*):*

No. I: Hk. 5 - 1 - 2 - 1. Landgilde — 6 Skpr. Rug, 24 Skpr. Byg, 1 Svin, 1 Pund Smør[2]) og 2 Mark Gæsteripenge.
Delt i to Halvgaarde: *Mikkel Laursen* — Hk. 2 - 4 - 3 - $^1/_2$, Areal under Plov 22$^1/_4$ Td. Land (nu Matr. 3, Niels Nørholm).
Jacob Nielsen — Hk. 2 - 4 - 3 - $^1/_2$, Areal u. Pl. 22$^1/_4$ Td. Land (nu Matr. 4, Anton Vittrup).

No. II: Hk. 4 - 7 - 1 - 2. Landgilde — 5 Skpr. Rug, 15 Skpr. Byg, 1 Svin, 1 Pd. Smør, 2 Mark Gæsteripenge. Det er Viborgbispens forrige Gaard.
Delt i $^3/_4$ Gaard og $^1/_4$ Gaard: *Peder Sørensen* — Hk. 3 - 5 - 2 - $^3/_4$, Areal u. Pl. 31$^7/_8$ Td. Ld. (nu Matr. 5, Jens Vittrup).
Christen Jensen — Hk. 1 - 1 - 3 - 1$^1/_4$, Areal 10$^5/_8$ Td. Ld. Gaarden blev o. 1720 lagt under Matr. No. IV.s Kvartgaard. Laa paa Toft Matr. 22, se Bykortet.

No. III: Hk. 5 - 1 - 0 - 1. Landgilden som No. I.
Delt i to Halvgaarde:
Christen Willumsen — Hk. 2 - 4 - 2 - $^1/_2$, Areal

[1]) Matriklen 1688.
[2]) Et Pund = 7$^1/_4$ kg.

u. P. 22 1/8 Td. Ld. (nu Matr. 6, Østergaard, udflyttet Sydøst for Byen, Ejner Buus Pedersen).

Peder Paaske — Hk. 2 - 4 - 1 - 1/2, Areal u. P. 22 1/8 Td. Ld. (nu Matr. 7, P. Andersen Vedsted).

No. IV: Hk. 5 - 4 - 0 - 2. Landgilde som No. I. Delt i 3/4 Gaard og 1/4 Gaard.

Søren Thomsen Bonde[1]) — Hk. 4 - 1 - 0 - 1 1/2, Areal u. P. 36 1/4 Td. Ld. (nu Matr. 10, Sørupgaard, P. Chr. Mikkelsen). Gaarden laa lige norden for Matr. 5 og blev ved Udskiftningen flyttet til Vestermarken.

Niels Nielsen — Hk. 1 - 3 - 0 - 1/2, Areal u. P. 12 1/4 Td. Ld. Gaarden laa paa Toft Matr. 21; den blev o. 1780 nedlagt og Jorderne delt mellem Matr. 4, 6 og 11.

No. V: Hk. 4 - 7 - 3 - 0. Landgilde som Nr. I. Delt i to Halvgaarde. *Peder Poulsen* — Hk. 2 - 3 - 3 - 1 1/2, Areal 21 3/8 Td. Ld. u. P. (nu Matr. 8, Stokkildegaard, P. J. Andersen). Laa paa Toft Matr. 24, udflyttet o. 1800. Matr. 24 og 14 er Parceller af Stokkildegaard.

Hans Christensen — Hk. 2 - 3 - 3 - 1 1/2, Areal 21 3/8 Td. Ld. u. P. (nu Matr. 11, Søren Christensen). Udflyttet kort efter 1800, laa paa den nordre Toft Matr. 26.

No. VI: Hk. 4 - 6 - 2 - 2. Landgilde som Nr. I. Delt i to Halvgaarde.

[1]) En gammel Slægt i Sørup førte Tilnavnet »Bonde«, d. v. s. Selvejer. 1611 nævnes f. Eks. Niels Christensen Bonde. Muligvis stammede Slægten fra de Selvejerbønder, som o. 1450 solgte deres Gaarde i Sørup til Hospitalet.

Jens Pedersen — Hk. 2 - 3 - 1 - 1, Areal u. P. 20¾ Td. Ld. (nu Matr. 9, P. Pedersen Pinstrup). Udflyttet til Vestermarken ved Udskiftningen, laa mellem Gaardene Matr. 11 og 12.

Niels Laursen — Hk. 2 - 3 - 1 - 1, Areal u. P. 20¾ Td. Ld. (nu Matr. 12, Thorvald Andersen).

No. VII: Hk. 4 - 7 - 0 - 0. Landgilde som Nr. I. Delt i to Halvgaarde.

Palli Mikkelsen — Hk. 2 - 3 - 2 - 0, Areal u. P. 21¼ Td. Ld. (nu Matr. 13, Bustedgaard, Fru A. Busted). Udflyttet ved Udskiftningen, laa paa Matr. 17s Hustoft.

Mads Laursen — Hk. 2 - 3 - 2 - 0, Areal u. P. 21¼ Td. Ld. Nedlagt 1750 og dens Jorder delt mellem Matr. 7, 9, 12 og 13. Laa lige vesten for Bustedgaard (se Bykortet)[1]).

Sørup Huse: Fem Huse med Jord: Maren Ollesdatter, Christen Sørensen, Niels Christensen, Niels Gravlev og Poul Christensen, samt to jordløse Husmænd, Jens Jensen og Christen Poulsen; disse sidste »haver ingen Sædeland« (medens de fem førstnævnte hver har en stor Toft; de »jordløse« har dog »en liden Kaalhave«).

Disse syv Huse er Matr. 15, 16, 18, 19, 20, 25 og 27, og hertil kom — vel o. 1740 — en Skole, som blev lagt paa en af Hustofterne.

De tre nedlagte Gaardes Raalinger blev staaende, da Gaardene forsvandt, og beboedes derefter af Husmænd, — og ved Udskiftningen 1794 var der 9 Hus-

[1]) Bustedgaards nedlagte Halvdel laa vist paa Hus Matr. 17s Tott.

mænd, og den ene af dem, Skoleholder Peder Madsen, havde 2 af Husene i Fæste af Hospitalet.

Ifølge Indberetning om Landbrugets Tilstand af 1791 ydede hver af de 11 Bønder i Sørup i Landgilde til Hospitalet: 3 Skpr. 3 Fdk. Rug, 1 Td. 3 Skpr. Byg og i Penge 1 Rdlr. 12 Skilling, samt desuden 12 Rdlr. aarlig for Fritagelse for Hoveri. Endvidere skulde hver af dem levere 6 Læs Tørv og nogle Læs Lyng til Hospitalet. Til at ordne denne Brændselsleverance var der en Lyngfoged, almindeligvis en af Byens Husmænd. 1688 nævnes Jens Lyngfoged og 1762 Christen Stefansen Lyngfoged.

Gaardenes Besætninger var 4—6 Heste, 3—5 Køer samt nogle Kalve, Lam og Svin.

Stokkildegaard havde f. Eks. 4 Heste, 1 Plag, 3 Køer og Tyre, 2 Ungnød, 16 Faar, 4 Lam og Beder samt 2 Svin.

Ved Udskiftningen 1794 var der i Sørup 11 Gaarde af ulige Størrelse:

Nu Matr.	Fæsternes Navne	Hartkorn før Udskiftningen	Hartkorn efter Udskiftningen	Areal efter Udskiftningen
				Td. Ld.
3	Peder Christensen Falsen.....	2-4-3- 1/2	3-0-2-1 1/2	154 3/4
4	Niels Nielsen.....	3-5-0- 1/2	—	146
5	Christen Jensen	3-5-2- 3/4	—	150 3/8
6	Søren Pedersen Mikkelsen	3-4-3- 1/2	—	173 1/4
7	Jens Pedersen Paaske	3-1-1-2	—	181 1/2
8	Niels Christensen	2-3-3-1 1/2	—	146 3/8
9	Morten Jacobsen.....	3-0-0-2 1/2	—	146 3/8
10	Peder Hansen	3-5-0-1 3/4	—	149 5/8
11	Jens Nielsen	3-4-0-1 1/2	—	149 1/4
12	Thomas Laursen Smed.....	3-0-0-2 1/2	—	146 3/8
13	Morten Nielsen.....	3-0-1-1 1/2	—	191

Ved Udskiftningen fik alle 11 Gaardmænd hver tildelt Jord til Hartkorn 3 - 0 - 2 - 1 1/2; men deres

Arealer var meget forskellige i Størrelse, varierende fra 146 til 191 Tdr. Land.

Husmændene fik hver Hk. 0 - 1 - 0 - $2^1/_2$; de beholdt deres gamle Tofter og fik desuden hver 14—18 Tdr. Land Hedejord.

Kun Christen Christensen i Søhuset fik $87^1/_2$ Td. Land; men det var altsammen Hede.

SJØRUP BYS UDSKIFTNING.

Anno 1794 den 27. Oktober indfandt sig udi Sjørup By Kammerherre og Stiftamtmand Pentz[1]), samt de midlertidigt antagne Landvæsens Kommissarier, Hr. Regimentskvartermester og tilforordnet Byfoged Bøggild[2]) og Hr. Raadmand Gleerup[3]), begge af Aalborg, som i Stedet for de virkelige[4]) Landvæsens Kommissarier i Aalborg Amt gav Møde, saasom disse efter deres Skrivelser af 2. Oktober formedelst andre Forretninger ej kunde give Møde.

Til Stede var Pastor Aagaard[5]) i Juelstrup og samtlige Gaard- og Husmænd i oftmeldte Sjørup By tilligemed Skoleholderen i merbemeldte By Peder Madsen.

Ligeledes var mødt den delende Landinspektør Hr. Frederik Wesenberg for at foretage den forehavende Aasteds-Forretning.

[1]) Ditlev von Pentz, f. $^{16}/_{12}$ 1744, † $^{10}/_5$ 1821. Stiftamtmand 1794—1815.

[2]) Jens Bøggild, f. $^{24}/_9$ 1759, † $^{26}/_9$ 1812. 1792 tilforordnet (adjungeret) og 1799 virkelig Byfoged i Aalborg.

[3]) Poul Mørch Gleerup, f. $^{28}/_7$ 1754, † $^{21}/_5$ 1825. Raadmand i Aalborg 1782—1825.

[4]) De virkelige Kommissærer var Kammerraad Colding paa Halkjær og Godsforvalter Meil paa Torstedlund.

[5]) Jens Bloch Aagaard, f. $^{12}/_5$ 1754, † $^{29}/_6$ 1803, Præst i Aarestrup-Buderup-Gravlev 1791—1803.

Paa Aalborg Hospitals Vegne gav Forvalteren[1]) ikke Møde, men lod ved Hr. Prokurator Jepsen i Aalborg fremlægge de fornødne Beviser om alle vedkommendes Indkaldelser.

Følgende Delingsplan vedtoges:

Til Skolen blev bestemt at henlægges 56.000 □ Alen efter bedste Agerlands Taxation, paa herefter nærmere bestemmende Sted, hvorudi dog kommer til Afdrag den østre af Peder Madsens hidtil hafte Tofter, som saa i Fremtiden bliver til Skolen.

Dernæst blev bestemt, at enhver af de 9 Huse, imellem hvilke regnes Peder Madsens det vester Hus, bliver tillagt 28.000 □ Alen Agerland efter bedste Agerlands Taxt, og hvorudi kommer til Afdrag deres hidtil hafte Tofter, som disse Husmænd beholder for deres hidtil hafte Hartkorn, og paa de øvrige Jorder, som dem saaledes tillægges, bliver ansat til Hartkorn i Proportion af Byens Agerland og Engbund, og til saadant Hartkorn tildeles dem Hede-Anpart foruden den dem tillagte Hede.

Samtlige Gaardmænd deklarerede, at de var villige til for Fremtiden som hidtil at levere til Skolen enhver af dem aarligen 2 Læs Hedetørv, Læsset beregnet til 120 Stk., som Gaardmændene selv skærer og hjemfører ham (Læreren).

Hvad Hartkorn, der maatte blive tilbage, naar Husmændene efter foregaaende Bestemmelse i Hartkorn er tillagt, bliver delt imellem de 11 Gaardmænd, hver deraf lige meget.

Dernæst forespurgte Kommissionen sig hos tilstedeværende Gaardbeboere, om de var villige til paa egen Bekostning at udflytte deres Gaarde paa de for

[1]) Gotfried Christian Trap, f. 1/8 1728, † 20/1 1794, Hospitalsforstander 1755—94.

Byen bekvemmeste Steder, som ansaas for at være tvende Gaardes Udflytning i Vestermarken og en Gaards Udflytning i Søndermarken, — hvorpaa fremstod Morten Jacobsen, Peder Hansen og Morten Nielsen og tilbød at ville udflytte paa deres egen Bekostkostning deres iboende Gaarde paa de forommeldte Steder i Sønder og Vester Marken, — og forlangte de ikke nogen Hjælp af Aalborg Hospital, enten i Penge eller Bygnings-Materialier, mens at de var fornøjede til deres Gaardes Udflytning med den forventede Bygnings-Hjælp af den kongelige Kasse, som de haabede blev højst muligt, — og med Arbejde af Hospitals Godses Bønder i Overensstemmelse med Forordningen af 23. Aprili 1781.

Dette Tilbud blev antaget og blev videre bestemt imellem dem, at Morten Nielsen udflytter i Sønder Marken, Peder Hansen i Vester Markens nordre Side og Morten Jakobsen i Vester Markens søndre Side.

Den saakaldte Søegaards Mose bliver denne Udskiftning uvedkommende.

Lyngmosen regnes indtil Hedelodderne.

I Henhold til foranførte tog Landinspektør Wesenberg sig den underdanige og ærbødige Frihed at foreslaa følgende Plan:

1. Agerlandet.

a) Hørgaden tillægges Niels Christensen og Jens Paaske.

b) Morten Jakobsen og Peder Hansen tillægges, som meldt, deres Lod vesterst i Vester Marken, og tager da Peder Hansen i Nord og Morten Jakobsen i Sønder, hvilke begge strækker sig lige langt i Østen.

c) Det øvrige af Vester Marken tillægges Niels

Christensen, og hvad derudi skulde være for meget fratages i Nord Side paa Stakkels Agre og sønder paa, hvilket tillægges Husmændene, og hvad som da Husmændene skulde mangle for Agerland og Engbund tillægges dem i Nør Mark fra Nordside og sønder paa.

d) Ved den specielle Udskiftning imellem Husmændene iagttoges, at de, som have de store Tofter, tillægges deres Lodder længst borte i Nør Marken og derimod de andre, som have de mindre eller ingen Tofter, tillægges deres Lod nærmest i Nør Marken eller Stakkels Agre.

e) Skolen tillægges dens Lod paa Nør Mark næst sønden for Husmændenes Lod.

f) Hvad som da bliver tilbage af Nør Mark, tillægges Jens Nielsen, og det manglende ham næst østen for Nørkjær.

g) Næst østen for sidste Lod tillægges Thomas Laursen sin Lod og næst østen for igen bliver Peder Christensen sin Lod tillagt.

h) Morten Nielsen tillægges, som meldt, sin Lod paa Kirkebaks Vang og Riis Højs Agre i Vester til Heden.

i) Jens Paaske tillægges hans Lod norden for paa Fløj Agre og øster paa, og næst østen og norden for denne tillægges Søren Pedersen sin Lod, og næst norden for tager Christen Jensen, og imellem denne og Peder Christensens Lod tildeles Niels Nielsen sin Lod.

2. Engene.

a) Enhver tildeles det, som falder i deres Agerlod.

b) Hvad som da Peder Hansen, Morten Jakobsen og Jens Nielsen maatte mangle derfor tillægges dem i Nørkjær efter Taxation, — og tager da Peder

Hansen i Nord, Morten Jakobsen i Midten og Jens Nielsen i Sønder.

c) De øvrige Efterfølgende tager deres Lod i Bye-Kjær fra øster Side i følgende Tour: Morten Laursen, Peder Christensen, Niels Nielsen, Christen Jensen, Søren Pedersen, Morten Nielsen, og dernæst i vester Side Jens Paaske.

3. Hede- og Fædrifte Jorderne.

a) Enhver tillægges det, som falder i deres Ager- og Englodder, samt det, som de der tilgrænsende til bemeldte Lodder.

b) Husmændene tillægges deres Del vesten for Søegaards Mose og Nør Mark, som inddeles til een Lod til hver Husmand, saaledes i Tour, at hver, som tager norderst i Nør Mark, tildeles deres Hedeland østerst i følgende Tour som i Agerlodderne.

c) Grønningerne norden for Niels Christensen tillægges bemeldte Mand, og det øvrige udyrkede vesten, norden og østen for Bye-Kjær bliver til Kørsel og Drift til de Agerlodder, som dertil maatte grænse.

d) I den øvrige Hede tildeles enhver Gaardbeboer sit manglende Hede paa eet Sted fra sønder og øster Side eller Juelstrup Præstegaards Skel af, og vester paa, og dernæst i Nord i følgende Tour:

Morten Nielsen, Jens Paaske, Søren Pedersen, Christen Jensen, Niels Nielsen, Peder Christensen, Thomas Laursen, Niels Christensen, Morten Jakobsen, Peder Hansen, — og mellem dem og Husmændene tillægges Jens Nielsen sin Lod.

4.

Udlægges til fælles Lergrav, saavidt Gravningen angaar, det Stykke Hede, som er østen for Vejen til Juelstrup.

5.

Følgende Veje bliver for Fremtiden:

a) Vejen fra Sjørup til Juelstrup Præstegaard, nemlig den vestre.

b) Fra Juelstrup Præstegaard til Aarestrup.

c) Vejen fra Sjørup til Hedehuset til Albæk, — de tvende Veje til Hietz, — Vejen til Byrsted, — til Hornum, — de tvende Veje til Aalborg, — samt en Vej fra bemeldte Aalborg Vej til Søegaards Mose, — saa og Vejen fra det østre af Byen og Nord paa til bemeldte Mose.

d) Afsættes en Vej paa Nør Marken hen til Morten Jakobsens og Peder Christensens Englodder.

e) Afsættes en Vej i Vester Side af Bye-Kjær.

f) I Følge Bymændenes Foredragende bliver den nordre Hietz Vej ikke længere gaaendes end som til de udflyttede Gaarde bliver opsat og deres Gødning udkørt.

6.

Ved Planen for Agerlandet bliver forandret, at Jens Nielsen tillægges den Part af Hørgaden, som var foreslaaet for Niels Christensen.

7.

Afsættes en Vej imellem Peder Hansens og Niels Christensens Lodder.

Og da denne Aasteds-Forretning af samtlige Gaardbeboere og Husmænd, samt Skoleholderen, er vedtaget og indgaaet, og de den med samtligen have erklæret sig fornøjet, saa bliver samme af Kommissionen approberet og tilendebragt.

Datum ut Supra.

Pentz, Bøggild, Gleerup, Frederik Wesenberg.

Peder Madsen, Skoleholder, — Peder Hansen, Niels Nielsen, Morten Nielsen, Christen Jensen, Thomas Laursen, Peder Christensen, Niels Christensen, Morten Jakobsen, Jens Nielsen, Søren Pedersen, Jens Paaske (det er de 11 Gaardmænd). Mads Jensens Enke, Peder Nielsen, Søren Jensen, Jens Christensen, Mikkel Jensen, Otte Sørensen, Christen Pedersen, — alle med paaholden Pen, — Niels Laursen.

Til denne Forretning blev endvidere tilført.

1. Morten Jakobsens Gaards- og Haugeplads tillægges Jens Nielsen og Thomas Laursen.
2. Morten Nielsens Gaards- og Haugeplads tillægges Mads Jensens Enke, imod at hun igen afstaar hendes Hauge til Otte Sørensen.
3. Peder Hansens Gaards- og Haugeplads tillægges Christen Jensen.
4. Jorden i Digerne omkring disse udflyttede Gaards Hauger reserveres hidtilværende Ejere til Borttagelse inden Mikkelsdag 1795.

Som en Følge af Aasteds Forretningen er Sjørup Hartkorn fordelt med Udskiftningen saaledes:

Elleve Gaardmænd, hver 3 Tdr. 2 Fdk. $1^1/_2$ Alb. er 34 - 1 - 2 - $1^1/_2$
Ni Husmænd, hver 1 Skp. $2^1/_2$ Alb. er 1 - 2 - 3 - $1^1/_2$
Ialt er 35 - 4 - 2 - 0

Fr. Wesenberg.

Gjenpartens Rigtighed bevidnes. *Pentz.*

Den 18. Sept. 1797 købte Sørup Mænd deres Gaarde til Selveje. Gaardene kostede 212 Rigsdaler

og Husene 36 Rigsdaler, — og hermed løstes Forbindelsen med Aalborg Stiftshospital, en Forbindelse, som havde varet i næsten halvfjerde Hundrede Aar.

O. 1800 splittedes Byens første Gaard, idet Ejendommene Matr. 14 og 24 skiltes fra Stokkildegaard, som da flyttedes fra sin Plads i Byen ud til Stokkilde, den gamle fælles Vippebrønd, som har givet Gaarden Navn.

1831 er Matr. 11 forlængst udflyttet og den gamle Toft i Byen solgt fra, og fra 1831 til 1844 fandt der et stærkt Frasalg Sted af Gaardenes Hedelodder, saa at kun 4 af Gaardene i 1844 har deres gamle Hartkorn fra Udskiftningen.

Denne Udparcellering er stadig fortsat, saa nu er det meste af Byens Heder og Overdrev under Kultur.

De største Ejendomme er nu Matr. 6, Østergaard, og Matr. 13, Bustedgaard.

Sørup ny Kirke er opført 1905 og blev indviet Palmesøndag 1906. Den ligger lidt Syd for Stokkildegaard, hvis Ejer Jens Andersen skænkede Grund til Kirken.

Den ældste Skole laa, som før berettet, mellem Husene Vest for Bysøen (Matr. 2).

1852 byggedes Skole No. 2 paa Vestenden af Hus Matr. 21s Nørmarkslod lige norden for Skolelodden (se Kortet).

I 1897 nedlagdes denne Skole, og en ny byggedes sønden for Stokkildegaard; ogsaa her skænkede Jens Andersen Grunden.

Den kønne lille Sørup Sø, der har givet Byen Navn, er — til Skade for Landskabets Skønhed — desværre forlængst udtørret.

HEKSERI I ØSTER HASSING

VED KR. VÆRNFELT

Paa Øster Hassing Kær ligger en lille Gaard, Boelholt, der o. 1830 ejedes af Jens Jensen, der i 1832 solgte den til Anders Larsen Kjær fra Gandrup for 100 Rigsdaler. Anders' første Kone, Ane Villadsdatter, døde 6. Oktober 1850, og allerede den 3. Januar 1851 ægtede han en ældre Pige, Gyde Jensdatter, fra Øster Hassing. Nogen Tid efter faldt Ulykker og Sorger ind over Hjemmet i Boelholt, idet der kom Sygdom i Gaardens Besætning, og flere af Dyrene døde uden paaviselig Aarsag.

Man blev snart klar over, at der maatte være onde Magter paa Spil, og at det maatte være en eller anden Heks eller Troldkarl, som med sine Djævelskunster ødelagde Dyrene.

Anders henvendte sig saa til en klog Mand, som man nu desværre ikke kender Navnet paa, — men det har rimeligvis været den berømte Jens Mikael Møller (Hals Præst), der netop i disse Aar stod midt i sin Glansperiode, — og han forfattede en meget kraftig Besværgelse, som blev indsat i en Stolpe i Gaardens Stald. Formodentlig hjalp Trylleformularen de betrængte Folk i Boelholt, — i alt Fald har den sikkert beroliget dem i deres overtroiske Angst for Mørkets Magter.

I 1908 ejedes Boelholt[1]) af Anders Jensen. Da han lod opsætte ny Spilbomme i Hestestalden, bad han sin Karl Kristian Larsen, nu Gl. Lindholm, save de gamle Bomme i Brændsel. Da Larsen savede en af Bjælkerne itu, opdagede han et Hul, som var boret tværs igennem Træet og lukket i begge Ender med en Træprop. I Hullet sad en Rulle Papir; det var Anders Kjærs Trylleformular fra 1850erne. Den lyder saaledes:

At mane

Troldfolk og Djævle fra sig og sit gode Navn, Mælk, Smør og Ost. Skriv den Formaning paa dette Papir og læg den i det Hus, hvor dit Qvæg staaer 3 Søndage i Træk Morgen før Sol Opgang, — men den sidste Søndag Aften skal du bore et Hul udi en Stolpe udi Huset og 3 Huller over Døren. Sæt der udi 3 Rønd Nagler, og naar du har læst den sidste Søndag Morgen, fæst saa Sædelen i Stolpen og sæt en Rønd Nagle uden for og ved Siden. Dette skal du gøre før St. Valborg Dags Morgen i Jesu Navn, Abrahams Gud, Isaks Gud og Jacobs Gud. Bønhør vor Raaben og Røst og forbarm dig over os Emanuel, — i Navn Gud Faders, Gud Søns og Gud den Hellig Aands.

Amen, Amen, Amen.

Nu beder jeg for A. L. S. og G. J. D., for deres Børn, Køer og Kalve, Hest, Øg, Faar, Svin, Bier, Giæs og Penge for og Jordens Grøde.

Vor Herre Jesu Christi † er et farligt og fuldkomment Vaaben. Vor Herre Jesu Christi † det overvinder alle Sværd, — Vor Herre Jesu Christi † det løser alle Fængslers Tvang. Vor Herre Jesu Christi

[1]) Boelholt kaldes nu fejlagtigt for Brorholt. I Skødet af 1832 staadet »Stedet Boelholt«.

† det løser alle Fødslers Tvang. Vor Herre Jesu Christi † vær med os, i os, over os, og under os og paa alle Sider omkring os. Vor Herre Jesu Christi † vær imod alle vore Fjender, Djævlen, Verden og den gamle Slange og Fordærver, og jeg siger til alle Mennesker, som haver gjort Pagt og Forbund med Satan og alt hans Selskab, — at I ikke skal gøre mig A. L. S. og disse mine Køer, Kalve, Faar og Svin eller hvad Slags det er eller være kan, — som mange stunder og tragter efter en andens Lykke til sin egen[1]), — efter denne Dag vil jeg ønske af inderste Hierte som Gud Faders, Gud Søns og Gud den Hellig Aands haver mig tilstaa(et) Ønsker og Begærer endnu af Hiertet i Navn Gud Faders, Gud Søns og Gud den Hellige Aands.

Amen, Amen, Amen.

En aabenbarlig Afløsning imod al Forgiørelse og Trolddomsbaand, Gud almægtigste til Lov og Ære, som skal læses over dette Menneskes Fæ og Kvæg, *som er forgiort.*

Det skal læses 3 Søndag Morgener før Solens Opgang, og dette skal være 3 Søndage efter hverandre førend St. Valborgs Dag. Nu beder jeg for A. L. S. og hans Hustru og deres Børn og deres Kreaturer, desligest før mig Gud Fader af alle onde Øjne og svigefulde Tunger og alle onde Aanders Fordærvelse her at fri og frelse os, — og barmhjertige Gud ved dit hellige Navn, som er stor og kraftig og ærefuld i Himlen og paa Jorden, — og jeg stadfæster mig ved det hellige Navn Emanuel, det er Gud med os, — Eli, Eli, Lama Sabactani, — det er udlagt:

[1]) Man troede, at andre kunde hekse ens Lykke til sig: Smørlykke, Lykke til at handle, Lykke i Kærlighed m. v.

»Gud, haver du forladt mig!« — ved den evige Guds Navn.

Bloml † Kors Lavaredike † Kors, Obters Mallatornie † Kors, som er skøn, fuld og tilbørlig ved Gud Faders † ved Guds Søns † ved Gud den Hellige Aands † Kors. — — Skal al Forgiørelse, Djævelens Plage bortvige fra mig og fra A. L. S., Køer, Kalve, Heste og Føl, Gied, Faar, Giæs, Sviin, Bier, Gods, Penge, Jord og Jordens Grøde for mig og denne Jesu Christi Tjener, — alt det onde, som er ham vederfaret.

Der er 4 Kloder, der er Evangelister, der er 12 Apostler ved Amons Segl, ved Zakariases Kyskhed, ved Rafaels Engles Godhed, Amons Borttagelse, ved Manasse deres Forbrydelse og, hellige Gud, ved Jacob Patriarkens Bønner, ved Jesu Fængsel, ved Jobs Taalmodighed, ved Simons Bønner, ved Davids Salmer, ved Elisiæ Beredelse, ved Jeremiæ Graad, ved Sallekels Bøn, ved Profeternes Spaadom, ved alle hellige Englers, som stedse lover Gud, ved Dybhedens Dybhed, ved Guds og Davids Kærlighed, ved Englens Røst og Tunge, ved Busken, der Moses saa brænde og fortæres af Ilden, ved Skystøtten, som Israels Folk vandrede efter om Dagen, ved den gloende Ildstøtte, som de vandrede efter om Natten til Canaaens Land, ved vor Herres Jesu Christt Fødsel, ved hans hellige Daab, ved Guddommens Røst, som er hørt i Himlen og paa Jorden, som sagde: »Denne er min elskelige Søn, — hannem skulle I høre, hannem behager mig, — hører mig«, — ved hannem, som giorde Vand til Vin i Cana i Galilea, — ved Jesum Christum, som mættede 5 Tusinde Mænd i Ørken

skal al Forgiørelse og Djævelens Plage bortvige fra denne Jesu Christi Tienere Anders Lauridsen og fra dette Creatur, fra den Maladidelse og Diævelskabs

Trolddoms Kunster, som A. L. S. er vederfaret, alt hans Creature, Gods, Bolig og alt det, han ejer, baade lidt og stort — i Navn Gud Faders, Gud Søns og Gud den Hellige Aands.

Amen, Amen, Amen.

Mens og gode Herre Jesu Christ, lad nu dine Tienere sige med Glæde kommer, lader os nu gives i Herrens Hus. Herre, hør vor Bøn og Røst og kom til dig og bøj dine Øren til os og hør vor Bøn i Jesu Navn, — saa jeg nu under og bortviser alle disse Fordærvelser ved sin Medfølge, Plager, Pine, — og vær med de fire Elementer og udi denne stander skrevet ved Jesu, Mariæ Søn, ved den hellige Messe, som i Herrens Kirke holdes, — saa sandelig hjælper mig Herre og denne Jesu Christi Tienere Anders Lauridsen ogsaa for hans Hustru Gjøde Jensdatter, og lige som Gud vil endelig hjælpe alle Mennesker, saa sandt hjælp og denne Jesu Christi Tienere fra al Fandens List og Behændighed og al hans Anslag.

Amen, Amen, Amen.

Gud give Glæde, Lykke og Velsignelse.

Amen.

EN VESTHIMMERLANDSK BONDETYPE

AF TH. THOMSEN, AARS

Nærværende Oplysninger er et Uddrag fra min Slægtsbog om min Morfader, Gaardejer Knud Sørensen, Holme

Den 17. September 1845 »stæder og fæster« Godsejer Niels Kjeldsen til Mølgaard Gaarden, Matr. Nr. 4, Holme i Farsø Sogn, til Knud Sørensen, der overtog Fæstet efter Faderen, Søren Nielsen (Aarup).

Hoveriarbejdet blev i det væsentlige erstattet med Landgilde: 16 Rigsbankdaler i rede Sølv og 2 Tønder Byg foruden Skatter og faste Afgifter, Udkørsel af 46 forsvarlige Læs Gødning til hvad Tid det forlanges, at slaa, rive, staksætte og hjemkøre Høet af Mølgaards Enge til Gaarden og opsætte det paa Ranerne i Forening med de øvrige Hovbønder efter den approberede Hoveriforordning. Endvidere skal der, hvad Tid det forlanges, gøres 6 Gangdage paa egen Kost og med egne Arbejdsredskaber ved forsvarlige Folk, Mand eller Kvinde, ligesom derom tilsagt vorder; dog maa der af disse Dage ej fordres mere end to i Kornhøsten.

Sammenlignet med, hvad Faderen, der overtog Fæstet for Livstid i 1805, maatte præstere, var Vilkaarene lempelige. Hoveriarbejdet paa Herregaarden skulde passes først, og det var fastsat saaledes:

Pløjning og Harvning 14 Dage aarlig, Blanding i Møddingen og Udkørsel af Gødning 26 Spanddage og 17 Gangdage, Høbjærgning 2 Spanddage og 20

Gangdage, i Kornhøsten 4 Spanddage og 21 Gangdage, Levering af Hede- og Lyngtørv i Hus 4 Spanddage og 15 Gangdage, Opsætning af Diger og Volde 1 Spanddag og 2 Gangdage, Hoveri- og Tiendevejes Vedligeholdelse 1 Spanddag og 2 Gangdage, Rydning og Agerlandets Rensning for Sten 1 Gangdag, Tærskning fra Midten af September til Midten af Maj 68 Gangdage, Kornets Rensning 13 Gangdage, Kornets Kastning og Opbringelse paa Loftet 3 Gangdage, Borg- og Ladegaardens Reparation 3 Spanddage og 5 Gangdage, Kørsel og Rejser paa 4 Mils Længde 5 Spanddage, Bortførsel og Materialers Afhentning paa 4 Mil 1 Spanddag, til Flytning for Forpagter eller Ejer paa 2 eller 4 Mil 1 Spanddag, Kornstakkes Indkørsel og Halm sat i Stak $^1/_2$ Spanddag og 2 Gangdage, til ubestemt Arbejde aarligt 3 Gangdage, og yderligere Pløjning i 3 Dage, ved Høbjærgning 3 Gangdage og i Kornhøsten $^1/_2$ Spanddag og 1 Gangdag, ialt 66 Spanddage og 176 Gangdage.

Knud Sørensen drev Hestehandel baade for egen Regning og som Tillidsmand for andre, saaledes ogsaa for Godsejeren og, efter dennes Død, for Enken. Da Niels Kjeldsen afhændede alle under Godset værende Hoverigaarde, der gennemsnitlig var paa 4 à 5 Tdr. Hartkorn, for ca. 5000 Kr. hver, fortsatte Knud Sørensen som Fæster, idet han blev lovet en lavere Pris som Erkendtlighed for udviste Tjenester som Godsejerens betroede Tillidsmand; men efter Godsejerparrets Død kendtes ingen Aftaler, og Prisen blev for hans Vedkommende 7000 Rigsdaler.

Gaarden var paa over 100 Tdr. Land med ca. $5^1/_2$ Tdr. Hartkorn. Marken var af særdeles god Bonitet, hvorimod Resten, som altsammen senere er kommen i god Kultur, var af meget uensartet Beskaf-

fenhed. Hvert Stykke havde sit særlige Navn, som: Skalden, Staren, Kraven, Tuhkjare, Bløden, Kamkjar, Goesklæppen, Sønderengen, Luhshie og Hjøggen bag Laden (vist Høgaarden).

Knud Sørensen var godt inde i Hestehandelens Teknik og udnyttede sine Erfaringer, hvor det var paakrævet for at faa en Handel i Stand. For Svigersønnen, Degnen i Havbro[1]), der sad med en lille Løn, Kone og syv Børn, var en Ekstrafortjeneste ikke af Vejen, og han slog sig paa Hestehandel sammen med Svigerfaderen. Paa Ture omkring i Landsdelen optraadte den gamle som Læremester for Degnen, og Undervisningen omfattede baade Teori og Praktik. Den vigtigste Læresætning lød: »De, de gjaller om, ær aa møed fo Folången« (Forlangende).

Skawes (pruttes) skulde der allevegne, især i Heste- og Kreaturhandel, men ogsaa hos Købmændene, og havde en Sælger benyttet sig deraf og forlangt betydeligt mere for Varen end dens Værdi, blev der Raad til uden økonomisk Tab at give et Afslag, og Kunden var godt tilfreds og godtede sig over eget Handelssnilde.

Af Erfaring vidste Knud Sørensen, at var en Sælger kommen til at forlange en for høj Pris, var det umuligt at faa ham klemt ned til den rigtige. Hesten, der er bleven grundig striglet og børstet, bliver præsenteret ude, mønstret i Gang og Trav, taget i skarpt Øjesyn, højdemaalt ved at sætte Hagen ind mod Hestens Skulder, undersøgt for Spat og Vand i Knæet og efterset i Øjne og Mund, maa vente, til Dommen er falden. »A ka pinnede ett wed, hwa do ku fo dæ te å folång fo såen en jæn,« begynder Knud, og for ikke at blive overrumplet af et altfor højt Tal: »Ja,

[1]) Landstingsmand Anders Thomsen.

hevver (vent) e Kon, læ mæ tenk mæ om, do ku kaskiese het epo å folång 650,« hvortil Manden svarer: »A hå no helles tenjt, te dænj sku kost ett så ledt øwer syv Hunje.« — »A tenjt e Fanjen slåmme nåk, te do øwwetagsiere din Hæjst; men så beholder do Krekken å a min Pæng, å wi ka wæ lieg gu Wænner.« Han havde takseret Hesten til 675 Kr., og det fik han den for.

Knud Sørensen var en reel, agtet og afholdt Mand med det bedste Omdømme overalt. Han var en sikker Gæst paa Markederne indenfor en vid Omkreds, og gjaldt det Skive eller Viborg, overnattede han gerne midtvejs hos Kollegaer, ligesom de var hans Gæster ved andre Lejligheder. Hans Gæstfrihed var uden Maade, ingen Gæst maatte gaa uden at have nydt noget, om ikke andet, saa en Dram og en Taar Øl; men helst skulde det mægtige Sulefad paa Bordet. Hvert Efteraar blev der da ogsaa slagtet 16 Faar og endnu flere Gæs paa en Gang, og Kvældsnadveren bestod da ogsaa af Sigtemellemmader med Gaasefedt.

Foruden Hestehandlerne, der overnattede paa Vej til og fra Markederne, var det en fast Ret, at Tordenkalven logerede en eller to Nætter ad Gangen. Manden med Julestjernen var fast Gæst i Halvhelligdagene mellem Jul og Nytaar og fik Lov til at synge, saa meget han lystede. En af Egnens Vagabonder, Snøvl-Johannes, som ligger begravet paa Farsø Kirkegaard, og paa hvis Gravsten staar et af Johs. V. Jensen forfattet Minde, var jævnlig Gæst, og desforuden kom der Tiggere i Massevis, bl. a. Stumpkaren, der tiggede Sul og Uld.

Som mange andre, der har en rund Haand i visse Retninger, var Knud Sørensen pinlig nøjeregnende, naar det gjaldt det helt ubetydelige. Hvert Foraar, naar

Kreaturer og Faar skulde paa Græs, kom de knastørre Tøjrer frem fra Bjælkerne for at blive efterset. Med Munden optaget af en Kardusskraa, som ved gentagne Opspædninger i Løbet af Dagen var bleven paa Størrelse med et Dueæg, opblødte og tyggede han møjsommeligt, men taalmodigt, hver af de mange Knuder op for at spare nogle Tommer Reb.

Han kunde være umedgørlig og stædig som en Kariolhest, naar noget gik ham imod, eller han mødte Overgreb, eller det, han mente var Ret, led Modgang. Gendarmerne var i hans Øjne skinbarlige Djævle. I Grøften ved en Kommunevej, der gik langs Marken, græssede han et Kobbel Lam, maaske for Vindings Skyld, eller muligt for at trodse de Blaa. En Bøde blev forgæves forelagt, og saa trak de to Retfærdighedens Vogtere afsted til Sognefogden i Farsø med de tvære Lam. Et Forslag fra Husstanden om at kalde dem tilbage for at undgaa Politiet blev besvaret med: »Lammen æ mien, å di ska pinnede kom te å levir dæm tebaeg ijæn.« En Dag sadlede han sin raske Ganger, som ellers førte ham rundt i fredelige Ærinder, for at give Møde i Retten, og da hans Argumenter ikke blev taget for gode Varer, tilbød han at betale den forelagte Bøde, men kun paa Betingelse af, at Pengene gik til den fri Fattigkasse. Det hjalp ikke; men da han betalte, gav han følgende Salut: »No hår a betald Greeslien (Græsningslejen), så ka a wal tyer Lammen i Gröwten ijæn.«

Knud Sørensen var en støt og stovt Bonde baade af Skikkelse og Karakter, ingen Beslutning i Byens Anliggender blev taget, før Knuds Godkendelse forelaa. Men selv om hans Mening i Almindelighed blev betragtet som Lov i Byen, maatte han dog i et Tilfælde bøje sig for en afvigende Mening. Da Vejen,

der fører fra Farsø over Holme til Hobro-Løgstør Landevej i Jelstrup var under Planlæggelse, ønskede Knud, at den skulde bøje af i en skarp Vinkel i Holme for at støde til Landevejen i Havbro i Stedet for i Jelstrup; derved vilde han ikke faa sin Løsdrift spoleret ved, at Aaen, der dannede et godt Hegn, blev gennembrudt af en Bro.

Alle Sognemændene var samlede paa Aastedet for at tage Stilling til de to Vejretninger, og Knud ventede Tilslutning til sit Forslag. Der blev Tavshed, ikke een mælede et Ord, og Knud spurgte da sin gode Ven og Byens ældste, Pi Hovgaard: »No, hva sæjer do Pier?« »A sæjer, te a tøgges sko, te wi sku ha dæm bæjje tow — Haa! Haa! Haa!«, hvortil Knud, der var klar over, at Slaget var tabt, sagde: »Dær æ minsali da heller engen Mjænneng i dæ,« han vendte sig sindigt om og gik hjem.

Til Jul og Nytaar kom Knud Sørensen frem med sin storstilede Salmebog, og der blev Højtid i Stuen. Han sang for paa en ejendommelig monoton Melodi, som han lempede efter Versene: Min Sol, min Lyst, min Glæde — Guds Godhed vil vi prise — O, Gud som Tiden rinder. Da han tildels lavede Melodien selv, var det nærmest Solosang.

Der blev aldrig hentet Læge og sjældent Dyrlæge; Sygdomme hos Mennesker skulde moes hen (svinde af sig selv) eller kureres ved Hjemmeraad, og gjaldt det et Kreatur, var der til syvende og sidst Raad at faa hos Brokonen i Vannerup. Havde en Ko faaet Trommesyge, stak Knud selv et Trommespyd i Vommen paa den, bandt en stor Halmvisk i Munden paa den, og saa maatte en af Folkene trække frem og tilbage med Koen under stadige Tilraab: »Awter å fram, awter å fram!« En Dag var det bleven for-

talt, at nu var der hentet Doktor til Godsejer Kjeldsen, Mølgaard, hvortil Knud bemærkede: »Dænj Slaw Folk henjter Doktor, så snår en Skid æ rænd wild i dem.« At hente Doktor var for ham Tegnet paa den visse Død. Han var en alvorlig Mand uden øweløs (overflødig) Snak; men han havde det som Almuen i Almindelighed med at bande. Drenge lagde sig tidligt efter at bruge Kraftudtryk, det lød kåels (karls: mandigt) og gav Autoritet, og for de ældre blev det en Vane, tankeløse Talemaader, som ingen tænkte noget ved.

For Børnebørnene, som Bedstefaderen i høj Grad forkælede, var Gaarden i Holme et Slaraffenland — maaske nok særlig for Degnebørnene fra Havbro Skole. Den spartanske Levemaade hjemme gik over til Overfyldning, naar de velsmurte Mellemmader blev sat for dem, og traf det sig, at Moderen var med, fik hun uvægerlig en Skylle: »Do sulter pinnede di Böen, do ska gi dæm no mier å eed!« I paakommende Tilfælde kunde han sige: »Go fram mæ Båne!«, og til de større: »Do ka go uk i Frammese (Bryggerset) å pes!«, begge Udtryksmaader dækkede nøjagtigt over det samme; men Bryggerset, hvis Stengulv havde et Afløbshul i Ydermuren, var altid renskrubbet. Eller han kunde tage et Barn op paa Knæet for at ride Ranke og synge:

Fempe, fempe Foerhåel,
åp æ Bakker, nier i Dåel,
de mo Tøsens (Drengens) Röw betåel.

Havde en eller anden glemt at lukke en Dør, kunde han sige: »Lok Daren, do Ovenröw!« Disse Udtryk var hverken usømmelige, banale eller uhøviske, men brugtes i det bedste Selskab i Datiden, og selv om vi har vænnet os til andre Udtryk, bliver

Meningen dog den samme. Skolepigen, som skulde læse Stykket højt om Fjenden, der faldt ind i Landet med Hærgen og Røven, havde kendt til »god Tone«, da hun af Blufærdighed oversatte det sidste Ord ved »Enden«. Hun misforstod Ordet og viste Tegn paa Dannelse.

Knud Sørensen døde i 1891, hvorefter Gaarden overgik til Svigersønnen, Skolelærer Anders Thomsen i Havbro. Ældre Folk, der havde kendt Knuds Kone, Mette Kirstine Hansdatter, har omtalt hende som en stilfærdig Kvinde, der ofrede sig helt for Mand, Børn og Hjem, og som oplærte sine mange Børn til Flid og gode Sæder. Hun døde allerede i 1865 fra Mand og 8 Døtre, hvoraf den ældste var 20 og den yngste 3 Aar gammel. De styrede skiftevis Huset for Faderen i 26 Aar, eftersom de blev gift til. Da den senere Højskoleforstander Laursen, Lundby, kom til Vesthimmerland som Lægprædikant og dér fremkaldte en aandelig Vækkelse i pietistisk Retning, sluttede Holme-Pigerne sig til; men ligesom Laursen antog de alle det grundtvigske Livssyn senere.

Th. Thomsen.

EN MIDDELALDERLIG TRÆBRO VED KONGSTEDLUND

AF PETER RIISMØLLER

I juli 1947 fik Aalborg historiske Museum meddelelse om, at der var fundet et skelet i tørvegravene i Kongstedlunds kær. Det var en af museets mest utrættelige medhjælpere, fru læge Gravesen, Sdr. Kongerslev, der gav meddelelsen, og udrykningen skete prompte.

Skelettet viste sig at være fundet i tørvemassen, uden at nogen nedgravning kunde konstateres. Derimod var tørvemassen paa findestedet helt anderledes end den omgivende, en halvcirkelformet sænkning fyldt med dynd, som ved udtørring slog revner paa tværs, og denne sænkning var fundet over en lang strækning. Det syntes at være et gammelt strømleje, og denne teori gav anledning til en videre undersøgelse.

Noget sydligere viste sig nemlig en trækonstruktion i tørven, kun lidt blottet, men nok til at vise store mængder af kviste og grene holdt paa plads af tømmer, raat tappet ind i stolper. Yderligere viste det sig, at den første spæde begyndelse til Haslevgaarde aa udspringer helt oppe ved Lille Vildmoses kant ved Kællingbjærg og endnu forløber som en beskeden grøft noget vestligere end det gamle løb. Nu kunde det næsten sikkert siges, at skelettet var af en

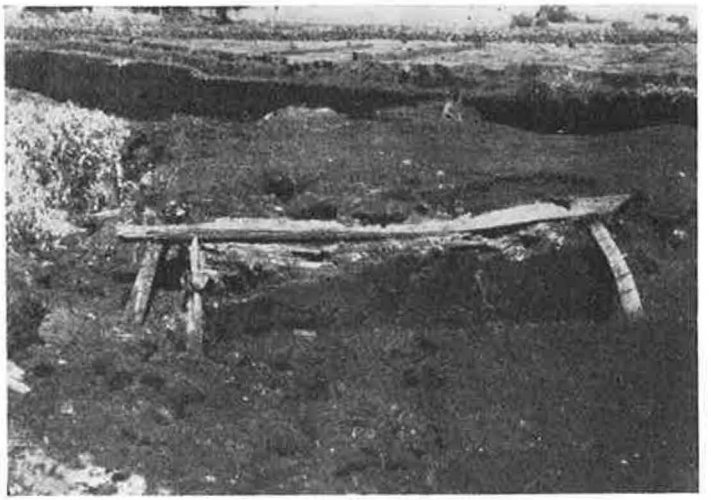
person, som havde forsøgt at komme over denne aa, men var sunket i og havde mistet livet. Og at trækonstruktionen var rester af en bro eller overkørsel, som den vejfarende havde søgt men ikke fundet, var den næste arbejdshypotese.

Ejeren af tørvebruget, tørvefabrikant Alfred Jensen, gav straks beredvilligt tilladelse til en undersøgelse, ligesom han flyttede produktionen af skæretørv bort fra stedet. Et gravehold af frivillige blev dannet med deltagelse af kommunelærerne Willy Rasmussen og Svend B. Olesen, Aalborg, samt stud. mag. Inge Mejer Antonsen. Fra museet deltog inspektøren og konservator S. Grantzau, den sidste som tegner og opmaaler.

Stedet er midt i den tunge af tørvemasse, der fra Lille Vildmose strækker sig gennem den dybe dal mellem Sdr. Kongerslev og Kongstedlund ud til Smidie sø. Det er let at finde, beliggende som det er i flugt med to dybe slugter i bakkerne paa begge sider af dalen og paa tværs af denne. Da vildmosen blev delvis og Smidie sø helt udtørret, blev det muligt at bo paa tørven, og et husmandssted blev lagt derud — matr. nr. 35 af Sdr. Kongerslev by. Under første verdenskrig blev hele arealet til dette husmandssted afgravet for 1—1½ meter tørv, og nu blev et lignende lag igen taget som skæretørv næsten til bunden. Intet levnet til en lignende situation.

Sigtende mod de to nævnte slugter i bakkerne løb en vejbane, nu sunket ned i tørven, saa dens oprindelige højde ikke mere kunde findes. Den var lagt af store mængder af grene og kviste af birk og el med lidt indblanding af eg, og derover et indtil 20 cm tykt lag af sort jord og tang med iblanding af sand i striber. Sandet maa vistnok være paaført sammen

med tang og saa være vasket ned gennem lagene, for det laa for det meste i bunden af vejen. Tanglaget var højst 1,5 m bredt, mens det bærende slynglag kunde være op til den firdobbelte bredde. Overkørsler af denne art er lavet endnu i vor tid i himmerlandske kær og moser, og kun slynglagets enorme bredde og tykkelse, samt dets dybde i tørven, røbede nogen

Østlige broramme, før vejbanen blev gravet ud.

ælde. Det maa stadig erindres, at stedet tidligere var afgravet for ca. 1,5 m tørv, uden at tørvegraverne dengang var naaet ned til vejbanen.

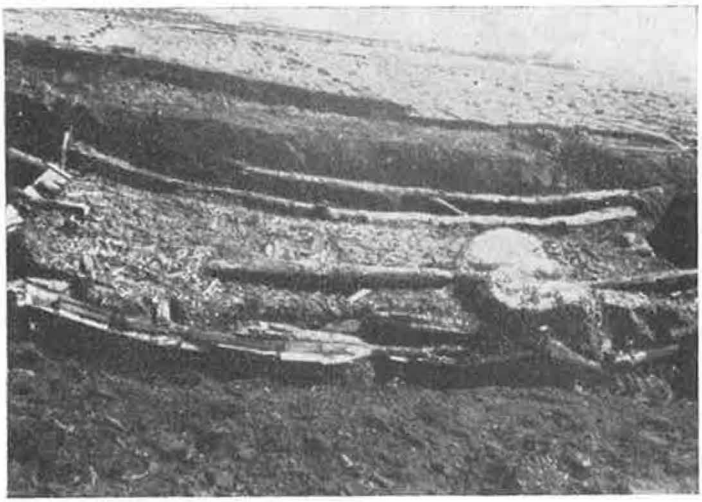
Omtrent midt i dalen maatte denne vejbane passere det gamle, nu tilgroede aaløb. Dets bredde var ca. 4 m og bortset fra tidligere afgravning var der nu 70 cm rød sphagnumtørv »hundekød«, derunder 40 cm sort dynd og herunder endnu godt 1 m blød, rød dyndtørv over bunden, som bestaar af blaat ler og sand.

Over dette aaløb var lagt en bro af en konstruktion, som i sine grundtræk ligner de overkørsler, man endnu laver over mindre vandløb i enge og moser. Paa begge sider af aaløbet var dannet rammer af spinkelt egetømmer, rammet ned i tørven, dog ikke altid helt til bunds, og med et tværtræ tappet ned over, det hele meget primitivt udført, saaledes har tapperne nok aldrig passet helt i hullerne, og rammen er skredet noget til siden ret hurtigt efter bygningen. 10 runde stammer af birk og el er derefter lagt over aaløbet, med enderne hvilende paa rammerne — ganske tynde stammer, fra 7 til 15 cm i tværmaal, og herover et lag af sværere grene paa tværs af stammerne. Dette slynglag dækkedes af et lag kviste og lyng, som senere var forstærket med tang og tilsidst med kridt, men disse sidste lag var først paaført, efter at broen var sunket stærkt paa midten, antagelig efter brud paa nogle af de lange stammer.

Aaløbet har vistnok aldrig haft frit løb under broen. Under stammerne fandtes nemlig en del sammentrykte faskiner af grene, som kan være ført ind under broen, efter at den er begyndt at synke, men som snarest er lagt samtidig med broen. Disse faskiner var saa gennemvoksede med flægrødder, at de maa have frembudt en væsentlig hindring for vandets passage, og sikkert har bidraget til, at tørven er vokset op over broen, saa den tilsidst er opgivet som passage.

Da broen tilsidst var helt overgroet, har man stadig haft brug for en overkørsel. Man har da lagt faskiner i aaen og over disse lagt stammer uden ramme til at bære enderne, samt herover det sædvanlige slynglag. Denne nyere og ringere bro hvilede

med sit sydvesthjørne paa den gamle bros nordvesthjørne og den er sikkert repareret fra sommer til sommer. Om nogen passage ved vintertid over den nyere bro, har der sikkert ikke været tale, ligesom den helt maa have afbrudt aaens frie løb og henvist strømmen til at brede sig ud over mosen, og saaledes fremskyndet tilvoksningen. Men der er grund til

Brobanen under udgravning. Læg mærke til svajningen og tykkelsen af de yngste dæklag af tang og kridt.

at tro, at den nyere overkørsel kun har været i brug i kort tid, da dens slynglag ikke er repareret og meget tyndere end den ældre bros lag. Dens dragere blev holdt fra at skylle væk ved stolper, rammet ned gennem den gamle, nu overgroede bro.

Hele anlægget gør et hjælpeløst indtryk. Man har søgt at klare en for tidens teknik umulig opgave: at lave en bro over en strøm, hvis bredder var saa bløde, at kun en meget svær ramme, stukket helt ned i un-

dergrunden og forsvarligt tømret, havde nogen chance. Men man har ikke haft tømrere, der kunde klare opgaven, og man har forsømt det nødvendigste: at skaffe aaen frit løb under broen. Det falder i øjnene, at selve vejbanen er velkonstrueret, den vilde i frisk tilstand kunne bære et ret tungt læs. Det er brorammerne, der har oversteget brobyggernes evner.

Et lille fund er af betydning for dateringen. I dyndet mellem faskinerne fandtes et stykke mursten, rødt og daarligt æltet og brændt, munkesten. Nogen oldtidsvej er det altsaa ikke.

Paa den anden side er der dog gaaet nogen tid, eftersom der var naaet at vokse ca. 2 m sphagnumtørv op over broen. Og hele teknikken, det umaadelige forbrug af grene og kviste til slynglag, forstærket med tang og lyng, ligner middelalderen saa godt, at det maa være berettiget at datere overkørslen til denne periode.

Det er heller ikke vanskeligt at se, hvem der har haft brug for vej og bro paa stedet. Kongstedlund ligger paa sin ø øst for det himmerlandske fastland, paa alle sider henvist til at søge forbindelse over mosen. Det lod sig lettest og kortest gøre ved at køre gennem slugten fra gaardens nordvesthjørne, over mosetungen paa dennes smalleste sted og op gennem slugten paa den modsatte side. Det er da denne herregaards forbindelse med det faste land, vi her har truffet, og selv om den tid, den var i brug, har været ret kortvarig, kan der ligge andre lignende forsøg andre steder. I mosen syd for nuværende vejdæmning synes en noget lignende bro at være fundet ved tørvegravning for mange aar siden.

Nogen snæver datering er ikke opnaaet. Kongstedlund er sikkert en meget gammel herregaard, den

omtales med sikkerhed som saadan i 1469 og har sikkert aldrig været bondeby, saa velegnet for enestegaard og forsvar som den er. Broen kan lige saa godt være fra senmiddelalder som fra Valdemarstid. Det er kun den nedre datering, der er i orden: ikke ældre end teglbrændingen, som kom i sidste halvdel af 1100-aarene.

For nogle aar siden undersøgte museet nogle lignende slynglag af enorm bredde i engene omkring Lindholm aas øvre løb ved gaarden Brandborg i Aistrup sogn, Kjær herred. De førte ud til en ved aaens regulering helt ødelagt tømmerkonstruktion, og undersøgelsen blev opgivet, da der ikke fandtes noget, som kunde sige, hvad man stod overfor. Efter fundet af broen ved Kongstedlund er det klart, at der ved Brandborg har været en lignende bro, kun har man her kørt direkte paa slynglaget uden tang eller sand, hvorfor det ikke kunde siges sikkert, at det drejede sig om en vej.

Broen og vejbanen viser, at den teknik, der anvendtes i middelalder for at skaffe sig passage over blød bund og vandløb, er den samme, som den dag i dag anvendes af jyske bønder. Kun vilde ingen i dag køre saa umaadelige masser af kvas og grene paa, som dengang blev anvendt. Men det maa huskes, at det dengang drejede sig om den eneste vej, herregaarden havde til det faste land. Man maatte ofre den arbejdskraft, der var nødvendig.

En gang i middelalderen har et menneske søgt efter vej og bro, men ikke fundet nogen overgang, og er druknet i den dyndede strøm. Han eller hun maa da dele æren for, at fundet blev opdaget, med den opmærksomme meddeler, der gav oplysningen til museet.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM 1947—48

I efteraaret 1947 gennemgik Aalborg historiske Museum en revision af udstillingen for at skaffe nogle nyerhvervelser frem i lyset, mens lokalerne tillige fik lysere farver og enkelte rum blev helt omordnede. Mange gode ting maatte som følge heraf vandre paa magasinet, som efterhaanden rummer over halvdelen af alle genstande i museet. Men kunde denne omordning blive den sidste i den nuværende bygning, skal vi vel endda være glade.

Samlingerne vokser nemlig uforstyrret videre. Gaver indgaar i meget stort tal og undersøgelser bringer nye fund frem, saa museets laboratorium paa Østerbro har mere end nok at gøre hele tiden. Dets arbejde har faaet en værdifuld hjælp af Undervisningsministeriet, som har bevilget et større beløb til konservering af malede paneler. Denne bevilling muliggør baade indkøb af alle til dette arbejde hørende redskaber og kemikalier og tillige løsgørelse fra vagttjeneste for konservator Grantzau, som derved kan ofre hele sin tid paa konservering. Den første prøve paa dette arbejdes resultater er ophængt i museet, det er en flage af barokt panelværk fra gaarden Lauget 1, skænket af afdøde konsul Henning Jensen.

En meget stor samling genstande er skænket

museet af nu afdøde postmester Fabricius i Nørresundby, samlet gennem et helt liv. Hele samlingen kan ikke opregnes; her skal nævnes en velbevaret spilledaase i empire, en globus fra ca. 1800, flere stykker engelsk fajance og en »cyprianus«, som imidlertid er fra Marstal. Samlingen tæller omkring 100 numre og er den talmæssigt største, museet har modtaget i dette aarhundrede.

En lignende, omend ikke lige saa stor samling har museet modtaget fra fru C. C. Winther, Egholmsvej 3, Hasseris. Den er værdifuld ved at have tilhørt samme familie, garverslægten Winther fra Løkken, og blandt genstandene er der grund til at nævne flere smukke glas af norsk arbejde, en punchebowle af engelsk fajance og et familiealbum med spilledaase i bindet. Saadanne samlinger, bevaret med omhu og i fineste konserveringstilstand, hjælper mægtigt til at komplettere museets interiører, som forhaabentlig om ikke mange aar skal indrettes. Smaa, tilsyneladende ubetydelige ting bliver ofte kun reddet paa den maade, at gamle mennesker ikke nænner at skille sig ved dem, og en skønne dag er de antikviteter af høj værdi for kulturhistorien.

Et komplet rebslageri, brugt gennem et helt liv af rebslager Niels Chr. Jensen i Torslev, er skænket af dennes børn gennem sønnen bagermester Kronborg Jensen, Dybbølgade 4, Aalborg.

Bogholder, frk. Gundersen, Vesterbro 41, har givet en karaffel med glas og en lille vase, begge af blaat glas, forarbejdet paa Aalborg Glasværk omkring 1880. Museet vil meget gerne erhverve mere af glasværkets produkter og har paa auktion købt en sukkerskaal med pletkant af samme fabrikat.

En samling antike sager fra Aalborg brandvæsen

er modtaget fra brandinspektør Stampe, heriblandt en fane fra 1785 med billede af en sprøjte og en lille standart for nedbrydningskorpset, samt den gamle klokke, der skulde skaffe sprøjten fri bane ved udrykning.

Fra Nørre Kongerslev kirke er deponeret et par middelalderlige lyseholdere af jern fra ca. 1400, stærkt medtagne af rust, men vel mulige at restaurere. Store Aistrup kirke har deponeret et gotisk krucifix af egetræ, ufuldstændigt.

En usædvanlig gave er modtaget fra træskofabrikant S. Justesen, Arden: en kløvet bøgekævle, som paa et stykke overgroet bark bærer initialer, en mandsfigur og aarstallet 1785. Træet har ikke været helt lille, da indskæringen fandt sted, og tilvæksten gennem de 163 aar kan altsaa følges nøje.

Af gaardejer Johan Peen, Torderup, har museet købt et sølvbæger af renæssancetype, som i mange slægtled har gaaet i arv i sælgerens slægt i Østergaarden i Øster Sundby. Desværre bærer bægeret intet stempel, saa det kan ikke med bestemthed siges at være fra Aalborg, men dette skyldes antagelig, at det er ældre end indskærpelsen af stempeltvangen, som fandt sted i 1608. Bægeret er det ældste stykke sølvtøj i museets rige samling af sølvarbejder.

En dragkiste af barok type er købt af Henry Bjørn, Lindholm. Den er med svejfede sider og front, helt af eg, og har sidst staaet paa en gaard i Sulsted i en menneskealder. Museet mangler nu kun en god empiredragkiste for at have denne møbeltype i alle dens stilarter.

Et par sjældne portrætter af gamle aalborgensere er købt af redaktør Eyvind Rafn, København. Det er købmand og stadshauptmand Niels Wigelsen, der

byggede Hypotekforeningens gaard paa Nytorv, samt hans yngre broder, stukket i kobber af Flindt omkring 1805.

En komplet smørkærne af træ er købt af Lars Kjærs enke i Rebild Bakker, visende en middelalderlig type — afbildet paa kalkmalerier — brugt endnu i dette aarhundrede.

Af museets undersøgelser i marken skal nævnes fundet af to tidlige dyssekamre paa St. Restrup mark. Ejeren, husmand Svend Stoffersen, pløjede til store sten paa en lav forhøjning i marken, og her fandtes et par af de tidlige, mandslange dyssekamre, sat af mægtige sten, men desværre tømte og berøvede overliggerne i forrige aarhundrede. Stumper af overliggerne med kløvespor laa i kamrene, og af sager fandtes kun et par knuste ravperler og en slidt flintøkse i fylden. Kamrene er fredede paa foranledning af fredningsnævnet for Aalborg amt.

Ligeledes fra dyssetid er fundet af lerkar i Lundby mose syd for Gistrup. Her fandtes ved tørvepresning i fjor en hel række lerkar, sat ind under mægtige egerødder, men da de var knuste, mente finderne ikke, de kunde have nogen betydning. Ved et tilfælde fik museet i aar færten af fundet og foretog en langvarig undersøgelse af resterende balke, hvilket gav et par kar og rester af flere. Fundet vil blive søgt forøget næste aar, men det kan allerede nu siges, at et af de fineste fund fra yngre stenalder, der nogensinde er gjort, er gaaet tabt ved tørvegravernes uagtsomhed.

Bedre gik det i Lille Vildmose, hvor tørvegravere ved Kællingbjærg stødte paa træ i mosen og lod bud paa til læge Gravesen, Sdr. Kongerslev, der, som altid, straks tilkaldte museet. Her fandtes tre drejede skiver af træ, smukt runde og med profileret kant,

let skaalformede. Hvortil de har skullet tjene, er ikke let at sige, men at jernalderfolkene har kendt til at dreje træ, er forud kendt bl. a. fra Hjortspringfundet. Stumper af primitive vognhjul i Fredenslund mose ved Solbjerg fulgtes desværre ikke af større stykker af vognen. En mosepotte i Sulsted mose blev reddet af tørvefabrikant Chr. Rasmussen.

Ellers har aaret givet en usædvanlig lang række ufuldstændige fund af grave, oftest tømte for lang tid siden, til andre tider helt uden gravgods fra begyndelsen. Bronzealdergrave uden indhold er fundet i Bælum hede paa Oplev mark og i Støvring kær, mens jernaldergrave er konstateret ved Visborg skole, paa Randrup mark, i Gistrup og Skovstrup og ved Haverslevgaard i Molbjerg. Et par brandpletter fra keltisk tid ved Hune gav et par gode kar, og paa Gjøl Bjerg fandt grusarbejdere ildsteder og kulturlag paa bjergets vestside. Men det maa tilstaas, at aaret bragte mange nitter i undersøgelsernes lotteri, hvilket dog ikke maa faa findere til at undlade at melde nye fund. Museet rejser hellere ti gange forgæves, end det frivilligt giver afkald paa en gravning.

Fra noget nyere tid er en stensat brønd ved Biersted kirke; den er af den sædvanlige form fra Kjær herred til at gaa ned i, men her uden datering.

I samarbejde med graver Chr. Lund tømtes den hellige kilde paa Skørping kirkegaard for dynd. Herunder fandt smedemester E. Eriksen en mønt fra middelalder, en saakaldt wittenpennig fra Rostock, ca. 1450—1500. Dette fund trækker kildens historie længere bagud i historien end nogen beretning.

I Brændmosehus ved Akselterp i Astrup sogn fandtes rester af et pottemageri, som har været drevet omkring 1850—70. Ved gravning paa stedet fand-

tes karakteristiske skaar, særlig en figur af en ræv var smukt og artistisk udført. Tomter af pottemagerier kan ofte give meget værdifulde oplysninger, og særlig i potteegnen i Hellum herred vil museet gerne have oplysninger om fund. Her var yderligere en gammel beboer, Pouline Nielsen i Akselterp, som kunde fortælle om pottemagerne paa stedet.

Arkivar P. B. Grandjean fra Rigsarkivet har besøgt museet for at tage aftryk af lavsseglene. Til Landsarkivet i Viborg er afgivet en række pergamenter og papirer, som snarere var arkivalier end museumsgenstande.

Konservator Grantzau har — med støtte i et rundhaandet legat fra Aalborg rundskuekomité — haft to maaneders orlov for at lære mere i sit fag paa Nationalmuseets laboratorier. Inspektøren har foretaget fredningsrejse i Astrup og Skelund sogne.

Besøget har været godt, knap 19.000 gæster i 1947, deriblandt mange udlændinge, særlig Dansk-Amerikanere i tiden omkring Rebildfesten.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARET 1947—48

Aaret 1947—48 har været ualmindelig rigt paa gode arkæologiske Fund, nogle af dem endog i Topklassen.

Den tilsyneladende uudtømmelige Borremose gav saa fint og sjældent et Stykke som den her afbildede Skindsko. Skoen er 30 cm lang, altsaa til en velvoksen Mand. Den er lavet af tre Stykker Skind, tildels med Haarlaget bevaret. Det ene Stykke udgør

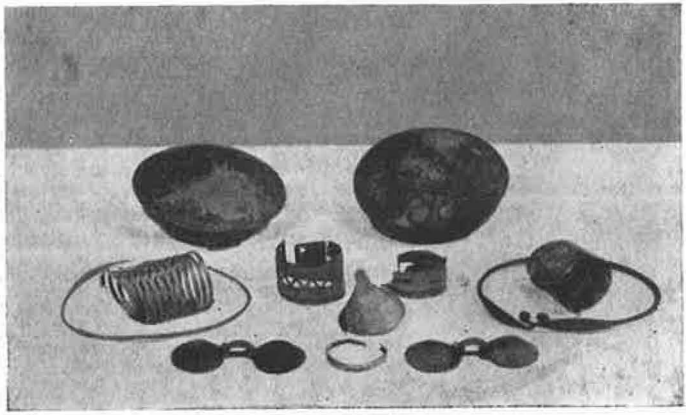

Skindsko fra Borremose.

Hælpartiet, det andet Taapartiet, og det tredie har dækket over Vristen og er fint udtunget. En smal Skindstrimmel har tjent til at snøre Skoen sammen foroven. Skoen er funden i c. 3 Meters Dybde, ikke ret langt fra det Sted, hvor de i tidligere Aarbøger omtalte 2 Moselig fandtes. Som meddelt i Aarbogen 1947 kunde det fastslaas, at Ligene laa i gamle Nedgravninger. Ved en Undersøgelse, Nationalmuseet har foretaget andetsteds i Landet, er det nu godtgjort, at disse Nedgravninger repræsenterer Jernalders Tørvegrave (se: Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1948, S. 92). Ogsaa den her beskrevne Sko er funden i en saadan Nedgravning, og det var saa heldigt, at der i samme Hul fandtes Dele af et Lerkar, der daterer Skoen til Slutningen af keltisk eller Begyndelsen af romersk Jernalder (100 f. Chr.—100 e. Chr.). Den er altsaa lige saa gammel som de to Lig. Omtrent fra samme Sted i Mosen er i denne Sæson indgaaet Dele af et vævet Tæppe og et Skindslag, der desværre har været en Tur gennem Æltemaskinen og derfor er en Del makulerede.

Ældre end Borremosefundene er et Par andre Mosefund. Fra Slutningen af Bronzealderen er et smukt Votivfund, bestaaende af to ornamenterede Hængeskaale, to Brillebøjlenaale, to Halsringe, to Spiralarmringe, to Haandledsringe og en Bælteprydelse, alt af Bronze, samt en Haandledsring med Guldbelægning uden paa en Bronzekerne. Sammen med Smykkerne optoges en stor Mængde Knogler, sandsynligvis af en Ko. Fundet er gjort i en lille Kedelmose i Glerup, Visborg Sogn (Matr. Nr. 7 a), tilhørende Gaardejer Niels Petersen, og er skænket til Vesthimmerlands Museum af Finderen Emanuel Lybech, Glerup.

Mindre iøjnefaldende, men ikke mindst interessant ved den Omstændighed, at Finderen havde Selvbeherskelse nok til at lade Museet selv foretage Optagelsen, er et andet, lille Votivfund fra Nyrup, Gislum Sogn. I Kanten af en Mose, spredt indenfor et lille Omraade paa knap $^1/_2$ m i Diameter, laa en hel Del Smaating, mest Brudstykker af Ringe og Naale, et Par Smaaknapper og en Del Støberester, altsaa en Bronzestøbers Offer til Guderne.

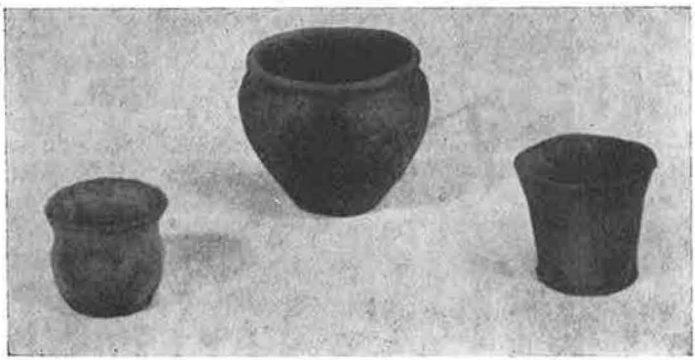

Bronzefund med Guldring fra Glerup, Visborg Sogn.

Ved Siden af disse tilfældigt fremkomne Fund har Museet ogsaa faaet smukke Nyerhvervelser ved sine egne systematiske Undersøgelser.

Hos Gaardejer Mark, Matr. Nr. 10 h, Fandrup, Farsø Sogn, foretoges en Undersøgelse af en stærkt ødelagt Høj. Den viste sig at indeholde en saa godt som uskadt Jættestue med Gang. Saavel Kammeret som Gangen maa — som det ogsaa kendes andetsteds fra — for største Delen have haft Plankeloft, idet de faa tilstedeværende, i Kammeret nedstyrtede Dæksten ikke var store nok til at kunne spænde over

Kammeret fra Side til Side. I Kammeret fandtes et større og et mindre Lerkar, begge uden Ornamenter, samt spredt over Gulvet 16 større og mindre Ravperler. I Gangen fandtes et lille, ornamenteret Lerbæger. Fundet maa dateres til Slutningen af Stenalderen og viser, at det fra Tyskland indvandrede saakaldte Enkeltgravsfolk her som saa ofte andetsteds har taget den oprindelige Befolknings Gravplads i Besiddelse efter at have ryddet den omhyggeligt for alt dens tidligere Indhold.

Lerkar fra Jættestue, Fandrup, Farsø Sogn.

Af langt større Interesse var Resultatet af en Undersøgelse i Østerbølle Sogn, men da Undersøgelsen endnu ikke er helt afsluttet, og det desuden er Meningen senere at behandle Fundet udførligere, skal det her kun omtales i Korthed.

Paa en Hedestrækning ved Lerkenfeld Aa i ovennævnte Sogn fandtes fire lave, aflange Forhøjninger. Ved Fjernelsen af Lyngtæppet viste det sig, at Forhøjningerne dækkede over store, indtil ti Meter lange Stenophobninger. Indenfor disse var smalle, aflange Nedgravninger i Underbunden, store nok til at rumme

et Lig hver. I en af Dyngerne fandtes to Flintøkser og en Flintmejsel, i en anden Skaar af et grovt, tykvægget Lerkar. Flintredskaberne er typiske for Jættestuetiden og viser altsaa, at vi staar over for saakaldte »Jordgrave med Jættestueudstyr«, d. v. s. Enkeltgrave, der er samtidige med Jættestuernes Massebegravelser. Da der fra hele Landet hidtil kun kendes tre Grave af denne Type, vil det forstaas, at disse fire nye foruden fem andre, der er opgravede af Eje-

Lerkar fra romersk Jernaldergrav, St. Binderup.

ren paa det tilgrænsende Areal, giver en kærkommen Forøgelse af vort Kendskab til denne specielle Gravtype.

Som en smuk Afslutning paa Aarets Undersøgelser kom i November Maaned 1947 en usædvanlig fint udstyret Grav fra romersk Jernalder (c. 300 e. Kr.). Graven er beliggende i St. Binderup i Tilslutning til en allerede tidligere kendt Boplads fra samme Periode. Gravrummet var sat under flad Mark af store Sten, hvoriblandt var en meget stor, dybt udhulet Kværnsten. I Graven fandtes seks Lerkar, der alle udmær-

kede sig ved at være ualmindeligt smukke Prøver paa den Tids Pottemagerkunst. Paa hosføjede Billede ses de fem af Karrene. Det sjette, et stort og sjældent Fad, var desværre ødelagt af Finderne, inden Undersøgelsen paabegyndtes. Foruden Lerkarrene fandtes i Graven en Jernkniv med tilhørende Hvæssesten, tre Glasperler og en Bronzebøjlenaal, paa hvilken der endnu sad Rester af det Tøj, den har været fæstet i.

S. Vestergaard Nielsen.

ET NYT SLÆGTSBOG-SYSTEM

EN slægtsbog, der betegner noget helt nyt og epokegørende, er udarbejdet av bankdirektør *Th. Thomsen*, Års, og omhandler hans nærmeste slægtsgrene. Det nye er, at den er fremstillet med løsblade i stort format. Disse blade indeholder tekst og henvisninger fremad til slægterne og tilbage til anerne og giver en let oversigt og let orientering. Ved dette løsblade-system opnås, at nye løsblade for tilkommende slægtsmedlemmer kan føjes ind, og at ubeskrevne blade kan indføjes, hvor der ikke er tilstrækkelig plads til beskrivelser, oplysninger, avskrifter og fotografier.

Fremgangsmåden ved opbygning av en sådan slægtsbog er: 1. Arkivmateriale for hånden. 2. En tavle udfyldes for hver av mandsliniens aner. 3. Tavlerne ordnes generationsvis og påføres generations-nummer. 4. Begyndende ved første generation forsynes alle tavlerne med fortløbende blad-numre. 5. Nu forsynes hver tavle med henvisninger, der for hovedpersonens og svigerfaderens vedkommende svarer til deres fædres blad-nummer. Så er slægtsbogen i orden, og enten man nu søger fremad eller tilbage, kædes slægtens medlemmer sammen på få minutter.

Forfatteren stiller gratis idéen til rådighed for interesserede, og det vides, at et stort hovedstads-forlag har tanke om at udgive systemet.

Henrik Møller.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

SOM bekendt sluttede skoleinspektør Kr. Værnfelt i sidste årbog sin omfattende beskrivelse av Hov i Hals sogn under titlen »Ved skov og strand«. Artiklerne, der har været trykt i de tre sidste årbøger, har forfatteren udgivet som særtryk av vore årbøger, et smukt skrift på ca. 225 sider med samme titel, og hvis omslag og titelblad prydes av en tegning av Hovs gamle byhorn. Forfatteren, der er født i Hov, slutter bogen med en efterskrift, hvori han udtrykker sin taknemmelighed til hjemstavnen og dens beboere.

En lille lækkerbisken, et privattryk i 200 nummererede exemplarer, udført på fagskolen for typografilærlinge i Ålborg, indeholder en skildring av den avdøde himmerlandske original »Tordenkalven« (Chresten Christian Larsen). Forfatteren er overbibliotekar ved Nørresundby bibliotek Johs. Evald Tang Kristensen. Den velskrevne levnedsberetning prydes av en tegning av Tordenkalven, udført av Viggo Jastrau 1889. Tegningen har tilhørt forfatterens far den kendte folkemindesamler Evald Tang Kristensen.

Vinfirmaet P. Weile & søn har i anledning av 125 års jubilæet den 21. november sidste år gennem Gyldendal udsendt et festskrift i 500 nummererede exemplarer, som av den kendte litteraturkritiker dr. phil. Hakon Stangerup er blevet betegnet som »den på samme gang morsomste og skønneste bog, der udkom i 1947«. Skriftet, der altså er noget særligt i sin art, indeholder et optryk av den berømte forfatter Brillat-Savarins »Smagens fysiologi«. (Gyldendal.) Men endnu 2 skrifter har firmaet udsendt i anledning av jubilæet. Det ene er et jubilæumsnummer av »For ædel Tørst«, indeholdende artikler av udenrigsråd Jens Rudolph Dahl, professor Hans Brix og museumsinspektør Peter Riismøller og endvidere lidt statistik, morsomt illustreret. Det andet »Østerå i Ålborg, vinhandlernes gade« er en historisk omtale av de 7 gårde i Østerå, hvori der har været vinhandel, skrevet av

Peter Rismøller og smukt illustreret av Carl Vognsen. Disse to skrifter har fået en smuk udførelse i Ålborg Stiftsbogtrykkeri.

»Statistiske og økonomiske efterretninger om Ålborg«, udgivet av Ålborg kommunes statistiske kontor under ledelse av cand. polit. F. A. Fjellerup, er gået ind i sin 10. årgang. De siden sidste efterår udsendte 3 hæfter på i alt 66 sider giver mange interessante indblik i byens udvikling, liv og virke.

Aktieselskabet »Banken for Nørresundby og Omegn« har i år holdt 50 års jubilæum. Dagen, den 3. juni, blev markeret ved udsendelse av et smukt festskrift, hvis interessante og velskrevne tekst skyldes lærer Niels Hald, Nørresundby, og de fine tegninger Axel Frische. Skriftet, der har fået en fin udførelse i Ålborg Stiftsbogtrykkeri, indeholder et illustreret rids av egnens og byens historie, beretning om bankens oprettelse og 50årige virke og slutter med billeder og biografier av bankens styrelse og tillidsmænd gennem det forløbne halve sekel.

Den 29. november i år fylder Ålborg Håndværkerforening 100 år. Dagen fejres med udsendelse af en bog om det historiske hjørne, hvor foreningen har holdt hus siden 1868, og den hedder derfor »Et hjørne i Ålborgs historie«. Museumsinspektør Peter Riismøller, der er forfatter til bogen, har ikke først og fremmest villet skrive Håndværkerforeningens historie, men også husenes og deres beboeres historie, fra stedet første gang blev bebygget omkring 1600 til i dag, og da stedet og foreningen er så centralt betydende for byen, er det blevet et skrift om byens mægtige folk. Hakon Spliid har illustreret bogen med mange tegninger av Østerå i åløbets tid.

Ved Det nordjyske Landsbiblioteks hjælp er vi i stand til yderligere at gøre opmærksom på følgende publikationer, der mere eller mindre gir oplysninger av historisk, topografisk og personhistorisk art, og som sammen med de øvrige nævnte skrifter er tilgængelige på biblioteket:

»En elementær håndbog i kendskab til en gæstfri by« (Ålborg), udgivet av Ålborg turistforening med tekst av Peter Riismøller og tegninger av Carlo Vognsen.

»Cimbrer-Hylet«, 4. årgang av det fornøjelige lokale vittighedshæfte, redigeret av Chr. Nyborg Madsen.

»Det danske Spejderkorps Nørrejyske Division, 1912—1947«.

»Ålborg Handelsrejsende Forening« (25 års jubilæum) ved Westen Jensen.

»Aalborg Kvinde-Gymnastik-Forening« (25 års jubilæum) ved Gerda Madsen.

»Jens M. Jensen« (25 års jubilæum).

»Martin Davidsen« (25 års jubilæum).

»Kendsgerninger om Aalborg Lufthavn«. Udgivet av Aalborg Erhvervsudvalg.

»Peder Barkesgade i Aalborg«, ved Peter Riismøller, ill. av Carlo Vognsen.

»Jens Bangs Stenhus«, udgivet ved Aage Roussell, opmålinger av Harald Lønborg-Jensen, tekst ved Vilh. Lorenzen. (Ældre dansk Arkitektur 1.)

»Hvordan klarer jeg Promblemerne«, udgivet av Ungdomsudvalget i Aalborg Købstad.

Sidst en række årsberetninger og lignende:

Aalborg Privatbaner: Beretning 1946—47.

Aalborg-Hadsund Jernbane: Beretning 1946—47.

Aalborg-Hvalpsund Jernbane: Beretning 1946—47.

Fjerritslev-Nørresundby-Frederikshavn Jernbane: Beretning 1946—47.

Aalborg Amtssygehus og Aalborg Amts Tuberkulosestationer: Beretning 1946—47.

Aalborg Katedralskole 1947—48.

Beretning fra Aalborg kommunale Skolevæsen 1947—48.

Beretning om Aalborg Kommunes Hospitalsvæsen 1947—48.

Beretning om Aalborg kommunes biblioteksvæsen i regnskabsåret 1947—48 ved overbibliotekar O. Esben-Petersen.

Klostermarksskolen: Aarsberetning 1947—48.

Mødrehjælpsinstitutionen for Aalborg, Hjøring og Thisted Amter 1946—47.

Overslag over Aalborg købstadkommunes indtægter og udgifter i aaret 1948—49.

Overslag over indtægter og udgifter ved Aalborg havn og Hals havn i aaret 1948—49.

Uddrag af Medicinalberetningen for Aalborg Amtslægekreds 1947.

Vejviser for Aalborg, Nørresundby, Hasseris og Nr. Tranders (47. årg.), redigeret av V. Buus.

Henrik Møller.

VORT SAMFUNDS 2 UDFLUGTER

DEN ÅRLIGE GENERALFORSAMLING

FORSØGET sidste år med 2 sommerudflugter faldt heldigt ud, og i år har det nærmest været succes, så denne ordning kommer sikkert til at ligge fast.

NORDØST-HIMMERLAND

var målet for den første udflugt, som fandt sted lørdag den 29. maj og som sædvanlig med start ved 13 tiden fra banegårdspladsen i Ålborg. I 4 rutebiler og en del private biler kørtes ud til Mov, hvor deltagere fra Øst-Himmerland var mødt i avholdshotellet, hvor man drak kaffe. Her bød formanden skoleinspektør *Kr. Værnfelt* velkommen og redegjorde for dagens program. Derfra kørtes over Egense til Mulbjerge, på hvis top man samledes, og her fortalte Værnfelt om egnens historie, efter at deltagerne hade sunget historiens sang. Først en geologisk forklaring for landsdelens tilblivelse og nuværende udseende, særlig vildmosen, og derefter et rids av egnens historie.

MULBJERGE.

For 6—7000 år siden var Mulbjerge en ø, og mosen og alt det lave land ind til kridtskrænterne ved Kongeslev, Gudum, Sejlflod, Storevorde, Klarup, Romdrup og Nr. Tranders sogne var kystlinien for Kattegat. Et par tusinde år senere begyndte den landhævning, der har givet det nuværende landskab dets udseende, og de laveste strækninger blev til vildmosen, som hørte under kronen, men som av Fr. d. 5. skænkes til vennen grev A. G. Moltke på Lindenborg. 1920 købte staten ca. 3500 ha av lensgreve Schimmelmann. 1/4 er senere købt av cementfabrikerne til mosebrug. Statens del er nu til dels under kultur.

Vildmosegården, som av Lindenborg blev oprettet som en hovedgård, er også solgt til staten, som udstykker den.

Høstemark, egentlig Høgsted mark, blev omkring 1700 samlet av 3 store gårde.

Egense kloster har aldrig været kloster, men har hørt under Mariager kloster.

Mov er hovedbyen i sognet; men fiskerbyen Dokkedal blev i den rige sildefangsttid i 13—1400erne en betydelig købstad og skal ha haft borgmester, byfoged og rådmænd.

GUDUMLUND.

Så gik det vestpå forbi Vildmosegården over Sdr. og Nr. Kongeslev til Gudumlund, hvor gårdejer Knudsen tog imod os. I den dejlige park lejrede vi os, og her fortalte førstelærer *Th. Johansen*, Årestrup, om Gudumlund, der er en gammel hovedgård fra middelalderen. De betydeligste ejere var slægten Buchwald, som foretog de store avvandinger av mosen og søerne, et kanalanlæg på 9—10 km, og derved skabtes mulighed for den senere oprettelse av de hundreder av landbrugshjem på de udstrakte kærområder, hvor der for 200 år siden var vand og græstuer. Det er også samme slægt, der har æren av den vigtige Gudumlund kanal og de store fabriksanlæg, der efterhånden omfattede garveri, handskefabrik, linnedfabrik, kalkværk, teglværk, saltværk, sæbesyderi, kemisk fabrik og stentøjs- og fajancefabrik, som alle forlængst er ophørt. På museet i Ålborg er bevaret enkelte fajance-tallerkener. Av gården, som 1798 solgtes til Lindenborg, er der nu kun et almindeligt gårdbrug tilbage. I haven er der et fredlyst voldsted.

Hjemturen gik over Vårst, hvor man i hotellets sal spiste medbragt mad, og hvor formanden sluttede med tak og et leve for vort fædreland.

VEST-HIMMERLAND

blev målet for den sidste udflugt søndag den 5. september, og den havde et deltagerantal av ca. 250. Ved 10 tiden kørtes over Hornum og Trend til Ertebølle bjerg, hvor lærer *Jensen*, Ertebølle, fortalte om molerets forekomst og om andre geologiske ejendommeligheder i den høje skrænt, hvori man tydeligt ser over 100 forskellige askelag av lige så mange udbrud av vulkaner, der menes at have ligget i Kattegat og Skagerak i Danmarks urtid, dvs. for Hundreder av millioner år siden. Lærer Jensen fortalte ligeledes om de berømte Ertebølle-køkkenmøddinger, der har givet navn til en kulturperiode for 8—10.000 år siden.

VITSKØL KLOSTER.

Efter en kort frokostpavse kørtes til *Vitskøl* kloster (Bjørnsholm), hvor man samledes i de store kirkeruiner. Her talte lærer *Henrik Møller*, Hals. Han indledede med en omfattende redegø-

relse for navnet Vitskøl, der oprindelig havde formen Withscuele, men senere kendes endnu 8 forskellige former. Sproghistorisk kan navnet tydes som Ved-skjul eller skovskjul, hvilket er meget betegnende, da stedet for 800 år siden var skovrigt, som hele Danmark var dengang. I store træk fortalte lærer Møller, at klosteret er bygget av Valdemar d. Store som en tak for frelse fra blodnatten i Roskilde 1157 og for sejren på Grathe hede ved Viborg samme år. Valdemar skænkede bygninger og gods til Cistercienser-munkene, der ændrer godsnavnet Withscuele til det latinske Vitæ scola = Livets skole. Det var ærkebiskop Eskild, der indførte cistercienser-ordenen her til Danmark fra Frankrig, nemlig til Herrevad i Skåne og til Esrom i Nord-Sjælland, og Vitskøl er det ældste datterkloster. Det er først og fremmest den planlagte kirke, som avtvinger os beundring. Hvis den var blevet opført efter sin oprindelige plan, vilde den ha været den største cistercienser-kirke i Norden. Der blev bygget på den i 125 år, før den stod færdig; men på grund af tidens ugunst blev skibet så meget avkortet, at det kun blev $1^1/_2$ m længere end koret. Koret, der er det eneste, som er restaureret, er mærkeligt derved, at der omkring år 1200 udenom det oprindelige kor er bygget en omgang med 9 selvstændige halvrunde kapeller eller apsider, der hver har rummet et alter. Dette er noget ganske enestående og uden sidestykke. Særlig interessant er det også, at der i 3 av disse kapeller er bevaret de såkaldte piscina, en rundbuet niche, i hvis bund en lille kanal førte ned til kirkens grundvold. De var bestemt til avløb for skyllevandet fra skylning av alterkalken, fordi selv resterne, som jo også var Kristi blod, ikke skulle komme i berøring med noget levende og tillige blive på indviet grund. Kun et sted til i Danmark findes piscinaer, nemlig 2 i klosterkirken i Løgumkloster i Sønderjylland. Kirken brændte 1287, og skibet fik ved genopbygningen sin korte form.

Av de nuværende klosterfløje gemmer den ombyggede østfløj betydelige dele av den oprindelige fløj fra 1158 og er dermed det ældste levn av beboelseshus i Danmark. Klosteret blev ophævet 1563, og i 7 års krigen, der jo begyndte samme år, blev kirken plyndret for sit kobbertag og forfaldt derefter helt. 1668 byggedes den endnu staaende kirkefløj. 1573 blev godset herregård, idet Fr. d. 2. da ved mageskifte overlod den lærde rigsråd Bjørn Andersen det store gods, som nu fik navnet Bjørnsholm. Godset bestod oprindelig av henved 300 gårde og 100 huse, foruden 8 kirker og flere vandmøller, desuden Livø, gods i Salling og på Mors og part i Læsø. Det var kun en lille del herav, Bjørn Andersen overtog, og dog alligevel omtrent 3000 tdr. land foruden 125 gårde og 3 vandmøller. Mange kendte slægter ejede senere Bjørnsholm,

f. ex. Axel Juul av Lilje-Juulernes slægt (den bevarede smedejernsgitterdør til hans gravkapel). 1934 købte staten gården og indrettede den til iagttagelseshjemmet »Vitskøl«. Det er at håbe, at den restaurering, der gennem Nationalmuseet i løbet av de sidste 50 år er udført av professor Løffler og arkitekt Smidt, snarest må fuldendes, før resterne av denne storslåede kirkeruin helt forvitrer.

Efter at formanden havde føjet lidt godshistorie til, blev det restaurerede kor og klosterbygningerne forevist, og så kørtes til Vilsted, hvor man beså Jens Simonsens ejendommelige have med de av ham av strand-sten og cement fremstillede gengivelser av bl. a. historiske bygninger, navnlig en tro kopi av den gamle Vitskøl klosterkirke.

Først ved 17 tiden nåede vi pavillonen »Christiansminde« ved Løgstør, hvor vi drak kaffe og holdt generalforsamling, efter at Henrik Møller hade givet et rids av Løgstørs historie og fortalt om det berømte Skarpsalling-lerkars egentlige findested på Ovdrup hede, takket være avdøde Thulstrup Christensen, Løgstør, hvis fund-beretning findes i årbog 1936. Vi mindes ham i dag for hans indsats i fremdragning av Slet herreds fortidshistorie.

GENERALFORSAMLINGEN I LØGSTØR.

Av formandens beretning fremgik, at året har givet 117 nye medlemmer, og vort samfund har nu ca. 1150 medlemmer; men han opfordrede stærkt til, at dette tal forhøjedes, da det var for lille i forhold til vort folkerige amt. I kassererens fravær oplæste formanden regnskabet, der findes avtrykt andet sted i nærværende årbog.

Til styrelsen genvalgtes gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted, og nyvalgtes pastor M. Larsen, Als, i stedet for boghandler Hornbech, Hadsund, der havde bedt sig fritaget på grund av sygdom. Til revisor genvalgtes hospitalsforstander K. K. Nicolaisen og nyvalgtes købmand Th. Fjeldgård, begge Ålborg.

I et påfølgende styrelsesmøde genvalgtes skoleinspektør Kr. Værnfelt til formand, lærer V. B. Qvist, Års, til kasserer, arkitekt Milther Christensen, Ålborg, til næstformand og sekretær og lærer Henrik Møller, Håls, til redaktør av årbogen. Disse fire udgør forretningsudvalget.

SALLING KIRKE.

Mørket var ved at falde på, da vi nåede det sidste mål for dagens besøg, den ejendommelige Salling kirke. Her var ordføreren førstelærer Henricksen, Salling, der i et velholdt lille foredrag fortalte interessante træk av denne sjældne landsbykirkes historie, sjælden, fordi den er bygget i ren basilika-stil: et midterskib uden korsarme, to sideskibe med apsis og intet tårn. Ved tidligere

radikale ombygninger har kirken været forsynet med tårn, men ved store restaureringer for 50—60 år siden fik kirken sin oprindelige stil. Lærer Henricksen fortalte, at kirken, der er bygget på en stenalder-langdysse, sikkert har fået sin sjældne udførelse, fordi byen her omkring 1150, da kirken blev bygget, var hovedbyen i Nordvest-Himmerland. Intet i kirken er bygget symetrisk for derved at understrege den menneskelige ufuldkommenhed og tillige som et værn mod djævle, der kun kan færdes i rette vinkler!

— — —

Klokken var nu tæt ved 20, og en del kørte mod de hjemlige egne; men mange gjorde ophold i Sebbersund kro og spiste den medbragte mad.

Henrik Møller.

MEDDELELSER
FRA
STYRELSE OG REDAKTION

MED nærværende Aarbog, den 37. i Rækken af »Fra Himmerland og Kjær Herred«, slutter vi 15. Bind, idet vi som vanligt af Hensyn til Indbinding lader 2 Aarbøger udgøre ét Bind. Der medfølger Titelblad, Indholdsfortegnelse og et Sag-, Stednavne- og Personnavne-Register til det samlede Bind.

Aarbog 1947 har været anmeldt i Aalborg Amtstidende af Museumsinspektør Peter Riismøller (Kronik), i Aalborg Stiftstidende af Redaktionen (Notits), i Jyllandsposten af Postmester C. Klitgaard, Hjøring, og i Viborg Stifts Folkeblad af Lærer Kristian Andersen, Borup.

Vore 2 Udflugter blev ligesom sidste Aar meget vellykkede. Den første, Lørdag den 29. Maj, gik til det nordøstlige Himmerland, dvs. Mov, Mulbjerge, Lille Vildmose og Gudumlund med Afslutning i Vaarst. — Den anden Udflugt i Forbindelse med den aarlige Generalforsamling foregik Søndag den 5. September og havde Nordvest-Himmerland som Maal. En særlige Omtale af disse Møder findes Side 312.

Vi gør igen vore Medlemmer opmærksom paa, at de har Adgang til i Det nordjyske Landsbibliotek at laane de forskellige Amts-Samfunds Aarbøger. Vore Bytteeksemplarer fra Amternes historiske Samfund indgaar nemlig i Landsbiblioteket, der saa sørger for Indbindingen. Nogle svenske Aarbøger og historiske Tidsskrifter og andre historiske Publikationer er med i denne Ordning.

Vi har en Del Eksemplarer liggende af de første 3 Hæfter af »Danmarks Riges Breve«, de historisk vigtige Retsbreve fra Middelalderen, som vi gerne vil have solgt. Og idet vi henviser til de billige Tilbud paa Omslaget, skal vi gøre opmærksom paa, at tidligere Abonnenter paa Retsbrevene kan faa det senere udkomne lille Skrift »Under vor Haand og Segl« af Franz Blatt for 50 Øre. Skriftet giver en meget oplysende forklaring til Retsbrevene.

Vore billige Tilbud om Salg af gamle Aarbøger findes paa Omslaget.

Vi har med Glæde og Tak modtaget 1565 Kr. i Tilskud, siden vi udsendte vor sidste Aarbog:

Staten: Ordinært Tilskud	200	Kr.
Ekstraordinært Tilskud	150	»
Amtet (1946)	200	»
Aalborg By	300	»
Nibe By (1946)	25	»
Skibsted-Lyngby Kommune	10	»
Nr. Tranders »	25	»
Sønderholm-Frejlev »	10	»
Aars »	20	»
Nibe By (1947)	25	»
Vester og Øster Hassing Kommune	10	»
Ulsted »	15	»
Sønderup-Suldrup »	10	»
Horsens-Hammer »	10	»
Mov »	25	»
Aalborg Amt (1947)	200	»
Aars By (1947)	20	»
Buderup-Gravlev Sparekasse	20	»
Aalborg Bys og Omegns Sparekasse	100	»
Nibe og Omegns »	25	»
Hadsund »	15	»
Nordjysk Bank A/S	50	»
Aalborg Diskontobank A/S	100	»

Historisk Samfunds Ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, Formand.
Arkitekt Milther Christensen, Aalborg, Næstformand og Sekretær.
Lærer V. B. Qvist, Aars, Kasserer.
Lærer Henrik Møller, Haals, Redaktør af Aarbogen.
Lærer, cand. theol. S. Vestergaard Nielsen, Aars.
Gaardejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.
Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.
Lærer N. Hald, Nørresundby.
Lærer Th. Johansen, Aarestrup.
Gaardejer Chr. Kollerup, Vilsted.
Sognepræst M. Larsen, Als.

Forretningsudvalgets Adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Tlf. 9148.
Milther Christensen, St. Blichersgade 4, Tlf. 8085.
V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, Tlf. 112.
Henrik Møller, Haals, Fjellerad, Tlf. Fjellerad 60.

Redaktionsudvalget:

Lærer Henrik Møller, Haals (Formand).
Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.
Lærer, cand. theol. S. Vestergaard Nielsen, Aars.

Stof til Aarbogen og Bytteeksemplarer fra Amtssamfund og Publikationer, der tilstilles vort Samfund, bedes sendt til Redaktøren lærer Henrik Møller, Haals.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1947 TIL 31. MARTS 1948.

UDGIFTER.	Kr.	Øre	INDTÆGTER.	Kr.	Øre
Udsendelse af Aarbog	834	70	Tilskud fra Staten (fast)	200	00
Administration	488	88	» » » (ekstraordinært)	150	00
Forsikringer	3	00	» » Amtet og forsk. Kommuner	905	00
Aarbogen: Honorarer	156	00	» » Banker og Sparekasser	310	00
Trykning m. v.	3530	65	Medlemskontingent	4233	00
Magasinleje	60	00	Portoudlæg refunderet	741	15
Kontorartikler	174	55	Salg af gl. Aarbøger m. v.	264	95
Møder, Udflugter m. m.	1447	15	Særlige Medlemsbidrag	70	30
Repræsentation	30	75	Renteindtægter	26	31
Kørsel m. m.	52	00	Billetsalg til Udflugter	1114	00
Rejsning af Mindesten	200	00	Overskud fra Regnskabsaaret 1946—47	2077	30
Kontingent til »Dansk hist. Fællesf.«	78	06			
Overskud at overføre til Regnskabsaaret 1947—48	3036	27			
	10092	01		10092	01

Aars, den 31. Marts 1948. *V. B. Qvist,*
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet at være i Overensstemmelse med de hosfølgende Bilag. Kassebeholdningen — Kr. 3036,27 — er til Stede.

Aalborg, den 23. Juni 1948.
K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER

Fru Lærer Als, Aalborg.
Gdr. Arginus Andersen, Ø. Hassing.
Fru Emilie Andersen, Hals.
Gdr. Jens Andersen, Brønderslev.
Fisker Kr. Kirk Andersen, Hals.
Installatør Andersen, Aalborg.
Gdr. Th. Andreasen, Vodskov.
Lærer Jens Bak, Tønder.
Lærerinde M. Bang, Hals
Fisker Niels Bergmann, Hals.
Fisker Bergmann, Hals.
Gdr. Lars Larsen Brønd, Ø. Hassing.
Gdr. Jens Bønnelykke, Ø. Hassing.
Murermester A. Christensen, Aalborg.
Barbermester S. Clausen, Hals.
Landsretssagfører Dahl, Nibe.
G. Edvards, Nr. Sundby.
Maskinhandler E. Eriksen, Arden.
Gdr. Otto Fich, Ø. Hassing.
Radiomekaniker G. Gregersen, Aalborg.
Gdr. P. Gylling, Vodskov.
Lærerinde Frk. Hansen, Ø. Hassing.
Fisker Chr. Hansen, Hals.
Vaadbinder J. P. Hansen, Hals.
Marius Hansen, Ø. Hassing.
Maskinarb. Karl Hansen, Hals.
Gdr. M. Hansen, Egholm.
Skoleinspektør Hansen, Vejgaard.
Overlærer Fru Søndergaard Hansen, Aalborg.
Hobro Bibliotek, Hobro.
Boghdl. Otto Høyer, Aars.
Købm. Kr. Jacobsen, Ø. Hassing.
Bestyrer Høyer Jensen, Hals.
Fru Jessie Jensen, Haals.
Lærer J. Jensen, Ø. Hassing.
Gdr. M. Smith Jensen, Fandrup.
Gdr. Niels Jensen, Alstrup Søngaard.
Gdr. Niels P. Jensen, Ø. Hassing.
Niels Johan Jensen, Aalborg.
Kommunebogholder L. Jensen, Aalborg.
Snedkerm. L. Johnsen, Støvring.
Musiker Winfred Johansen, Støvring.
Gdr. Aage Jokumsen, Arden.
Fru Elfrida Jørgensen, Kærby.
Gdr. Søren Jørgensen, Egholm.
Gdr. Th. Jørgensen, Ulstedlund.
Overlærer Fru K. Jørgensen, Aalborg.
Gdr. K. L. Kaasgaard, Komdrup.
Vognm. J. Kr. Kristensen, Vilsted.
Husbestyrerinde Frk. Else Kristensen, Vejgaard.
Overlærer K. Kristensen, Aars.
Fru Kugelmann, Aalborg.
Husmand Ad. Larsen, Egholm.
Centralbest. E. Larsen, Farsø.
Malermester E. Larsen, Hals.
Pastor M. Larsen, Als, Østjyll.
Niels Larsen, Biersted.
Gartner P. Larsen, Vejgaard.
Slagtermester Laur. Larsen, Hals.
Lagerarb. Kr. Madsen, Vejgaard.
Lærer S. P. Madsen, Aistrup.
Malermester N. C. Markholm, Aalborg.
M. Melgaard, Ø. Hassing.
Fodspecialist Frk. Møller, Aalborg.
Mekaniker Aage Nielsen, Ellidshøj.
Landpost E. Nielsen, Terndrup.
Fabriksarb. Johs. Nielsen, Aalborg.
Cementstøber Julius Nielsen, Hals.
Gdr. Jens A. Nielsen, Holtet.
Havnefoged Niels Nielsen, Hals.
Sparekassebestyrer Th. Nielsen, Nr. Sundby.
Entreprenør L. Nygaard, Ø. Hassing.
Lærer Nørgaard, Ø. Hassing.
Fru O. Nørhede, Aalborg.

Gdr. Chr. Olesen, Ø. Hassing.
Gdr. Poul Olesen, Ø. Hassing.
Gdr. S. Olesen, Taastrup.
Lærer J. N. Oppelstrup, Hadsund.
Gdr. J. Opstrup, Ove, Hobro.
Fabrikant Børge Petersen, Vaarst.
Tømrer Daniel Petersen, Nr. Sundby.
Uddeler Fr. Petersen, Ø. Hassing.
Jens Petersen, Ø. Hassing.
Fisker Laurits Petersen, Hals.
Gdr. Frk. Laura Petersen, V. Lyngdrup.
Gdr. N. Kvist Petersen, Ø. Hassing.
Gdr. Regnar Petersen, Nysum.
Lærer Th. Petersen, Gistrup.
Købmand Poulsen, Hals.
Gdr. Julius Poulsen, Vodskov.
Gdr. Søren Præstegaard, Sulsted.
Mejeribest. Rasmussen, Arden.
Gdr. Chr. Rasmussen, Sulsted.
Ingeniør H. Rasmussen, Aalborg.
Biografejer H. Rathmann, Hals.
Fru E. Rokkedal, Hvorupgaard.
C. E. Roulund, Aalborg.
Centralbiblioteket i Roskilde.
Overlærer Frk. Th. Sandvad, Aalborg.
Cykelhandler N. Schønning, Aalborg.
Fisker Hj. Severinsen, Hals.
Gdr. Karl Skipper, Gislum.
Lærer K. Steffensen, V. Haldne.
Frk. M. Søgaard, Aalborg.
Vognmand Lars Søndergaard, Svenstrup.
Chauffør Chr. Sørensen, Hals.
Fisker Søren Sørensen, Hals.
Lars Chr. Sørensen, Hals.
Sadelmager Karl Sørensen, Ulsted.
Lærer S. Yde Sørensen, Aars.
Bestyrer C. Thomsen, Gandrup.
Fisker Hans Tolstrup, Hals.
Skolebestyrer C. Torp, Aalborg.
Billedhugger H. Villefrance, Aalborg.
Urmager P. S. Værum, Aalborg.
Folmer Yderstræde, Gandrup.
Lærer Østergaard, Kærby.
Vognmand P. C. Østergaard, Hasseris.

REGISTER TIL XV BIND

(47.—48. AARGANG)

Aagaard, Jens Bloch, Præst, 268.
Aalborg Helligaandskloster, 251 ff.
Aalborg Stiftshospital (se Aalborg Helligaandskloster), 252.
Aalborg Stiftstidende, 80.
Agerskov, Rasmine, Lærerinde i Hov, 9.
Als, Frøken, Lærerinde i Hov, 8.
Andersen, Kasketmager, 124 f.
Andersen, Anders, Abbed, 14, 22.
Andersen, Jens, Gaardejer i Sørup, 275.
Andersen, P. J., Gaardejer i Sørup, 259, 265.
Ane Skaanings, Heks, 70.
An' Piesters Bak, 61.
Arkæologiske Fund, Borremose, 302 f.
Fandrup, 304 f.
»Auning«, Søren Nielsen Bang, i Hov, Batterikommandant, senere Gaardejer og Sognefoged, 49, 63.

Batterianlæget i Hov, 49, 65.
Bentzen, A., Prokurator, 78.
Bernadotte, 154.
Bertelsen, Lorenz, Kommitteret, 172, 183.
Bisnap, 13, 46.
Bjergeskoven, 210 f.
Bjørnsholm (Vitskøl), 309 f.
Blenstrup Ting, 232.
Bluhme, D. E., Kirkesanger, 185.
Boelholt, 276, 277, 280.
Bonde, gammel Slægt i Sørup, 265.
Bork, Anders, Prior. 252, 253, 254.
Borremose, Fund, 302 f.
Borup, Jens Andersen, 259.
Brandborg, Aistrup Sogn, 295.
Bronze-Støbeforme, 239 f.
Brorholt i Ø. Hassing, 280.
Brorson, Byskriver, 176.
Bruhn, Vilhelm, Proprietær, 96.
Brændeskov, 227.
Buderupholm, 237, 257.
Bulton, Walkers & Collins, 154, 157, 160, 172, 173,
Bustedgaard i Sørup, 266, 275.
Bülow, F. C., General, 183.
Bye-Kjær i Sørup, 272, 273.
Bysøen i Sørup, 259, 262, 275.
Byrialsen, Søren, Gaardejer i Alstrup, 107, 116 f.
Bæk, Anders, i Støvring, Selvejerbonde, 254.
Bælum Ting, 232.
Bødker- og Smed-Slægten, 58, 59, 62, 64.
Bødker Niels i Hov, 74.
Bøggild, Jens, Byfoged i Aalborg, 268, 273.

Castonier, Elisabeth, f. Bruun, 197, 198.
Castonier, Julius, General, 174, 183, 188.
Castenskiold, Johan, Stiftamtmand, 192.
Celt (Arbejderøkse), 241 f.
Christensen, Petresch, Forfatter, 207.

Christensen, Alfred, Præst i Hals, 10, 11.
Christensen, Chr., Gaardejer, Doense, 249 f.
Christensen, Jens, Skovfoged, 20, 32.
Christensen, Jeppe, Skovfoged, 31.
Christensen, Mogens, Gaardejer, Doense, 239 f.
Christensen, Viggo, Doense, 240 f.
Christian IV, 14.
Christiani, Kay, Grosserer, 156, 157, 178, 180.
Christiansen, Lærer, Louns, 97.
Clausen, Johan, Valgmenighedspræst, 94.

Dahl Slægten i Hov, 52, 63, 64, 68, 74.
Dalvadbro, 216.
De blindes Hus, 44.
Duus, Kammerraad, 18, 19.

Elle, Christence, f. Skou, Hessel, 98 f.
Elle, Christine, Frk., Hessel, 96, 121, 128.
Elle, H. C., Proprietær, Hessel, 96 f.
Ellermann, Jens Christian, Lærer i Hov, 4, 5.
Elmquist, Adolph Frederik, Overkrigskommissær, 79.
Elmquist, E. E., Overretssagfører, Direktør, 78 f.
Elmquist, Edvard, Byfoged, Justitsraad, 78.
Elmquist, Louise, f. Herskind, 92.
Eriksen, Carl Mathias, Lærer i Hov, 8.
Erlangen, 153, 154, 165.
Ertebølle Bjerg, 309.
Eske Met', 71.

Faaborg, Frk., Lærerinde i Hov, 9.
Farsø Mose, 217 f.
Flensted, Knud, 170, 181.
Floridon, Brødrene, 165, 177.
Frederik IV, 28.
Frost, Jes Nielssen, 253, 255.
Fællesskov, 234.
Føns, Godsejer, Ørslevkloster, 96.

Galster, Anton, 184 — Carl, Kaptajn, 184 — Charlotte, født Castonier, 174, 180, 181, 197, 198, 200, 203, 204, 206 — Frederik, Grosserer, 184 — Georg, Museumsinspektør, 207 — Georg, Styrmand, 184, 203, 205 — Harald, Grosserer, 184, 206 — Johan Georg, Agent, 153 ff. — Johann Michael, 153, 154, 156, 161, 169 — Johann, Skomager, 153 Julius, Købmand, 184, 195 — Lorenz Bertelsen, Købmd., 184, 195, 206 — Ludvig, Portrætmaler, 184, 196, 200, 203 — Maria Catharina Barbara, født Staud, 153.
Gamle Marknavne i Sørup, 263, 270 ff.
Gammel Kristian i Hov, 68, 73.
Gerding, Klaus, 232.
Gleerup, Poul Mørch, Raadmand i Aalborg, 268, 273.
Godiksen, Svenning, Lærer i Hov, 10.
Gregers Slægten i Hov, 52.
Gudumlund, 309.
Gyldenstjerne, Gabriel, til Restrup, 256, 257.
Gørtz, C. O. von, Kommandant, 43.

Haagen, Politimester, 156, 158, 159.
Hald, Niels, Lærer, Nørresundby, 143 f.
Hals Batteri, 48.
Hals, Jens Andersen, Sognefoged i Hov, 63.
Hals Skanse, 35, 43, 44, 47, 48.
Hals Sogneraad, 64, 65.
Hammer Bakker, 143 f.
Hansdatter, Mette Kirstine, g. m. Knud Sørensen, Holme, 288.
Hansen, H. J., Sædegaardsejer, Marsvinslund, 94.
Hans, Konge, 252.
Harstoft-Jørgensen, Hans Christian, Lærer i Hov, 8.
Haslevgaarde Aa, 289.
Hassing, Overkøbmand, 194.
Havemose, 229.
Hedehullet, 226.

Hellumtved, 232.
Hemming, Billedmester, 251.
Henricksen, S. P., Lærer, Salling, 311.
Hesselholt Skov, 228, 233.
Hessel Hovedgaard, 96 f., 140.
Holm, A. B., Lærer i Hov, 9.
Holmarch, Chr., 16.
Holst, E., Købmand i Hov, 65.
Holthuse, 225, 228 f.
Homand Slægten i Hov, 52, 53.
Hornum Herred, 252 ff.
Hornum Sø, 261.
Hov Batteri, 39 ff.
Hov Byhorn, 61.
Hovheden ved Sørup, 261.
Hov Skov, 13 ff.
Hugdrup Slægten i Hov, 53.
Hulveje, 208 f.
Husmandskreditforeningen, Aalborg, 78 f.
Huulegaard, Mathias, Birkedommer, 18, 19.
Højodde, 221.
Hørgaden i Sørup, 270, 273.

Jacobsen, Chr. Jul. Sim., Sognepræst i Louns-Alstrup, 96 f.
Jacobsen, Jacob, Lærer i Hov, 8.
Jensdatter, Gyde, 276 f.
Jensen, Lærer, Ertebølle, 309.
Jensen, Anders, i Boelholt, 277.
Jensen, Jens, Lyngbjerg, Hospitalets Foged, 258.
Jensen, Kristiane, Lærerinde i Hov, 10.
Jensen, Nis, i Volstrup, 254, 255.
Jensen, Peder, Prior i Helligaandsklosteret, 256.
Jensen, Søren, Gaardejer, Hammergaard, 144.
Jepsen, Peder, Gaardmand i Hov, 64.
Jep Slægten i Hov, 53, 54, 64.
Jernalder, romersk, Fund, 306 f.
Jessen, P. C., Etatsraad, Kabinetssekretær, 183.
Johannessen, Chr., Gaardmand i Hov, 64.
Johansen, Th., Lærer, Aarestrup, 309.
Juelstrup Præstegaard, 259, 273.
Juelstrup Sø, 254, 258, 259.
Julestjernen, 67, 68.
Juul, Knud Jensen, i Halsgaard, 35.
Juulson, Johannes, Forstander i Aalborg Hospital, 257.
St. Jørgens Gaard ved Aalborg, 252.
Jørgensen, Carl, Fiskeeksportør, 64.
Jørgensen, Peder, Lærer i Hov, 6, 7.
Jørgensen, Simon, Købmand, 11, 66.
Jægersborg, 214 f., 237.

Kammerherrens Vej, 261.
Kedelmose i Glerup, 303 f.
Kedelmoser, 239 f.
Kjeldsen, Jens, Lynderupgaard, 99.
Kjeldsen, Mikkel, til Ørndrup, 98, 102 f.
Kjeldsen-Slægt, 99.
Kjellerup, Jacob, Overkøbmand, 174, 175.
Kjær, Anders Larsen, 276 f.
Kjær, Christen Nielsen, Sognefoged i Hov, 50, 64.
Kjær, Niels, Sognefoged, 38.
Klitgaard, C., Købmand, 195.
Klitgaard, C., Postmester, 195.
Klodholm, 219 f., 226 f., 236 f.
Klostermarken i Aalborg, 252.
Knor, Jeppe Simonsen, Sognefoged i Hov, 63.
Knudsen, Inspektør, 143.
Kobberkrog Hus, 227.
Kokkenborg, Anton, Fisker i Hov, 64.
Kongstedlund, 294, 295.
Kongstedlunds Kær, 289.
Kornerup, Bjørn, Dr. phil., Forfatter, 257.
Krieger, E., Kontreadmiral, 90.
Kristian II, 252.
Kristian III, 262.
Kristine, Dronning, 252.
Krogsgaard, Søren Mortensen, Lærer i Hov, 3, 4.
Kræn Jiig, 65.

Kusk Slægten i Hov, 55, 74.
Kyø Skov, 220, 226.
Kællingbjærg, 289, 299.

Larsen, Andrea, Lærerinde i Hov, 8.
Larsen, Kristian, i Boelholt, 277.
Lassen, O. C., Isenkræmmer, 156.
Lassen, Vilhelm, Redaktør, 80.
Lavetz, Kontorchef, 172.
Leite Grethe, 65.
Lerhule, 220 f.
Lille Stendal, 227.
Lille Vildmose, 289, 290, 299.
Lindenborg, 308, 309.
Lindenborg Aa, 208 f., 223 f., 228, 236.
Lindholm Aa, 295.
Lose, Diederich, 26, 27, 28.
Lundbye, T. H., Professor, 228 f., 236.
Lyngmosen i Sørup, 261.
Løgtholt Slægten i Hov, 55, 63, 64.

Macdonald, James, 199 ff.
Madsen, Peder, Skoleholder i Sørup, 268, 269, 274.
Madsen Slægten i Hov, 59.
Madumhoved, 216.
Madum Sø, 210, 225.
Maren Hemmings, 251.
Matthiessen, Hugo, 209, 238.
Meller-Skoven, 13.
Moltke, A. L., von, General, 43 f.
Monrad, David, Konferensraad, 183.
Morten Greth' i Hov, 73, 74.
Mosefund i Borremose, 138 f.
Mosefund, 302 f.
Moselig, Borremose, 138 f.
Mosskov Skovridergaard, 217.
Mossø, 229.
Mulbjerge, 308.
Munch, Kaptajn, 45 f.
Munkegaard i Melholt, (Søndergaard), 21, 69.
Mus, Jens, 65.
Mylenberg Skovridergaard, 217.
Møldrupvejen, 216 f.
Mølgaard, Konsulent, 143.
Møller, Henrik, Lærer, Haals, 145 f., 309, 311.
Møller, Jens Mikael (Hals Præst), 276.
Møller, P. C., Lærer i Hov, 1 ff.
Mørkeskov, 226.
Mørk, Skipper, 201.

Neergaard-Petersen, Godsejer, Ovegaard, 146.
Neustrup, Niels Rasmussen, Gaardmand i Hals, 50.
Nibe, 229, 233.
Nielsen, Chr. M., Vognmand i Hov, 65.
Nielsen, Enevold, Rentier, Redsø, 146.
Nielsen, Frederik, Biskop, 11.
Nielsen, Hans, Gaardmand i Hov, 50.
Nielsen, Johannes, Doense, 250.
Nielsen, Knud, Prior, 255.
Nielsen, Søren, i Volstrup, Herredsfoged, 255.
Nyegaard, Albrecht, Oldermand, 184 ff.
Nordøst-Himmerland, 308.
Nørgaard i Hov, 30, 35.
Nørreskoven, 210 f., 238.
Nørresundby, 172 ff.
Nørskoven, 13.

Offerkedler, 239.
Oplev Tved, 223 f.
Ovegaard, 146.
Ovesen, Helge, Lærer i Hov, 9.

Paaske, gammel Slægt i Sørup, 265, 267, 270 f.
Palisadehugst, 34.
Pedersen, Christen, i Sørup, 258, 262.
Pejs Slægten i Hov (se Jep Slægten).
Pentz, Ditlev von, Stiftamtmand i Aalborg, 268, 273, 274.
Petersen, Regnar, Gaardejer, Nysum, 146, 239.
Poulsen, Christen, Hospitalsforstander, 258.

Poulsen, Mads, Hestbækgaard, 115 f.
Præg, Peter, Handskemager, 165, 177.

Quist, Etatsråd, 175.

Rasch, Ole, Portrætmaler, 182.
Rasmussen, Anders Peter, Gaardmand i Hov, 64.
Rasmussen, Christen, Fisker i Hov, 64.
Rebild, 228.
Rebild Bakker, 209 f., 227.
Rebild Kirkevej, 212 f.
Rebild Skovhuse, 228, 232.
Rée, Bernhard, Købmand, 194.
Rendebroen, 69.
Restrup, Store, 256, 257.
Risbroen, 69.
Rold Skov, 145.
Rolin, Forvalter, 97, 106 f.
Rosenkrantz, Iver, Baron og Kammerherre, 261.
Rüsler, Peder, Ritmester, 237.
Rygtap-Knive, 240 f.
Rævebakke, 218, 229.
Røverstuen, 226.
»Røw Drængi«, 65.

Salling Kirke, 311 f.
Schimmelmann, U. E., Minister, 183.
Schou, Hospitalsforstander, 176.
Schousboe, Carl, Biskop, 11.
Schwensen, Chr., Godsejer, Ingeniør, Trudsholm, 146.
Schrøder, Ludvig, Højskoleforstander, 93.
Sedévy, Franz, Tegner, 168.
Seidelin, K. H., Redaktør, 156, 158.
Seiger, Krambodskarl, 185, 186.
Selmer, H. P., Personalhistoriker, 207.
Simonsen, Chr., Gaardmand i Hov, 64.
Skeel, Erik, Indenrigsminister, 84.
Skillingbro, 220 f., 229, 233, 237.
Skriver, Peder Jensen, Prior i Helligaandsklosteret, 257.
Skriver, Per, Munk, 255.
Skræddergaard Slægten i Hov, 58.
Skytte, Peder Jensen, Skovrider, 30.
Skørping, 228 f., 236.
Skørpinglund, 227.
Sloth, Lars, Gaardejer i Hov, 6, 59, 64.
Smed, Christen Nielsen. Veteran, 36—38.
Smed Johannes i Hov, Kystbetjent, 62, 64.
Smidie Sø, 290.
Smith, Lars Jensen, Sognefoged i Hov, 63.
Sognefogeder i Hov, 63, 64.
Sognepræster i Hals, 12, 13.
Springborg, Jacob, Batterikommandant og Sognefoged i Hov, 45, 63.
Stampe, Henrik, Generalprokurør, 143.
Starbæksdam, 69.
Staudt, Heinrich, 165, 177.
Stednavne i Hov, 75—76.
Stendalen, 217, 219, 229.
Stinesminde Færgested, 229.
Stokkildegaard i Sørup, 265, 267, 275.
Storarden Skov, 226, 228.
St. Stendal, 221, 227, 236 f.
St. Øxsø, 220, 226, 229.
Strandskoven, 13.
Strengholt ved Hov (Hov Skovhus), 20, 32, 34.
Støbeforme, 239 f.
»Støwleskaftet«, 65.
Suder Slægten i Hov, 55, 56.
Swot Mariane i Hals, 65.
Søgaards Mose, 254, 257, 258, 259, 270, 272.
Søhuset ved Sørup, 256, 257, 268.
Sønder Kongerslev, 289, 290, 299.
Sønderskoven, 219 f., 228 f., 236 f.
Sørensen, Hans, Postmester, 183.
Sørensen, Jens Georg, Lærer i Hov, 5, 6.
Sørensen, Jørgen Hjelm, Sognefoged i Hov, 64.
Sørensen, Knud, Gaardmand i Holme, 281 f.

Sørensen, Peder, Ridemand, Herredsfoged, 255, 256.
Sørensen, Rud., Statsskovfoged, Tveden, 145.
Sørensen, Thomas Hjelm, Sognefoged i Hov, 64.
Sørup, 252 ff.
Sørup Bys Udskiftning, 268 ff.
Sørup Bønder 1688, 264—266.
Sørup Bønder 1794, 267 ff.
Sørupgaard, 259, 265, 275.
Sørup Kirke, 259, 275.
Sørup, gamle Marknavne, 263, 270 f.

Teglgaardshede Huse, 227.
Thaer, landøkonomisk Forfatter, 202.
Thomsen, Anders, Landstingsmand, Lærer i Havbro, 283, 288.
Thomsen, Thomas Chr., Sognefoged i Hov, 64.
Thousig, Anna, Lærerinde i Hov, 9.
Timm, Herredsfoged, 187.
Torngaard, Jeppe Christensen, 51, 60.
Torpe Østergaard i Vokslev Sogn, 253, 254.
Trap, Gotfried Christian, Hospitalsforstander i Aalborg, 269.
Troldefald, 226.
Tryde, Præst, 204.
Tvedhale, 232.
Uglhøj, 262.

Vad, Povl, Gaardmand i Hov, 27.
Valsgaarddal Sig, 239.
Valsgaard Sogn, 146.
Van Bergen, Pieter, til Buderupholm, 257, 258.
Vedsted Høj, 213.
Vester Doense, 239, 245, 247.
Vest-Himmerland, 309.
Vestervig, A. M. J., Lærer i Hov, 9.
Villefrance, Billedhugger, Nørresundby, 144.
Vitskøl Kloster, 21, 22, 309 f.
Volskovbro, 70.
Volsted, 228.
Votivfund, 304.
Vælderskov, 220 f., 229, 234, 237, 238.
Værnfelt, Kr., Skoleinspektør, Aalborg, 144 f., 308 f.

Wandall, Peder, Redaktør, 207.
Watt, James, Opfinder, 160
Werre, Nis, Herredsfoged, 252.
Wesenberg, Frederik, Landmaaler, 268, 273, 274.
Winding, Frederik, Præst, 203.
»Wiwen« i Hov, 73.
Wührmann, Handskemager, 165.

Østergaard i Sørup, 265, 275.
Øster Hassing, 276.

RETTELSE:

Side 198, Linie 9 f. n.: freilide, skal være freilich.